

+

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLIV. KÖTET

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1934.

50024

TARTALOM.

	Lap
<i>I. Előadások és cikkek.</i>	
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök: „Az 1863-i erdélyi országgyűlés” c. előadásának kivonata	324
<i>Polner Ödön</i> r. t. felszólalása a Marczali Henrik l. tagnak „A katonai Mária Terézia rend körül” c. felolvasása után	304
<i>Röbbling Hermann</i> , a bécsi Burg-színház igazgatójának előadása: „A színház a népek szellemi közeledésében”	277

II. Jelentések a pályázatokról.

Jelentés a <i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról	136
— a <i>Darányi Ignác</i> -jutalomról	198
— a <i>Kazinczy Gábor és neje</i> -jutalomról	217
— a <i>Molnár Kálmán</i> -jutalomról	185
— a <i>Nagyjutalomról</i> és a <i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról	99
— a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalomról	179
— a <i>Székesfőváros</i> művészettörténeti jutalmáról	181
— a <i>Voinits-érem</i> odaítéléséről	170
— a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalomról	169

III. Akadémiai ügyek.

<i>A M. T. Akadémia</i> -nak felajánlott adományok	314, 372
— <i>belső tagjai</i>	1
— <i>halottai</i> 1933-ban	32
— <i>újabb kiadványai</i>	79, 315, 373
— <i>költségvetése</i> 1934. jan.—jún. hónapokra	43
1934. jún.—dec. hónapokra	246
1935. jan.—jún. hónapokra	346
— <i>munkássága</i> 1933-ban (különféle bizottságok jelentései)	11, 22, 23, 26
— <i>nagygyűlése</i> (XCIV.) 1934 május 8—11.	218
— <i>pénztári számadása</i> 1933-ról	33
— <i>újabb jutalomtételei</i> (1934-ben)	236
— <i>új tagjai</i>	234

	Lap
A M. T. Akadémia ülései 1933-ban	28
— ügyrendjének módosításai	302—303
— ünnepélyes közülése	87
— tagválasztása	234
— veszteségei 1933-ban	32

IV. Jelentések.

Jelentés az <i>akadémiai</i> választásokról	234
— a <i>IV. byzantinologiai</i> kongresszusról	340
— a <i>Hadtörténelmi Bizottság</i> munkásságáról	26
— az Akadémia <i>könyvtárának</i> állapotáról	11
— a <i>Szótári Bizottság</i> munkásságáról	22
— a <i>Tihanyi Biológiai Intézet</i> ről	57
— a <i>Történettudományi Bizottság</i> munkásságáról	23
— <i>Vári Rezső</i> r. t. és <i>Korzenszky Eleonóra</i> Onasander- kiadványáról s ugyane jelentésre <i>Vári Rezső</i> r. t. észrevételei	65—69

V. Költségvetés.

A M. T. Akadémia költségvetése 1934.	első felére	43
	második felére	246
, 1935.	első felére	346

VI. A két gróf Vigyázó-vagyon.

A két gróf Vigyázó-vagyon <i>bevételei</i> 1934. jan.—jún. hóban	353
— <i>előirányzata</i> bevételeiről és kiadásairól 1935. január— június hónapokra	362
— <i>jövedelemkimutatása</i> 1933. évről	253
1934. június 30-án	358
— <i>kiadásai</i> 1934. január—június hóban	353
— <i>költségvetése</i> 1934. január—június hónapokra	372
1934. július—december hónapokra	266
— <i>ról tájékoztatás</i> 1934. május havában	270

VII. Alkalmi beszédek, nekrológok.

<i>Berzeviczy Albert</i> elnök elnöki megnyitója: Az <i>Akadémia</i>	
16 évvel a háború után	87
— köszönete <i>Eckhardt Tibor</i> magyar főmegbizottnak a Nemzetek Szövetségének ülésén mondott beszédéért . .	326
— megemlékezése <i>Horthy Miklós</i> kormányzó 15 éves működéséről	323
— megemlékezése <i>Kőrösi Csoma Sándor</i> születésének 150-ik évfordulójáról	8

<i>Tartalom</i>	V
	Lap
<i>Berzeviczy Albert</i> megemlékezése <i>Lotz Károly</i> születésének centenáriumáról	5
— megnyitó beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának november 19-i ülésén <i>Edmond Poupé</i> draguignani főkönyvtáros előadása alkalmából	329
— üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának február 16-i ülésén <i>Röbbling Hermann</i> , a bécsi Burgszínház igazgatójának előadása alkalmából	274—275
— megemlékezése <i>Semsey Andor</i> k. t. születési centenáriumáról	10
— megnyitó beszéde <i>Stein Aurél</i> k. tag előadása alkalmából 1934. okt. 19-én	327
— szoboravató beszéde <i>gróf Tisza István</i> emlékszobrának ünnepélyes leleplezése alkalmából	94
— <i>ünneplése</i> tiszteleti tagságának 30-ik évfordulója alkalmából	242
<i>Gróf Bethlen István</i> t. t. emlékbeszéde <i>gróf Apponyi Albert</i> t. tagról	94
<i>Domanovszky Sándor</i> ig. és r. t. beszéde néhai <i>Csánki Dezső</i> síremlékének leleplezésénél	367
<i>Heller Farkas</i> l. t. gyászbeszéde <i>Gaal Jenő</i> ig. és r. t. ravatalánál	312
<i>Ilosvay Lajos</i> ig. és t. t.: <i>Semsey Andor</i> t. t. emlékezete	332
<i>Kéký Lajos</i> l. t. beszéde <i>Kozma Andor</i> t. t. emléktáblájának leleplezésekor Marcaliban	308
— üdvözlő beszéde a kiskunfélegyházi <i>Móra Ferenc-Társaság</i> ünnepi ülésén	366
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. osztályelnök gyászbeszéde <i>Bleyer Jakab</i> l. t. ravatalánál	78
<i>Lenhossék Mihály</i> ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Albert</i> elnök t. tagságának 30-ik évfordulója alkalmából	242
<i>Mágócsy-Dietz Sándor</i> r. t. gyászbeszéde <i>Degen Árpád</i> r. t. ravatalánál	310
<i>Mauritz Béla</i> r. t. osztálytitkár gyászbeszéde <i>Kövesligethy Radó</i> r. t. ravatalánál	370
<i>Németh Gyula</i> l. t. megemlékezése <i>Bang Vilmos</i> k. tag elhunytáról	369
<i>Schaffer Károly</i> r. t. üdvözlő beszéde <i>Buday Kálmán</i> r. t. 70-ik születésnapja alkalmából	76
— megemlékezése <i>Don Santiago Ramón y Cajal</i> elhunytáról	371
<i>Szinnyei Ferenc</i> r. t. beszéde a tapolcai <i>Bacsányi</i> -emlékünnepen	305

	Lap
<i>VIII. Commission Internationale de Coopération Intellectuelle-ügyek.</i>	
A C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén <i>Edmond Poupé</i> draguignani főkönyvtáros előadása Kisfaludy Sándorról	329
A C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén <i>Röbbling Her-</i> <i>mann</i> a bécsi Burg-színház igazgatójának előadása : A színház a népek szellemi közeledésében	277
További levelezés az ú. n. utódállamok területén nem kézbesít- hető magyar tudományos munkáknak szabad terjeszt- hetése érdekében	50—56, 288—296

Betűrendes név- és tárgymutató.

	Lap
Adományok	314, 372
A M. Tud. Akadémia belső tagjai	1
— C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülése	
1934. február 16-án	274—288
1934. november 19-én	329
— halottai 1933-ban	32
— jutalomtétellei 1934-ben	236
— költségvetése 1934 első felére	43
„ 1934 második felére	246
„ 1935 első felére	346
— könyvjutalmai	222
— könyvtárának állapota 1933-ban	11
— munkássága 1933-ban	11—32
— nagygyűlése 1934. május 8—11-ig	218—233
— pályadíja Lotz Károly születési centenáriuma alkalmából	8
— pénztári számadása 1933-ról	33
— újabb kiadványai	79, 315, 373
— ügyrendjének módosítása	302
— ülései 1933-ban	28
— ülésein bemutatott előadások kivonatai	57, 324
— ünnepélyes közülése 1934. május 13-án	87—94
— választásai 1934-ben	234
<i>Apponyi Albert gróf</i> ig. és t. t. emlékezete <i>gróf Bethlen István</i>	
t. tagtól	94
— képmásának elhelyezése tárgyában a II. oszt. javaslata	240
<i>Bacsányi János</i> tapolcai emlékűnnepén <i>Szinnyei Ferenc</i> r. t.	
beszéde	306
<i>Bang Vilmos</i> k. t. haláláról megemlékezik <i>Németh Gyula</i> l. t.	369
Belső tagok	1
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök átirata a C. I. de C. I. elnökéhez és az I. de C. I. igazgatójához	52
az átirat magyar szövege	54
— megkeresése <i>Kánya Kálmán</i> külügyminiszter úrhoz az utódállamok területén nem kézbesíthető kiadványok tárgyában	50
— újabb átirat u. e. tárgyban	288
újabb átirat u. e. tárgyban	290

	Lap
<i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén 1934. febr. 16-án	274
u. ennek német szövege	275
— üdvözlő beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülésén 1934. november 19-én (francia nyelven)	329
u. ennek magyar szövege	330
— köszönete <i>Eckhardt Tibor</i> fődelegátusnak a Népszövetség előtt mondott beszédéért	326
— megemlékezése <i>Kőrösi Csoma Sándor</i> születésének 150-ik és <i>Semsey Andor</i> ig. és t. t. születésének 100-ik évfordulója alkalmából	8
— megemlékezése <i>Lotz Károly</i> születési centenáriumáról	5
— elnöki megnyitója az ünnepélyes közülésen : Az Akadémia 16 évvel a háború után	87
— megemlékezése <i>Horthy Miklós</i> kormányzó úr 15 éves működéséről	323
— megnyitó beszéde <i>Stein Aurél</i> k. t. előadása alkalmából	327
— Az 1863-i erdélyi országgyűlés c. előadásának kivonata	324
— szoboravató beszéde <i>gróf Tisza István</i> t. t. emlékszobrának leleplezésekor	94
— ünneplése t. tagságának 30-ik évfordulója alkalmából	242
<i>Bethlen István gróf</i> t. t. emlékbeszéde <i>gróf Apponyi Albert</i> t. tagról Byzantinológiai Kongresszusról <i>Darkó Jenő</i> l. t. jelentése	340
Bizottságok jelentései az 1934. évi nagygyűlésen odaítélhető jutalmak tárgyában	99—217
— összeállítása, melyek a jutalmak odaítélésére küldettek ki	64
<i>Bleyer Jakab</i> l. t. ravatalánál <i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. osztálytitkár gyászbeszéde	78
<i>Bonnet Henri</i> , az I. de C. I. igazgatójához intézett átirat	52
u. ennek magyar szövege	54
— válasza u. e. átirat	56
<i>Buday Kálmán</i> r. t. 70-ik születésnapja alkalmából <i>Schaffer Károly</i> r. t. üdvözlő beszéde	76
<i>Budapest</i> székesfőváros művészettörténeti jutalmáról jelentés	181
u. e. jutalomtétel kidolgozásával megbíznak <i>Rados Jenő</i> és <i>Zádor Anna</i>	220
<i>Cajal (Don Santiago Ramón y)</i> k. t. haláláról megemlékezik <i>Schaffer Károly</i> r. t.	371
<i>Chorin Ferenc</i> -jutalomról jelentés	136
— odaítélése <i>Navratil Ákos</i> és <i>Heller Farkas</i> nak	219
Coopération Intellectuelle Magy. Nemzeti Bizottságának ülése 1934. február 16-án	274—288
1934. november 19-én	329

Coopération Intellectuelle Magy. Nemzeti Bizottságának további levelezése az utódállamok területén nem kézbesíthető kiadványok tárgyában	50—56, 288—301
<i>Csánki Dezső</i> ig. és r. t. másodelnök síremlékének felavatásánál <i>Domanovszky Sándor</i> ig. és r. t. beszéde	367
<i>Csengery János</i> kapja a <i>Kazinczy Gábor</i> és neje <i>Várady Szabó</i> Anna-alapítvány jutalmát	221
<i>Darányi Ignác-jutalomról</i> jelentés	198
— odaítélése <i>Kerpely Kálmán</i> nak	221
<i>Darkó Jenő</i> l. t. jelentése a IV. Byzantinológiai Kongresszusról .	340
<i>Degen Árpád</i> r. t. ravatalánál <i>Mágócsy-Dietz Sándor</i> r. t. gyász- beszéde	310
<i>Domanovszky Sándor</i> ig. és r. t. beszéde néhai <i>Csánki Dezső</i> ig. és r. t. másodelnök síremlékének felavatásán	367
<i>Eckhardt Tibor</i> fődelegátusnak mondott köszönet a Népszövet- ség előtt tartott beszédéért	326
Előadások kivonata	57, 324
Elszakított területekre be nem jutható kiadványok tárgyában további levelezés	50—56, 288—301
Emlékirat az elszakított területekre be nem jutható kiadványok tárgyában	291
u. e. francia nyelven	296
<i>Entz Géza</i> l. t. jelentése a tihanyi Biológiai Intézettről	57
<i>Förster Aurél</i> r. t. jelentése <i>Vári Rezső</i> r. t. és <i>Korzenszky Eleo- nóra</i> Onasandros kiadásáról	65
— u. e. jelentésre <i>Vári Rezső</i> r. t. észrevételei	69
<i>Gaal Jenő</i> ig. és r. t. ravatalánál <i>Heller Farkas</i> r. t. gyászbeszéde Gyászbeszéd	78, 310, 312, 367, 369, 370, 371
<i>Hadtörténelmi</i> Bizottság jelentése	26
<i>Halottaink</i> 1933-ban	32
<i>Heller Farkas</i> r. t. gyászbeszéde <i>Gaal Jenő</i> ig. és r. t. ravatalánál — és <i>Navratil Ákos</i> kapják a <i>Chorin Ferenc-jutalmat</i>	312 219
<i>Horthy Miklós</i> kormányzó úr 15 éves működéséről <i>Berzeviczy</i> <i>Albert</i> ig. és t. t. elnök megemlékezése	323
<i>Ilosvay Lajos</i> ig. és t. t. megemlékezése <i>Semsey Andor</i> ig. és t. tagról	332
<i>Jelentések</i> az 1933. évi jutalmakról	99—217
<i>Jelentés</i> az Akadémia könyvtárának 1933. évi állapotáról	11
— a Hadtörténelmi Bizottság részéről	26
— a Szótári Bizottság részéről	22
— a Történettudományi Bizottság részéről	23
— a IV. Byzantinológiai Kongresszusról <i>Darkó Jenő</i> l. t.-től	340
— az Akadémia választásairól	234
<i>Jutalmak</i> odaítélése tárgyában kiküldött bizottságok összeállítása	64

	Lap
<i>Jutalmak</i> odaítélése tárgyában tett bizottsági jelentések	99—217
— odaítélése az 1934-i nagygyűlésen	218
<i>Jutalomtételek</i> 1934-ben	236
<i>Jutalomkönyvek</i>	222
<i>Károlyi Árpád</i> kapja a Nagyjutalmat	218
<i>Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna</i> -alapítványából kiadott jutalomról jelentés	217
— -jutalom odaítélése <i>Csengery János</i> nak	221
<i>Kéký Lajos</i> l. t. beszéde a kiskunfélegyházi <i>Móra Ferenc-Társaság</i> alakuló közgyűlésén	366
— beszéde <i>Marcaliban Kozma Andor</i> t. t. emléktáblájának leleplezésekor	308
<i>Kerpely Kálmán</i> kapja a <i>Darányi Ignác</i> -jutalmat	221
<i>Kiadványok</i>	79, 315, 373
<i>Kivonatok</i> az Akadémia ülésein bemutatott előadásokból	57, 324
<i>Kornis Gyula</i> ig. és r. t. osztályelnök gyászbeszéde <i>Bleyer Jakab</i> l. t. ravatalánál	78
<i>Korzenszky Eleonóra</i> és <i>Vári Rezső</i> r. t. Onasandros-kiadásáról <i>Förster Aurél</i> r. t. jelentése	65
<i>Kozma Andor</i> t. t. marcali emléktáblájának leleplezésekor <i>Kéký Lajos</i> l. t. beszéde	308
<i>Költségvetés</i> 1934. első felére	43
— 1934. második felére	246
— 1935. első felére	346
<i>Könyvtár</i> 1933. évi állapotáról jelentés	11
<i>Könyvjutalmak</i>	222
<i>Kőrösi Csoma Sándor</i> születésének 150-ik évfordulója alkalmából <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök beszéde	8
<i>Kövesligethy Radó</i> r. t. ravatalánál <i>Mauritz Béla</i> r. t. oszt. titkár gyászbeszéde	370
<i>Lenhossék Mihály</i> ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök t. tagságának 30-ik évfordulója alkalmából	242
<i>Levelezés</i> az u. n. utódállamok területén nem kézbesíthető tudományos munkák tárgyában	50—56, 288—301
<i>Lotz Károly</i> születési centenáriumán <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök megemlékezése	5
— centenáriuma alkalmából hirdetett pályadíj	8
<i>Mágócsy-Dietz Sándor</i> r. t. gyászbeszéde <i>Degen Árpád</i> r. t. ravatalánál	310
<i>Marczali Henrik</i> l. t.: A katonai Mária Terézia-rend körüli c. felolvasása után <i>Polner Ödön</i> r. t. felszólalása	304
<i>Marczibányi</i> -mellékjutalomról jelentés	114—136
— -mellékjutalmat <i>Szentpétery Imre</i> kapja	218

Második osztály javaslata a nagygyűléshez <i>gr. Apponyi Albert</i> ig. és t. t. képmása tárgyában	240
<i>Mauritz Béla</i> r. t. oszt. titkár gyászbeszéde <i>Kövesligethy Radó</i> r. t. ravatalánál	370
<i>Molnár Kálmán</i> -jutalomról jelentés	185—197
— -jutalomtétel újbóli kitűzése	197
<i>Móra Ferenc-Társaság</i> alakuló közgyűlésén Kiskunfélegyházán <i>Kéky Lajos</i> l. t. beszéde	366
<i>Munkásságunk</i> 1933-ban	11—32
<i>Murray Gilbert</i> a C. I. de C. I. elnökéhez intézett átirat	52
— u. ennek magyar szövege	54
Nagygyűlés 1934. május 8—11-ig	218—233
Nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslattevésre kiküldött bizottságok jelentései	99—217
Nagyjutalomról jelentés	99—114
Nagyjutalom odaitélése <i>Károlyi Árpád</i> t. t.-nak	218
<i>Navratil Ákos</i> és <i>Heller Farkas</i> kapják a <i>Chorin</i> -jutalmat	219
<i>Nekrológok</i>	78, 310, 312, 367—71
<i>Németh Gyula</i> l. t. megemlékezése <i>Bang Vilmos</i> k. t. haláláról	369
<i>Nemzetközi Tud. Együttmunkálkodás</i> Magy. Nemzeti Bizottsága : További levelezés az utódállamok területén nem kézbe- síthető kiadványok tárgyában	50—56, 288—301
— ülései : 1934. február 16-án	274
1934. november 19-én	329
<i>Pénztári</i> számadás 1933-ról	33
<i>Polner Ödön</i> r. t. felszólalása <i>Marczali Henrik</i> l. t.-nak : A ka- tonai Mária Terézia-rend körül c. felolvasása után	304
<i>Poupé Edmond</i> előadása a C. I. Magy. Nemzeti Bizottságának ülésén	329
<i>Rados Jenő</i> és <i>Zádor Anna</i> megbíznak a székesfőváros művé- szettörténeti pályatételének kidolgozásával	220
<i>Rerrich Béla</i> örököse kapja a <i>Weiss Fülöp</i> -jutalmat	219
<i>Röbbling Hermann</i> előadása a C. I. Magy. Nemzeti Bizottságá- nak ülésén	277—288
<i>Sámuel Kölber</i> -jutalomról jelentés	179
— -jutalom odaitélése <i>Tamás (Tremli) Lajos</i> nak	220
<i>Schaffer Károly</i> r. t. megemlékezése <i>Don Santiago Ramón y</i> <i>Cajal</i> k. t. halála alkalmából	371
— üdvözlő beszéde <i>Buday Kálmán</i> r. t. 70-ik születésnapja alkalmából	76
<i>Semsey Andor</i> ig. és t. t. születésének 100-ik évfordulóján <i>Berze- viczy Albert</i> ig. és t. t. elnök beszéde	8
— -ról <i>Ilosvay Lajos</i> ig. és t. t. megemlékezése	332
<i>Sik Sándor</i> kapja a <i>Voinits</i> -jutalmat	178

<i>Stein Aurél</i> k. t. előadása alkalmából <i>Berzeviczy Albert</i> ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde	327
<i>Szentpétery Imre</i> kapja a <i>Marcibányi</i> -mellékjutalmat	218
<i>Székesfőváros</i> művészettörténeti jutalmáról jelentés	181
<i>Szinnyey Ferenc</i> r. t. beszéde a <i>tapolcai Bacsányi</i> -emlékünnepen	306
<i>Szótári Bizottság</i> jelentése	22
<i>Tagválasztás</i> 1934-ben	324
<i>Tamás (Trem)</i> <i>Lajos</i> kapja a <i>Sámuel-Kölber</i> -jutalmat	220
<i>Tartalommutató</i> német, francia és angol fordítása	81, 317, 375
<i>Tihanyi Biológiai Intézet</i> ről jelentés	57
<i>Tisza István</i> gr. ig. és t. t. emlékszóbrának leleplezésekor <i>Berze-</i> <i>viczy Albert</i> ig. és t. t. elnök ünnepi beszéde	94
<i>További levelezés</i> az ú. n. utódállamok területén nem kézbesít- hető kiadványok tárgyában	50—56, 288—301
<i>Történettudományi Bizottság</i> jelentése	23
<i>Újabb</i> adományok	314, 372
— jutalomtétélek	236
— kiadványok	79, 315, 373
<i>Utódállamok</i> területén nem kézbesíthető kiadványok tárgyában további levelezés	50—56, 288—301
<i>Ügyrend</i> módosítása	302
<i>Ülések</i> 1933-ban	28
<i>Ünnepi</i> beszédek	306—310, 366
<i>Ünnepélyes</i> közülés 1934. május 13-án	87
<i>Vári Rezső</i> r. t. és <i>Korzenszky Eleonóra</i> Onasandros-kiadásáról <i>Förster Aurél</i> r. t. jelentése	65
— észrevételei <i>Förster Aurél</i> jelentésére	69
<i>Vigyzó</i> -vagyronok :	
— mérlege, vagyon és jövedelem kimutatása 1933-ról	253—265
— költségvetése 1934. első felére	72
— költségvetése 1934. második felére	266
— tájékoztató 1934. május hóban	270
— kimutatása 1934. június 30-án	357
— előirányzat 1935. első felére	362
<i>Voinits-jutalom</i> ról jelentés	170
— -jutalom odaítélése <i>Sik Sándornak</i>	178
— -éremre vonatkozó ügyrend módosítása	303
<i>Weiss Fülöp-jutalom</i> ról jelentés	169
— -jutalom odaítélése <i>Rerrich Béla</i> örökösének	219
<i>Zádor Anna</i> és <i>Rados Jenő</i> megbíznak a székesfőváros művé- szettörténeti pályatételének kidolgozásával	220

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ.

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLIV. KÖTET.

1934.

JANUÁR—MÁRCIUS

I.

Az Akadémia belső tagjai.

Elnökség.

Berzeviczy Albert ig. és t. t., elnök
Popovics Sándor, ig. és r. t., másodelnök
Balogh Jenő, r. t., főtitkár.

Igazgató-Tanács.

Az Igazgató-Tanács választottjai:

József főherceg, t. t.
Gr. Károlyi Gyula
Szmrecsányi Lajos
Gr. Teleki Pál, t. t.
Gr. Zichy János
Gr. Mailáth József
Serédi Jusztinián
Gr. Zichy Gyula
Jankovich Béla, l. t.
Teleszky János
Gr. Andrássy Géza
12. Gr. Széchenyi Bertalan.

Az Akadémia választottjai:

Br. Wlassics Gyula, t. t.
Ilosvay Lajos, t. t.
Szinnyei József, r. t.
Herczeg Ferenc, t. t.
Fináczy Ernő, r. t.
Gaal Jenő, r. t.
Lenhossék Mihály, r. t.
Melich János, r. t.
Gombocz Zoltán, r. t.
Domanovszky Sándor, r. t.
11. Hóman Bálint, r. t.

Tiszteleti tagok.

I. osztály.

Herczeg Ferenc, ig. t.
Hubay Jenő
Ravasz László
Badics Ferenc

Csengery János
Zala György
7. Némethy Géza.

II. osztály.

Berzeviczy Albert, ig. t., elnök
Br. Wlassics Gyula, ig. t.
Károlyi Árpád

Popovics Sándor, ig. t.
Gr. Bethlen István
6. Földes Béla.

III. osztály.

Lenard Fülöp
József főherceg, ig. t.
Koburg Ferdinánd
Gr. Teleki Pál, ig. t.

Bláthy Ottó
Ilosvay Lajos, ig. t.
7. Horváth Géza, osztályelnök.

Rendes és levelező tagok.

Alosztályok szerint csoportosítva.

I. Nyelv- és széptudományi osztály.**A) Nyelvtudományi alosztály.**

<i>Rendes tagok :</i>	Láng Nándor
Szinnyei József, ig. t., osztály- titkár	Vikár Béla
Munkácsi Bernát	Darkó Jenő
Melich János	Horger Antal
Petz Gedeon	Mészöly Gedeon
Gombocz Zoltán, ig. t., osztály- elnök	Förster Aurél
Vári Rezső	Németh Gyula
7. Zolnai Gyula.	Husztai József
	Schmidt Henrik
	Jakubovich Emil
	Gr. Zichy István
<i>Levelező tagok :</i>	Klemm Antal
Kúnos Ignác	Csűry Bálint
Gyomlay Gyula	Pais Dezső
Tolnai Vilmos	18. Zsirai Miklós.

B) Széptudományi alosztály.

<i>Rendes tagok :</i>	Papp Ferenc
Császár Elemér	Zlinszky Aladár
Voinovich Géza	Szász Károly
Horváth Cyrill	Thienemann Tivadar
Szinnyei Ferenc	Petrovics Elek
Pintér Jenő	Kéky Lajos
Horváth János	Zsigmond Ferenc
Viszota Gyula	Bajza József
8. Solymossy Sándor.	Baros Gyula
	György Lajos
<i>Levelező tagok :</i>	Pukánszky Béla
Pekár Gyula	Gulyás Pál
Vargha Damján	Csathó Kálmán
	16. Alszegehy Zsolt.

II. Bölcséleti, társadalmi és történeti tudományok osztálya.**A) Bölcséleti és társadalomtudományi alosztály.**

<i>Rendes tagok :</i>	Polner Ödön
Gaal Jenő, ig. t.	9. Angyal Pál.
Balogh Jenő, főtitkár	
Kováts Gyula	<i>Levelező tagok :</i>
Thirring Gusztáv	Grosschmid Béni
Bernát István	Reiner János
Kornis Gyula, osztályelnök	Balogh Artúr
Finkey Ferenc	Jankovich Béla, ig. t.

Schneller István
 Illés József
 Fellner Frigyes
 Kovács Alajos
 Hegedüs Loránt
 Heller Farkas
 Ereky István
 Kolosváry Bálint
 Czettler Jenő
 Dékány István
 Holub József
 Kováts Ferenc
 Kenéz Béla

Moór Gyula
 Schütz Antal
 Laky Dezső
 Bartók György
 Navrátil Akos
 Tomcsányi Móric
 Vinkler János
 Staud Lajos
 Balás Károly
 Kuncz Ödön
 Matyasovszky Miklós
 Szladits Károly
 30. Tóth Lajos.

B) Történettudományi alosztály.

Rendes tagok :

Szádeczky-Kardos Lajos
 Fináczy Ernő, ig. t., osztály-
 titkár
 Angyal Dávid
 Domanovszky Sándor, ig. t.
 Kuzsinszky Bálint
 Hóman Bálint, ig. t.
 Szentpétery Imre
 Lukinich Imre
 9. Hodinka Antal.

Levelező tagok :

Marczali Henrik
 Erdélyi László
 Sebestyén Gyula
 Mahler Ede
 Barabás Samu
 Varjú Elemér
 Pilch Jenő

Eckhart Ferenc
 Iványi Béla
 Hekler Antal
 Gerevich Tibor
 Madzsar Imre
 Gombos Ferenc Albin
 Szekfü Gyula
 Bella Lajos
 Gyalóka Jenő
 Bruckner Győző
 Tóth Zoltán
 Heinlein István
 Nagy Miklós
 Hajnal István
 Fögel József
 Mályusz Elemér
 Divéky Adorján
 Szabó Dezső
 Gyórfy István
 Miskolczy Gyula
 28. Alföldi András.

III. A matematikai és természettudományok osztálya.

A) Matematikai és fizikai alosztály.

Rendes tagok :

Rados Gusztáv
 Kövesligethy Radó
 Tangl Károly
 Winkler Lajos
 Szarvasy Imre
 'Sigmond Elek
 Zemplén Géza
 Zelovich Kornél
 Fejér Lipót

Pogány Béla
 11. Rybár István.

Levelező tagok :

Zipernowszky Károly
 Bugarszky István
 Hoor-Tempis Mór
 Bodola Lajos
 Buchböck Gusztáv
 Riesz Frigyes

Steiner Lajos
 Oltay Károly
 Konek Frigyes
 Szily Kálmán
 Mikola Sándor
 Pekár Dezső
 Gróh Gyula
 Ortvyay Rudolf

Fröhlich Pál
 Möller István
 Császár Elemér
 Zechmeister László
 Hüttl Dezső
 Varga József
 Gyulai Zoltán
 22. Mihailich Győző.

B) Természettudományi osztály.

Rendes tagok :

Lenhossék Mihály, ig. t.
 Mágócsy-Dietz Sándor
 Hutya Ferenc
 Zimányi Károly
 Preisz Hugó
 Mauritz Béla, osztálytitkár
 Schaffer Károly
 Buday Kálmán
 Vendl Aladár
 Entz Géza

11. Filarszky Nándor.

Levelező tagok :

Hollós László
 Tuzson János
 Kenyeres Balázs
 Marek József
 Magyary-Kossa Gyula
 Zahlbruckner Sándor
 Vitális István

Cholnoky Jenő
 Papp Károly
 Vámosy Zoltán
 Zimmermann Ágoston
 Kerpely Kálmán
 Verebely Tibor
 Bókay János
 Gelei József
 Jakabházy Zsigmond
 Kaán Károly
 Csiki Ernő
 Scherffel Aladár
 Manninger Rezső
 Rozlozsnik Pál
 Orsós Ferenc
 Szentpétery Zsigmond
 Telegdi Roth Károly
 Herzog Ferenc
 Szabó Zoltán
 Dudich Endre
 Vendl Miklós
 29. Győry Tibor.

II.

a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése Lotz Károly születési centenáriumáról

az 1933 dec. 18-i összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Tegnapelőtt volt századik évfordulója nagy művészi szünk: Lotz Károly születésének.

Lotz Károly személye szerint nem tartozott Akadémiánkhoz, de én úgy vélem, hogy Akadémiánknak kötelessége megemlékezni a magyar szellem minden nagy diadaláról a művészet terén ép úgy, mint a tudományban és a költészetben; már pedig a Lotz Károly élete és munkássága az volt: egyik legnagyobb diadala a magyar szellemnek a művészi alkotás körében. És ezenfelül mi Lotz Károlyt a mienknek vallhatjuk azon a címen, hogy életének egyik legnagyobb és legnemesebb alkotása az Akadémia megrendelésére készült s Akadémiánk palotájának megbecsülhetetlen díszé ma is.

Lotz Németországban, Hessen-Homburgban született tekintélyes német férfiúnak lelkes magyar asszonnyal való frigyéből s mikor már alig négy éves korában elvesztette atyját, anyja gyermekeivel együtt visszaköltözött magyar hazájába, úgy hogy legkisebb fia, Károly, már egészen magyar nevelésben részesült. Mikor művészi hajlama korán megnyilatkozott, neki is, mint akkoriban minden magyar művésznek, a külföldön kellett magát kiképeznie. A bécsi Képzőművészeti Akadémiában főképp Ruhlnek lett kedves tanítványa, kinek művészi befolyása azonban nem akadályozta géniusának teljesen önálló kifejlődését.

A hatvanas évek elején visszatérve hazájába, itt az Alföld természeti jelenségei és népelete voltak az első művészi indítékok, melyek képzeletét megragadták. Majd a Nemzeti Múzeum és a Vigadó épületének belső művészi díszítése körül talált, barátjával Than Mórral együtt, érdekes feladatokat és foglalkozást s bár e művészen még nem látjuk kifejlődni későbbi, hatalmas lendületét, már e feladatok megnyitották előtte a freskófestészet útját, amelyen legnagyobb diadalait volt aratandó.

Mint freskófestő úgyszólván összes alkotásait Budapest különböző nyilvános és magánpalotáiban hagyta hátra. Itt bontakozik ki egész erejével képzeletének szárnyalása, kompozíciójának hatalma, rajongó kéjelgése a vonalvitel zenei ritmusában s alakjainak eszményi szépségében. Az ő művészete egész világot tár elénk telve harmóniával, derűvel, vidám boldogsággal. Amit Arany János a költő lantjáról mondott, az teljesen ráillik Lotz festői alkotásaira is, mert azok is szinte varázssos zeneként hatnak a nézőre s azokra is elmondhatjuk, hogy:

Hangjain a szellem égbébagott
s átteremté e viselt világot.“

Mikor most, a százados évforduló alkalmából a Műcsarnokban hatalmas kiállításban állították össze a Lotz állóképeit és nagy menyezeti s falfestményeinek vázlatait, ez a tárlat úgy hatott, mint boldog látománya egy derűs, vidám, összhangzatos, jobb világnak, mely a mai kor szenvedő, elgyötört, bánatos nemzedéke előtt feltárul.

Lotz, habár művészete a freskófestésben tetőződött s a freskófestés legtöbbszörre történeti tárgyakhoz ragaszkodik, nem volt sajátképen történelmi festő; az ő művészi képzelete a hitrege és a történelmi allegória körében mozgott legszabadabban. Történelmi események megjelölése nem vonzotta őt; legboldogabban érezte magát a görög hitrege szép és vidám istenei körében, akiknek életéről valódi apotheosist alkotott az Operaház utolérhetetlenül remek mennyezeti képében.

Amit nekünk, dísztermünkben festett, az a történelmi allegória s a szimbolika körébe vág. Szerette egyes nagy korszakoknak mintegy synthesisét tüntetni fel a festőművészet eszközeivel. Némileg rokonirány az a német Kaulbach berlini nagy falképeivel, melyek szintén történelmi allegóriát nyújtanak, úgy ahogy arra az első példát a Ráfael stanzaí adták meg. De felfogásban, kompozícióban Lotz itt is teljesen önálló s maga szab magának szűkebb korlátokat, hogy összevontabb szerkezettel egységesebb hatást s nagyobb érthetőséget érjen el.

Trefort Ágoston elnökelődöm és Fraknoi Vilmos volt másodelnökünk elévülhetetlen érdeme, hogy nagytermünk

festői díszének a Lotz falképeiben megvalósult irányt adták s e feladatot az arra legalkalmasabb s legméltóbb művészre bízák.

Alig több, mint hat év alatt, 1886-tól 1892-ig készült el Lotz mester egész feladatával; pedig ő nem úgy dolgozott, mint Ráfael és Rubens, a tanítványok és segédek egész seregével, hanem úgy, mint Michel-Angelo, fenséges magányban, eszméi megvalósításának semmi részét se bízva másokra. És nem csak a hat nagy történelmi képet festette meg, melyeknek allegorikus csoportjai tudvalevőleg a Szent István, Könyves Kálmán, Nagy Lajos, Korvin Mátyás, Pázmány Péter és Zrinyi Miklós, a költő alakjait környezik; Lotz Károlytól valók a menyezet két nyolcszögletű keretébe foglalt allegorikus kompozíciók is, melyek a költészet s a tudomány géniusát példázzák és az ő műve az ablakok fölött sorakozó öt szimbolikus csoport is, — a természettudományok, mennyiségtan, szépirodalom, történelem s a jog- és államtudomány megszemélyesítői s jellemző a mester nemes önzetlenségére, hogy beérve a főképekért neki járó tiszteletdíjjal, ezeket a mellékképeket az eredeti megrendelésen kívül, mintegy ráadásul, teljesen díjtalanul festette meg Akadémiánknak.

Immár huszonkilenc éve, hogy sírjába kísértük Lotz Károlyt, a fáradhatatlan munkás művészt, a szerény, csöndes embert, aki nem gyűjtött földi kincseket, csak nemzetét gazdagította pazarul alkotó szelleme kincseivel.

Amit akkor, mint vallás- és közoktatásügyi miniszter a Múcsarnokban felállított ravatala fölött mondtam, azt ismétlhetem itt, Akadémiánkban most is, hogy Lotz Károly megdicsőülve fog tovább élni köztünk és az utánunk jövőök közt is, abban a verőfényes, isteni világában a szépek, melyet műveiben nekünk hátrahagyott, mint halhatatlan maga is a halhatatlanok között; minden fölserdülő nemzedékkel újra fog fiatalodni élete, minden ébredő tavasszal újra fog virágozni dicsősége!

b) A Magyar Tudományos Akadémia pályadíja Lotz Károly születési centenáriuma alkalmából.

Az Akadémia Berzeviczy Albert elnöki megnyitóbeszéde kapcsán elhatározta, hogy »*Lotz Károly élete és művészete*« címen írandó munkára jutalomtételt hirdet. A pályázat nyílt, tehát a szerző nevének megjelölésével lesz köteles beküldeni a munka tervrajzát és pedig két kidolgozott fejezet bemutatásával, amelyek közül az egyik Lotz Károly művészetét, vagy művészetének valamely szakát méltassa és elemezze. A végleges mű terjedelme legalább 10 nyomtatott ív legyen. A pályázat határideje 1934. *december 31.*, amely határnapig a dolgozatokat a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári hivatalába kell beküldeni. A legjobb tervrajz beküldője a pályamű megírására záros határidővel megbízást fog kapni. A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki. A pályadíj a báró Kornfeld Zsigmond-alapítványhoz tartozó értékpapíroknak 1933. évi osztaléka felhasználásával 1400 P.

c) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök meg- emlékezése Körösi Csoma Sándor születésének 150-ik és Semsey Andor ig. és t. tag születésének 100-ik évfordulója alkalmából az 1934. március 26-án tartott összes ülésen.

Tekintetes Akadémia!

Mindig érdeme szerint igyekeztünk megbecsülni feledhetetlen tagtársunk, az önfeláldozó magyar tudós, Körösi Csoma Sándor emlékét. Mindjárt elhunytá után Akadémiánk XII. közülésében későbbi elnökünk, báró Eötvös József tartott fölötte költői szépségekben gazdag emlékbeszédet. 1908-ban elhunyt tagtársunk, Duka Tivadar alapítványt tett oly keleti tanulmányokért adandó tiszteletdíjakra, melyek a Körösi Csoma Sándor halála hónapjában három évenként mintegy az ő emlékére íratnak és olvastatnak fel Akadémiánkban.

Habár ennek az alapítványnak is — mint oly soknak — anyagi értékét megsemmisítette időközben a pénzromlás,

mi magunkat erkölcsileg tovább is kötelezetteknek tekintetük az alapító rendelkezésének teljesítésére. Eddig már 10 ily emlékelőadás hangzott el Akadémiánkban; kilenc azóta már részben elhunyt, érdemes belső tagtársaink részéről, a legutóbbit 1928-ban külső tagtársunk, E. Denison Ross úr tartotta, angol nyelven méltatva Kőrösi halhatatlan érdemeit a keleti tudományok terén, Akadémiánknak a nemzetközi szellemi együttműködés ápolására szervezett bizottsága körében.

Mai összejövetelünket ismét a Kőrösi Csoma Sándor emlékének szenteltük s mint már legutóbb is, Németh Gyula tisztelet tagtársunkat kértük fel ünnepi szónoknak, ki az »Ujgurok«-ról fog értekezni.

Kőrösi Csoma Sándor megragadó példája a fajmagyar természetbe oltott fanatikus tudósi idealizmusnak. Őt, a szegény székely diákot az őseredet felkutatásának ösztöne hajtja útra, keletre. Valami csodás misztikum van abban a vágyban, mely hol egy, hol más magyar nemzedéket az őshon rejtélyeinek kutatására indít.

„ néz vissza keletre

A magyar elszakadott testvértelen ága nemének . . . “

Ennek a »testvértelen« elszigeteltségnek érzése indít a testvérek keresésére. Sem Kőrösinek, sem elődeinek, sem utódainak nem adatott meg az, hogy megtalálják azokat, akiket keresnek; de ez nem csüggeszti el a vágyat, nem riasztja vissza a követőket. És ezt a meddőségre kárhozott igyekezetet mégis oly határtalan vágy és buzgalom fűti, mely az önfeláldozást is jutalomként érezteti.

Mert a maga eredeti célja szempontjából tulajdonképpen meddő önáldozat volt a Kőrösi élete, de a Gondviselés nem engedte meg, hogy oly szent akarat, oly rendíthetetlen hit, olyan emésztő munka eredménytelen maradjon. Mint ahogy Kolumbus új utat keresett Keletindióba és Amerika felfedezője lett, úgy a mi magyar tudósunk sem találta meg nyelvi alapon őseink eredetét, de felfedezett a világ számára egy eddig ismeretlen nyelvet és a felfedezésével dicső helyet biztosított magának a keleti tudományok Pantheonában.

Ez a hely pedig annál dicsőbb, mert kimondhatatlan sanyarúságok és nélkülözések között kellett munkáját elvé-

geznie; az évek legnagyobb részében dermesztő hidegben kellett dolgoznia; szegénysége és magyar büszkesége miatt megvont magától minden életkényelmet. Neki oly magas fogalma volt feladatáról, hogy lealázónak tartotta volna azért bármi jutalmat fogadni el. Az önzetlenségnek, a hivatás odaadó szolgálatának oly világraszóló példáját adta ez a magyar tudós, hogy a Körösi Csoma neve egymagába is elég volna elnémitani azoknak a rosszakaratú ítéletét, akik keveslik azt, amit nemzetünk az emberiség kultúrájáért tett.

Akadémiánk büszke rá, hogy Körösi Csoma Sándor élete utolsó kilenc éve alatt hozzátartozott és hálás a nemes, nagy angol nemzet iránt, mely őt élete munkájában előbbre vitte, betegségében ápolta, halálos ágyán barátokkal környezte, munkáit kiadta és emlékét híven tiszteletben tartja.

Az emlékezet oltárán mi sem szűnünk meg újra meg újra meg újra felgyújtani az áldozattüzet s munkásságunkkal hozzájárulni az ő nemes törekvéseinek eredményeihez.

Mielőtt a szót a mai előadónak adnám át, legyen szabad a tekintetes Akadémiát arra emlékeztetnem, hogy ma nemcsak a Körösi Csoma halálának évfordulójához járunk közel, hanem kevéssel haladtuk túl egy más, nagyérdemű elhunyt társunk, Semsey Andor születésének századik évfordulóját is.

Semsey Andor és Körösi Csoma Sándor, amily ellentétes volt életfolyásuk, oly hasonlóknak látszanak mégis jellemtulajdonaik által. Körösi minden anyagi eszköz hiányában óriási tudományos feladatra vállalkozott és hihetetlen nélkülözések között teljesítette azt. Semsey a gazdag nagyúr, a maga személyére nézve beérte úgyszólván a napszámosi szereppel a tudomány szolgálatában, de fedelmi bőkezűséggel milliókat áldozott arra hosszú életén át, hogy tudományos gyűjteményeink és intézeteink gyarapodjanak és az arra hivatottak a legkülönbözőbb tereken előbbrevigyék a tudományt. Egészen hasonlók voltak mégis az önzetlenségben, az igénytelenségben és a tudomány rajongó szeretetében.

Ilosvay Lajos társunk szép emlékbeszédében kimutatta, hogy Semsey Andor kb. harmadfél millió aranykoronát áldozott tudományos célokra, s ami az ő adakozó kész-

ségét különösen jellemzi: sohasem nézett arra, hogy mi népszerű, mi tetszetős, mi szerez dicsőséget; zajtalanul, szinte rejtegetve juttatta el adományait rendeltetésük helyére, de mindig oda, ahol azokra igazán szükség volt és mindig oly kezekbe, amelyek biztosítékot nyújtottak célirányos felhasználásukra nézve. Voltak bizonyos kedvelt tudományos különlegességei, melyekre legnagyobb szeretettel áldozott — pl. a meteoritek gyűjtése —, de mindig elfogulatlanul minden komoly tudományos érdeknek és szükségnek, melyről értesült, azonnal bőkezű szolgálatába állott.

A magyar tudományt, mely az utóbbi évtizedekben az ország összeomlásával súlyosan szegényedett, Semsey Andor halálával igen érzékeny veszteség érte. Azzal a szomorú kilátással szemben, hogy ezentúl nélkülöznünk kell az ő adakozó kezét, csak akkor vigasztalódhatunk, ha megnézzük és utánaszámítunk: mennyi minden jött létre, indult el és gyarapodott az ő áldozatkész segítségével.

Mint a tudományok legnemesebb mecénása fog ő emlékezetünkben élni és — reméljük — majdani követőknek fényes például szolgálni.

Felkérem Ilosvay Lajos kitűnő társunkat, hogy ez alkalommal is sziveskedjék Semsey Andor elhunyt társunkról és mecénásunkról néhány szóval megemlékezni.

III.

A M. Tud. Akadémia munkássága 1933-ban.

a) Jelentés

a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárának 1933. évi állapotáról.

I.

Az 1933. évben a könyvtár személyzete minden idejét az állomány rendezésére és felvételére fordította. Jelentősebb átrendezésre vagy áthelyezésre nem volt szükség, mert az előző években végrehajtott munkálatok egy időre biztosították a könyvtári anyag elhelyezését. A katalogizálás zavartalan előrehaladása lehetővé tette, hogy ebben az esz-

tendőben újra jelentős mennyiséget dolgozhattunk fel a Vigyázó Ferenc-könyvtár anyagából s ezzel elvégeztük a nagyértékű könyvtár mintegy fele anyagának szabályszerű felvételét. Állandó gondjai igyekeztünk fenntartani a külföldi tudományos társaságokkal való kapcsolatainkat s nem egy esetben sikerült a nagy háború idején elmaradt cserepéldányok megszerzésével sorozatainkat kiegészítenünk, illetőleg teljessé tennünk. Reméljük, hogy a viszonyok megjavulásával alkalom nyílik majd idővel arra is, hogy külföldi kiadványainkról s időszakai folyóiratainkról immár 30 esztendővel ezelőtt készült nyomtatott jegyzékünket újra kiadhatjuk. Hasonlóképpen szükségessé fog válni az is, hogy a könyvtárban őrzött ősnymtatványok jegyzéke újra kiadassék, amit alkalmoszerűen a birtokunkban levő régi magyar könyvtárba tartozott művek jegyzéke is nyomon követhet.

A közönség főként délután használta a könyvtárt, de akadémiai tagok és más kutatók délelőtt is igen sűrűn használták.

Nyitva a könyvtár 281 napon volt.

II.

A könyvtár kiadásai.

	<i>P</i>	<i>f</i>
Irodaszerek	291	56
Könyvkötés és katalógus-tokok	2542	44
Könyvbeszerzés	543	08
Asztalosmunkák és villanyszerelés	126	—
Altisztek délutáni szolgálata és a ruhatár kezelése	765	—
Összesen :	4268	08

III.

A könyvtár gyarapodása.

A gyarapodás módja	Darab-szám
Nyomdai köteles-példány	2848
Hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, stb. kiadványai	1933
A főtitkári hivatal útján	64
Magánosok ajándéka	404
Vétel útján	67
Vigyzó Ferenc-könyvtár	3412*
Összesen :	8728

* A bekatalogizált darabok száma.

A *kézirattárban* 24 köteget katalogizáltunk.

A *Széchenyi-múzeum* gyarapodása: 12 könyv, 25 folyóirat és ujságszám, 4 levél és 20 fénykép, összesen 61 darab.

A *Goethe-gyűjtemény* 20 darabbal gyarapodott.

Kiadványaikat megküldték a következő hatóságok, intézetek, tudományos társaságok, egyesületek, múzeumok, könyvtárak és szerkesztőségek:

a) **Hazaiak:** *Budapest:* Budapest székesfőváros; Budapesti Mérnöki Kamara; Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala; Egyetemi Földtani Intézet; Legfőbb Állami Számvevőszék; Magyar Fotogrammetriai Társaság; M. Kir. Áll. Munkaközvetítő Hivatal; M. Kir. Földművelésügyi minisztérium; M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal; M. Kir. Postavezérigazgatóság; M. Kir. Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet; Magyar Nemzeti Bank; Magyar Nemzeti Múzeum; Orsz. Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ; Országos Mezőgazdasági Kamara; Országos Társadalombiztosító Intézet; Kir. Magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsészeti d. é. dékani hivatala; Pénzügyi Köz-

pont; Tanácsadó Mérnökök Testülete. *Miskolc*: Miskolci Ev. Jogakadémia. *Pécs*: Egyetemi Könyvtár. *Sopron*: M. Kir. Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola könyvtára. *Szeged*: Kir. Magyar Ferenc József-Tudományegyetem rektori hivatala. *Zirc*: Ciszterci r. apátság.

b) Elcsatolt területiek és külföldiek:

Åbisko: Naturvetenskapliga Station. *Adelaide*: University. *Aix-en-Provence*: Université. *Allahabad*: Academy of Sciences of the United Provinces of Agra and Oudh. *Amsterdam*: Kon. Nederl. Meteorolog. Institut. *Anconia*: Università Israelitica. *Arad*: Vasárnap szerk. *Athén*: Akadémia. *Baltimore*: Amer. Journal of Philology szerk.; The Johns Hopkins University; Linguistic Society of America. *Batávia*: R. Magnetical and Meteorological Observatory. *Bázel*: Naturforschende Gesellschaft. *Bécs*: Akademie der Wissenschaften; Geologische Bundesanstalt; Naturhistorisches Museum; Österr. Institut für Geschichtsforschung; Verein für Geschichte der Stadt Wien; Universität; Zoologisch-botanische Gesellschaft. *Belgrád*: Szerb kir. akadémia. *Bergen*: Chr. Michelsens Institutt for videnskap og åndsfrihet; Bergens Museum. *Berkeley*: University of California. *Berlin*: Arch. Institut des Deutschen Reiches; Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte; Deutsche Rundschau szerk.; Forschungen und Fortschritte szerk.; Yach Turkestan szerk.; Physikalisch-technische Reichsanstalt; Preussische Akademie der Wissenschaften; Reichsarchiv; Seminar für orientalische Sprachen der Friedrich-Wilhelm-Universität; Ungarische Jahrbücher szerk. *Bern*: Schweizerische Naturforschende Gesellschaft. *Bloemfontein*: Nas. Museum. *Bordeaux*: Société des Sciences Physiques et Naturelles. *Boroszló*: Universitäts-Sternwarte; Verein für Geschichte Schlesiens. *Boston*: American Academy of Arts and Sciences. *Brünn*: Université Masaryk. *Brüsszel*: Académie Royale de Belgique; Bureau intern. de statistique commerciale; Union Académique Intern. *Buenos Aires*: Sociedad científica Argentina; Universidad Fac. de ciencias exactas. *Bukarest*: Académie Roumaine; Monitorul Oficial szerk. *Cagliari*: Seminario de facoltà di scienze della R. Università. *Calcutta*: Asiatic Society of Bengal; Government of India, Archaeological Survey; Gov. of India, Meteorological Department. *Cambridge* (Engl.):

Cambridge Philosophical Society. *Cambridge* (USA): Museum of Comparative Zoology. *Catania*: Società di storia patria per la Sicilia Orientale. *Charkov*: Charkovi matematikai társaság. *Chicago*: Chicago Academy of Sciences. *Cincinnati*: Lloyd Lybrary. *Colombo*: Museum. *Csernovic*: Université. *Danzig*: Naturforschende Gesellschaft; Westpreussischer Botanisch-zoologischer Verein. *De Bilt*: Kon. Nederlands Meteorologisch Institut. *Drezda*: Sächsischer Altertumsverein. *Dublin*: R. Dublin Society; R. Irish Academy. *Edinburgh*: Geological Survey of Scotland. *Erlangen*: Physikalisch-medizinische Sozietät; Universitätsbibliothek. *Fokváros*: Observatory of the Cape of Good Hope. *Frankfurt a. M.*: Physikalischer Verein; Senkenbergische Gesellschaft der Wissenschaften. *Fukuoka* (Japán): Kyushu Imp. University. *Genf*: Internationales Arbeitsamt; Société des Nations; Société de physique et histoire naturelle. *Göttinga*: Gesellschaft der Wissenschaften. *Genua*: Polgármesteri hivatal; Società Entimologica Italiana. *Grác*: Karl Franzens-Universität. *Groningen*: Neophilologus szerk. *Hága*: Bibliothèque du Palais de la Paix; Holland közokt. minisztérium; Kon. Bibliothek. *Halifax*: Nova Scotian Institute of Science. *Halle*: Naturwissenschaftlicher Verein f. Sachsen und Thüringen. *Harlem*: Musée Teyler; Société Hollandaise des Sciences; Teyler's Godgeleerd Genootschap. *Heidelberg*: Akademie der Wissenschaften. *Helsinki*: Academia Scientiarum Fennica; Ausschuss für die Herausgabe der Werke M. Agricolae; Commission Géologique de Finlande. Finnisch-ugrische Forschungen szerk.; Meeresinstitut; Société Finlandaise d'Archéologie; Societas Geographica Fenniae; Societas pro fauna et flora Fennica; Suomalaisen Kirjallisuuden Seura; Suomen munaismuis-toyhdistys; Suomalais-ugrilaisen Seura; Statisztikai hivatal. *Hiroshima* (Japán): Hiroshima University. *Indianapolis*: Indiana Academy of Sciences. *Jassy*: Université. *Jeruzsálem*: Zsidó egyetemi könyvtár. *Kazán*: Birodalmi egyetem. Société physicomathématique à l'Université. *Kézsmárk*: Karpathenverein. *Kiev*: Ukrán Akadémia. *Kolozsvár*: Commissiunea monumentelor istoria. Sectiu pentru Transilvania; Egyetemi matematikai szeminárium; Erdélyi Muzeum Egyesület; Erdélyi Szépművés Céh; Keresztény Magvető szerk. *Kopenhága*: Dán tudományos akadémia. *Königsberg*: Physikalisch-ökonomische Gesellschaft. *Krakkó*: Lengyel akadémia. *Kyoto* (Japán): Imperial University. *Laibach*: Muzejska

Drustvo za Slovenijo. *Lancaster* (USA): Marine Biological Laboratory. *Leiden*: Mnemosyne szerk.; Rijksmuseum van Oudheden. *Lemberg*: Lengyel akadémia; Union des Sociétés savantes Polonaises; Jan Kazimierz-egyetem. *Lipscse*: Deutsche Morgenländische Gesellschaft; Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte; Sächsische Akademie der Wissenschaften. *London*: British Academy; Department Scientific Industrial Research; Intern. Society of Medical Hydrology; The National Physical Laboratory; Royal Society; Geological Survey of Great Britain. *Lund*: Universitets Biblioteket. *Luxemburg*: L'Institut G.-D. de Luxembourg, Section historique. *Lyon*: Université. *Madrid*: Instituto Meteorologico Espanol; Seminario Matematico. *Marosvásárhely*: Magyar Népegészségügyi Szemle szerk. *Menasha* (Wisc.): American Mathematical Society. *Milano*: Academia pro interlingua. *Morgantown*: West Virginia University. *Moszkva*: Oceanographical Institute; Orosz bibliográfiai központ. *München*: Bayr. Statistisches Landesamt; Bajor akadémia; Geographische Gesellschaft. *Münster*: Landesmuseum der Provinz Westfalen und Verein für Geschichte u. Altertumskunde Westfalens. *Nagyszeben*: Siebenbürgischer Verein f. Naturwissenschaften. *Nanking*: Metropolitan Museum of Natural History, Academia Sinica. *New York*: New York Academy of Sciences; New York Public Library. *Nürnberg*: Germanisches Nationalmuseum. *Ottawa*: Bureau fédéral de la Statistique. *Pádua*: Seminario matematico, R. Università. *Párizs*: Académie diplomatique internationale; Institut de France, Académie des Beaux-Arts, Académie des Sciences; Association géodésique; Comité National Français de Géodésie et Géophysique; École Nationale des langues orientales; Institut intern. de Coopération Intellectuel; Institut International de Statistique; Revue des études hongroises szerk. *Prága*: Sternwarte der Deutschen Universität. *Perm*: Institut des recherches biologiques. *Philadelphia*: Academy of Natural Sciences; American Academy of Political and Social Science; Amer. Association of University Professors; Amer. Philosophical Society; University of Pennsylvania. *Portland*: Portland Society of Natural History. *Poznan*: Société des amis des sciences. *Pozsony*: Heil- und Naturwissenschaftlicher Verein zu Pressburg; Společnost Sáfárik. *Prága*: II. Congressus philologorum classicorum Slavorum; Cseh tudományos akadémia; Deutsche Universi-

tät; Historycky Klub; Narodni Museum; Slavia szerk.; Slovansky Prehled szerk.; Societas Entomologica Cechosloveniae; Société royale des lettres et des sciences de Bohême. *Reykjavik*: Societas Scientiarum Islandica. *Riga*: Societas Biologiae Latviae; Latvijas universitates sistematiskas zoologijas institut. *Rio de Janeiro*: Instituto Oswaldo Cruz. *Róma*: Consiglio Nazionale delle Ricerche; Institut intern. d'agriculture; Ministère des corporations; Reale Accademia d'Italia; Reale Accademia dei Lincei; Società Italiana per il progresso delle scienze. *Rostock*: Verein der Freunde der Naturgeschichte in Mecklenburg. *San Francisco*: California Academy of Sciences. *St. Louis*: Academy of Science; Missouri Botanical Garden. *Schwerin*: Verein f. mecklenburgische Geschichte u. Altertumskunde. *Sendai*: Tōhoku Imp. University; The Saito Gratitude Foundation. *Stockholm*: Statens Meteorol.-hydrografiska Anstalt; Sveriges Geologiska Undersökning; Sveriges Offentliga Bibliotek. *Szarafevo*: Zemalskij Museum. *Szaratov*: Egyetem. *Sydney* University. *Szatmár*: Uj Cimbora szerk. *Szentpétervár*: Botaničeskij Institut Akademii Nauk S. S. S. R.; Orosz Tudományos Akadémia. *Székelyudvarhely*: Székelység szerk. *Szófia*: Woenen Journal szerk. *Taihoku* (Formosa): Taihoku Imp. University. *Tartu*: Egyetem; Gelehrte Estnische Gesellschaft; Institutum et Hortus Botanicus Universitatis Tartuensis. *Tokyo*: Chemical Society of Japan; Imperial Academy; Japanische Chirurgische Gesellschaft; National Research Council of Japan; Institut intern. de statistique XIX. session; Institute of Physical and Chemical Research; Physico-mathematical Society of Japan; Society of mechanical engineers of Japan. *Turku*: Egyetem. *Turócszentmárton*: Matica Slovenská; Slovenská Museálna Spoločnosť. *Uccle*: Observatoire Royal de Belgique. *Uppsala*: Egyetem; Egyetemi könyvtár; Ekonomisk Tidskrift szerk. *Urbana*: State Geological Survey. *Varsó*: Fédération des sociétés historiques de l'Europe Orientale; Fundamenta Mathematicae szerk.; Institut Mianowski; Institut Scientifique Ukrainien; Museum zoologicum Polonicum; Societas Botanicorum Poloniae; Société Polonaise de Physique; Towarzystwo Naukowe. *Venice*: R. Istituto Veneto di lettere ed arti. *Varsó*: Universitas. *Venice*: Városi tanács. *Victoria* (Brit. Columbia): Dominion Astrophysical Observatory. *Washington*: Astrophysical Observatory of the Smithsonian

Institution; American Committee of Intern. Wild Life Protection; American Council of Learned Societies; Bureau of American Ethnology; Carnegie Endowment for intern. Peace; U. S. Department of Agriculture; U. S. Geological Survey; National Academy of Sciences of U. S. A.; U. S. National Museum; Naval Observatory; Nat. Research Council; Smithsonian Institution. *Vilna*: Towarzystwo przyjaciół nauk. *Zágráb*: Narodna Starina szerk. *Zürich*: Naturforschende Gesellschaft.

Adományokkal a következő magánosok gyarapították a könyvtár állományát: Alapy Gy. (Komárom), Aristophron P. Kifissia, Athén), Auer P., Baán K., Balás P. E., Bencze A., Berzevichy A., Braharu D. (Kolozsvár), Caferoglu A. (Sztambul), Cassinis G. (Pisa), Clauser M., Cossar R. M. (Görz), Csillik B. (Szeged), Dienes Ö. (Kézdivásárhely), Divéky A. (Varsó), Donáth G. (6 drb.), Dragomir S. (Kolozsvár), Egyed S., Ernyey J., Földváry M., Etsijuro S. (Tokyo), Freihof E., Frenyó L. (Eperjes), Freund M., Gayné É., Gyalui F. (Kolozsvár), Györki J., Györy T. (42 drb.), Haas K. H. (Rotterdam), Harrassowitz O. (Lipcse), Hegedüs L. (66 drb.), Hell L., Japán császári konzulátus, Jávorka S. (16 drb.), Jordán K., Juristowski L., Kaán K. (29 drb.), Kemény F., Kemény L. (Komárom), Kissházy Á. Gy., Klug L. (29 drb.), Kopff A. (Lipcse), Kovács D., Kozma F., Kőszegi L., Láng N., Leszih A. (Miskolc), Leszlényi I. (13 drb.), Lósy-Schmidt E., Málnási Ö., Marosi Nagy D., Nagy N., Nizsalovszky E., Olay F., Palóczy E. (97 drb.), Pazurkiewicz St. (Varsó), Petrichevich D., br. Podmaniczky P. (Sopron), Pogonowski J. (Varsó), Relkovic N., Schilling F. (Danzig), Schünemann K. (Berlin), Setälä E. (Helsinki), Simon F. (Enying), Sobieski W. (Krakkó), Sodoffsky G. (11 drb.), Sommer R. (Giessen), Stein A. (Srinagar), Sulajman S. M. (Allahabad), Szadeczky-Kardos B. (Szeged), gr. Széchenyi V. (Székesfehérvár), Széll J., Szepesy M., Szinnyi J., Szücs A., Tass A., Temesvári J. (Kolozsvár), Tóth Gy., Török K., Varga S., Veress E., Watters R. A. (Reno, USA), Zacharov E. Z. (Szentpétervár), Zahn F. (Jéna), Zdziechowski M. (Varsó).

IV.

Az olvasóterem forgalma volt:

Év	Rendes látogatók száma	Hány ízben ?	Használt kötetek száma
1933	218	3420	16.667
1932	204	3326	15.661

A könyvkölcsönzési forgalom:

Év	Kölcsönzők száma	Kivett kötetek száma
1933	2183	7732
1932	2093	7071

(L. a jelentéshez csatolt részletező táblázatokat.)

A kéziratár anyagából 85 kutató 236 köteget használt, 685 ízben.

A Széchenyi-múzeumot 1952, a Vörösmarty-szobát 3028, a Goethe-szobát 1825 látogató nézte meg.

1933-ban a könyvtár a következő könyvtárakkal és intézetekkel érintkezett könyvek és kéziratok kölcsönzése ügyében:

Berlin: Preussische Staatsbibliothek, Oriental. Abteilung. *Budapest:* VI. ker. áll. br. Kemény Zsigmond-reáliskola; Országos Levéltár. *Debrecen:* Tisza István-tudományegyetem könyvtára. *Eger:* Érseki jogakadémia. *Hel-sinki:* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. *Hódmezővásárhely:* Ref. Bethlen Gábor-gimnázium. *Magyaróvár:* Gazdasági Akadémia. *Nyíregyháza:* Városi felsőkereskedelmi iskola. *Pozsony:* Egyetemi könyvtár. *Sárospatak:* Ref. főiskola. *Sopron:* Erzsébet-tudományegyetem ev. hittudományi karának könyvtára. *Szeged:* Ferenc József-tudományegyetem

könyvtára. *Szeghalom*: Péter András-reálgimnázium. *Székesfehérvár*: Fehérvármegye alispáni hivatala. *Tihany*: M. Biológiai Kutatóintézet.

Budapest, 1934. február hó 15-én.

Szinnyei József

ig. és r. t., főkönyvtárnok.

I. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az olvasóterem rendes látogatóinak foglalkozásáról.

	1933	1932
Főiskolai hallgató	107	105
Középiskolai tanuló	29	17
Lelkész	3	2
Magánzó és háztartásbeli	1	5
Köztisztviselő	18	15
Hírlapíró	2	5
Író	1	1
Tanár	24	25
Tanító	—	3
Ügyvéd	5	1
Orvos	4	2
Mérnök	5	6
Katonatiszt	2	4
Művész	—	2
Vegyész	—	1
Gyógyszerész	—	1
Építész	3	—
Gyáros	2	—
Földbirtokos	1	1
Kereskedő	—	1
Magántisztviselő	11	7
Összesen :	218	204

II. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár olvasótermének forgalmáról.

Hónap	Olvasók száma		Használt kötetek száma	
	1933	1932	1933	1932
Január	389	379	1820	2160
Február	392	398	1683	621
Március	320	315	1810	1771
Április	278	340	1380	1722
Május	359	295	1652	1415
Június	195	234	1085	1275
Július	61	67	124	302
Augusztus	58	47	324	242
Szeptember	193	270	675	1371
Október	352	340	2370	1425
November	498	356	1743	1978
December	325	285	2001	1379
Összesen :	3420	3326	16667	15661

III. TÁBLÁZAT.

Kimutatás az akadémiai könyvtár kölcsönzési forgalmáról.

Hónap	Kölcsönzők száma		Kivett kötetek száma	
	1933	1932	1933	1932
Január	180	165	630	577
Február	173	139	604	177
Március	206	235	821	812
Április	130	130	448	455
Május	180	165	630	725
Június	182	140	637	540
Július	175	94	612	329
Augusztus	115	105	418	388
Szeptember	210	195	735	682
Október	220	215	765	652
November	224	305	784	1017
December	188	205	648	717
Összesen :	2183	7732	7732	7071

b) A Szótári Bizottság munkássága az 1933. évben.

A Szótári Bizottság folytatja a Nagy Szótár adatgyűjtését. A XIX. század utolsó negyedében megjelent és irodalmi vagy nyelvi szempontból jelentősebb szépirodalmi munkák feldolgozása van soron.

A szótári anyaggyűjtés erre a munkára évről-évre be rendelt középiskolai tanárok végzik. A vallás- és közoktatás-ügyi miniszter úr az Akadémia elnökségének előterjesztésére az 1933—34. iskolai évre a következő tanárokat osztotta be a Szótári Bizottsághoz (vkm. 31.332—1933. V. a—1. számú rendelet): *a)* iskolai teendőik alól való teljes felmentéssel Földessy Gyulát, Hajdu Jánost, Horváth Endrét és Rézler Gyulát, *b)* iskolai elfoglaltságuk fele alól való felmentéssel Főgel Sándort, Karácsony Sándort, Koczogh Andrást és Putnoky Imrét. A beosztottak közül Főgel Sándor igazgatói megbízása miatt 1933. szeptembertől nem vehetett részt a szótári munkában, Hajdu János pedig az 1933—34. tanévre is heti félóraszámmal iskolájában tanításra osztatott be. — A feldolgozásra kerülő munkák kiválogatását, a gyűjtések felülvizsgálását és rendezését Putnoky Imre és Sági István bizottsági meghívott tagok végezték.

A beosztott munkatársakon kívül Zolnai Gyula rendes tag gyűjtött szótári adatokat.

Az 1933. évben 9 gyűjtő 67 munkából 68.935 adatot gyűjtött. A Nagy Szótár előkészítő munkálatainak megindításától kezdve gyűjtött adatok száma összesen 3,163.210.

A Bizottság kiadása 1933-ban 2302·93 pengő. Ebből 1580·— pengő adatgyűjtések tiszteletdíja, 400·— pengő előadói tiszteletdíj és 322·93 pengő dologi kiadás.

Budapesten, 1934. február 17-én.

Gombocz Zoltán

előadó.

A Szótári Bizottság elszámolása az 1933. évről.

I. Bevétel:

a) Utalványozás:

1. Adatgyűjtésre	- - - - -	1580·—	pengő.
2. Dologi kiadásokra	- - - - -	320·—	"
3. Előadói tiszteletdíj	- - - - -	400·—	"
<i>b) Maradék 1932-ből</i>	- - - - -	47·08	"

Összesen: 2347·08 pengő.

II. Kiadás :

1. Adatgyűjtések tiszteletdíja	- - - - -	1580—	pengő.
2. Előadói tiszteletdíj	- - - - -	400—	”
3. Gyűjtőpapiros	- - - - -	165 80	”
4. Könyv, folyóirat	- - - - -	13 80	”
5. Altiszteknek (könyvkölcsönzés, takarítás, fűtés és egyéb rendkívüli szolgálatok)	- - - - -	131—	”
6. Vegyes ügyviteli kiadás	- - - - -	12 33	”

Összesen : 2302 93 pengő.

Maradt 1934-re a kézipénztárban - - 44 15 pengő.

Budapesten, 1934. január 12-én.

Látta :

Gombocz Zoltán
előadó.

Sági István
bizottsági meghívott tag.

c) Jelentés a M. Tud. Akadémia Történettudományi Bizottságának 1933. évi működéséről.

A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága 1933. évi történetére visszatekintve, mindenekelőtt meg kell emlékeznünk arról a nagy veszteségről, mely a Bizottságot elnökének, Csánki Dezsőnek 1933. ápr. 29-én történt halálával érte. Csánki Dezső 1909-ben, Thaly Kálmán halála után került a bizottság elnöki székébe, nemcsak történetírói érdemeinek, hanem azon tevékenységének elismerésül is, melyet hosszú éveken át éppen bizottságunk keretei közt kifejtett. Mindaddig, míg az Akadémia pénzügyi helyzete megengedte, ez a bizottság volt a magyar történetkutatásnak legjelentékenyebb központja, mely közvetlenül irányította a magyar történet kútffóinek kiadását, tervszerűen gyűjtötte a magyar történelem forrásanyagát és megbízások, vagy pályázatok útján gondoskodott történeti kérdések megoldásáról is. Ebben a bizottságban az elnöki tisztség nem volt üres cím, mellyel a régi és érdemes történetírókat volt szokás kitüntetni, hanem olyan nobile officium, mellyel felelősségteljes munka és nem jelentéktelen hatáskör volt összekötve. S Csánki Dezső, mint

bizottsági elnök, teljes lélekkel és nem lankadó ügyszere-ttel szolgálta mindvégig a magyar történetkutató és történetírás ügyét, akkor is, amikor annak anyagi feltételei adva voltak, s akkor is, amikor terveknél egyéb-re nem tellett. A munkában való közvetlen részvételével, a bizottságnak még kisebb jelentőségű ügyei iránt való állandó érdeklődésével példát kívánt mutatni arra, hogy hogyan kell értelmezni egy elnöki tisztséget.

Csánki Dezső halála azonban nemcsak ebből a szempontból jelentett nagy veszteséget. Halálával végleg megszűnt az a mindannyiunktól titokban táplált reménység, hogy életének főművét: *Magyarországnak XV. századi történeti földrajzát*, talán mégis befejezi. Bars megye középkori várairól írt tanulmánya, mely a Klebelsberg-emlékkönyvben jelent meg, azt mutatta, hogy nem alap nélkül várjuk tőle az Északnyugati Felföld megyéinek történeti földrajzát. S valóban, mikor a M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsa megszerezte az ő irodalmi hagyatékát, kitűnt, hogy rendkívül gazdag anyag maradt utána. Így többek között csaknem egészen vagy félig kész északnyugati vármegyék, melyek megfelelő kiegészítésekkel és pótlásokkal kiadhatónak látszottak. Ez a ténymegállapítás indította a Bizottságot arra, hogy 1933 június 19-én megválasztott új elnökével, *Angyal Dávid* r. taggal egyetértőleg, javaslatokat tegyen az Igazgató-Tanácsnak Csánki Dezső irodalmi hagyatékának tudományos értékesítésére, különösen pedig csonkán maradt nagy művének befejezésére vonatkozólag. (A bizottsági előadónak ez ügyben 1933. október 16-án tett terjedelmes javaslatát olv. *Akadémiai Értesítő* 1933. 326—337. ll.) A bizottsági javaslatot az Igazgató-Tanács is magáévá tette és gondoskodott az anyagi feltételek megteremtéséről. Így minden remény megvan ahhoz, hogy Csánki Dezső nagy műve belátható időn belül elkészül.

A bizottság 1933. október 16-i ülése részletesen foglalkozott a *Rákóczi-centenárium kérdésével* is, ezzel kapcsolatosan a bizottsági előadó a következő javaslatokat terjesztette elő:

»1935. április 8-án lesz kétszáz éve annak, hogy II. Rákóczi Ferenc Rodostóban elhunyt. Úgy érzem, hogy ezen évforduló mellett bizottságunk nem haladhat el közömbös lélekkel, hanem tudományos és nemzeti hivatásának, nemkülönben hagyományainak megfelelően is, részt kell vennie azokban az ünnepségekben, melyekben ezen évforduló al-

kalmával a magyar társadalom bizonyára hódolni fog történelmünk egyik legnemesebb alakjának emléke előtt. A bizottság előtt nem szükséges bővebben indokolnom ezt az indítványt, hiszen Bizottságunk volt az, amely éppen 60 évvel ezelőtt, 1873-ban megindította az *Archivum Rákóczi-anumot*, melynek idáig megjelent 13 kötete a Rákóczi-kornak legfontosabb forrásgyűjteménye. Bizottságunk adta ki 1876-ban *Rákóczi Vallomásait*, 1901-ben *Eszterházy Antal tábor ileveleskönyvét*, 1909-ben *De Saussure Cézárnak* törökországi leveleit és feljegyzéseit és 1911-ben a *Rákóczi-emigráció* török okmányait stb. Abban, hogy van oly öntudatos Rákóczi-kultusz, mely még a jelenleg elszakított részek magyarságát is az anyaországhoz csatolja, nagy része van a mi Bizottságunk most említett forráskiadó tevékenységének.

Bármekkora is azonban a Rákóczi-korra vonatkozólag eddig kiadott forrásanyag, még nagyon messze állunk a teljességtől. A M. Tud. Akadémia Tört. Bizottsága oklevélmásolatainak regesztakötetei pl. csak 1697-ig terjednek, holott Bizottságunk oklevélmásolatgyűjteménye éppen a Rákóczi-korra vonatkozólag rendkívül gazdag és értékes. A negyedik kötet kiadása ennek következtében hiányt pótolna. Gondolni lehetne Kolinovics Gábornak: *Commentariorum de rebus Ungaricis libri* című nagybecsű kéziratos kortörténelmi munkájának kiadására is, mert Kolinovics ezen munkája Magyarország története 1701-től 1720-ig terjedő korának első tudományos feldolgozása. Gondolni lehetne magának az *Archivum Rákóczi-anumnak* folytatására is, ahol a Rákóczi személyére és korára, esetleg a családjára (pl. Józsefre) vonatkozó anyagot lehetne közzétenni stb. Ez a néhány kiragadott példa is igazolja, hogy a Rákóczi-kor történeti emlékeinek kiadása terén még sok a tennivaló.

Azt javasolom tehát a Bizottságnak: hívja fel a Bizottság az Igazgató-Tanács figyelmét a küszöbön álló Rákóczi-centenáriumra és ezzel kapcsolatosan kérje fel, hogy megfelelő anyagi eszközök biztosításával tegye lehetővé egy olyan forráskiadvány megjelenését, mely Rákóczi-val, vagy családjá történetével, vagy általában a Rákóczi-korral foglalkoznék és az Akadémia tudományos és nemzeti jellegének megfelelő jubileumi kiadványul volna tekinthető.

A Bizottság az előadó ezen javaslatát egyhangúlag elfogadván, azt az Igazgató-Tanács elé terjesztette. Az Igazgató-Tanács mindenben osztván a Bizottság felfogását, az

Archivum Rákócziánium folytatására határozta el magát és egyidejűleg arról is gondoskodott, hogy az Archivum Rákócziánumnak legközelebbi, 1935. folyamán esedékes kötetének kiadására megfelelő anyagi fedezet álljon rendelkezésre.

A Bizottság tevékenysége azonban korántsem merült ki a fentiekben. Ez év folyamán kezdeményezte az *Anjoukori Okmánytár* folytatását is és miután ehhez megnyerte az Igazgató-Tanács anyagi támogatását is, néhai Nagy Gyula kéziratának sajtó alá rendezésével *Szentpétery Imre* és *Eckhart Ferenc* bizottsági tagokat bízta meg. A munkálatok e tekintetben már megindultak és tervszerűen haladnak előre. Ugyancsak kielégítő mértékben haladtak előre 1933. folyamán a *Barabás Samu* szerkesztésében megjelenő *Székelylevéltár* munkálatai is, úgy hogy ez a nagyfontosságú oklevéltár 1934-ben minden valószínűség szerint meg fog jelenni.

Azt hisszük, a fentiek alapján megállapítható az a tény, hogy a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Bizottsága — számolva természetesen a lehetőségekkel és a várható anyagi erőforrásokkal — 1933. folyamán is hagyományainak szellemében igyekezett megfelelni hivatásának és e tekintetben — hálás köszönet érte az elnökségnek és az Igazgató-Tanácsnak — jelentős eredményekre is hivatkozhatik.

Lukinich Imre r. t.
előadó.

d) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése 1933. évről.

1. A Hadtörténelmi Bizottság 1933-ban *három* ülést tartott.

2. A bizottság folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények, kereken $20\frac{1}{16}$ -od ívnyi terjedelemben jelent meg.

3. A Hadtörténelmi Közlemények 1933-i XXXIV. évfolyamában közzétetett:

8 önálló kisebb és nagyobb értekezés,

1 tárcacikk,

3 okmány és

13 irodalmi ismertetés.

4. Van szerencsém jelenteni, hogy József királyi herceg tábornagy úr Öfensége »A világháború, amilyenek én láttam« című művének VI. és VII. kötete a könyvpiacon

megjelent. Ez alkalommal a kiadás költségeit a Fenséges Úr fedezte.

5. A bizottság 1933. évi bevételeit és kiadásait a csatolt *Zárszámadás* mutatja.

Maradok kiváló tisztelettel a bizottság elnöke helyett:

Pilch Jenő
előadó.

Z á r s z á m a d á s

a bizottság 1933. évi bevételeiről és kiadásairól.

Folyó szám	Nevezetesen	Bevétel		Kiadás	
		P	f	P	f
1.	Maradvány 1932. évről	861	—	—	—
2.	Előfizetések révén befolyt	70	—	—	—
3.	Akadémiai segély 1933. évre . .	3200	—	—	—
4.	Kamatok fejében befolyt	34	85	—	—
5.	Adminisztrációs költségekre . . .	—	—	179	94
6.	Rajzok készítéséért	—	—	60	—
7.	Klisék ára fejében	—	—	346	50
8.	Nyomdai költségekre	—	—	1449	91
9.	Forgalmi adó és bankjuttalék . .	—	—	1804	50
	Összesen :	4165	85	3840	85
	Levonva a kiadást	3840	85	—	—
	Marad 1932. év végén	325	—	—	—

azaz Háromszázhuszonöt Pengő.

Budapest, 1933. évi december hó 31-én.

Pilch Jenő
előadó.

e) Az Akadémia ülései 1933-ban.

I. osztály.

Január 2. *Gulyás Pál* l. t.: Sámbooky könyvtára és a filológia. (Székfoglaló.) *Szjó Sándor* l. t.: Költemények. (Székfoglaló.) — Január 30. *Petrovics Elek* l. t.: Jegyzetek XIX. századi művészetünk történetéhez. (Székfoglaló.) *Darkó Jenő* l. t.: A Grenoble-i triptychon görög felirata. — Február 27. *Pukánszky Béla* l. t.: Patrióta és hazafi. (Fejezet a magyarországi német irodalom fejlődéséből.) (Székfoglaló.) *Mészöly Gedeon* l. t.: Ovidius Phaeton-ja. (Műfordítás.) — Március 27. *György Lajos* l. t.: Kritikai magyar anekdotagyűjtemény. *Vikár Béla* l. t.: A sampo-ról. — Május 8. *Zsirai Miklós* l. t.: Obi-ugor igeekötők. (Székfoglaló.) — Október 30. *Melich János* ig. és r. t.: Melyek a magyar nyelvnek legrégebbi német jövevényszavai? — November 20. *Gulyás Pál* l. t.: A történettudomány Sámbooky könyvtárában.

II. osztály.

Január 16. *Gyalókey Jenő* l. t.: Nagyvárad középkori vára. — Február 6. *Győrffy István* l. t.: A magyar településformák. (Székfoglaló.) — Március 6. *Kuzsinszky Bálint* r. t.: Aquincum topográfiája és várostörténete. *Hegedűs Lóránt* l. t.: A valuta világváltsága. — Április 3. *Mályusz Elemér* l. t.: Hűbériség és rendiség Magyarországon a XV. században (Székfoglaló.) *Angyal Pál* r. t.: A közvéleménybüntetés. — Május 15. *Szladits Károly* l. t.: Jogszabály és bírói ítélet. (Székfoglaló.) *Hekler Antal* l. t.: Egy új Platon-portrait. — Október 16. *Mattyasovszky Miklós* l. t.: Természettudomány, mezőgazdasági tudomány, agrárpolitika. — November 6. *Tóth Lajos* l. t.: Abszolút és relatív magánjogi jogosítványok. (Székfoglaló.) *Hekler Antal* l. t.: Új görög irodalmi arcképek Athénben. (Herodotos, Sophokles, Platon.) — December 4. *Pólnér Ödön* r. t.: A Mária Terézia-rend közjogi jellege. *Fodor Ferenc* (mint vendég): A Jászság demografiája a XVII. században.

III. osztály.

Január 9. *Mauthner Nándor* vendég: a) Az acylgyök vándorlása a polyoxyphenoloknál. b) Az acetooxyhydrochinon szintézise. Előterjeszti Ilosvay Lajos t. t. *Kéz Andor* vendég: A Dunavölgy terraszaí Győr és Budapest között.

Előterjeszti Cholnoky Jenő l. t. *Krompecher István* vendég: A rugalmas porcogó functionális struktúrája. Előterjeszti Lenhossék Mihály r. t. *Vendl Miklós* vendég: Az új iszapoló készülékkel való gyakorlati analízis. Előterjeszti Mauritz Béla r. t. *Takáts Tibor* vendég: Essexit a Mecsekből. Előterjeszti Vendl Aladár r. t. *Neumann János* vendég: A koordinatamérés pontosságának határai az elektro-Dirac-féle elméletben. Előterjeszti Ortway Rudolf l. t. — Február 13. *Varga József* l. t.: Szénolajok hidrogénezése nagy nyomáson. (Székfoglaló értekezés.) *Rados Gusztáv* r. t.: A Galois-féle genus discriminánsa. *Vendl Aladár* r. t. bemutatja »a Szászvárosi és Szebeni Havasok kristályos terület« című monografiáját. *Zimmermann Ágoston* l. t.: Összehasonlító anatómiai vizsgálódások a Vesalius-féle in-csontokról. *Miskolczy Dezső* vendég: A kisagyi Purkinje-sejtek megrekedése és kimozdulása. Bemutatja Schaffer Károly. *Zechmeister László* l. t. és *Tóth Géza* vendég: Állati cellulóz részleges lebontása. *Zechmeister László* l. t. bemutatja »Carationide höherer Pflanzen« című monografiáját. — Március 13. *Buday Kálmán* r. t.: A lymphogranulumos sejtek szerkezetéről. (Székfoglaló értekezés.) *Zemplén Géza* r. t.: Higanysókkal eszközölt cukorcsoportbeli szintéziseim reakciójának felderítése. *Soó Rezső* vendég: A Balatonvidék növény szerkezeti, szociológiai és ökológiai jellemzése. Előterjeszti Entz Géza r. t. *Tokody László* vendég: A bindtbányai turmalin. Előterjeszti Zimányi Károly r. t. *Széll Kálmán* vendég: A kétatomú gázok statisztikája. Előterjeszti Ortway Rudolf l. t. — Május 1. *Dudich Endre* l. t.: A magasabbrendű rákok mézspáncéljának fejlődése. (Székfoglaló.) *Marek József* l. t., *Wellmann Oszkár* és *Urbanek László* vendégek: A táplálék ásványi anyagösszetételének befolyása a vérsavó calcium-, foszfor- és széndioxid-tartalmára. *Pekár Dezső* l. t.: Földalatti üregek kimutatása Eötvös torziós ingájával. *Vitalis István* l. t.: *Congerina sopronensis* n. sp. *Szentpétery Zsigmond* l. t.: Az Ortáshegy diabáza a Bükkhegységben. *Fehér Dániel* vendég: Az erdőtalaj moszatai. Bemutatja Mágócsy-Dietz Sándor r. t. *Sz. Nagy Gyula* vendég: Vizsgálatok reális polinomok és reális függvények komplex zéróhelyeiről. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Jugovics Lajos* vendég: A medvesi bazalt-takaró felépítése és kristálytufája. Bemutatja Vitalis István l. t. *Palik Piroška* vendég: A veres-egyházi tó algái. Bemutatja Tuzson János l. t. — Június 12.

Kerpely Kálmán l. t.: Tanulmány a talaj vízkészletének és a termés nagyságának szoros kapcsolatáról. (Székfoglaló.) *Herczog Ferenc* l. t.: Az aorta és a szív syphilisének kórfelődése. (Székfoglaló.) Néhai *Schafarzik Ferenc* r. t. és *Vendl Aladár* r. t.: A kemenceszéki medence szerkezete. *Vendl Aladár* r. t.: Adatok a bükkhegységi paleolitikák közzetani ismeretéhez. *Mauritz Béla* r. t.: Újabb adatok a balatoni bazaltok ásványairól. *Pekár Dezső* l. t.: Eötvös, ingája a francia Limagneban. *Fröhlich Pál* l. t.: A foszforeszkáló festékkoldatok hőmérsékleti optimuma. *Gróh Gyula* l. t. és *Faltin Ernő* vendég: Vizsgálatok a kazein inhomogenitásáról. *Doby Géza* vendég: A táplálás hatása az enzimek mennyiségére. Nitrogén hiány hatása rozshajtások invertáztermelésére. Makfalvy Jolán kísérletei. Előterjeszti Ilosvay Lajos t. t. *Szász Ottó* vendég: A Fouriersor részletösszegeinek korlátosságáról és összetartásáról. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Rédei László* vendég: A másodfokú számtest egyik tételének új bebizonyítása. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Tihanyi Miklós* vendég: Lagrange-féle resolvensek szorzása magasabbfokú körosztási számtestben. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Putnoky László* és *Bobest Béla* vendégek: Adatok vasban gazdag bauxitok meszes feltárásához. Előterjeszti Zemplén Géza r. t. *Hittrich József* vendég: Adalékok a Wien-féle eltölődési törvény elméletéhez. Előterjeszti Ortway Rudolf l. t. *Széll Kálmán* vendég: Többatomú gázok statisztikája. Előterjeszti Ortway Rudolf l. t. — Október 9. *Pogány Béla* r. t. székfoglalója: A krypton I. színkép főleg ultravörös vonalainak Zeeman-felbontásairól. *Klug Lipót* vendég: Másodrendű felületek perspektív képeiről. Előterjeszti Rados Gusztáv r. t. *Zsivny Viktor* vendég: Cronstedtit előfordulása Magyarországon. Előterjeszti Zimányi Károly r. t. *Konek Frigyes* l. t. és *Rupe Hans* vendég: Adatok és észrevételek a nitrát-ion gravimetriás meghatározásához. *Konek Frigyes* l. t. és *Rupe Hans* vendég: Különböző substituensek befolyása aromás sekundér bázisok sóinak oldhatóságára. *Zechmeister László* l. t., *Tóth Géza* és *Koch Sándor* vendégek: A kiscelli agyagban fellelt fosszilis gyanta vizsgálata. *Zechmeister László* l. t. és *Tuzson Pál* vendég: A mandarin festékeről. *Szilády Zoltán* vendég: A Magyar Birodalom legyeinek synopsisa. Előterjeszti Dudich Endre l. t. — November 13. *Schaffer Károly* r. t.: Széchenyi István elmeállapota Döblingben. *Orsós Ferenc* l. t.: A canalis-

nervi optici és a fissura orbitalis superior egybeolvadása. *Orsós Ferenc* l. t.: A sziklacsont alakjáról. *Vitalis István* l. t.: A *Limnocardium sempronense* n. sp. *Rédei László* vendég: A másodfokú számtest alapegységéről és 8-al osztható invariánsairól. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Rédei László* vendég: Felső korlát a másodfokú számtest osztály-csoportjának 4-gyel osztható invariánsai számára. Bemutatja Rados Gusztáv r. t. *Bay Zoltán* vendég: Áramlókések vizsgálatának új módszere. Bemutatja Rybár István r. t. *Schumacher Károly* vendég: Talajok mechanikai analysise a Vendl-féle folytonos p/t görbét adó iszapoló készüléssel. Bemutatja Mauritz Béla r. t. — December 11. *Györy Tibor* l. t. székfoglalója: Tanszékek betöltése a Nagyszombaton felállított orvosi fakultás első évtizedeiben. *Entz Géza* r. t.: A Magyar Biológiai Kutató Intézet munkálatairól. *'Sigmond Elek* r. t.: ismerteti »Általános Talajtan« című munkáját. *Zechmeister László* l. t. és *Tuzson Pál* vendég: A napraforgó virág festékéről. *Zechmeister László* l. t. és *Tóth Géza* vendég: Állati és növényi chitin összehasonlítása. *Tokoay László* vendég: Néhány ásvány Licéről (Gömör vármegye). Bemutatja Zimányi Károly r. t. *Lengyel Béla* vendég: A kálium-ionok diffúziója üvegbe. Bemutatja Gróh Gyula l. t. *Mauritz Béla* r. t.: Előzetes jelentés a nagyvarsányi (Szabolcs vármegye) meteoritról. *Gelei József* l. t.: A Ciliaták csilló-meridiánusainak differenciálódása és az iránymeridiánus kérdése.

Összes ülések.

Január 23. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök: Megemlékezés Négyessy László t. tagról. *Förster Aurél* l. t.: Wilamowitz-Moellendorff Ulrik báró k. tag emlékezete. Folyó ügyek. — Február 20. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök: Megemlékezés gróf Apponyi Albert ig. és t. tagról. *Kéky Lajos* l. t.: előterjeszti a Vojnits-jutalomról szóló bizottsági jelentést. Folyó ügyek. — Március 20. *Dégen Árpád* és *Mágócsy-Dietz Sándor* r. tagok: »A növénytan és a M. Tud. Akadémia«. (Centenaris előadás.) Folyó ügyek. Az Akadémia költségvetésének tárgyalása. — Április 24. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök átadja az egyenként 500 pengős jutalmat a jutalmazott tanítóknak. *Mauritz Béla* r. t.: Krenner József r. t. emlékezete. Folyó ügyek. — Április 30. *Albrecht* királyi herceg úr Ő Fensége, mint vendég előadása: »A telepítés«. — Május 10. *Setälä Emil* k.

t.: A finnség őstörténete. Folyó ügyek. Az 1933 július—decemberi költségvetés tárgyalása. — Június 19. *Winkler János* l. t.: Magyar Géza r. t. emlékezete. Folyó ügyek. A két Vigyázó-vagyon 1933 július—decemberi költségvetésének tárgyalása. — Október 2. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde; Gróf Széchenyi István és a Stádium. *Berzeviczy Albert* elnök megemlékezése Herczeg Ferenc ig. és t. t. 70. születésnapjáról. *Ilosvay Lajos* ig. és t. t.: Tiszteletadás Moissan Henrik k. t. emlékezetének. Folyó ügyek. — Október 23. *Császár Elemér* r. t.: Szabolcska Mihály t. tag emlékezete. Folyó ügyek. Tájékoztatás a két gróf Vigyázó-vagyon tartozásairól, jelenlegi jövedelmeiről és az Akadémia pénzügyi helyzetéről. A jövő félévi költségvetés tervezetének megbeszélése. — November 27. *Kuncz Ödön* l. t.: Nagy Ferenc r. tag emlékezete. Folyó ügyek.

IV.

A M. Tud. Akadémia halottai

1933-ban.

Négyesy László t. t.	január 7.
Hornyánszky Gyula l. t.	január 31.
Sajó Sándor l. t.	február 1.
Gróf Apponyi Albert ig. és t. t. . . .	február 7.
Haar Alfréd l. t.	március 16.
Kürschák József ig. és r. t., osztálytitkár	március 26.
Concha Győző ig. és r. t.	április 10.
Kozma Andor t. t.	április 16.
Csánki Dezső ig. és r. t., másodelnök .	április 29.
Kollányi Ferenc r. t.	május 1.
Pauler Ákos ig. és r. t., osztályelnök .	június 29.
Krohn Károly k. t.	július —
Dedek-Crescens Lajos l. t.	szeptember 12.
Schmidt József l. t.	október 1.
Painlevé Pál k. t.	október 30.
Bleyer Jakab l. t.	december 6.
Schlesinger Lajos l. t.	december 16.

V.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

PÉNZTÁRI SZÁMADÁSA

1933-RÓL.

A Magyar Tudományos Akadémia

ACTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Ingatlanok :</i>		
a) az Akadémia palotája, könyvtárkészlete és egyéb felszerelések értéke	1,525.000—	
b) a széphalmi birtok a Kazinczy-mauzoleummal	80.000—	1,605.000—
2. <i>Értékpapírok :</i>		
a) az Akadémia sajátja	4.023·04	
b) alapítványok értékpapírai	92.040·79	96.063·83
3. <i>Készpénzkövetelések folyószámlákon és takarékbetétben :</i>		
a) az Akadémia sajátja	36.550·82	
b) alapítványok és adományok tulajdona	126.278·17	162.828·99
4. <i>Átfutó tételek</i>		9.974·54
		1,873.867·36

Budapest, 1933.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

vagyonmérlege 1933. december 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Különféle alapítványok</i>	139.550'80	
2. <i>Adományok</i>	31.560'67	
3. <i>Alapítványok és adományok kamatai . . .</i>	47.207'49	218.318'96
4. <i>Átfutó tételek</i>		6.081'70
5. <i>Vagyon</i>		1,646.023'23
6. <i>Folyó évi vagyonkezelési felesleg</i>		3.443'47
		1,873.867'36

december 31.

A könyvelésért :

vagyonának kezelője :

Voit Lajos s. k.

HITELINTÉZET

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A Magyar Tud. Akadémia veszteség- és

TARTOZIK

		Pengő	Pengő
I. Személyi kiadások :			
1.	a) A főkönyvtárnok és osztálytitkár urak, a könyvvezető, építész és orvos tiszteletdíjai és az irodai és könyvtári személyzet illetményei	26.833-96	
	b) Nyugdíjak és jutalmak	24.008-30	50.842-26
II. Dologi kiadások :			
2.	Az akadémiai épületek fenntartására, illetőleg javítására fordított költség	15.606-88	
3.	Fűtés, világítás	6.972—	
4.	Irodai és kisebb kiadások	6.832-39	
5.	Adók	16.383-96	
6.	A könyvkiadó-bizottság kiadványa és akadémiai kiadványok szétküldésének költsége	3.711-78	
7.	Előre nem látott kiadások	7.964-75	
8.	Rendkívüli kiadások :		
	A Kazinczy-ingatlanok karbantartása	536-58	
	Nagygyűlési költségek	1.224-50	
	Kegyeleti kiadások	8.938-63	
	Gr. Tisza István összes munkái kiadása	1.658-23	
	Arany János-ünnepi kiadvány	966—	
	Gróf Széchenyi István múzeum gyarapítása	258-20	
		13.582-14	71.053-90
III. Tudományos kiadások :			
9.	Akadémiai Értesítő	2.541-10	
10.	Budapesti Szemle	14.000—	
11.	Az I. osztály és bizottságai	12.203-38	
12.	A II.	24.385-77	
13.	A III.	17.042-67	
14.	Néptudományi bizottság	2.558-20	
15.	Szótári bizottság	2.300—	
16.	Külön kiadványok	4.808-85	
17.	Hirdetett jutalomtételek kifizetésére	15.470—	
18.	Könyvtári kiadások	7.481-75	
19.	Akadémiai Almanach	1.913-71	
20.	Tudományos segélyekre és kutatásokra	14.796-50	
21.	Római Magyar Tört. bizottsága	1.060—	
22.	Bécsi Magyar Tört. Intézet Evkönyve	4.168-49	
23.	Nyelvművelő szakosztály	5.415-77	
24.	Goethe-centenárium	41-20	
25.	Képzőművészeti Bizottság	2.200—	
26.	Nemzetközi tört.-tudományi kongresszus költségére	1.000—	
27.	Érdemes tanítók jutalmazása	3.000—	
28.	Egy hadtörténeti munka nyomdai kiállítására	10.000—	146.387-39
29.	Folyó évi vagyonkezelési felesleg		3.443-47
			271.747-02

Budapest, 1933.

A Magyar Tudományos Akadémia

MAGYAR FÖLD-

Dr. Koós Zoltán s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

Alapítványok és azok kamatai 1933. december 31-én.

		Tőke P	Kamat P
<i>I. Alapítványok, melyek készpénzben és érték-papírban vannak elhelyezve.</i>			
Gróf Andrássy Dénes	alapítványa	8'64	
Czintula Mihály	"	1'60	
Özv. Fejes Jánosné	"	—'02	
Schwarzer Lajos	"	—'93	
Fraknói Vilmos	" (Akad. rész)	8'—	
Fraknói Vilmos	"	2'35	
Dr. Ortway Tivadar	"	3'20	
Id. Pekár Imre	"	8'—	
Báró Podmaniczky Gézané	"	8'—	
Udvardi Cherna János	"	—'19	
Feridun-öszöntődj	"	6'06	
Feridun Kiamil Zadé bej hagyománya (Akad. rész)		2'40	
Román Ferenc	alapítványa	48'—	30'81
Báró Kornfeld Zsigmond	"	17.008'25	543'65
Chorin Ferenc	"	41.125'—	2.750'56
Serbán János	"	2.500'—	1.445'93
Kazinczy Gábor és neje	"	5.228'42	1.868'75
Unghváry László	"	3.387'64	3.089'49
Unghváry László (jutalom)	"	—'—	5.676'79
Hangya	"	1.466'32	61'—
Weiss Fülöp	"	20.429'50	1.550'93
Fabriczy Sámuel	"	2.233'19	1.983'92
Platthy György és neje	"	3.125'—	—'—
<i>II. Alapítványok</i>			
<i>kizárólag készpénzben elhelyezve.</i>			
Wellisch Alfréd-alapítvány		1.600'—	1.335'72
Pesti Magyar Kereskedelmi Bank gróf Széchenyi István-alapítvány		8.000'—	4.377'62
Kónyi Manó - alapítvány		10.000'—	6.801'78
Halmos Izor "		2.272'86	1.239'99
Makfalvy Géza "		80'—	73'35
Somossy Béla "		80'—	112'96
Jékey László "		80'—	15'29
Európai Árupodgyász Rt. „Rákosi Jenő“-alapítv.		80'—	85'10
Benedek Sándor-alapítvány.		400'—	444'02
Szemző István "		1.393'49	1.501'49
Kugler Mihály-féle „Rákosi Jenő“-alapítvány.		80'—	52'68
Nyiregyházi Takarékpénztár "		800'—	506'14
Darányi Ignác "		1.240'—	814'48
Csernoch János "		1.500'—	720'18
Kara Gyözőné Baloghi Palcsó Mária-alapítvány		1.000'—	399'37
Vészi József-alapítvány		1.000'—	228'84
Átvitel:		126.207'06	37.715'84

	Tőke P	Kamat P
Áthozat:	126.207·06	37.715·84
Értéküket veszített alapítványok kiegészítésére tartalékolt összegek	11.543·74	
Hegedűs István-alapítvány	1.800·—	670·—
	139.550·80	
<i>III. Adományok határozott rendeltetéssel készpénzben elhelyezve.</i>		
Bajkór Tamás hagyománya	202·49	
Budapest Főv. 1928. évi jutalomtétele	1.000·—	356·40
" " 1930. " " 	1 000·—	232·69
" " 1931. " " 	1.000·—	150·56
" " 1932. " " 	900·—	83·79
" " 1933. " " 	900·—	36·31
" " term.-tud. " " 	1.000·—	446·35
Coopération intellectuelle	197·92	127·22
Eötvös-síremlékre adomány	203·—	
Gyertyánffy István hagyománya	28·12	233·29
Győr város adománya	3.700·—	632·91
Láng Erzsébet hagyománya	289·42	
Mikszáth Kálmán síremlékére adomány	662·59	390·99
Molnár Kálmán jutalomtétele	1.000·—	457·18
Seckendorf Herman hagyatéka	95·29	
Gr. Tisza István beszédeire befolyt összeg	389·83	
Gr. Tisza István levelei nyomdai költségeire befolyt összeg	5.256·54	
Etymologiai szótár költségeire	6.500·—	484·45
Fraknói villa bérjövödelme	4.835·65	
Többek elértéktelenedett adománya	2.399·82	
	31.560·67	
Több alapítvány és adomány közös kamatai		5.189·51
Összesen:	171.111·47	47.207·49

Budapest, 1933. december 31-én.

A könyvelésért:

Voit Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk:

Jankovich Béla ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

ACTIVUM	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Értékpapírok.		
<i>I. Az Akadémia értékpapirjai.</i>		
K 92.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		7·36
K 4.000 n. é. Egyes. Bpesti Föv. Takptr. zálogl.		—·32
K 1.900 n. é. 4 $\frac{1}{2}$ % nostr. m. koronajáradék		—·15
K 7.000 n. é. 4 $\frac{1}{2}$ % m. földteherment. kötv.		—·56
K 200 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. zlg.		—·02
K 21.000 n. é. Kisbirt. Orsz. Földhitelint. alapítványi okirat		1.050·—
K 1.210.000 n. é. 6% m. hadikölcsön		96·80
K 833.200 n. é. 5 $\frac{1}{2}$ % m. hadikölcsön		66·64
P 540 n. é. Magyar Mezőgazd. Szöv. alapítói üzletrészes		270·—
1 drb. osztrák Vöröskereszt sorsjegy		—·19
40 drb. Pesti Hazai E. Takptr. részvény	29·—	1.160·—
5 drb. Első Bpesti Gőzmalom részvény	12·—	60·—
12 drb. Belvárosi Takptr. részvény	5·—	60·—
10 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény	125·—	1.250·—
108 drb. Magyar Tudom. Társ. Sajtóvállalata részvény		1·—
		4.023·04
<i>II. Alapítványok értékpapirjai.</i>		
Gróf Andrássy Dénes-alapítvány:		
K 108.000 n. é. 4% nostr. koronajáradék		8·64
Czintula Mihály-alapítvány:		
K 20.000 n. é. 6% magyar hadikölcsön		1·60
Özv. Fejes Jánosné-alapítvány:		
K 200 n. é. M. Földhitelint. záloglevél		—·02
Fabriczy Sámuel-alapítvány:		
K 4.400 n. é. 4% M. Földhitelint. zálogl.		—·36
K 208.400 n. é. 4% M. Földhitelint. zálogl.		16·66
9 drb. Borsod-miskolci gőzmalom részvény	5·60	50·40
3 drb. Farbenindustrie részv. M. 1600	96·—	2.084·35
2 drb. Deutsche Bank részv. M. 80	75·—	81·42
Átvitel:		6.266·49

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat :		6.266·49
Schwarzer Lajos-alapítvány :		
K 11.500 konv. osztrák járadék		—·92
K 100 4·2% ₀ osztrák járadék		—·01
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 29.400 n. é. M. Földhitelint. záogl. . .		2·35
Fraknói Vilmos-alapítvány :		
K 100.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		8—
Dr. Ortway Tivadar-alapítvány :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. záloglevél		2·40
K 10.000 n. é. magyar hadikölcsön . . .		— 80
Id. Pekár Imre-alapítvány :		
K 100.000 5% ₀ Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8—
Báró Podmaniczky Gézáné alapítványa :		
K 100.000 5% ₀ Angol-Magyar Bank jár.-jegy		8—
Udvardi Cherna János alapítványa :		
K 2.400 magyar hadikölcsön		—·19
Feridun-ösztöndij-alapítvány :		
K 75.800 n. é. Magyar Földhitelint. záogl.		6·06
Feridun-alapítvány akadémiai rész :		
K 30.000 n. é. Magyar Földhitelint. záogl. .		2·40
Román Ferenc-alapítvány :		
4 drb. Bereg-munkácsi Bank rv. à 300 ck. .		48—
Báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány :		
137 1/4 drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . .	125—	17.156·25
Chorin Ferenc-alapítvány :		
329 drb. Magyar Nemzeti Bank rv. . . .	125—	41·125—
Átvitel :		64.634·87

A C T I V U M	Értékpapírok értéke	
	árfolyamok	pengőben
Áthozat:		64.634·87
Serbán János-alapítvány:		
20 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125 —	2.500—
Kazinczy Gábor- és neje-alapítvány:		
27 drb. Magyar Nemzeti Bank rv.	125 —	3 375—
Unghváry László-alapítvány:		
64 $\frac{11}{25}$ M. Általános Hitelbank részvény .	16 —	1.031·04
40 drb. Pesti Magyar Keresk. Bank részv.	37 —	1.480—
8 drb. Pesti Hazai I. Takarékpénztár részv.	29—	232 —
26 drb. Rimamurányi részvény	15·10	392·60
30 drb. Osztrák-Magyar Államvasút részvény	8·40	252—
Hangya-alapítvány:		
Hangya üzletrész		1.466·32
Weiss Fülöp-alapítvány:		
9.500 dollár Pesti Magyar Kereskedelmi Bank		
7 $\frac{1}{10}$ -os záloglevél à 50— à 3·70		17.575—
Platthy György- és neje-alapítvány:		
25 drb. Magyar Nemzeti Bank részvény. .	125—	3.125—
Összesen:		96.063·83

Budapest, 1933. december 31-én.

A könyvelésért:

Voít Lajos s. k.

A Magyar Tudományos Akadémia vagyonának kezelője:

MAGYAR FÖLDHITELINTÉZET

Dr. Koós Zoltán s. k.

Dr. Kelemen Ferenc s. k.

A M. Tud. Akadémia Igazgató-Tanácsának megbízásából felülvizsgáltuk:

Jankovich Béla ig. t. s. k.

Teleszky János ig. t. s. k.

VI.

Költségvetés

az 1934. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai kiállításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyomtatására	800 „
V. <i>Tagajánlások</i> kinyomtatására	400 „
Összesen :	9.700 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Értekezés vagy Emlékbeszéd kinyomtatására	500 P
2. Ennek írói tiszteletdíjára	250 „
3. Bírálati díjakra	200 „
Összesen :	950 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és tiszteletdíjakra	4.200 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	4.450 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A „ <i>Magyarosan</i> “ c. folyóirat kiadására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	2.700 P

d) Classica-Philologiai Bizottság.

1. Szidarovszky János: A görög és latin nyelv hang- és alak- tana c. műve befejezésére	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen:	2.640 P

c) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1934. évi két füzetének nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjakra	2.500 P
2. Egy kiadványra tartalékolva	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	3.140 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 13.880 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Sürgős értekezés vagy emlékezés kinyomatására . . .	300 P
2. Ennek írói tiszteletdíjára	160 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	560 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. A bizottság egyik kiadványára tartalékolva	900 P
2. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélye	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági kisebb költségekre	40 „
Összesen:	2.140 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Egyik kiadvány szerzői tiszteletdíjára	500 P
2. A bizottsági előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen:	740 P

d) Történelmi Bizottság.

1. A Bizottság egyik kiadványára	500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	750 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	1.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	1.700 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	50 „
Összesen :	2.650 P

g) Archaeológiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeológiai Értesítő</i> XLVI. kötetének nyomdai előállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjakra további részlet	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	2.740 P

A II. osztály és bizottságai összesen 11.280 P

C)**A III. osztály és bizottsága.****a) III. osztály.**

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> L. kötete nyomdai kiállítására, az ebből készülő különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjaira	300 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen :	15.400 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Egy kiadványra tartalékolva	500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	700 P

A III. osztály és bizottsága összesen 16.100 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 41.260 P

Néptudományi Bizottság.

1. A bizottság egyik kiadványának nyomdai költségeire . . .	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	1.240 P

Külön kiadványok.

1. Gróf Apponyi Albert ig. és t. t.: <i>Emlékirataim</i> c. műve 2. kötete nyomdai költségeire és a sajtó alá rendezés tiszteletdíjára	3.500 P
2. Stein Aurél k. t.: <i>Ősi ösvényeken</i> c. műve magyar fordí- tásának nyomdai költségeire és térképmelléletekre . . .	2.000 „
3. Az Arany János-Emlékkönyv II. kötetének nyomdai költsé- geire	800 „
4. A Könyvkiadó Vállalat következő kötetének (Markó Árpád: <i>II. Rákóczi Ferenc a hadvezér</i>) nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára	4.000 „
Összesen:	10.300 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	500 P
2. Adatgyűjtésre	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.100 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire
és egyéb legszükségesebb kiadásokra 2.000 P

*

Az akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire . . .	2.000 P
Nagygyűlési jutalomdíjakra	3.000 „
Nagygyűlési előadás tiszteletdíjára	400 „

A Coopération Intellectuelle költségeire	1.000 P
A M. Tud. Akadémia belépett ugyan az I. d. C. I. és az Union Académique Internationale tagjai közé, de tekintettel a pénzügyi nehézségekre, megfontolás tárgyává fogja tenni, nem kellene-e ebből a két nemzetközi tudományos szervezetből kilépni. Mindenestre értesíteni kell a szervezetek vezetőségét, hogy amíg a pénzügyi helyzet nem javul, Akadémiánk nem tudja átutalni a két szervezet évi tagdíját, amely külföldi valutában volna fizetendő.	
A Középkori Latinság Szótárának adatgyűjtési költségeire	2.000 P
Összes tudományos kiadásokra	74.000 P
Elhunyt tagok képmásának elkészítésére	3.000 P
Kegyeleti kiadásokra	300 P
A széphalmi Kazinczy-ingatlanok fenntartására	200 P

Személyzeti kiadások.

Főtitkári fizetés	1 P
A főkönyvtárnok úr fizetése (január—június)	2.000 „
A főtitkári iroda és a könyvtár személyzetének félévre	5.280 „
Összesen :	7.281 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak (egyenként 1.000 P).	3.000 P
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek családtagjainak gyógykezelésére	500 „
Összesen :	5.100 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre, valamint félévi segélyekre		24.370 P
Nyugdíjat kap Jónás Károly ny. gondnok 3 személy után, dr. Trócsányi Zoltán ny. irodaigazgató 2 személy után, özv. Tiringér Béláné, a Könyvkiadó Hivatal vezetőjének özvegye 2 személy után.		

Ezenfelül minden nyugdíjas részére megszavaztatott tüzelőanyag és Jónás Károly ny. gondnok a bérház I. emeletén természetben kap lakást (3 utcai szoba és egy udvari helyiség, valamint mellékhelyiségek).

Jónás Károly két gyermekének nevelésére félévi 320 P-t kap.

Személyzeti kiadások végösszege **34.751 P**

Üjévkor szokásos ajándékokra (az iroda és könyvtár alkalmazottai, altisztek, postások, kézbesítők) **2.000 P**

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	1.000 P
Villamos világítás (az Akadémia palotája és a bérház lépcsőháza)	1.600 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	310 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	250 „
Telefondíj kb.	300 „
Póstdíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költsége kb.	200 „
Adókra (ez bizonytalan) eddig kb.	9.662 „
Illeték-egyenérték	100 „
Összesen kb.:	15.172 P

Rendkívüli dologi kiadások.

1. Az Akadémia palotájában azonnali javítást kívánó leg-szükségesebb munkákra	2.000 P
2. A palotában levő gondnoki lakás berendezési költségeire	500 „
Összesen:	2.500 P

Összes kiadásokra körülbelül **133.923 P**

Bevételek.

Államsegélyből várható	35.000 P
Házbérjövedelemből várható	31.114 „
Az Igazgató-Tanács határozata alapján a gróf Vigyázó-vagyon 1934. évi bevételeiből tudományos célra igénybevehető	35.000 „
A gróf Vigyázó-vagyon 1933. évi pénztári maradványából az Igazgató-Tanács határozata alapján felhasználható lesz	10.000 „
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon nemzeti célra fordítható jövedelméből felhasználható	8.000 „
Könyvek eladásából remélhető kb.	2.000 „
A „Magyarosan“ című folyóirat jövedelméből	2.000 „
Várható adomány	750 „
Várható pénztári maradvány 1933. dec. 31-én kb.	10.000 „
Összesen:	133.864 P

Előrelátható hiány kb.: 59 P

VII.

További levelezés az úgynevezett utódállamok területén nem kézbesített magyar tudományos munkák szabad terjeszthetése érdekében.*

1210/1933. sz.

a) E tárgyban Berzeviczy Albert elnök legutóbb a következő megkereséseket intézte a m. kir. külügy-miniszter úrhoz, a Nemzetközi Tudományos Együtt-munkálkodás Nemzetközi Bizottságának elnökéhez, illetőleg a párizsi Intézet igazgatójához:

Nagyméltóságú

dr. Kánya Kálmán

m. kir. külügyminiszter úrnak.

Nagyméltóságú Külügyminiszter Úr!

Amint ez Excellenciád előtt is jól ismert, az elnökletem alatt álló M. Tud. Akadémia, valamint a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeit intéző Magyar Nemzetközi Bizottság, amelynek szintén én vagyok az elnöke, 1922. óta állandóan, következetesen és különböző módon törekedett arra, hogy kizárólag tudományos tartalmú magyar nyelvű munkák szabadon juthassanak el azokhoz a magyar-rokhoz, akik az ú. n. utódállamok területén laknak.

Minden eddigi törekvésünk ellenére ma sem szűnt meg az a sajnálatos, indokolatlan és sok zaklatással járó állapot, amely abban nyilvánul, hogy az utódállamokban tartózkodó tudósok, illetőleg a tudomány iránt érdeklődők, valamint azok a fiatalok, akik ezen a területen középiskola vagy főiskolai tanulmányukat magyar nyelven óhajtanák folytatni, nem kapják meg zavartalanul és nehézség nélkül a kizárólagosan tudományos tartalmú magyar műveket sem.

Az Akadémia hivatalos folyóiratának, az *Ak. Értesítő*-nek különböző köteteiben, főleg a XL. köt. 316—321. lap-

* Ugyane tárgyban korábbi közleményeinket lásd *Akad. Értesítő* XXXVIII. kötet 159—160. lap; XXXIX. kötet 79—83. lap; XL. kötet 316—321. lap és XLII. kötet 193—197. lap.

jain, valamint a XLII. kötet 193—197. lapjain egyebek közt közzétettem azt az átiratomat, amelyet e tárgyban Gilbert Murray-hez, a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeit intéző bizottság elnökéhez még 1929-ben intéztem s amelyre éveken át még választ sem kaptam, valamint ugyane tárgyban más alkalommal tett egyéb intézkedéseimet.

Radó Antal úr, a Kisfaludy-Társaság tagja, aki egyúttal a C. I. M. Nemzeti Bizottságának is tagja, a Pen Club szövetség megbízásából Párizsban, Vészi József főszerkesztő úr ugyanez ügyben más nemzetközi összejöveteleken; legújabbban Gombocz Zoltán egyet. ny. r. tanár úr, a M. Tud. Akadémia rendes tagja és osztályelnöke, a C. I. de C. I.-nek Genfben f. évi július 17—22. napjain tartott ülésén panaszolták fel ezt a tarthatatlan állapotot, amelynek megszüntetése azonban máig sem sikerült.

Különösen kedvezőtlené vált a helyzet a jelenlegi Románia területén, főleg Erdélyben 1932. december havától kezdve, mert amint ezt számos, ezen a területen lakó komoly tudós bizalmasan közölte, az antirevizionista, terrorisztikus mozgalmakkal kapcsolatosan olyan magyar folyóiratok és kiadványok, amelyek néhány hónappal azelőtt még kézbesítettek Erdélyben, ez évben már nem juthattak be oda.

Újabb kedvezőtlen fordulat állott be értesülésem szerint a cseh-szlovák állam területén is. Legújabb fordulat gyanánt panaszolták még előttem azt is, hogy a cseh-szlovák, illetőleg jugoszláv területen megjelenő magyar nyomtatványokat sem kézbesítik újabban Erdélyben.

A M. Tud. Akadémia kísérletképen a folyó év szeptember havában ismét több — kizárólag tudományos munkát küldött Erdélybe egyik középiskolai könyvtárnak. Az illetékes könyvtárnok értesülése szerint ebből a csomagból kézbesítették a címzetteknek azokat a kiadványokat, amelyeknek bevitelét a román hatóságok korábban engedélyezték, ellenben elkobozták egyebek közt a következő kiadványainkat, amelyekben semmi irredentisztikus, vagy propagandisztikus részlet nem található: az *Akadémiai Értesítő* 453. füzetét, az *Athenaeum* című filozófiai folyóiratnak 21. és 23. kötetét, továbbá néhai Pauler Ákos ig. és r. t. osztályelnöknek »*Anaxagoras Istenbizonyítékai*« című filozófiai értekezését, amelyet annak kimutatása végett említék fel, hogy az illető vám- vagy póstai hivatal-

nok mennyire válogatás nélkül, teljes általánosságban minden olyan nyomtatványt, melynek külön bevitelét nem kérték engedélyezni, akkor is elkobozza, ha tárgyánál fogva semmi tekintetben sem eshetik kifogás alá még a legtúlzóbbró román hatóság részéről sem. A Pauler-féle tanulmánynak elkobzása remélhetőleg még a Nemzetek Szövetségének, illetőleg a C. I. de C. I.-nek elfogulatlan hivatalnoka előtt is épen olyan meggyőző erejű bizonyíték lesz, mint volt az az eset, amikor Klemm Antal pécsi egyet. tanárnak, Akadémiánk levelező tagjának »*Történeti Mondattan*« című könyvét, tehát egyik száraz, kizárólag nyelvtudósokat érdeklő syntaxist nem éresztettek be Kassára és Eperjesre.

A M. Tud. Akadémia jövőre is kísérletet fog tenni arra, hogy egyes, elszakított területen levő könyvtáraknak nagyobb számú kiadványt ajánlott küldemény gyanánt adjon póstára, azonban természetesen mindez annyi munkát, felesleges fáradságot és ok nélküli ajánlási póstaköltséget okoz, hogy jövőre is változatlanul követelnünk kell a Nemzetek Szövetségénél, valamint egyéb nemzetközi hatóságnál: hassanak oda erőlyesen, hogy az utódállamok illetékes hivatalai végre ezt a zaklató, indokolatlan és tarthatatlan tilalmat megszüntessék.

A M. Tud. Akadémiának ehhez a törekvéséhez a jövőre nézve is kérem Nagyméltóságodnak hathatós támogatását.

Kérem, fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.

Budapest, 1933. nov. 13.

Berzeviczy Albert s. k.,
a M. Tud. Akadémia elnöke.

**b) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök átirata
a Nemzetközi Tudományos Együttmunkálkodás Nemzetközi Bizottságának elnökéhez (M. Gilbert Murray, Oxford) és párizsi Intézete igazgatójához (Mr. H. Bonnet).**

Monsieur le Président!

Monsieur le Directeur!

La Commission Nationale Hongroise déléguée par l'Académie Hongroise des Sciences pour le règlement des affaires concernant la coopération internationale intellec-

tuelle n'a fait que de donner suite à la demande de la Société des Nations, lorsqu'elle s'est efforcée, dès 1923, sans répit, d'une façon conséquente et par des démarches multiples et variées, de faire admettre que les ouvrages d'un contenu exclusivement scientifique, imprimés en langue hongroise puissent librement parvenir aux Hongrois demeurant sur le territoire des Etats dits successeurs.

Malgré tous nos efforts, nous n'avons jusqu'à ce jour guère obtenu satisfaction dans cette question importante. Il est peut être inutile de souligner combien regrettable et vexatoire autant qu'immotivé est le fait qu'à l'heure actuelle encore les savants de langue hongroise demeurant sur le territoire de la Tchécoslovaquie, de la Roumanie ou de la Yougoslavie, de même que les professeurs, étudiants et élèves d'écoles secondaires désireux de faire en langue hongroise leurs études dans ces Etats mentionnés, ne peuvent obtenir sans difficultés des ouvrages purement scientifiques en langue hongroise.

Pour illustrer l'intolérance et l'étroitesse d'esprit de certaines autorités des dits Etats successeurs, qu'il me suffise de mentionner un ou deux faits. Sur le territoire d'un de ces Etats, notamment dans les villes de Kassa et d'Éperjes (Kosice et Presov) n'a pas été admis l'ouvrage intitulé «Syntaxe historique» d'*Antoine Klemm*, professeur à l'Université de Pécs, membre de notre Académie. Ci-joint j'ai l'honneur de vous transmettre l'ouvrage en question, comme preuve qu'il ne contient pas la plus légère allusion politique. Comme son titre l'indique, il est une syntaxe à base historique et rien d'autre. Ailleurs aussi on a élevé des obstacles contre la libre diffusion de certaines publications purement scientifiques de notre Académie, publications également exemptes de tout détail de nature à offusquer la sensibilité la plus outrée de n'importe quelle nation. Ainsi par exemple au mois de septembre de l'année courante on a confisqué à Kolozsvár (Cluj) l'étude philosophique intitulé «L'argument d'Anaxagoras pour l'existence de Dieu», due à la plume du regretté *Ákos Pauler* membre de Comité de Direction, m. ord., président de section, le représentant le plus éminent de la science philosophique en Hongrie, qui a été plusieurs fois délégué de notre Commission Nationale.

Il est vraiment incompréhensible que 15 ans après le

traité de paix, s'opposant aux intentions constamment proclamées de la Société des Nations, les autorités de certains petits Etats persévèrent encore dans une attitude qui n'est autre que la négation cathégorique des principes de coopération scientifique internationale, étant donné qu'aucune coopération n'est possible sans la libre diffusion des produits intellectuels.

Par conséquent, alors que la C. I. de C. I. dans un grand nombre de ses sessions n'a pas cessé de proclamer le principe de libre diffusion des produits intellectuels, l'attitude hostile de tel employé de la poste ou de la douane tchécoslovaque ou roumain a réussi d'empêcher qu'on ne puisse même pas, dans les Etats voisins les plus proches, se rendre compte des progrès réalisés par les sciences en Hongrie. Tout en reconnaissant qu'une intervention de la part du C. I. de C. I. ou de l'I. de C. I. excéderait peut-être les limites de leurs attributions, nous sommes convaincus que l'autorité morale de ce comité et l'influence personnelle des dirigeants de cet Institut, de même qu'une résolution prise à l'immense majorité par le C. I. de C. I., ne pourraient pas manquer de faire abandonner aux Etats successeurs leur attitude inflexible.

En considération de tout ce qui précède, j'ai l'honneur de Vous prier de bien vouloir prendre les mesures nécessaires en vue de faire cesser ces prohibitions immotivées et exaspérantes.

Veuillez agréer, Monsieur le président (le directeur) l'expression de ma plus haute considération.

Budapest, le 10 novembre 1933.

Albert de Berzeviczy

Président de l'Académie

Hongroise et de la C. N. H. de C. I.

c) Ez átiratoknak magyar szövege:

A Nemzetek Szövetségének megkeresésére a M. Tud. Akadémia által a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeinek intézésére alakított Magyar Nemzeti Bizottság 1923 óta állandóan, következetesen és különböző módon törekedett arra, hogy *kizárólag tudományos tartalmú, magyar nyelven* kinyomatott munkák teljesen szabadon jut-

hassanak el azokhoz a magyarokhoz, akik az ú. n. utódállamok területén laknak.

Minden eddigi törekvésünk ellenére ma sem szűnt meg az a sajnálatos, indokolatlan és sok zaklatással járó állapot, amely abban nyilvánul, hogy a Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia területén tartózkodó magyarajkú tudósok, illetőleg azok a tanárok, főiskolai hallgatók és középiskolai tanulók, akik ezen a területen tanulmányaikat magyar nyelven óhajtják folytatni, most sem kaphatják meg nehézség nélkül a *kizárólagosan tudományos* tartalmú magyar munkákat sem. Annak bizonyítására, hogy ez a korlátozás milyen természetű könyvekre is kiterjed, fel kell említenem, hogy egyik utódállam területén és pedig Kassá és Eperjes városokban nem engedélyezték Klemm Antal pécsi egyet. tanárnak, Akadémiánk tagjának »*Történeti Mondattan*« c. munkáját, amely egyszerű syntaxis, nyelvtörténeti alapon írva és amelynek idemelléklésével azt kívánom kimutatni, hogy a kötetben egyáltalán nincs semmi irredentisztikus vagy magyar propagandát tartalmazó részlet. Hasonlóképen akadályokat gördítettek más, tisztán tudományos és semmi irányban nem kifogásolható akadémiai kiadvány kézbesítése ellen más területen is. Pl. f. év szeptember havában elkobozták Kolozsvárott Pauler Ákos ig. és r. tag osztályelnöknek, a magyar filozófiai tudomány közelmúltban elhunyt legkiválóbb vezérképviselőjének »*Anaxagoras Istenbizonyítéka*« című filozófiai értekezését.

Valóban érthetetlen, hogy még most, 15 évvel a békekötés után is, egyes kisebb államok hatóságai szemben a Nemzetek Szövetsége által állandóan hangoztatott törekvésekkel, olyan magatartást tanúsítanak, amely semmi egyéb, mint a nemzetközi tudományos együttműködés elvének merev megtagadása, mert hiszen a szellemi termékeknek szabad elterjedése nélkül együttműködés el nem képzelhető.

Míg egyrésről a C. I. de C. I. különböző ülésein folyton hangoztatta a szellemi termékek szabad terjesztésének elvét, másrésről egyik-másik cseh-szlovák vagy román póstai vagy vámhivatalnok lehetetlenné tette azt is, hogy a legközelebbi szomszéd államban a magyar tudományosság továbbfejlődéséről tudomást lehessen szerezni. Ha elismerjük is azt, hogy a C. I. de C. I.-nek, valamint az I. de C. I.-nek e tárgyban nincsen is hatásköre, mégis meg va-

gyunk győződve a felől, hogy e bizottság, illetőleg intézet vezető férfiainak személyes befolyása, valamint a C. I. de C. I.-nek óriási többséggel hozott határozata az utódállamokra nézve lehetetlenné tenné merev álláspontjuknak további fenntartását.

A fentebbiek alapján tisztelettel kérem Önt, szíveskedjék ez indokolatlan és elkeserítő tilalom megszüntetése tárgyában a saját hatáskörében a megfelelő lépéseket, illetőleg intézkedéseket megtenni.

Fogadja Elnök Úr (Igazgató Úr) kiváló tiszteletem őszinte kifejezését.

Budapest, 1933. november hó.

*Berzeviczy Albert s. k.,
a M. Tud. Akadémia
és a Magyar Nemzeti Bizottság
elnöke.*

d) Az I. de C. I. igazgatójának válasza.

DS/RS

28 Dec 1933

*S. E. Monsieur le Dr. Albert de Berzeviczy
Président de la Commission hongroise de Coopération intellectuelle
Erzsébet-körút No 9
Budapest VIII*

Monsieur le Président,

Comme j'ai eu l'honneur de vous le faire connaître le 16 de ce mois, j'ai soumis au Comité exécutif de la Commission internationale de coopération intellectuelle, qui vient de se réunir à Paris, votre communication du 10 novembre 1933. Ce Comité m'a chargé de signaler aux Commissions nationales de Tchécoslovaquie et de Roumanie le cas concret qui les concerne.

Il compte avoir leur réponse à sa prochaine réunion en avril 1934 et déterminer alors son attitude ultérieure. Je ne manquerai pas de vous en informer.

Veuillez agréer, Monsieur le Président, l'expression de ma haute considération.

Le Directeur :

H. Bonnet.

VIII.

A Magyar Biológiai Kutatóintézet I. osztályának munkásságáról.

Irta : Entz Géza r. tag.

A tihanyi Kutatóintézetnek két osztálya van, az ú. n. első vagy balatonbiológiai és a második vagy általános biológiai osztály. Ez az elkülönítés tisztán formális, mert valóban mindkét osztályban folynak olyan kutatások, melyek a szó szoros értelmében csak balatoni, mások pedig általános biológiai vonatkozásúak. Azt se kell hangsúlyoznom, hogy a két osztály minden egyes munkatársának rendelkezésére állanak mindazok a segédeszközök, amelyeket az egész intézet nyújthat. Ismertetésem az I. osztályra vonatkozik.

Az első osztály feladata a Balaton egész biológiájának, azaz annak kutatása, mi él a Balatonban, hogyan élnek a Balaton szervezetei és milyen körülmények szabályozzák életük folyását. Kiinduló alapot az életközeg, a víz fizikai és kémiai vizsgálatai teszik, melynek feldolgozása a második osztály munkakörébe tartozik. Ezen az alapon és ezzel kapcsolatban kellett a tó és környékének növény- és állatvilágát tanulmányozni. Hogy ezt megtehessük, ismernünk kell a tó és környéke földtani viszonyait. Ennek elvégzését kezdette meg Papp Ferenc, aki a félszigetet geológiai szempontból ismételten bejárta és munkájának a biológusokat is érdeklő eredményeit közleményeinkben közzé is tette. A biológiai szempontból még talán fontosabb talajtani (agrogeológiai) felvételeket Timkó Imre végzi, ki munkáját még nem fejezhette be. Befejezetlen továbbá a Tihany körüli fenéküledék vizsgálata is, melyet Papp Ferenc végez. Ezek a felvételek egyelőre csak a Tihanyi-félszigetre, illetőleg a Tihanyt közvetlenül környező fenékre vonatkoznak. Ezekhez a vizsgálatokhoz csatlakoznak Soó Rezső növényteni vizsgálatai, ki, mint geobotanikus, azt kutatja, hogy a növényzet elterjedése és a talajtani, földtani, meg egyéb létfeltételi tényezők és viszonyok közt milyen kapcsolat van. Munkássága eredményéről több közleményben számolt be, melyek a Kutatóintézet és a Tudományos Akadémia kiadványaiban jelentek meg.

A Kutatóintézet maga elé tűzte a balatoni, illetőleg az édesvízi szervezetek élettudományi (biológiai) megvizsgálását. A biológia szót igen tág értelemben veszi, mert kutatása körébe belevon alaktani, rendszertani, fejlődéstani, oekológiai és élettani problémákat is és azokat iparkodik olyan módon tanulmányozni, hogy belőlük ne csak a tó sajátlagos viszonyaira, de az élet általános jelenségeire is reá tudjon világítani, amilyenek pl. a növekedési, regenerációs és egyéb általános élettannal is kapcsolatos vizsgálatok és kísérletek. Természetes, hogy ilyen általános kutatások mellett szorosabb értelemben vett faunisztikai, florisztikai és rendszeres állat- és növényteni, bakteriológiai kutatások se maradhatnak el.

Fontos kérdés, amire a balatoni biológusoknak feleletet kell adni, az: mi él a Balatonban és milyen mennyiségben élnek a Balatonban e szervezetek. A Balaton élőlényeiinek rendszeres felvételét részben már az egykori Balaton-Bizottság munkálataiban a flora és fauna fel sorolásában megtaláljuk. Magától értetődik azonban, hogy ez a fajkatalogizálás ma is szakadatlanul folyik, bár tagadhatatlan, hogy nem oly lelkes buzgósággal, mint abban az időben, amikor a Balaton-Bizottság működését megkezdte és tavunk flórája és faunája ismeretének ma is alapját tevő kötetait kiadta. Adalékokkal sokan járultak ezen alapító kutatásokhoz, de azért sok csoport, így nevezetesen a Balaton környékének majdnem egész rovarvilága még ma is vár felkutatóira.

A Balatonban szabadon lebegő szervezeteknek, azaz a tó úgynevezett planktonjának tanulmányozása folyamatban van. Az első búvárok (Daday, Francé, Entz) a Balaton planktonjának természetszerűen csak kvalitatív képét, azaz azt rajzolhatták meg, milyen élőlények élnek a Balatonban. A plankton mennyiségi vizsgálatát a Kutatóintézet kezdte meg és azt Kottász József kevés megszakítással két év óta végzi. Tekintve, hogy ilyen természetű vizsgálatok nemcsak Balatonunkra, de más hazai állóvizeinkre nézve is hiányzanak, kutatásai hézagpótlók. Munkája aprólékos, pepecselő, nem mutató, de hasznos hajt. Statisztikai, grafikonjai és táblázatai »útmutatók« a hydrobiológiában. Kutatása felöleli úgy az állati- (zoo-), mint a növényi- (phyto-) plankton. Ebbeli kutatásaiban Scherffel Aladár nagy tapasztalatával őt is mindenkor segíti. Kutatása világot vet a tó planktonjának évszakonkénti

változására, valamint annak vízszintes és függőleges eloszlódására.

A nádszáron élő állati és növényi szövetkezetet Meschkat Arno (Hamburg) kutatta olymódon, hogy megszámlálta az azonos felületi nádszáron élő állatokat és növényeket. Mennyiségi elemzését a nádszár különböző magassági részén és a nádas különböző helyein végezte és pedig különböző mélységekben a nádas szélén, tehát a nyílt víz határán és a nádas belsejében a partokhoz egészen közel. Kitűnt, hogy ezen élő boríték elemeinek összetétele tekintetében minőségileg és mennyiségileg, a különböző helyeken, vízszintesen és függőlegesen is más és más. A partokhoz közel, a víz állása következtében oxigénben szegény, rothadó anyagokat tartalmazó oly öv alakult ki, melynek élettársasága igen nagy mértékben eltér attól az övtől, melynek vize állandóan felfrissül. Ennek a bevonat-boríték élettársaságnak meg vannak a maga jellemző szervezetei, bizonyos fonalas moszatok (*Cladophora*, *Oedogonium*, *Spirogyra*) és állatai is: nevezetesen piócafélék, vörös színű árvaszunyog- (*Chironomida*) lárvák és fiatal csigák (*Limnaea* és más fajok). Ez a társaság hasonló összetételű ahhoz, mint amilyen más tavak partjain élni szokott. A tó nyílt tükrével közvetlenül érintkező víz friss. Ezt az övet a nádszálakon élő rendkívül gazdag kovamoszat- (*Diatomea*) flóra jellemzi, amelyek bevonata vastag, finom törmelékkal (*detritus*) beszórt gyepet alkot. Ennek a törmeléknek (*detritus*) felhalmozódását elősegítik oly fonálférgek (*Nematoda*), amelyekre az jellemző, hogy ragadós fonalakat választanak ki. E fonálférgek gyakran igen nagy egyénszámban népesítik be ezeket a gyepeket (pl. 1932 áprilisában a nádszál egy négyzetcentiméterére 1000 jutott). Ebben a kovamoszat-pázsitban gazdag állati élőlény társaság is él, melyet két részre lehet beosztani: egy fényt igénylőre, amelyben sok a moszat és egy a fény mennyisége iránt közömbös részre, amelyre szivacsok és mohaférgek jellemzők. Mind a két életközösség megélhetése a szerves törmelék-től függ, attól a törmeléktől, ami legalább részben a víz zavarosságát is okozza. Ez az ételszövetkezet nem csupán a nádszálakra jellemző, hanem minden, a Balatonban levő tárgyat elborít azon a területeken, ahol a tó vize stagnál és zavaros. Meschkat tanulmánya közben annak megállapítására jutott, hogy a Balatonban, noha benne aránylag kevés a szerves anyagot termelő, produktív növény-plankton,

mégis aránylag nagy mennyiségű állati szervezet él. Ezek tápláléka elsősorban a Balatonban nagy mennyiségben lebegő szerves törmelékből (detritusból) kerül ki, amely legnagyobbbrészt a Balatonban oly nagy arányban elterjedt fenéknövényzetből (hinár) származik. Az a tény, hogy a Balaton élőlényei táplálásában a szerves törmeléknek, a detritusnak ilyen nagy szerepe van, egyike Meschkat legfontosabb megállapításainak. Bebizonyítandó azonban a szerves törmelék körforgalma és az, hogy a Balatonban a viharok alkalmával összeűzött, szabadon lebegő (pelagikus) szervezetek (plankton) milyen szerepet játszanak a tó életében.

A nádasok faunájának tanulmányozásához hasonló munkát végzett az angol H. P. Moon az üledék, nevezetesen az iszap, homok faunájára nézve. Lelkiismeretes és fáradságos vizsgálatainak adatai még nincsenek kinyomatva. A táplálék körforgalmának kiderítését érintik Sebestyén Olga és a magam vizsgálatai is, amelyek a balatoni kagylók növekedésére és nagyságára vonatkoznak. Ezek a tanulmányok egyben a növekedés általános kérdéseinek is nem egyikére vetnek fényt.

A Balatonnak és az édesvízi tavaknak egyik igen jellegzetes szervezete egy rendkívül átlátszó, alig centiméter nagy ágascsapú rák: a *Leptodora*, melynek élettanát W. Siedentop, biológiáját pedig Sebestyén Olga tanulmányozza már negyedik éve, miután előbb alaktani sajátosságait alaposan megismerte. Magam a Balaton ostoros egysejtű szervezetei egyik csoportjával, az u. n. páncélos ostorosokkal (*Dinoflagellata*) évtizedek óta foglalkozom. Ezeknek a szervezeteknek alaktani sajátosságai és biológiai természete nemcsak a bűvár részére tanulságos, de általános lélettudományi kérdéseknek is nem egyikére világítanak rá. Nagyságuk variálása, növekedésük lefolyása sok érdekességet tartalmaz.

Wolsky Sándor évek óta foglalkozik az ízeltlábúaknak, főleg a rákféléknek látószerveivel alaktani, élettani, újabban pedig fejlődés- és örökléstani szempontból is. Wolsky a londoni egyetem Kings College-ében egy tanévet töltött állami ösztöndíj és Huxley professzor közbenjárásával a nevezett kollégium kutató-alapjának támogatásával. Legutóbbi dolgozatában a látószervek elcsökevényesedéséhez szól hozzá. Kimutatja, hogy az aggteleki barlang bolharájának (*Niphargus aggtelekiensis*) szeme nemzedékeken át

satnyult el, egy tengeri bolharáknak pedig (*Gammarus chevreuxi*) szeme hirtelen fellépő változással, ú. n. mutációval módosul és a két folyamat lényegileg különböző.

Külön hangsúlyozottan kell a Balaton baktérium-flórája tanulmányozását megemlíteni. Ezt Zih Sándor tájékoztató vizsgálatait után Haranghy László végzi. Kutatásainak eredményei a Balaton balneológiai szempontjából fontosak, gazdasági kihatása pedig életbevágó. Ugyanis az óriási felületű és e mellett sekély, állandóan zavaros vízü tó életfeltételei oly sajátosságosak és Középeurópában annyira egyedülállók, hogy e kutatásokból nemcsak közgazdasági, de általános biológiai tekintetből is fontos következtetések lesznek vonhatók. Vizsgálatai, tekintettel a tárgynak óriási terjedelmére, éveket fognak igénybevenni.

Érdekes körben mozognak vitéz Varga Lajos és Mödlinger Gusztáv kutatásai. Varga a Balaton szervezetei vér-élősködőit, Mödlinger pedig ugyanezek élősködői férgeit vizsgálja. Hogy e vizsgálatoknak a Balaton halászatára nagy fontossága van, tagadhatatlan.

A tó élete folyásáról és a tóban élő szervezetek életéről fog képet nyújtani az a vizsgálat is, amelybe Szabó Mihály kezdett, aki a partravetett törmeléknek, az ú. n. turzásnak élőlény-szövetkezetét (biocoenosis) kezdte el tanulmányozni.

A Balaton legnagyobb táplálékfogyasztóinak, a halaknak biológiájával Hankó Béla, Lukács Károly és H. W. Lissmann foglalkoztak; a madárelletnek épen úgy, mint a rovaréletnek alapos kutatását még csak elkezdette ten Kate, Schenk J. (madarak), Horváth Géza (Hemiptera), Lenz és Zilahi Sebess Géza (Chironomida).

Rotarides Mihály leginkább szövettani vizsgálatokat végez, amelyek mindenikében iparkodik kimutatni, hogy a szervezet életmódjának milyen hatása van az élőlény szöveti felépítésére.

A Balaton-Bizottság fauna-katalógusa és a régebbi plankton-kutatások azt bizonyítják, hogy noha több mint negyven év telt el azóta, hogy a Balaton faunájáról pontosabb feljegyzéseink vannak, a fauna nagyjában mégis azonos maradt. Planktonjának tagjai nagyrészt ugyanazok, mint amelyeket a negyven év előtti felsorolások feltüntetnek, attól persze eltekintve, hogy a lefolyt idő óta tökéletesedett kutatási módokkal, gyakori és az egész évre kiterjedő vizsgálatokkal ma több szervezetet sikerült a Bala-

tonból kimutatni, mint 40—50 évvel ezelőtt az lehetséges volt. Az is megállapítható azonban, hogy a tó és környékének faunája és flórája azóta nem egy tekintetből szegényebb lett. A Balaton környékének lecsapolása következtében nagyrészt eltűnt az egykor úgy magasztalt madárélet és a kiterjedt lápok növényzete. De gyarapodott is faunája új tagokkal. Ezek az érdekes megállapítások külön fejezetét teszik a Tihanyban folyó munkának. A Balatonban újabban elszaporodó élőlények egyrészt szándékosan helyeztek a Balatonba, másrészt szándékosság nélkül. Legfeltűnőbb mindenestre a Balatonban magát kis egyénszámban fenntartó tarka mustrázatú naphal (*Eupomotis aureus* Jord.). Ennek az Északamerikából származó hálnak a Balatonba helyezése ismeretes. De van néhány olyan szervezet is, amelyet az ember juttatott ugyan a Balatonba, a nélkül azonban, hogy szándéka lett volna. Ilyenként megemlítem a vándorkagylót (*Dreissensia polymorpha*), melynek első példányait a tihanyi Kutatóintézet melletti ú. n. kisöbölben E. Huf. találta 1932. októberében. Azóta e kagylót és pedig fiatal és öreg példányait egyaránt, már meglehetősen nagy egyénszámban találtuk meg a Tihanyifélsziget körüli Balatonrész több helyén.

Nyilván szintén behurcoltatott egy kis felemás lábú rák (*Amphipoda*, *Corophium curvispinum*). Ezt a mintegy centiméter nagyságú rákocskát először H. P. Moon találta meg a balatoni iszap tanulmányozása közben 1933. nyarán. Ráterelődve a figyelem, ezt a rákot moszatok (*Chara*) között, majd az 1933-ik év október havában friss növényi turzásban, mondhatni valóban óriási számban lehetett megtalálni. Ennek a két utóbb említett szervezetnek elterjedése a Balatonban fényt vet arra is, hogy a Balaton idők folyamán élőlényeivel hogyan népesülhetett be. Tudott dolog ugyanis, hogy a Balatonban a halászati részvénytársaság a legutóbbi években varsahalászatot honosított meg. Azok a halászok, akik ezt a halászati módot folytatják, azelőtt a Dunában halásztak és ott használt felszerelésüket hozták magukkal. Nyilván ezekkel az eszközökkel került a vándorkagyló is és a szövő bolharák is a Balatonba, mert a vándorkagyló fonalaival odaerősíti magát mindenféle a vízbe kerülő tárgyra, a szövő bolharák pedig lakását erősíti hasonlóan oda. Ez a megállapítás arra is fényt vet, hogy mi lehet annak oka, hogy a Balaton faunája a Dunának és általában véve folyóvizeknek faunájához hasonlít. A meg-

egyezés nyilván onnan ered, hogy a Balaton faunájának tagjait a Dunából kapja, azok ott megmaradhatnak, mert a tónak létföltételei, mint azt már a régebbi Balaton-kutatók is megemlítették, de amire különösen Meschkat hívta fel a figyelmet, olyanok, amelyek sokkal jobban megegyeznek a Duna létfeltételeivel, mint a nagy nyugateurópai és alpesi tavakéival.

Szükséges megemlékezni azokról a kutatásokról is, amelyek a Balaton környékének, a tihanyi ú. n. Belső-tónak, a kővágóórsi kőmedencéknek, a Kornyitónak, a Lenceistvándi lápnak, a balatoni berkeknek, a Balaton környéke erdeinek, rétjeinek, forrásainak, patakjainak, továbbá a Fertőnek és más vizeinknek vizsgálatára vonatkoznak. Ily irányú kutatás több jelent meg az Intézet kiadványaiban is, valamint más hazai és igen különböző bel- és külföldi tudományos, sőt nem egy népszerű folyóiratban is.

Hangsúlyozni kívánom, hogy az Intézetben végzett kutatások sok esetben nemcsak tudományos tekintetben, de gazdasági szempontból is fontos, sajnos, azonban nem egy esetben szomorú tényekre vetettek világot. Nem térhetek itt ki mindarra, ami természeti emlékeink pusztításának sivár képét tárja elénk. Kénytelen vagyok azonban megemlíteni, hogy e pusztításban a kormánnyal szoros kapcsolatban levő közegek éppúgy résztvesznek (tihanyi geizirkúpok rombolása út- és gátépítési anyagok nyerése szempontjából), mint magánosok és a közbirtokosság is. Sok esetben kíméletlen rablógazdaságot folytatnak. Szomorú képet nyújtanak erdeink, melyek nem egyikében a kivágott eredeti fás növényzet helyett silány akácost ültetnek (pl. a Badacsonyi tetején). Legsivárabb azonban az a kép, amit forrásaink nyújtanak. Ennek a természeti kincsnek elpazarlására boldogult Riegler Gusztáv hívta fel mindnyájunk figyelmét. A források környéke igen sok esetben el van pusztítva. A víz be van szennyezve, úgy hogy azok a források, amelyek hivatva volnának arra, hogy a Balaton környékén levő fürdőtelepeket egészséges és amellett olcsó gravitációs vízvezetékekkel lássák el, úgyszólván felhasználatlanul ömlesztik vizüket a Balatonba, sőt nem egy esetben kóros csirákat hordoznak szét környékükre. Ez a tény annál elszomorítóbb, mert e vizeket még nemrégig legalább mint malmok erőforrásait hasznosították, ma pedig sok esetben egyébre alkalmas felduzzasztott vizüket is lefolyni hagyják.

Mielőtt rövidrefogott és csupán vázlatos ismertetésemet befejezném, ki kell térnem arra a sokszor fölvetett kérdésre, vajjon van-e a Biológiai Kutatóintézetnek elméleti, tudományos szempontokon kívül gyakorlati, tehát nemzetgazdasági fontossága is. Mint az előadottakból látható, az Intézetnek kutatásai, mint pl. a Balaton vizének baktérium-flórája, a Balaton élőlényekkel való benépesedése, a Balaton környékén végbemenő biológiai változások megállapítása mind fontosak, nagy horderejűek és közérdekűek. Az ú. n. második osztály kutatásai legnagyobb részét orvostudományiak. Vannak közöttük anyagforgalmi, idegéletani, a vitaminokra, orvosszerek hatására, szerves testek felépítésére vonatkozó, mélyen szántó dolgozatok, valamint a klimatológiába, örökléstanba és a balneológiába vágók. Hogy ilyen vizsgálatok elvégzése közérdek, azt senki kétségbe nem vonja. Nyíltan hirdethetjük, hogy az az intézmény, amelyet annyi gúny ért meg nem értő kritikusok részéről, az egész Balaton környékének megélhetése szempontjából is fontos hivatást tölt be, melyet más, mint a Balaton partján felállított Kutatóintézet helyettesíteni nem tud. Az intézet ma országos szükséglet.

IX.

Az 1934. évi nagygyűlésen odaítélhető jutalmak tárgyában javaslatételre kiküldött bizottságok.

Nagyjutalom (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) (az 1925—33. évkörben megjelent legkiválóbb történettudományi munkának). Elnök: Fináczy Ernő ig. és r. t.; tagok: Domanovszky Sándor ig. és r. t., Lukinich Imre, Hodinka Antal r. t., Eckhart Ferenc, Gombos Ferenc Albin l. tagok.

Chorin Ferenc-jutalom (5463 P) (a gazdasági tudományok körébe eső legjelesebb értekezésnek). Elnök: Gaal Jenő ig. és r. t.; tagok: az Igazgató-Tanács részéről: Popovics Sándor és Teleszky János ig. és t. t.; a II. osztályból: Kovács Alajos és Laky Dezső l. tagok; a III. osztályból: Bláthy Ottó Titusz t. t. és Kaán Károly l. t.

Kazinczy Gábor és neje-jutalom (400 P). Elnök: B. Wlassics Gyula ig. és t. t.; tagok: Popovics Sándor ig. és

t. t., Szinnyei József és Fináczy Ernő ig. és r. t.; a III. osztályból: Mauritz Béla r. t.

Vojnits-érem: Elnök: Császár Elemér r. t.; tagok: Szász Károly és Kéký Lajos l. tt.

Sámuel-Kölber-jutalom (200 P) (az 1933-ban megjelent nyelvtudományi értekezés legjelesebbikének). Elnök: Szinnyei József ig. és r. t.; tagok: Petz Gedeon r. t., Melich János és Gombocz Zoltán ig. és r. tt.

A főkegyúri jog jogalapja (Molnár Kálmán-jutalom) (1000 P). Tagok: Erdélyi László és Eckhart Ferenc l. tt.

A Székesfőváros művészettörténeti jutalomtétele (900 P): *A neoklasszicizmus építészete Magyarországon*. Tagok: Gerevich Tibor, Hekler Antal és Hüttl Dezső l. tt.

Darányi Ignác-jutalom (1000 P) (a mező- és erdőgazdasági tudományok körébe eső legjelesebb értekezésnek). Tagok a II. osztályból: Bernát István r. t., Mattyasovszky Miklós l. t.; a III. osztályból: Mágócsy-Dietz Sándor r. t., Tuzson János és Szabó Zoltán l. tt.

X.

a) Förster Aurél l. t. jelentése

Vári Rezső r. t. és Korzenszky Eleonóra
Onasandros-kiadásáról.

A *Sylloge Tacticorum Graecorum* sorozatának első kötetét kapjuk Korzenszky és Vári együttes munkájában. Nagyon örvendetes jelenség, hogy a sorozat szerkesztőjének, Várinak, kinek az eddig megjelent Leo-köteteket köszönjük, sikerült olyan ifjabb munkaerőt találnia, aki értékes segítőtársnak bizonyul a görög taktikusok kiadásai sorozatának kiegészítésében. A felelősséget az előtünk fekvő kéziratért, úgy látszik, egyetemlegesen vállalják a kiadók; a praefatio legalább nem terjeszkedik ki annak pontos megállapítására, hogy kinek-kinek mi volt a munkaköre, bár egyes adatokból s a kézírásból megállapítható, hogy a kézirati hagyomány összehasonlítását főképp Korzenszky végezte (Vári csak egy kevésbbé

fontos turini kéziratot collationált), míg az apparatus megszerkesztése s a szöveg megállapítása Onasandrost illetőleg inkább Vári, a bizánci parafrázist illetőleg inkább Korzenszky munkája; ugyancsak az utóbbitól való a praefatio és a szóindex is.

Hogy a görög taktikusok sorozata Onasandros nélkül nem volna teljes, az nem szorul bizonyításra. Hiszen Onasandrosszal éppen a legrégibb, a bizánci korban ismételten felhasznált író maradna ki a sorozatból. Aligha volt tehát szükséges Wilamowitznak egy kissé könnyelműen odavetett megjegyzésére reflektálni; Mommsen Solinusára pedig nem hivatkoznám, ott egészen más szempontok indokolták a kiadást.

Az új kiadás sok tekintetben jelent haladást az eddigiekhez képest. — Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a kiadók gondosan revidéálták a kézirati alapokat. Új collatióban kapjuk *Korzenszkytől* a Laurentianus M, Parisinus P, Vaticanus V, a Neapolitanus E₁ (részben), Ambrosianus B 119 sup., Parisinus 2445 kéziratokat, — *Váritól* a Taurinensis B-III-19-et.

Már Oldfather-nak sikerült az apparatust egyszerűsítienie, amennyiben a két apographon Paris. A és Bern. B helyébe az ú. n. első család „fejét“, a Med.-Laur. M-et (nála F) tette. Váriéknál még egyszerűbb az apparatus, mert a második család egyik képviselőjét, a Neap. E₁-et („H“ Oldfathernál), kizárják mint a Vat. V („G“ Oldf.) leszármazottját. Oldfather-nál e kézirat még úgy szerepel, mint a családnak V (= G) mellett önálló képviselője; néhány szó kiadóink eltérő értékelésének bizonyítására nem ártott volna.

Oldfatherrel szemben a recensio területén a legfontosabb haladás a bizánci parafrázis felhasználása a szöveg megállapításánál. Itt azonban nem hallgathatok el egy fontos észrevételt, amely különben egyetlen lényeges kifogásom a szerzők eljárása ellen: *az apparatus nem adja a parafrázisból meríthető lectióknak tervszerű, teljes összeállítását*, csak azt említi meg, mikor a kiadók a parafrázis alapján a direkt szöveghagyománytól eltértek. Pedig már Lowe a parafrázis 1927-ben megjelent kiadásában részletesen tárgyalja a parafrázis szövegtörténeti értékének kérdését s összeállítja a helyeket, ahol a két család eltérése esetén a parafrázis az egyik vagy másik család olvasása mellett tanúskodik. Lowe összeállításai azonban távolról sem kimerítőek s az újabb kiadó-

nak e tekintetben még sok munkája akad. Váriék a Lowe-féle lectiókat sem regisztrálják, pedig, ha a látszat nem csal, a parafrázis szerzője előtt tökéletesebb szöveg feküdt, mint amilyen egyenes úton ránk maradt. — Ugyanezt a megjegyzést tehetjük a Leo-féle imitatio felhasználására is.

A következőkben adom a Vári-féle kézirat 62–65. lapjához tartozó apparatust az indirekt hagyomány belefoglalásával. Céloom ezzel, hogy konkrét példával világítsam meg a fönt mondottakat. — Rövidítések: codexek siglái, mint Váriéknál. Az indirekt hagyomány (Ambros. A) dőlt szedéssel. *b*: az u. n. második osztály (P V és P E₁); *o*: a direkt hagyomány valamennyi kézírata. Eltérések a Vári-féle szövegtől:

62, 15 <καὶ> πᾶν 63, 11. 12 † ἀποθειώσεις
17 ὄλων 64, 1 φράσαι . . . 15. 16 δ' ὁ 65, 6 ἕως <ἄν>

62, 11. 12 δυσθυμοῦντας M A 62, 6: δυσθυμοῦντας b
62 -τον ἔσεσθαι . . . 70, 14. 15 γεγονότας deest in V, qua ex parte cod. E₁ utimur 62, 15 <καὶ> πᾶν cf A 62. 9 πᾶν ο
17 ὦν <μὴ> πρ. ? cf A 62, 11

63, 1 καλλιερεῖν ο: „πάλιν θύειν“ A 62, 12 4 ἐλύ-
πηρεν/ἐαντῆς ἐν M 5 καὶ om M 8 ἦ M 11. 12
ἀποθειώσεις ο: ἀποτελειώσεις Vári, ἀποθέσεις Korais, malim
ἀπωθήσεις cf „παραιτροπαὶ“ A 63, 8 17 ὄλων A 63, 13:
ὄλων ο

64, 1 ἀναγκαιοτάτων M: ἀναγκαίων b cf A 64, 1
<καὶ> περὶ Korais post φράσαι desiderantur ea quae
scriptor accuratius exponenda promittit 5–7 Titulum
om M: ad 66, 10 δεῖ τοῖνον habet b 12 ποίοις b A
64, 5: ὁποίοις M 15. 16 δ' ὁ Paris 2523 A 64, 7 („καὶ π. δ“):
δὲ M E₁: δὲ P: δ' εἰ Paris 2522 Koechly, δὲ εἰ Vári

65, 1 ἀναστῆσας . . . 3 πολεμίους M A 64, 9. 10: om b
6 δὲ b A 65, 2: δὲ M ἀντὶ b A 65, 2: ταὐτὸ M ἕως <ἄν>
Korais: ἕως ο: „ἕως οὗ“ A 65, 3 7 δυσκολίας P 9 ἐμβα-
λὼν b A 65, 6 („ἐμπεισὼν“): βαλὼν M 11 τῆς εἰσβολῆς
Koechly: ταῖς εἰσβολαῖς M E₁: ταῖς ἐμβολαῖς P ἦ in ras
Taurin B-III-19: ἦ ο 15 ζῳγῶω ο A 65, 11 („ζωγοῶ“):
ζυγῶω mg P E₁: ζαγορεύω in ras Taurin B-III-19 16 post
πολεμίους lac 3–4 litt M

Magyarázatként hozzáfűzöm a következő észrevételeket:

62, 15 <καὶ> πᾶν-t olvasok, tehát Várral ellentétben az O.-szöveget javítom a parafrázis alapján, nem pedig meg-

fordítva. Hasonlóképpen 63, 17 *ὄλον*-t a parafrázis alapján *ὄλων*-ra javítom, míg Vári megfordítva jár el. U. o. 11. 12 *ἀποθειώσεις* kétségtelenül romlott, Vári coniecturája első pillanatra palmaris emendationának látszik, mégis megpróbáltam a hagyományhoz közelebb maradni, mert *ἀποτελειώσεις*-t senki sem fogja *παραιροται*-jal magyarázni, ahogy a parafrázisban olvassuk. Azonkívül az *ἀποτελειώσεις* által kifejezett értelmet némileg fölöslegessé teszi a szöveg *δυνάμεις* kifejezése.

Minthogy a recensio eredményeképpen egy korántsem hibátlan szöveghez jutunk, Váriék eléggé gyakran kénytelenek a divinatorius kritika eszközhöz nyulni. Mintegy 48 az értelmet is érintő szövegváltoztatást számoltam össze, ezekből 40 Vári, 8 Korzenszky coniecturája. Ezeknek bírálatába itt nem bocsátkozhatom s fönti megjegyzéseimen kívül csak egy coniecturához volna észrevételem. Vári 5, 5—9 *τῆς τύχης ἐγκλήματα μόνης* stb. a genitivusok egész sorát dativusokra változtatja, pedig a genitivus annak megjelölésére, aki ellen irányul a szemrehányás, mint genitivus objectivus, ritka bár, de nem példátlan, v. ö. Plutarch. Dio 58 *ἐγκλημα τῆς τύχης καὶ τῶν θεῶν*.

Nem tekinthetők szövegváltoztatásoknak az elisióval kapcsolatos és hasonló orthographiai apróságok, melyeknek az apparatusba való felvétele sokaknak és nem alaptalanul mikrológiának fog látszani. A majdnem minden lapon feltűnő *δ^o* codd. *ὁ* Vári stb. helyett talán inkább a bevezetésben lehetett volna ismertetni azokat az elveket, melyek a kiadókat e tekintetben vezették. Ha még megjegyzem, hogy a praefatio latinsága itt-ott a keresettség benyomását kelti, mindent elmondtam, ami szíven feködt.

Befejezésül csak azt ismételhetem, amivel jelentésemet kezdtem. A legnagyobb meglepéssel kell megállapítani azt a tényt, hogy a Sylloge Tacticorum Graecorum bátran nagyszabásúnak nevezhető vállalkozása ismét egy lépéssel előrehaladt, s a régi rutin mellé szegődő friss érdeklődés reményt nyújt arra, hogy eredeti programja értelmében meg is fog valósulni.

A munkát természetesen melegen ajánlom kiadásra.

Förster Aurél

I. tag.

b) Vári Rezső r. t. észrevételei Förster Aurél l. t. bírálatára.

Nagyméltóságú Elnök Úr!

Tekintetes Bizottság!

Felszólítatván a Tekintetes Bizottságtól, hogy *észrevételeket* írjak Förster Aurél l. t. úrnak azon bírálatára, melyet Korzenszky Eleonórával sajtó alá készített Onasanderkiadásunkra írt, van szerencsém e kívánságnak a következőkben eleget tenni.

Mielőtt a dolog lényegére áttérnék, a bírálatban elhangzottak sorrendjét szem előtt tartva, mindenekelőtt a Wilamowitz-ra vonatkozó észrevételekhez a magam részéről hozzájárulok, mert tekintve azt, hogy Förster bírálat a nyomtatásban fog megjelenni, tökéletesen elegendőnek tartom, ha akadémiai helyről komoly filológus Wilamowitz nyilatkozatát könnyelműnek (inkább azt szerettem volna, ha elhamarkodottnak mondta volna) bélyegzi s ekként maga a bíráló útját állja annak, hogy laikusabb körök a Wilamowitz-féle nyilatkozatot egy jelszavas tudománypolitika szolgálatában hazai körökben kihasználják. A Wilamowitz-féle nyilatkozat közlését tehát elhagyandónak tartom.

Áttérve arra, hogy a sajtó alá készített kiadásban a két kiadó közül kinek-kinek mi a része, nem tartom feleslegesnek szigorúan körülhatárolni a tényállást. Ami a praefatiót illeti, úgy stílus, mint tartalom tekintetében az egész dr. Korzenszky Eleonóra munkája, aki az összes *varians* lectionakat és régebbi coniecturákat összeírta, Leo, Ps. Leo és Nicephorus Praecepta-jának idetartozó helyeit kiválogatta és az egész anyagot számomra előterjesztette, amely anyag alapján a variánsok kiválogatása, a felemlíteni szükségesnek talált coniecturák és bizonyos más auctorokra történő utalások összegezésével készült az apparatus criticus és állapítatott meg a végleges szöveg a coniecturális critica alkalmazása mellett, mely criticában természetesen Korzenszky Eleonórának is jutott rész és vétettek figyelembe szöveg-meghatározó javaslatai. A paraphrasissal úgy áll a dolog, hogy az alapot az illető kézirat megvizsgálására magam adtam meg azzal, hogy önkezüleg lemásoltam a paraphrasist még akkor, mikor az kiadatlan volt. Azzal, hogy ezt a szöveget az amerikai Lowe-tól kiadott szöveggel és magával

a kézírral Korzenszky Eleonóra összehasonlíthatta, a paraphrasis számára oly biztos alapot teremtett, hogy ennél biztosabbat senki sem képes már nyújtani. Ami a fő kézíratok collatióit illeti, természetesen Korzenszky Eleonóráé a kizárólagos érdem.

Ami magát a szövegconstitutiót illeti, kétsegen felül áll, hogy Förster Aurél azon kívánsága, — s ezt egyetlen lényeges kívánságnak hangoztatja — helytálló és teljesítése a munkának csak hasznára válhatik. Ha teljesítése elmaradt, azt annak kell tulajdonítani, hogy nem akartam Korzenszky Eleonóra minden instigatiója dacára megduszasztani az apparatust, vélvén, hogy talán még megadatik a mód (Ps. Leo kiadásával például) a kiadás használóját abba a helyzetbe hozni, hogy az utalások alapján maga konstatálja, hogy Ps. Leo vagy Leo vagy a paraphrasis szerzője előtt az Onasander szövegnek minő olvasásai feküdtek. Persze ezzel oly filológiai képzettséggel megáldott olvasóközönségre számítottam, amilyen voltaképen csak nagyon kevés reprezentánssal van hazánkban képviselve. A hiány kiküszöbölése céljából a paraphrasis, Ps. Leo és Leo lectionióit beledolgoztattam az apparatusba a bíráló úr kívánságaihoz képest.

Megjegyzéseket fűzött a bíráló úr a szöveg egy bizonyos szakaszának constitutiójához is. Itt természetesen az egyéni felfogásnak tág tere nyílik. Hiszen látjuk, amit az egyik kiadó a szöveg összefüggései alapján helyesnek tartott és elfogadott, egy másik kiadó elvetett, egy harmadik módosított. Itt voltaképen annak az érzéke kell, hogy irányító legyen, aki az egész munkára, a munka mondatainak szerkezetére fordít állandóan figyelmet és gondot, inkább philologiai érzékétől vezettetni magát, semmint szigorúan logikai követelmények szemmeltartásától, mert mindig számolnia kell az írónak a rendestől eltérő bizonyos sajátosságaival, azzal, ami az író egyéniségét voltaképen kiteszi. A másolók önkényes változtatásai nem egyéb, mint bírálat a szerzők, illetve előttük fekvő másolatok mondatfűzésével, állításaival, orthographiájával szemben, anélkül azonban, hogy ezzel azt akarnám mondani, hogy századok folyamán gépiesen történt másolatok elő nem fordultak volna. A *de* elidálásának használata — amelyet a maga teljességében azért mutattam be az apparatusban, hogy a bíráló a szövegben alkalmazott elv basisait maradéktalanul ismerhesse meg — a sok között illusztrálja, hogy egy-egy szerző szö-

vegét nem lehet mindig más szerzők szövegállapotának sugallata alatt constituálni. Magától értetődő, hogy a nyomtatott kiadásban az ilyen fajta embarras de richesse mint a *dè Vári: ő' Vári el fog maradni*. Ismétlem a bíráló tájékoztatása kedvéért történt!

Végre ami a latinság keresettségét illeti, az, aki pl. a későbbkor ivagy egyházi latinsághoz van hozzászokva, könnyen fog keresettnak találni olyan kifejezést, fordulatot vagy szókapcsolást, amely régebbi írónál fordul elő. Mindazonáltal semmi akadálya nincs annak, hogy itt töröltessem azt az 1—2 szakaszt, amely a keresettség vádját felidézte, és színtelenebb formába fogok egy s más periodust öltöztetni.

Egyébiránt hálával és köszönettel tartozhatnak a kiadók Förster fáradozásának, melyeknek eredményét ő éppen abban fogja látni, hogy megjegyzései a kellő figyelemben részesültek.

Vári Rezső

r. tag.

3400/V. 1933.

XI. Elő-

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolháspartpuszta (572-45 q) búzahaszonbér à 9—	5.152-05	
2.	Abonyi kisbérletek (részben búza, részben pénz bér)	866-46	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (részben búza, részben pénz)	—	
4.	Csabonyi kishaszonbérletek (pénzhaszonbér)	840-78	
5.	Harta-Bojár (355 q búzahaszonbér)	3.285—	
6.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	10.470-07	
7.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzhaszonbér)	3.000—	
8.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	40.000—	
9.	Tószeg-Paládics (búzahaszonbér 325-5 q)	2.929-50	
10.	Tószeg-Szántóhalom (pénzhaszonbér)	3.000—	
11.	Uszód-Nánapuszta (116-4 q búzahaszonbér)	1.047-60	70.591-46
b) Vadászati és halászati bérek.			
12.	Bátya vadászati bére	—	
13.	Kötöny vadászati bére	200—	
14.	Bátya halászati bére	375—	
15.	Csabony halászati bére	273—	
16.	Csabony vadászati bére	800—	1.648—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
17.	Abony	—	
18.	Bátya	11.540—	
19.	Prónayfalva-Kötönypuszta	15.230—	26.770—
d) Erdőgazdaság.			
20.	Abony	1.000—	
21.	Bátya	2.000—	
22.	Csabony	12.000—	
23.	Harta-Bojár	—	
24.	Nagyberki	6.000—	
25.	Prónayfalva-Kötönypuszta	7.000—	
26.	Szalkszentmárton	1.000—	29.000—
e) Bérházak.			
27.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	43.233-72	
28.	Bátyai Központi Szálloda	150—	
29.	Bátyai ispánlak	210—	
30.	Bátyai szegényház	40—	
31.	Csabonyi révkorcsma	150—	
32.	Csabonyi tűgnőklak	75—	
33.	Kisberki korcsma	37-50	43.896-22
f) Tőkejövedelem.			
34.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	24.000—	
35.	Értékpapírhozjáró és folyószámlakamatok	20.200—	44.200—
g) Különféle bevételek.			
36.	Szalkszentmárton térítés (feketehalmi istálló kártérítés)	555-56	
37.	Abonyi bérhátralék	1.000—	
38.	Bátyai bérhátralék	500—	
39.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.233-66	
40.	Előre nem látottak	300—	3.589-22
A bevételek végösszege:			219.694-90

irányzat

és kiadásairól 1934. január 1-től június 30-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.389-56	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	770—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.659-56
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	25—	
5.	Abonyi park-épület tatarozása	5.750—	
6.	Tiszai majorépületek	1.510—	
7.	A Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	300—	
8.	A feketealmi iskola tatarozási költségei	100—	7.685—
9.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250—	
10.	Bankköltségek	500—	
11.	Előre nem látott kiadások	1.500—	2.250—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
12.	Bátya (gazdasági kiadások)	7.200—	
13.	Prónayfalva-Kötönypuszta	7.500—	14.700—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
14.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.150—	
15.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240—	
16.	Erdősítési költségekre és csemetekertek szaporítására	1.400—	
17.	Erdőőri lakások karbantartására	200—	5.990—
e) Bérházak.			
18.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500—
f) Közterhek.			
19.	Károly-körúti ház	19.000—	
20.	Bátya	4.437—	
21.	Csabony	1.040—	
22.	Nagyberkii erdő	465—	
23.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.338—	
24.	Rákoskeresztúr	1.117—	27.397—
g) Végrendeleti terhek.			
25.	Életjáradék	12.000—	
26.	Misé és gyászintenzitetelet	2.934—	14.934—
h) Kamatterhek.			
27.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Bank- nak „Hitelszámla” után		45.000—
A kiadások végösszege:			138.115-56
Összesítés :			
Összes bevétel		219.694-9) P	
Összes kiadás		<u>138.115-56 P</u>	
Bevételi többlet		81.579-34 P	

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1934. január 1-től június 30-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
1. Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségeknek agr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.983 ⁷⁷	
2.	A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440 [—]	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	800 [—]	
4.	Kertmunkás és téli csősz	360 [—]	
5.	Rákoskeresztúri múzeum:		
	a) múzeumi ór fizetése	900 [—]	
	b) múzeumi altiszt fizetése	480 [—]	9.963 ⁷⁷
2. Dologi kiadások.			
6.	Rákoskeresztúri építmények tatarozása	125 [—]	
7.	Rákoskeresztúri parkfenntartás	300 [—]	
8.	Bankköltségek	50 [—]	
9.	Előre nem látottak	500 [—]	975 [—]
3. Erdőgazdasági kiadások.			
10.	Erdőőri illetmények	840 [—]	
11.	Csemetekert és erdőösítési költségek	200 [—]	1.040 [—]
4. Közterhek.			
12.	Rákoskeresztúr	2.913 [—]	
13.	Pesti rétek	809 [—]	3.722 [—]
5. Kamattartozás.			
14.	Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		2 500 [—]
A kiadások végösszege:			18.200⁷⁷
Összesítés.			
Összes bevétel		29.758 ⁷⁰	P
Összes kiadás		18.200 ⁷⁷	P
Bevételi többlet		11.557 ⁹³	P

XII.

Üdvözlő beszédek.

**Schaffer Károly r. t. üdvözlő beszéde Buday Kálmán
r. t. 70. születésnapja alkalmából 1933. nov. 20-án.**

Igen tisztelt és kedves Barátom!

Tanítványaidd által rendezett ünnepségen történő fel-
szólalásomat engedd rövidre szabnom; közismert egyéni-
séged készlet engem erre, mely amennyire elmélyedő po-
zítívumokban, olyannyira idegenkedik a külsőségektől.

Felszólalásom több okból történik.

Mindenekelőtt a M. T. Akadémia meleg üdvözlését
hozom, melynek Te nagyrabecsült rendes tagja vagy. Aka-
démiai működésedből engedd azt a két mozzanatot megemlí-
tenem, mely rám nagy hatással volt. Így utalnék elsősorban
arra a két emlékbeszédre, amelyek egyikében tanszéki elő-
dödről, Genersich Antalról, másikában Lechner Károlyról,
volt kolozsvári tanártársadról az Akadémiában szözlöttél
és amelyek lebilincseltek tárgyalási modorod nagy meleg-
ségével és elmélyedésével. — A másik mozzanat a közel-
multban tartott rendes tagsági székfoglalód volt, mely ész-
leléseidnek újszerűségével és pozitívitásával kötötte le hall-
gatóidat és amellyel bebizonyítottad, hogy a haladó idő
semmiképen sem érintette buvárkodásodnak élénkségét és
mélyiségét.

Azután megjelentem mint az Általad alapított Magyar
Pathologusok Társaságának idei elnöke és ebben a minő-
ségben én Téged érthető melegséggel köszöntelek, hiszen
ezen a címen közös tudományos törekvések fűznek össze
bennünket, már pedig ezek a törekvések azok, amelyek
mindkettőnk tudományos életének legfőbb mozgatói.

Ide vezérelt engem továbbá a köszönet, mellyel Neked
azért az igen becses tudományos anyagért tartozom, amelyet
Te a régi Agyszövetési Intézetnek engedted át oly időkben,
amikor ez önálló anyaggal nem rendelkezett. Az ezért járó
köszönetemet én a Hirnpathologische Beiträge IV. kötetében
foglalt intézeti beszámolómban kifejeztem és a Hirnpatholo-
gische Beiträgekkel kapcsolatosan engedd meg, hogy e
munkátsorozatnak most megjelent XIII. kötetét Miskolczy
Dezső professzor szerkesztőtársam, valamint munkatársaim

és a magam meleg, igaz tiszteletnyilvánítása kíséretében átnyujthassam.

Végül egy emlék elevenedik fel bennem, mely tudományos multunkba nyulik vissza és ez abban áll, hogy mi ketten annak a Scheuthauer Gusztávnak voltunk szorosabb tanítványai, aki a nagy Rokitanskynak volt kedvelt assis-tense, a halhatatlan agykutató-elmeorvosnak, Meynertnek benső barátja és akiről Dollinger Gyula mondta, hogy egy-magában tizenkét professzort — tehát Téged is — nevelt Magyarországnak.

Amidőn Neked így elmondtam, hogy mi hozott tanítványaid bensőséges ünnepélyére, engedd meg, hogy még arra utalhassak, hogy tudományos életednek melyik mozzanatát tekintem én a magam szemszögéből különösen jelentőségteljesnek és elismerésreméltónak. Te, kedves Barátom, egy a külföld által is nagyra tartott magyar patológus iskolának vagy a létrehozója, mely iskola tudományos életrevalóságát fényesen igazolja a Neked átnyújtott kötettel, melynek jelentőségét növeli és értékét meghatározza az a tény, hogy az a legelőkelőbb német patológus folyóiratban Aschoff, vezető német patológus igen meleg bevezetésével jelent meg. Hő óhajom, hogy még soká teljék örömed és büszkeséged iskolád élénk munkásságában és hogy azt a Te példás lelkiismeretességeddel zavartalanul irányíthassad! Felszólalásomat engedd a Lechner-émlékbeszéded záró szavaival befejeznem: »Minden nemzetnek, amely erkölcsi alapjait meg akarja óvni, szüksége van az ilyen emberekre, akik szerénységükben nem törnek a szereplés után, de önzetlenül dolgoznak a közért, akik eszményeikért lelkesednek, azokat megalkuvás nélkül hirdetik s azok szellemében élni is tudnak«.

Kedves Barátom! Ez az Általad Lechnerről megrajzolt kép teljesen egybevág a Magad legsajátabb lelki képével; adja az ég, hogy a fiatal nemzedék ebben a nagyértékű eleven képben a maga okulására még hosszú időn át gyönyörködhessek!

XIII.

N e k r o l ó g.

Kornis Gyula r. t. osztályelnök beszéde Bleyer Jakab ravatalánál.

A kir. magyar Pázmány Péter-Tudományegyetem tanácsának, bölcsészeti karának és a Magyar Tudományos Akadémia nevében őszinte fájdalommal veszünk búcsút Tőled s kísérünk utolsó földi utadra, kedves tanártársunk és barátunk, Bleyer Jakab! Erőtéljes férfikorodban ragadta ki közülünk a kiszámíthatatlan végzet hatalmas egyéniségedet, amely tudományos és politikai tervektől s rendkívüli munkaakarattól feszült. De a Te igaz hívő keresztény lelked mindig férfiasan készen volt minden veszedelemre, a halálra is.

Elvesztettük Benned a kiváló kutató tudóst és a lelkes tanárt, aki tanítványait odaadóan szerette, elméjüket folyton mozgatta s problémaérzéküket fejlesztette.

A Te sajátyszerű kutatási területed a magyar és német irodalmi s művelődési kapcsolatok vizsgálata volt. Már első értekezésed a magyar vonatkozásokat kutatta a német történeti népelekben a XVI. század közepéig. Később a magyar hunmonda germán elemeit, majd Gotschednek hazánkban való szerepét, a német filológiának a XIX. század elején ránk való hatását kutattad. Ilyen tárgykörök vizsgálatára sugalltad tanítványaidat is, hogy a magyarság és a németiség művelődési kapcsolataira fény derüljön. Amihez fogtál a tudományban, azt nem félkézzel tetted, hanem teljes lélekkel, lebírhatatlan lendülettel, a munka kivételes pártoszával.

Sokat kellett küzdened a meg nem értéssel, szándékaid félremagyarázásával, a gyanúsítással, sőt gyűlölettel is, de Te meggyőződésedért férfiasan álltad a sarat. Van egy seereg tény, amely a Te szándékaid tisztaságát s magyar hűségedet igazolja. Amikor 1918. őszén *incipit tragoedia Hungariae* s az ország szertebomlik, a radikális tömeguralom a széteszlő magyar birodalom nemzetiségeinek, a németeknek is olyan néptörvényeket ajánlott fel, amelyek teljes önkormányzatukat biztosítják. Te ezt a forradalmi nemzetiségi politikát visszautasítottad, ellene nyíltan állást foglaltál,

mert konzervatív világfelfogásod s történeti műveltséged csakis a történeti magyarsággal való megegyezésben látta a kérdés megoldását. Te akkor ország-világ előtt deklarál-
 tad, hogy a hazai németiség mindenáron és minden körülmények között ragaszkodik Magyarország területi integritásához; nem törekszik német nemzeti autonómiára, hanem a politikai magyar nemzettel továbbra is egységben és öseitől örökölt hűségben akar élni.

Sajgó szívvel mondok végső búcsúszót a Te idelent fáradhatatlanul küzdő, örökösen vívódó lelkednek.

Felejtethetlen kartársunk, kedves barátunk, Bleyer Jakab, Isten Veled!

XIV.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIII. köt. 348—49. l.)

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti Balogh Jenő.

XLIII. köt. 454. f. 1933. június—szeptember. 177—308. l. 3.— P.

XLIII. köt. 455. f. 1933. október—december. 309—352. l. — 80 P.

M. T. Akadémiai *Almanach* 1933-ra. 285 l. 3.— P.

Emlékbeszédek XXI. köt. 17. sz. Gerevich Tibor: Pasteiner Gyula emlékezete. 34 l. 1 mell. 1.— P.

XXI. köt. 22. sz. Kuncz Ödön: Nagy Ferenc emlékezete. 36 l. 1.— P.

Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. Szerkeszti: Finácz Ernő.

IV. köt. 6. sz.: Tóth Lajos: Abszolút és relatív magánjogi jogviszonyok. (Székfoglaló.) 41 l. 1.— P.

IV. köt. 7. sz.: Polner Ödön: A Mária Terézia-rend közjogi jellege. II. 58 l. 1.— P.

Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák. (A M. Tud. Akadémia Jogtudományi Bizottságának kiadványsorozata, 4. sz.) 312 l. 8.—P.

Gerevich Tibor: Pasteiner Gyula emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. köt. 17. sz.) 34. l. 1 mell. 1.— P.

Hadtörténelmi Közlemények. Szerkeszti: Gyalóky Jenő. XXXIV. évf. III—IV. f. 123—324 l. 8.— P.

Irodalomtörténeti Közlemények. Szerkeszti: Császár Elemér. 44. évf. 1. füz. 112 l. 3.— P.

Jogtudományi Bizottság kiadványsorozata, 4. sz. Finkey Ferenc: Büntetéstani problémák. 312 l. 8.— P.

Kornemann Ernő: Die Unsichtbaren Grenzen des Römischen Kaiserreiches. 15 l. —50 P.

Közgazdasági Szemle. Szerkeszti: Heller Farkas.

LVII. évf. 76. köt. 10—11. sz. 617—744 l. 3— P.

LVII. évf. 76. köt. 12. sz. 745—823 l. Német kivonat. 3— P.

LVIII. évf. 77. köt. 1—2. sz. 1934. jan.—febr. 966 l. Német kivonat 16 l. 3— P.

Kuncz Ödön: Nagy Ferenc emlékezete. (Emlékbeszédek XXI. köt. 22. sz. 1934.) 36 l. 1— P.

Magyarosan. Szerkeszti: Zsirai Miklós. II. évf. 9—10. sz. 1933. november—december 97—128 l. —20 P.

III. évf. 1—2. sz. 1934. január—február 1—24 l. —20 P.

Matematikai és Természettudományi Értesítő. Szerkeszti: Mauritz Béla. L. köt. (Hét táblával.) 1934. 751 l. 24— P.

Nagy Ferenc emlékezete. Irta: Kuncz Ödön. (Emlékbeszédek XXI. köt. 22. sz. 1934.) 36 l. 1— P.

Pasteiner Gyula emlékezete. Irta: Gerevich Tibor. (Emlékbeszédek XXI. köt. 17. sz.) 34 l. 1 mell. 1— P.

Polner Ödön: A Mária Terézia-rend közjogi jellege. II. 58 l. (Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből.) IV. köt. 7. sz.

Revue des Études Hongroises. XI. évf. 1—2. sz. füzet. 1933. január—június. 1—192 l.

3—4. sz. füzet. 1933. július—december. 193—417 l.

Schaffer Károly: Széchenyi Döblingben. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1934. januári füzetéből.) 13 l. —50 P.

Széchenyi Döblingben. Irta: Schaffer Károly. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1934. januári füzetéből.) 13 l. —50 P.

Gróf Tisza István: Összes munkái. Levelek V. kötet. Ára: füzve 16— P, kötve 17— P, törzselőfizetőknek: füzve 8— P, kötve 9— P.

Tóth Lajos: Abszolút és relatív magánjogi jogviszonyok. (Székfoglaló.) (Értekezések a Filozófiai és Társadalmi Tudományok köréből. IV. köt. 6. sz. 1933.) 41 l. 1— P.

Ungarische Jahrbücher XIII. köt. 3—4. füzet. 1933. december.

INHALT.

	Seite
I. Innere Mitglieder der Akademie	1
II. a) Gedenkrede des Präsidenten Albert von Berzeviczy gelegentlich der Hundertjahrfeier der Geburt Karl Lotz's gesprochen in der Gesamtsitzung dem 18-ten Dezember 1933.	5
b) Preisausschreiben der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, gelegentlich der Hundertjahr- feier der Geburt Karl Lotz's	8
c) Gedenkrede des Präsidenten Albert von Berze- viczy, gelegentlich der Hundertfünfzigjahrfeier der Geburt Alexander Kőrösi Csoma's und der Hundertjahrfeier der Geburt Andreas Semsey's gesprochen in der Gesamtsitzung den 26. März 1934.	8
III. Die Tätigkeit der Ungarischen Akademie im Jahre 1933:	
a) Bericht über den Zustand der Bibliothek der Akademie im Jahre 1933.	11
b) Bericht des Wörterbuchausschusses	22
c) Bericht des Ausschusses für Geschichtswissen- schaften	23
d) Bericht des Ausschusses für Kriegsgeschichte	26
e) Sitzungen der Akademie im Jahre 1933.	28
IV. Die 1933. verstorbenen Mitglieder der Akademie	32
V. Kassenbericht der Akademie vom Jahre 1933.	33
VI. Kostenvorschlag der Akademie für die erste Jahres- hälfte 1934.	43
VII. Weiterer Schriftenwechsel die freie Verbreitung der in den sog. Nachfolgestaaten nicht zustell- baren ungarischen wissenschaftlichen Werke betreffend:	
a) Zusage des Präsidenten Albert von Berzeviczy an den kön. ung. Aussenminister vom 13-ten November 1933.	50
b) Zuschriften des Präsidenten Albert von Berzeviczy an die Präsidenten der C. I. de C. I., an Gilbert Murray, Prof. in Oxford und an Herrn Henry Bonnet, Direktor der I. de C. I.	52
c) Ungarischer Text der Zuschriften	54
d) Antwort des Direktors H. Bonnet	56

	Seite
VIII. Auszüge aus den in den Sitzungen der Akademie vorgelesenen Abhandlungen: Géza Entz ord. Mitglied: Bericht über das Bio- logische Institut in Tihany	57
IX. Ausschüsse, die über die Erteilung der von der Generalversammlung 1934. zuzuerkennenden Preise Vorschläge zu machen haben	64
X. a) Bericht des ord. Mitgliedes Aurél Förster über die Onasander-Ausgabe von ord. Mitglied Rudolf Vári und Eleonore Korzenszky	65
b) Bemerkungen des ord. Mitglied Rudolf Vári zu dieser Kritik	69
XI. Kostenanschlag der beiden Graf Vigyázó-Vermögen für die erste Jahreshälfte 1934.	72
XII. Begrüßungsansprache: Begrüßungsrede von ord. Mitglied Karl Schaffer, gelegentlich des siebzigsten Geburtstages von ord. Mitglied Koloman Buday	76
XIII. Nekrolog: Rede des Dir., ord. Mitgliedes, Klassenpräsi- den Julius Kornis bei der Bahre des korr. Mitgliedes Jakob Bleyer	78
XIV. Neuausgaben der Ungarischen Akademie der Wissen- schaften	79
XV. Inhaltsverzeichnis in deutscher, französischer und englischer Sprache	81

SOMMAIRE.

	Page
I. Membres internes de l'Académie	1
II. a) Commémoration de Charles Lotz à l'occasion du centenaire de sa naissance par M. Albert de Berzeviczy, président de l'Académie (séance plénière du 18 décembre 1933)	5
b) Prix de l'Académie institué à l'occasion du même centenaire	8
c) Commémoration d'Alexandre Csoma de Kőrös à l'occasion du 150 ^e anniversaire de sa nais- sance et du 100 ^e anniversaire de la naissance d'André Semsey, par M. Albert de Berze- viczy (séance plénière du 26 mars 1934)	8
III. L'activité de l'Académie en 1933:	
a) Rapport sur l'état de la Bibliothèque de l'Académie en 1933.	11
b) Rapport du Comité du Dictionnaire	22
c) Rapport du Comité des recherches historiques	23
d) Rapport du Comité d'histoire militaire	26
e) Les séances de l'Académie en 1933.	28
IV. Membres de l'Académie, morts en 1933.	32
V. Rapport sur l'exercice 1933.	33
VI. Budget de l'Académie pour la première moitié de l'exercice 1934.	43
VII. Suite de la correspondance relative au problème de la libre propagation des produits de la litté- rature scientifique hongroise dans les États successeurs:	
a) Mémoire de M. A. de Berzeviczy du 13 novembre 1933 adressé au ministre hongrois des affaires étrangères	50
b) Mémoires de M. A. de Berzeviczy adressés à M. Gilbert Murray, professeur d'Oxford et prési- dent de la C. I. de C. I., et à M. Henri Bonnet, directeur de l' I. de C. I.	52
c) Texte hongrois des mémoires	54
d) Réponse de M. H. Bonnet, directeur de l' I. de C. I.	56

	Page
VIII. Extraits des conférences faites dans les séances de l'Académie :	
Rapport de M. Géza Entz sur l' Institut Biologique de Tihany	57
IX. Désignation des commissions pour la distribution des prix	64
X. a) Rapport de M. Aurélien Förster de l'Académie sur l'édition d'Onasander par M. Rezső Vári de l'Académie et Mlle Éléonore Korzensky	65
b) Observations de M. Rezső Vári à ce rapport critique	69
XI. Budget des deux fonds Vigyázó pour la première moitié de l'exercice 1934.	72
XII. Discours de félicitation :	
Félicitation de M. Coloman Buday de l'Académie à l'occasion de son 70 ^e anniversaire par M. Charles Schaffer de l'Académie	76
XIII. Nécrologie :	
Oraison funèbre prononcée par M. Jules Kornis, président de section, aux funérailles de Jacob Bleyer m. c.	78
XIV. Dernières éditions de l'Académie	79
XV. Sommaire allemand, française et anglaise	81

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. Ordinary members of the Hung. Academy of Sciences	1
II. a) President Dr. Albert de Berzeviczy's speech in commemoration of the centenary of Charles Lotz's birth, at the plenary meeting held on December 18, 1933.	5
b) Prize offered by the Hung. Academy of Sciences on the occasion of the centenary of the birth of Charles Lotz	8
c) President Dr. Albert de Berzeviczy's commemorative speech on the occasion of the 150 th anniversary of Alexander Kőrösi Csoma's and of the 100 th anniversary of Andor Semsey's birth, at the plenary meeting on March 26, 1934.	8
III. The Hungarian Academy of Sciences' activity in the year 1933:	
a) Report on the Academy Library in the year 1933.	11
b) Report of the Dictionary Committee	22
c) Report of the Historical Science Committee	23
d) Report of the Military History Committee	26
e) Sitzings of the Academy in 1933.	28
IV. The deceased of the Hung. Academy of Sciences in 1933.	32
V. Accounts rendered by the Hung. Academy of Sciences for the year 1933.	33
VI. Estimates of the Hung. Academy of Sciences for the period January-June 1934.	43
VII. Further correspondence in the interest of free distribution of Hungarian works of Science hitherto refused admittance by the so-called Succession-States:	
a) President Dr. Albert de Berzeviczy's official letter to the Hungarian Minister for Foreign Affairs, dated November 13, 1933.	50
b) President Dr. Albert de Berzeviczy's official letter to the President of the Comité International de Coopération Intellectuelle, Professor Gilbert Murray of the Oxford University, and to the director of the C. I. C. I., M. Henri Bonnet	52
c) Hungarian text of the letters	54
d) Official letter of director M. Henri Bonnet	56

	Page
VIII. Extracts from lectures delivered at the Academy sittings : Mr. Geza Entz's report on the Biological Institute in Tihany	57
IX. Appointment of Committees to report on the awarding of prizes	64
X. a) Mr. Aurelius Förster, ord. member's report on the "Onasander publications" by Mr. Rodolph Vári, ord. member, and Miss Eleanor Korzenszky	65
b) Mr. Rodolph Vári, ord. member's rejoinder to the above criticism.	69
XI. Estimates of the two Count Vigyázó properties for the period January-June 1934.	72
XII. Congratulatory addresse : Mr. Charles Schaffer, ord. member's congratulatory speech on the occasion of the seventieth birthday of Mr. Coloman Buday, ord. member	76
XIII. Necrologie : Prof. Julius Kornis, director and ord. member, president of section's funeral speech at the bier of Jacob Bleier, corr. member	78
XIV. New publications of the Hungarian Academy of Sciences	79
XV. German, French and English translation of the table of contents	81

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLIV. KÖTET.

1934.

ÁPRILIS—SZEPTEMBER

I.

Az Akadémia XCIV. ünnepélyes közlése 1934. május 13-án.

a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitó beszéde :

Az Akadémia tizenhat évvel a háború után.

Tisztelt Ünneplő Gyülekezet !

Az elveszett háború következtében reánk szakadt nagy nemzeti katasztrófának szellemi életünkre gyakorolt végzetes hatásával ismételve foglalkoztam ünnepi közléseinken tartott elnöki beszédeimben.

Már az 1921-i közülésen alkalmam volt kimutatni, hogy a kegyetlen trianoni ítélet majdnem félszázaddal visszavetett szellemi fejlődésünkben ; kimutattam, hogy mennyi kár érte műveltségünk tényezőit, hogy három és félmillió magyar van ma nemzeti fejlődésében elnyomva s különösen akadályozva a fajtestvéreivel való szellemi érintkezésben, az azokkal való közös kultúrmunkában. Kimutattam veszteségeinket iskolai és egyéb kultúrintézményeinkben, azt, hogy a most elszakított területeken azelőtt még akkori nemzeti kisebbségeink is, különösen a románok és szerbek magasabb műveltség áldását élvezték a magyar uralom alatt, mint fajtestvéreik a szomszéd királyságokban. Ezzel a csapással szemben utaltam az újra-kezdés, újraépítés reánkvaró elháríthatatlan feladataira s örömmel jeleztem azt az önkényt megindult társadalmi akciót, amely a pénzromlás következtében úgyszólván az egész vagyonát veszített Akadémia felsegítésére irányult, s akkor érve el tetőpontját, Akadémiánkra nézve lehetővé tette, hogy ismét könyveket adhasson ki, szemben az e tekintetben akkor fennállott óriási nehézségekkel, amikor a munkabérvizonyok odafejlődtek, hogy egy tudományos írónak tiszteletdíjúl alig

hatodrésze jutott nyomtatott ívenként annak, amit ugyanannak az ívnek kieszédéséért egy szedőmunkás kapott.

Hét évvel később, 1928-ban előterjesztett megnyitómban némileg változott képet mutathattam be. Az akkori, sajnos, nagyon csalókanak bizonyult anyagi jobblét némely bajunkat orvosolta, de maradt még elég orvosolni való. Akkori elnöki szöveget, melyet francia nyelven a külföldön is terjeszteni igyekeztünk, főképp a háború s a békekötés szellemi hatásának általános európai jelenségei kidomborítására használtam fel. Kimutattam azt a döre és rövidlátó elfogultságot, mellyel a győztes nemzetek a legyőzötteket, mint a háború állítólagos okozóit a szellemi munka és haladás világközösségéből is kizárták, az e munkaközösség céljára a háború előtt fennállott és virágzott intézményeket megszüntették s helyökbe a legyőzöttek kizárásával újakat létesítettek. Rámutattam ennek a barbár bojkott-mozgalomnak gyors bukására: a semleges államok mellett az angolok voltak az elsők, kik az ilyen kizárolagosságra alapított együttműködéssel minden közöséget megtagadtak; a franciák voltak, sajnos, az utolsók, mert náluk csak a fiatalság sorompóbaállása az emberi közösség mellett tudta végre leküzdeni az öregek engesztelhetetlenségét. Most már létesítettek intézményeket a nemzetek szellemi együttműködése számára, amelyek különbség nélkül minden nemzet számára nyitva állanak elvben, de gyakorlatilag mi még eddig — mint ki fogom mutatni — vajmi kevésbé tapasztaltuk azok hasznát. 1928-i beszámolómban már megemlékeztem arról a hathatós segítségről, melyben főképp néhai gróf Klebelsber Kunó miniszter érdeméből, kinek emlékét mindig kegyelettel fogjuk őrizni, Akadémiánkat 100-éves fennállása alkalmából részesítette az állam, de viszont kénytelen voltam vádlólag mutatni rá azokra a szomszéd államokra, melyek szívós csökönyösséggel zárják el határaikat szellemi termékeink elől, hogy az elszakított részek magyarságát a fajtestvéreikkel való kultúrközösségből erőszakosan kiszakítsák.

Egyébként a nemzetek szellemi életközössége mindinkább visszafoglalja uralmát. Már 1925-ben Akadémiánk évszázados ünnepélyén feltűnt a legkülönbözőbb nemzetek akadémiainak élénk részvétele s különösen az a majdnem tűntető buzgóság, mellyel a francia Institut ünneplésünkhöz hozzájárulni sietett. Azóta több más alkalommal is láttuk a háborúban ellenséges államok szellemi életének kitünőseit egyenként vagy nemzetközi összejöveteleken fővárosunkban

megjelenni s hallottuk hazánk iránti rokonszenves megnyilatkozásait.

Viszont gyakran részesültünk mi is meghívásokban oly országokba, melyekkel a szellemi összeköttetéseket a háború egyidőre megzavarta. Ezek között talán legemlékezetesebb volt az új olasz kir. Akadémia meghívása a Volta nevére létesített alapítvány költségén rendezett ú. n. Convegno Volta 1932-i római ülésezésére, amelyre Akadémiánk részéről ketten kaptunk meghívást: boldogult, feledhetetlen társunk, gróf Apponyi Albert, kinek éppen ma ünnepeljük emlékét és csekélységem. Felszólalásainkban mindketten Európának a háború utáni viszonyaival foglalkoztunk és, bár tudományos tárgylagossággal, őszintén feltártuk a hazánkon elkövetett igazságtalanságokat is és a békekötéseknek a szellemi viszonyokra káros hatását. Jele az időknek, hogy felszólalásaink abban a gyűlekezetben, melyben háborúbeli ellenfeleink számos képviselője vett részt, alig találkoztak ellentmondással.

A működésünket nemzeti katasztrófánk óta gátló külső és belső akadályok között említettem már Akadémiánk leromlott vagyoni állapotát is és azt a segílyt, melyet azzal szemben előbb társadalmunk, majd az állam nyújtott. Hat évvel ezelőtt, egy jelentőségére nézve páratlan hagyomány szállott ránk boldogult gróf Vigyázó Ferenc végrendekezése útján. A nemes gondolkozású magyar főúr — mint az már ünnepi közüléseinken is gyakran említve volt — egész, a 25 millió pengőt megközelítő értékű vagyont Akadémiánkra hagyta s ezáltal Akadémiánk csakhamar a világ leggazdagabb tudományos intézetének hírébe került. Sajnos, a valóság nem felel meg a hírnek. A hagyaték körül már az örökhagyó halálakor perek dúltak; ezek közül a legnagyobbat, a törvényes örökösöknek kötelesrészük kiegészítéséért folytatott perét mi legmegbízhatóbb jogi tanácsadóink véleményének megfelelően peregyességgel megszüntettük, de ezáltal az Akadémia örökölt vagyona közel tízmillióval csökkent; per útján valószínűleg, sőt a perköltségeket is számítva, mindenesetre többet veszítettünk volna. Miután a törvényes örökösöket nagyrészen pénzzel kellett kifizetnünk és a hagyatékban nagyobb tőke nem szállott reánk, adósságot kellett vállalnunk, melynek törlesztése még több évig fogja terhelni háztartásunkat. A mostani gazdasági viszonyok között a túlnyomórészen földbirtokból álló hagyaték jövedelme nincs arányban a vagyonértékkel és így könnyen érthető, hogy a Vigyázó-örökség birtokában az Akadémia valóban csak szerény ösz-

szeget fordíthat azokra a tudományos célokra, amelyekre vagyonát a fenköltlelkű örökhagyó szánta. És éppen ily körülmények között az állam gondoskodása rólunk, az államháztartás súlyos helyzete miatt, mindinkább megcsökken. Már azt az összeget sem kapjuk meg, amelyet nekünk törvény biztosít és évről-évre lejjebb száll a nekünk tényleg kiszolgáltatott segély.

Ez most Akadémiánk helyzete, melyet különben még tüzetesebben fog megvilágítani főtitkárunk jelentése. Saját igyekezetünk és hazánk sorsának remélhető jobbrafordulása működésünk sikerének anyagi föltételeit vissza fogja állítani, ez erős hitem; erős hitem, hogy anyagi tekintetben a nem távoli jövőben legalább is el fogjuk érni azt az állapotot, amely a háború és összeomlás előtt fennállott.

Vannak azonban tevékenységünknek olyan akadályai is, melyeknek eltávolítása nem tőlünk függ, melyeket az összeomlás és a gyilkos békeszerződés idézett elő s amelyek jog, törvény és igazság ellenére, ellenére folytonos tiltakozásainknak, az irántunk ellenséges indulattal eltelt szomszéd államok megátalkodottsága következtében még ma is, majdnem tizenhat évvel a háború befejezése után, változatlanul fennállanak és bénítják szellemi életünket s Akadémiánk munkásságát is különösen.

Ráutaltam már ismételve arra a munkásságra, mellyel az ú. n. kisentente három állama szellemi termékeinknek az ő területükön élő magyar testvéreinkhez való eljuttatása akadályozza.

Az ú. n. békeszerződéseknek a nemzeti kisebbségekre vonatkozó rendelkezései nem tartalmaznak semmi olyant, ami e tilalmaknak támpontul szolgálhatna; sőt inkább a kisebbségeknek ott körvonalozott és a Nemzetek Szövetségének védelme alá helyezett jogai nem látszanak megengedni azt, hogy épen csak egy bizonyos nemzeti kisebbség a maga más országbeli fajtestvéreivel való irodalmi összeköttetésben akadályozható legyen. Az illető államok ez eljárásukat az állami közbiztonság érdekeinek szuverén védelmével vélik igazolhatni, ámde a következtelenség, változékonyság és ötletszerűség, mely eljárásukat jellemzi, legvilágosabb tanu-jelei az ingatag jogalapnak, valamint az a tény is, hogy bár nemzeti kisebbségei minden államnak vannak, a három kisentente-államon kívül egyetlenegynek sem jut eszébe azok irodalmi kölcsönviszonya elé ilyen szellemi védvám-sorompókat állítani.

Az eredeti hivatalos álláspont, melyre e kérdésben a szóbanforgó szomszédállamok helyezkedtek, az volt, hogy be nem bocsáthatók előzetes megvizsgálás és engedély nélkül oly sajtótermékek, melyek 1918 ősze, vagyis Magyarország szétszaggatása utáni időből való, mert ezek — éspedig nemcsak a politikai sajtóban — sokszor bírnak a magyar revíziós törekvéseket előmozdító tartalommal. Az eljárás merevsége időn- és helyenként változik; Jugoszláviával szemben még legkönnyebben leküzdhető. Legbrutálisabb Romániában, s újabban Csehszlovákia is a legridegebb kizárás álláspontjára helyezkedik. Hogy nem valódi cenzura szolgál a be- vagy be nem bocsátás alapjául, azt már az is mutatja, hogy a legtöbb küldeményt már a határszéli vámhivatal rendesen felbontatlanul küldi vissza. Néhány példa igazolja, hogy nem állambiztonsági tekintetek döntöttek a visszautasításnál.

Akadémiánknak csak legújabbban visszaküldettek, mint be nem bocsáthatók, következő könyvküldeményei: Szentpétery Árpádkori regestái, az Anjou-kori Okmánytár legújabb kötete, Domanovszky új kiadásában Kézai Simon mester krónikája, Váry könyve Leo görög taktikusról, Révai Miklós 1808-i új kiadású latinnyelvű magyar grammatikája, Kazinczy Ferenc levelezéseinek egy kötete, Klemm történelmi mondattana, Pauler Ákos könyve Anaxagoras istenbizonyításáról, Kozma Andor Faust-fordítása, Visky könyve a tiszafüredi cserépedényekről, Madarassy a dunántúli tökrösökről és Méhelyé a földi kutyákról.

Valóban, ha ez a tárgy olyan nagyon szomorú nem volna, kacagni lehetne fölötte, hogy vannak büszke és hatalmas államok Európában, melyeknek biztonságát az Árpád- és Anjou-kori okmányok, a régi magyar krónikák, a középkori görög taktikusok, Anaxagoras istenelméletének, a tiszafüredi cserépedényeknek és a földi kutyáknak ismerete is veszélyezteti.

Hanem hát nagyon jól tudjuk, hogy az a hivatalos magyarázat, mely szerint csak oly sajtótermékek nem bocsátatnak be, melyek az illető állam és a békeszerződések ellen irányulnak, csupán álarc; itt a valódi cél: meggátolni minden szellemi érintkezést az elszakadt területek és Csonka-Magyarország magyarsága között; különösen elzárni az elszakított magyarság elől azt a szellemi munkát, mely itt folyik és lehetetlenné tenni abban való részesedését. Lassanként rákényszeríteni akarják az ottani magyarságot arra, hogy

szakítva a magyar szellemi kultúrával, élje belé magát abba, amely ott környezi.

És éppen ez az, amibe semmikép bele nem nyugodhatunk s ami ellen szakadatlan harcot vívunk. Ha végigtekintünk a magyar nemzet irodalmi és tudományos élete múltján, sőt jelenén is, azt látjuk, hogy annak legfényesebb alakjaiból egész hosszú sort azok a területek adtak a magyar szellemi életnek, amelyeket most elszakítottak tőlünk. Ama területek magyarjainak történelmileg megállapított joguk van a magyar szellemi kultúrában való szereplésre és Magyarország szellemi kultúrájának történelmi joga van az ő közreműködésükre. Ezt igazolja az is, hogy az elszakítás előtt ezeknek a területeknek nagy magyar városai voltak magyar könyvtermelésünk legnagyobb fogyasztói. Ezt az évszázadoktól megszentelt szellemi közösséget egyes újon keletkezett vagy újon nagyranőtt államoknak nem lehet joguk széttépni.

E meggyőződésből kiindulva és igazságunk tudatában eddig is mindent megkíséreltünk ennek a jogtalan elzárkózásnak megtörésére. Mikor a Nemzetek Szövetségének kebelében Genfben egy bizottság szerveztetett a nemzetek szellemi együttműködésének biztosítására és előmozdítására s mikor ugyane célra Párizsban, a Palais Royalban dúsan felszerelt intézet létesült, úgy véltük, reméltük, hogy ezek az intézmények lesznek arra hivatva, hogy a mi sérelmünket is orvosolják. Hiszen szinte gúnynak látszik a nemzetek szellemi együttműködéséről beszélni addig, amíg Európa bizonyos részében az új országhatárok még az egymással szomszédos és egyfajbéli népek szellemi érintkezésének útjába is áthághatatlan akadályokat állítanak.

A Nemzetek Szövetségének felhívására már 1923-ban felállítottuk Akadémiánk kebelében a nemzetek szellemi együttműködésének szolgálatára hivatott nemzeti bizottságunkat, mely azóta állandó összeköttetésben áll a genfi bizottsággal és a párizsi intézettel s az ügy iránti buzgóságát nemcsak tanulmányaival és közleményeivel, hanem azzal is tanúsítja, hogy számos esetben vendégül látott külföldi tudósokat és írókat, kik e célra rendelt üléseinken saját anyanyelvükön tarthattak előadásokat.

1927-ben fordultunk először a párizsi intézet akkori vezetőjéhez, ki bennünket meglátogatott, a kisentente államaitól az irodalmi csereviszony útjába gördített akadályok elhárítása érdekében; megkeresésünket a bizottság valami al-

bizottsághoz utasította, ahol annak azután nyoma veszett. A bizottság üléseire az érdekelt államok, úgylátszik, bizonyos váltakozó sorrendben kapnak meghívást, így mi összesen kétszer hivatunk meg, s kiküldöttjeink ott panaszos ügyünk mellett nem voltak képesek élénkebb hangulatot kelteni. E tapasztalatok arra indítottak, hogy mikor bold. emlékü nagy tagtársunk, gróf Apponyi Albert legutolsó genfi útjára készült, mi őt, külön e célra összehívott értekezleten, saját kívánságára, minden oldalról tájékoztattuk a tényállás iránt, s ő a haza iránti soha nem lankadó készségével vállalkozott rá, hogy ezeket a felháborító állapotokat hathatós szavával a Nemzetek Szövetségének közgyűlésén fogja feltárni s azok megszüntetését sürgetni.

Joggal nagy reményeket fűztünk ez elhatározáshoz, melyeket a kegyetlen halál semmisített meg.

Miután a Nemzetek Szövetségének itt szóbanforgó bizottsága legutóbb — elnökének levele szerint — arra az álláspontra helyezkedett, hogy ebben a kérdésben semmiféle hivatalos lépést nem tehet, mi március 22-én egy emlékirattal fordultunk kormányunkhoz, melyben feltárva a kérdés egész fejlődését s rámutatva azokra a kiáltó példákra, melyeket a nálunk, sajnos, garmadára gyűlő visszaautasított könyvek szolgáltatnak, kértük ügyünk hathatós felkarolását az illetékes nemzetközi tényezőknél. Időközben válasz érkezett a Nemzetközi Szellemi Együttműködés párizsi intézetétől, melyhez szintén panasszal fordultunk. Ez legalább közölte levelünket a cseli és román nemzeti bizottságokkal, azonban az ezektől vett nyilatkozat meglehetősen semmitmondó. E szerint is nekünk minden egyes irodalmi termék bebocsátását külön-külön kellene az itteni követség közvetítésével eszközölni cenzura alapján kérelmeznünk, ami gyakorlatilag majdnem kivihetetlen.

Nemcsak Akadémiáik érdekéről van itt szó; szó van a magyar irodalom egyetemes érdekéről, mert magyar irodalmunknak kellene elsenyvednie, ha ezentúl állandóan nélkülözni volna kénytelen annak az olvasó- és könyvvásárló magyar közönségnek a pártfogását, amelyet a trianoni határok tőlünk elszakítottak.

Nevetséges a Nemzetek Szövetségének minden büszke hivatkozása a nemzetek szellemi együttműködése terén elért vívmányokra és létesített intézményekre, amíg azok a népelemek közé, amelyek a háború előtt vállvetett közös munkát fejtettek ki szellemi téren, a szellemi érintkezés soha nem

látott akadályait emelik. És nevetséges szellemi leszerelésről beszélni, — amivel pedig főképp a románok szoktak előhozakodni — ha majdnem tizenhat évvel a háború megszűnte után a szellemi érintkezés terén még tovább folyik az egykori ellenfelek üldözése s az előlük való elzárkózás. Amíg a Nemzetek Szövetsége e téren se tud orvoslást találni, ne várják tőlünk, hogy magasztalói sorába álljunk s ennek az eddig tehetetlennek bizonyult intézménynek iskoláinkban propagandát csináljunk.

Annak a nagy férfiúnak, kinek emlékét ünnepeljük ma, szellemében véltem cselekedni, mikor az illetékes tényezők, közönségünk és a külföldi közvélemény figyelmét ezekre az irodalmunkra nézve tarthatatlan állapotokra mai elnöki szózatommal is felhívtam. S ezek után melegen üdvözölve Akadémiánk összes vendégeit és tagjait, XCIV-ik ünnepi közülésünket megnyitom.

**b) Gróf Bethlen István t. t. emlékbeszéde
gróf Apponyi Albert ig. és t. tagról.¹**

II.

**Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök beszéde
gróf Tisza István t. t. emlékszobrának
leleplezésekor Budapesten, 1934. április 22-én.**

Mint a közel 15 évvel ezelőtt alakult Országos Tisza István-Emlékbizottság elnöke lépek e helyre, hogy fővédőnk, a Kormányzó Úr Öföméltóságának előzetesen kikért engedélyével bemutassam és felavassam azt a szoborművet, melyet bizottságunk a ma hetvenhárom éve született, 1918. október 31-én meggyilkolt gróf Tisza István emlékére állíttatott fel.

Országos bizottságunk mindjárt megalakulásakor elhatározta, hogy Tisza Istvánnak Budapesten szobrot emel. Az összeomlásunkat követő első idők zavarai s különösen a pénzérték mély megrendülése soká késleltették e határozat

¹ Az emlékbeszédet nagyobb terjedelménél fogva külön kiadvány gyanánt közöljük. (Emlékbeszédek XXII. k. 5. sz.)

megvalósítását. Csak 1927. októberében bocsáthattuk ki felhívásunkat és gyűjtőíveinket; azonban az a körülmény, hogy mozgalmunk fővédője a legelső magyar ember, a kormányzó volt s hogy a szoborállítás indokoltsága széles körök köztudatába ment át, gyorsította a kívánt eredmény elérését. Az országgyűlés két háza járt elől példájával, 50—50.000 pengővel járulva hozzá a gyűjtéshez; legnagyobb összeggel lépett az adakozók sorába a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete; a törvényhatóságok adományai közül kimagaslik Budapest székesfővárosáé és Biharmegyéé.

Igy már 1929. májusában oly tekintélyes összeggel rendelkezünk, mely megengedte, hogy pályázatunkkal a művészek nemes alkotásvágyának szabad röptöt adjunk. A pályabírák Zala mesternek, a monumentális alkotás terén legnagyobb művészünknek, kongeniális társa, Orbán Antal szobrászművész és Förc Jenő építész közreműködésével bemutatott pályaművét fogadták el a kivitel alapjául; némely, a munka folyamában kialakult módosítással az öltött alakot az emlékműben, mely szépségével és gazdagságával annak emléke mellett, akinek szól, méltán fogja megörökíteni alkotói nevét is.

Az emlékmű főalakja végzete tudatát elárulni látszó komor elszántsággal ábrázolja az összeomlás nagy vértanúját. Csak a legszerencsésebb művészi intuíció képes egy nagy történelmi alak egyéniségének mély problémáját művészi alkotással oly érthetővé s megragadóvá tenni, mint ahogy ez Zala mesternek a főalak látszólag oly egyszerű kompozíciójában sikerült.

A főalak felett, a pillérszerű építmény egész tetejét egy kőbe vésett szimbolikus alak foglalja el: egy halálra sebzett, vonagló oroszlán, melyet óriáskígyó csavar körül és mar halálra: szimboluma az ármánynak és rágalomnak, mely a hőst előbb a hatalomtól, utóbb életétől is megfosztotta.

A középső építmény két oldalán, jobbra és balra a főalaktól, a művészek gazdag és mozgalmas szoborcsoportokat helyeztek el. A jobboldali csoport a magyar munkaerőt és munkakészséget ábrázolja, melynek Tisza vezére akart volna lenni a béke műveiben; e titáni alak izom- és akaraterejében ki van fejezve az a magyar munkabírási, melyre büszkén tekintett ő és mely büszkén tekintett, mint megtestesülésére, reá.

A baloldali csoport a harckészséget mutatja. Mikor a

béke munkája helyett a harc lett ránk kényszerített sorsunk. A legmagasabb értelmiség, a haza nemtőjének nőalakjában irányítja, szervezi a harcot, állít mindenkit a maga helyére, mikor a kötelesség órája üt, mikor a hitves sem tartja vissza a síkraszálló hitvest, mert vannak pillanatok, amikor mindent oda kell hagynunk, csak a haza ügyét elhagynunk nem szabad soha!

Az önfeláldozásnak ez a készsége legméltóbb alapgon-dolata a Tisza István életét és halálát példázó emlék-műnek.

Az a 30 évet alig meghaladó közpálya, melyet ő befutott, kezdettől végig a minden áldozatra kész, elszánt küzdelem jegyében folyt le.

Küzdelmének javarésze azok ellen a parlamentáris rend-szerben gyökerező akadályok ellen volt intézve, melyek nemzetünk védelmi szervezetének kiépítését, biztosabb hatá-súvá tételét gátolták vagy késleltették. Ő világosan látta, hogy a megsemmisítésünkre törő ellenségekkel való leszámolás órája késhetik, de el nem maradhat nekünk akkorra készeknek és erőseknek kell lennünk. Akkori politikai ellen-felei sorában vannak oly elfogulatlan férfiak, kik ma be-ismerik, hogy hiba volt a nemzeti véderő szükséges ki-fejlesztésének fölébe helyezni a közjogi vívmányokért folytatott harcot.

Ebben a parlamenti harcában az ő elszántsága kétszer nyúlt az erőszak eszközéhez. Első kísérlete elseperte őt és pártját a politikai tevékenység teréről; de a következő évek tapasztalatai meggyőzték a nemzetet arról, hogy bár választott eszköze veszedelmes volt, célja, szándéka indokolt voltá-hoz nem férhet kétség; s ezért, mikor hasonló helyzetben másodszor nyúlt e veszélyes eszközhöz, a nemzet belenyugo-dott s a törvényhozás többi tényezői és a közvélemény mintegy szentesítették a képviselőház szabálytalanul létre-jött határozatát.

Az új véderőtörvényt valóban az utolsó órában alkot-tuk meg; két évvel később már fegyvert kellett fogunk s fölvennünk a ránk kényszerített harcot.

A jövőbe való biztos belátása sugalmazta azt a nem-zetiségi politikát is, mely — szintén sok ellentmondással és félreértéssel találkozva — utolsó élet éveiben alakult ki.

Ő érezte, hogy a jövő nagy megpróbáltatásait csak akkor fogjuk tudni kiállani, ha nemzeti kisebbségeinknek

minden valóban igazolt és nagy nemzeti céljainkkal összeegyeztethető kívánságait teljesíteni készek vagyunk. Hogy erre vonatkozó terveit dűlőre vigye, még néhány békeévre lett volna szüksége. Ezt megtagadta tőle a sors; a munkának még csak kezdetén volt, mikor a kitört háború annak folytatását lehetetlenné tette s őt egészen más, elodázhatatlan feladatok elé állította. De az bizonyos, hogy a jövő veszélyeivel szemben a nemzetiségekkel való összésimulás adhatta volna meg azt a belső megszilárdulást, mely az elszakítási törekvéseknek ellen tudott volna állni.

Hogy azonban ez beteljesülhessen, nem lett volna szabad a háborúban oly vereséget szenvednünk, mely védtelenül szolgáltatott ki ellenségeinknek, s amely lehetővé tette, hogy az ellenünk szövethetett nagyhatalmak segítő-társaiknak szorultságukban tett minden ígéretüket teljesítsék. Ezért ellenezte Tisza a háborúnak a legvégletesebb eszközökkel való továbbvitelét s az ő akarata és tanácsa ellenére történt, hogy a bűvárhajóharcot végletekbe vitték, ezáltal hadbaszólítva Amerikát is és Amerika hadbaszállása előidézte a központi hatalmak megsemmisítő vereségét.

Azt a mozgalmas életképet, amely a Roheim-villai galád merénylettel végződött, még csak két vonással óhajtanám kiegészíteni.

Mikor ránszakadt a háború, melyet ő elhárítani kívánt, kormányelnöki állásában szinte emberfeletti erőt fejtett ki, hogy nemzetét ezen a mindennél nagyobb megpróbáltatáson keresztülvezérleje. Az ő mindenre kiterjedő gondoskodásának köszönhetjük, hogy négy éven keresztül törhetetlenül megállotta nemzetünk helyét és az ő határozott fellépése súlyának azt, hogy ha nem is minden, de sok esetben a hadvezetőség kénytelen volt hazánk érdekével is számolni.

S amikor a legválságosabb pillanatban az ő erős kezéből kisiklott a politikai hatalom, akkor ő kardot kötött és elment ezredéhez, harcolni a hazáért, mint parancsnok és mint bajtárs egyaránt felejtethetetlen emléket hagyva hátra katonái körében.

Az emlékeknek, melyet ennek az életnek állítottunk, létrehozását — nem tagadom — legelőször a szeretet sugalmazta. Mert Tisza szeretve volt, szeretve annál inkább, mert a gyűlölet sem kímélte meg őt s halálában az látszott diadalmaskodni. Ám, ha van békítő ereje a sorsnak, az ő

sorsa valóban alkalmas volt arra, hogy sírja fölött diadalra vigye a szeretetet a gyűlölet ellenében.

És én úgy éreztem s a szoborállítási mozgalom gyors és nagy sikere azt tanúsítja, hogy a barátok és hívek szeretete és kegyelete csakhamar szövetségesekre talált más indítékokban is, melyek ügyünket felkarolni siettek.

Ez az emlék nemcsak egy ember nevének megörökítésére szolgál. Ez az emlék az engesztelés és igazságszolgáltatás ténye egy emberrel szemben, aki vezető állásban egymaga igyekezett meggyőződése acélos erejével elhárítani a háborút és akit megrágalmaztak, mint a háború előidézőjét s aki e rágalmat némán tűrte s nehogy másokra hárítsa át az elvakult bosszúvágyat, inkább maga állott oda ártatlan áldozatnak, mert — hite szerint — ennek így kellett történnie.

Most, mikor immár a tizenhatodik tavasz zsendül ki a geszti sír felett, mikor tizenöt év keserves tapasztalata és magábaszállása tanított meg a Tisza tragikumának felismerésére és megértésére, gondoskodtunk arról is, hogy a jelen és a jövő nemzedékhez necsak az ő szoboralakja beszéljen; beszéljen ő maga is szellemének és szívének ama megnyilatkozásaival, melyeket összegyűjtöttünk és kiadtunk. Legjobbainkat sohase veszíthetjük el egészen, ha hívek ma-radunk emlékükhöz és példájukhoz. Az, amit ők nekünk élő és írott szóval hátrahagytak, amit erényeikben, tetteikben példaként élénk állítottak, az megmarad mint fénysugár, mely a nemzetélet legsötétebb ösvényeit bevilágítja.

Annak, amit Tisza Istvántól ma is bírunk, csak emlékjele ez a szobor, melyet a nemzet kegyelete állított, s melyet mint a nemzet lüktető szívének adunk át megőrzés végett székesfővárosunknak.

III.

Az 1934. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tárgyában javaslatételre kiküldött bizottságok jelentései.

a) Jelentés az 1934. évi Nagyjutalomról és a Marczibányi-mellékjutalomról.

A Magyar Tudományos Akadémia az utóbbi években 2000 P-öt, mint Nagyjutalmat és néhai Marczibányi-alapítványt tevő emlékére 800 P-öt, mint mellékjutalmat tűz ki, amelyekre — felváltva — a Magyar Tudományos Akadémia köréhez tartozó tudományok terén kilenc évi időközben megjelent munkák pályázhatnak. Az ügyrend megállapítása szerint az idén az 1925/1933. időközben megjelent történettudományi munkák kerülnek sorra. A Magyar Tudományos Akadémia második osztálya, amelynek ítélete alapján történik ezúttal a döntés, a javaslattevéssel *Fináczy Ernő* ig. és r. t. elnöklete alatt *Domanovszky Sándor*, *Lukinich Imre*, *Hodinka Antal* r., *Eckhart Ferenc* és *Gombos F. Albin* l. tagokból álló bizottságot bízta meg. A bizottság az előadói tisztséget *Gombos F. Albin* l. tagra ruházta.

* * *

A második osztály javaslattevésre kiküldött bizottságai kezdettől fogva azzal vezetik be jelentéseiket, hogy nehezebb feladattal állanak szemben, mint elődeik, mert az ő évkörük tudományos munkássága mennyiségben és minőségben egyaránt többszörösen felülmúlja a korábbi évkörét. Ez az állandóan visszatérő és minden tekintetben örvendetesnek mondható megállapítás a most elmúlt nehéz és szomorú kilenc esztendőre vonatkoztatva is helytálló,

sőt fokozható is. A továbbhaladás, a fejlődés rendszerességén alapuló, valóban csodálatos értéknövekedés a történettudományok terén olyan emelkedést mutat, amelynél nagyobbat az eljövendő boldogabb évkör jelentésteveői aligha fognak kimutatni, bár szívből kívánjuk nekik a régi refrain felújítását. Tudományos felkészültségű történetíróink számának gazdag gyarapodását, a nagyszabású munkálkodás lehetőségének biztosítását, az erők összefogását és céltudatos irányítását elsősorban boldogemlékeztű közoktatásügyi miniszterünknek, *gr. Klebelsberg Kunónak* és ezen a vonalon az ő lelkes munkatársainak köszönhetjük.

Történetirodalmunknak időben ezt a kicsiny, de virágzásban páratlanul álló korszakát úgy bemutatni, hogy minden értékre kellő fény essék, a mi jelentésünk szűk határai között megoldhatatlan vállalkozás volna. Egyébként az ügyrend sem kívánja ezt a bizottságtól, hanem csak a kiválogatást teszi feladatává abban az irányban, hogy a Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom odaítélésével kapcsolatosan mely értékes munkák jöhetnek számításba. A tulságosan tágas határokat nemcsak az előírt megszorítással hoztuk közelebb megbízatásunkhoz, hanem azzal is, hogy a bizottság tagjainak munkásságát egészen figyelmen kívül hagytuk és ezen felül kirekesztettük az olyan rokon munkákat is, amelyek más évkörök tudományos munkálkodásának elbírálásánál kerülnek mérlegelésre.

A bizottság munkálkodását azzal kezdte, hogy az 1925/1933. évkörben megjelent munkák jegyzékét összeállította, ebből kiszemelt százhuszat, amelyeket belső értékük magasan a többi fölé emel. További mérlegelés alapján a százhusz közül kiválasztotta a huszonegy legértékesebbet, mint olyanokat, amelyek egyaránt számításba jöhetnek vagy a Nagyjutalom, vagy a Marczibányi-mellékjutalom odaítélésénél. Csak ennyi megszorítás után érhetük el azt, hogy jelentésünkben a legértékesebb munkákkal, ha nem is terjedelmesen és behatóan, de mégis közelebbről foglalkozhatunk, — és pedig kifejezetten azzal a szándékkal, hogy a munkákban megmutatkozó értékek és írói kiválóságok alapján a szerzőket miniatürszerű történetírói portrék keretében kísértük meg bemutatni.

I.

A Nagyjutalomra kiválasztottak.

ANGYAL DÁVID-nak ebben az évkörben is több, igen értékes munkája jelent meg; régóta nagy érdeklődést keltő Széchenyi-tanulmányait két újabbal gyarapította, a szakfolyóiratokba, évkönyvekbe, emlékkönyvekbe értekezéseket írt, Magyarország újabbkori történetének forrásgyűjteményében pedig kiadta Falk Miksa és Kecskeméthy Aurél elkobzott levelezését. Az utóbbi nemcsak nagy terjedelmével különül el az előzőktől, hanem az anyag másneműsége következtében a feldolgozás módszerében is, ami élesen rávilágít Angyal Dávid történetírói sokoldalúságára is. Kétségtelen, hogy az anyag pusztá közlése is a szokásos kommentációval értékes adalékot szolgáltatna a történetírónak, akinek azonban további igen fáradságos és sok időt igénylő kutatást kellene végeznie, hogy e töredékeket teljes értékükben felhasználhassa. Angyal Dávid elvégzi a további kutatást is. A csonkokat kiegészíti, a hézagokat betölti, az egybekapcsolódásokat kiépíti és minden kis részletet a maga helyére terel a történetek hullámzó folyamatában. Így formálódnak át e szerény töredékek az abszolutizmus sajtótörténetévé. Művészi történetírói munka, amelynek nyomán élet lehelődik a holt forrásanyagba. Most már zavartalan világosságban látjuk, hogyan őrlődik az abszolutizmus korának szegénységgel küszködő sajtója két kemény malomkö között: a nagyközönség elfordul tőle, mert nem kapja a sajtótól azt, amit a sajtó a kormányhatalom ellenében nem is adhat meg neki, a kormányhatalom viszont a legszívesebben agyoncsapná, minthogy azonban ezt a maga jól felfogott érdekében nem teheti meg, hát zsoldjába fogadja a közvélemény hivatalos irányítására. Így teszi a szerző még a nem szakember számára is könnyűvé, hogy a forrásanyag alapján helyesen értékelhesse az abszolutizmus újságcikkeit és újságíróit. A nehéz feladatot azért oldhatta meg ilyen teljességgel a szerző, mert ő az irodalomtörténet mezején is a legkiválóbb szaktudósaink közé tartozik. E kettős kiválóságában mutatkozik meg előttünk a Széchenyiről szóló pompás tanulmányaiban és egyéb értekezéseiben is. Elvászthatatlan az irodalomtól, amely neki szélesebb látókört, a lényegbe mélyebb be-

pillantást, szilárdabb alapon nyugvó lélekanalizist nyújt, mintha csak a forrásokra támaszkodnék témáinak kidolgozásánál, alakjainak életrekeltésénél. Bizonyára még a minden tiszteletre érdemes Széchenyi-kutatók is egyetérteneek velünk abban a megállapításunkban, hogy senki sem jutott oly közel Széchenyi István igazi énjének megismeréséhez, mint Angyal Dávid. Módszere finomerezetű, az ő sokoldalúságához szorosan símuló és épen ezért annyira egyéni, hogy igen nehéz volna eltanulni. Az aprólékos-ságig menőleg megvizsgál mindent, lelkiismeretes gondossággal tisztázza a mellékes részleteket, de mindebből úgy-szólván semmit sem tár az olvasó elé, mert ezt a kemény, hosszú munkát pusztán csak azért végzi, hogy tanulmánya tárgyának alkotóvonalait és alapszíneit annál biztosabban, élesebben kidomboríthassa. Ugyanígy jár el alakjainak jellemzésénél is, amikor búvárkodását mélyreható lélekanalizissal egészíti ki; végezetül csak azokat a vonásokat szí-nezi, amelyeket egyénieknek talál, amelyek a hőst minden-kitől megkülönböztetik, amelyek együttevve annak teljes megértését adják minden további rámutatás és magyaráz-gatás nélkül. És amiként legkisebb rajzainak háttérében ott lebeg a kor képe, azonképen alakjainak lelkiségében ott lobog a kor lelke is. Ezzel a módszerrel természetsze-rűen együttjár a kevésbeszédűség, a tömörség. Angyal Dávid írásában nem is találunk fölösleges részleteket, fölösleges mondatokat, sőt fölösleges jelzőket sem. A ma-gyar nyelv minden szépségének tudatos ismerője és ter-mészletes, keresettség nélküli tolmácsolója. Innen van, hogy Tacitus tömörségével ír ugyan, de Tacitus nehézkessége nélkül. Írásából jóleső nyugalom árad ki; csendes, halk-szavú, mint amilyen az életben, és megállapításai mégis súlyosan hatnak, mert a biztosság és a teljes megbízha-tóság érzetét keltik az olvasóban.

BERZEVICZY ALBERT »Az abszolutizmus kora Ma-gyarországon« című nagyszabású munkája a II. és a III. kötet megjelenésével ebben az évkörben befejezéséhez kö-zeledik. A második kötetben mint az események hordozója élesen kiemelkedik a bécsi udvarnak az a szerencsétlen bel-politikája, amely a magyar nemzet könyörtelen elnyomá-sával magának az uralkodóháznak hatalmát ássa alá, tétó-vázó külpolitikájával pedig előidézi a monarchia politikai

elszigetelődését éppen akkor, amikor elkövetkezendőben vannak a megpróbáltatás kemény éveit. Ebben a keretben híven tárja eléink azt a szívós küzdelmet, amelyet a vezér nélkül maradt, vágyaiban és reményeiben megoszlott nemzet folytat az összbirodalom kiépítésén buzgólkodó abszolutizmussal, amely legalább is külsőleg hatalmas erőforrásokra támaszkodik a maroknyi magyarsággal szemben. A kép, noha a szerző az érzelmi motívumok teljes háttérbeszorításával dolgozik, mégis megkapó, érzelmeket fakasztó, ami csak úgy lehetséges, hogy az olvasójában keltett érzelmek benne is éppen oly elevenen élnek, de szótlanul, a tárgyilagosság alatt. Ez a lélekkel telt tárgyilagosság Berzeviczy Albert történetírói énjének legjellemzőbb, legértékesebb, legegységibb vonása, mert egészen az övé utánóhatatlanul. Nagy erőssége, hogy írásában a soha meg nem ingó biztosság az uralkodó szín. Onnan eredhet ez, hogy nemcsak mint történetíró, hanem mint gyakorlati államférfi szemléli és értékeli a történeteket és a szerepvivőket. Ehhez járul még időbeli szerencsés elhelyezettsége: a kortól eléggé távol van már, hogy kellő magasságból tisztán láthasson, de egyszersmind elég közel is, hogy a kor szellemét még közvetlenül is és ne csak a forrásanyagon keresztül érezhesse. Tárgyával kapcsolatban ki is tudja a kínálkozó lehetőségek minden árnyalatát használni. A szűklátókörű kormányzat hibáinak, kártevő botlásainak, elért vésszes eredményeinek gondos feltárásával és bírói mérlegelésével minden eddiginél hűbb, tökéletesebb és teljesebb körképet tár eléink az úgynevezett Bach-rendszerrel. A kor pompás politikai és társadalmi rajzához értékben és teljességben szorosan hozzásimulnak az anyagi és a szellemi kultúrát tárgyaló fejezetek. A hatalmas munka befejező része a közeledés éveit öleli fel, azt a korszakot, amikor Deák Ferenc már nem »vezér, hadsereg nélkül«, hanem irányítója a nemzet jövődjének. E maradandó becsű munka nemcsak kivételes történetírói képességeket, államférfiúi széles látókört, közvetlenséget biztosító közeli-korúságot igényelt a szerző részéről, hanem mindezeket felül még húsz esztendő is, minthogy a forrásanyagnak óriási halmazát kellett feldolgoznia. Terünk nem engedi meg, hogy a munka szerkezetének művészi finomságaira, összehangoltságára is rámutassunk, noha éppen e jellegzetes sajátosságok emelik mint olvasmányt is a legelső

sorába. Berzeviczy Albert munkájának első kötetét, amely a korábbi évkörben jelent meg, a Magyar Tudományos Akadémia már kitüntette a Nagyjutalommal.

HÓMAN BÁLINT a történetírói készségüket, történetírói adottságukat ihletszerűen felhasználó, pihenést nem ismerő tudósaink sorába tartozik. Ha nemcsak a közelmúltban megjelent munkáit (A forráskutatás és forráskritika története Magyarországon, A II. Géza korabeli Névtelen, Magyar történet I/II., »A magyar történetírás új útjai« című, gondos kiválogatást igénylő mű szerkesztése stb.) tesszük tüzetesebb tanulmányozás tárgyává, hanem a korábbiakat is, akkor az ő értékes történetírói készségei közül eleven színben emelkedik ki előttünk rendkívülinek mondható éleslátása. Egyrészt meglátja azt, amit előtte sokan néztek, de nem láttak meg, másrészt mindig tisztán látja a témájához tartozó nagy egészet, amelynek ezerszejtű rekesztékeibe a legpontosabban beilleszthetők az eddig elhelyezhetetlennek mutakozó részletek. Olyan történetírói képesség ez, amely tulajdonosát még akkor is a kútforrások beható tanulmányozása felé viszi, valósággal kényszeríti, ha érzései szerint más irányú célkitűzései vannak is. Hóman Bálint is sok értéket felszínre hozó forráskutatóvá lett, sőt az most is, amikor a szaktudósok is már csak a szintézis nagymesterét szeretik benne látni. Hiszen nyilvánvaló, hogy előadásának egyöntetűségét, zavartalan áttekinthetőségét, a szélesebb távlatok érzékeltetését mindennél fontosabbnak tartja s ezért a ténybeli megállapításokig megtett utat csak akkor jelzi, ha ezzel a figyelmet valamire különösképen rá akarja irányítani. Ez tulajdonképpen nagy történetírói önmegtagadás a szerző részéről, de kárpótlásul szolgálhat neki az a tudat, hogy művei a legolvasottabb történelmi könyvek közé tartoznak. A magyar nemzet történetének hatalmas, új és alapos összefoglalásából tökéletesen megalkotható Hóman Bálint történetírói egyénisége és pontosan lemérhető történetírói nagy értékesége, de mégis azzal a hozzáadással, hogy a részletek mélyreható kutatása egyéb munkáiban sokkal észrevehetőbb azok számára, akik olvasás közben nem zavarthatják magukat a keresés, a kutatás, a töprengés gondjaival. Ezt azért kívánjuk itt erősebben hangsúlyozni, mert épen a történetíró Hóman Bálintban látjuk megtestesülve

azt az igazságot, hogy az igazi összefoglaló-történetíró megkapó kormeglátásai a forrásanyag ismeretéből fakadnak. Eddigelé a magyar történet minden összefoglalása csaknem kizárólagosan a politikai életre szorítkozott. Vitathatatlan, hogy az életnek a történések folyamata a hordozója, és hogy e folyamatnak túlságos elsőkélyesítésével vagy épen kikapcsolásával minden egyéb összefüggéstelen darabokra hull szét. Ám az események folyamata, ha hordozója is az életnek, még nem maga az élet, hanem annak csak egyik főtenyezője. A teljes életet a politikai, az intézményi, a társadalmi, a gazdasági, az általánosabb és a magasabb művelődési élet-alkotók együttesen adják. Ez ugyan ma már nem szorul magyarázatra még a művelt olvasó előtt sem, mégis ki kellett emelnünk, mert Hóman Bálint előtt ilyen teljességben még senki sem juttatta ezt érvényre a magyar történet nagyobb összefoglalásában. Ezen a vonalon ő igazi úttörő. Sokfelé elágazó tudást, kemény munkát, ernyedetlen szorgalmat és türelmet követelő feladatot oldott meg, amelynél a szellemi erők megfeszítése mellett a szerencsés szervezeti adottságnak is szerep jut. Mindezekon felül még az is súlyosan terhelhette, hogy a magyar őskor történelmi képén munkálkodása idején is szinte napról-napra váltakoztak az uralkodó színek, az Árpádok kora pedig telve áthidalásra váró szakadékokkal; szóval lépten-nyomon apró részleteket is tisztázni kellett, hogy előteremthesse a hiányzó köveket a nagy palota felépítéséhez. Lehetséges, hogy a szerző határozott, erős vonalakban kiformalódott történetírói egyénisége az olvasóban az új átértékelés érzetét kelti fel. Ennél azonban összehasonlíthatatlanul becsebb munkát végzett Hóman Bálint: új értékek egész sorozatával gazdagította tudásunkat és alaposan kiszélesítette a látóhatárt azok számára, akik a dolgok nagy együvértartozása fölött szeretnek és tudnak gondolkodni. Csupa építkezés ez a munka minden bontás nélkül, hiszen a régi értékeket lelkiismeretes gondossággal nemcsak megmenti, hanem egyúttal erősebbé is teszi. A Hóman Bálint vágta úton már is sokan járnak, és bizonyos, hogy később még több követője is lesz; az ő igazi mély hatásának fokmérője azonban elsősorban mégsem követőinek sokaságában kell keresnünk, hanem történetirodalmi életünk felfrissülésében, abban a megújhodást ígérő folyamatban, hogy íróink ifjabb nemzedéke új utakon

új célkitűzésekkel igyekszik a történetírói munkát elmélyíteni.

JÓZSEF FŐHERCEG »A világháború, amilyenek én láttam« című, hét kötetes, terjedelem és belső érték szerint egyaránt nagyszabású munkája a világháború eseményeit tárgyalja 1914. július 31-től a végezetig széles keretek között, ahogyan azt a történéseknek csak olyan magasan álló tényezője és résztvevője láthatta, mint a mi főhercegünk. A munka igazi értéke azonban elsősorban még sem a nagy összetartozások, a nagy egész tisztánlátásában rejlik; ez csak tökéletesebbé teszi azt a gondos, részletes, a jelentékteleneknek látszó apróságokra is kiterjedő megfigyelést, amelyet az illusztris szerző a maga hadszínterén végzett és naplójában szinte óráról-órára megörökített. Az eseményeknek éppen ez a része, a mindennapi életet jelentő csoportja szokott veszendőbe menni, s ezért olyan nehéz, sőt a legtöbbször egyenesen lehetetlen a hivatalos jellegű okmányokból és szűkszavú feljegyzésekből, ha mégannyira megbízhatók is, az elmúlt történéseket úgy rekonstruálni, hogy bennük legyen ez az elveszett élet is. Ezen a vonalon a József főherceg munkájához illő értékelést el sem tudja végezni a mai nemzedék, amelynek java-
korú rétege részese volt a világháborúnak, tehát benne is elevenek még a harctéri életet jelentő apróságok; a jövő generációk történetírói számára azonban, akik majd a világháború mindennapi életét akarják rekonstruálni, ez a munka a leggazdagabb kútforrás lesz. Nincs megfelelő terünk, hogy a hatalmas mű anyagának beosztására, szerkezetére, a teljes megértést elősegítő, hét kötetre terjedő mellékletekre, térképekre közelebbről is rámutathassunk; kiemelünk azonban néhány olyan jellegzetes vonást, amelyek észrevehetően végighúzódnak az egész munkán és az illusztris szerző írói egyéniségét is jól megvilágítják. Ezek között az első helyre tehetjük a magyar katona őszinte megbecsülését, magasra emelését, ami nem gyorsan hervadó szóvirágokban, hanem az átélt tények ezreiben nyilatkozik meg. Megkapóan közvetlen hazaszeretete gazdag lelkiéletet élő énjéből sugárzik ki. Igen finom húrozatú poeta-lélek, de e mellett rendszeresen logikus fő, az okokat kitartással nyomozó történetíró, aki a gyorsan pergő események folyamatát, amelynek irányító ré-

szese, az odaillő hivatalos akták nagy tömegével is érthetőbbé, világosabbá teszi. Szelíd lelkületéből kifolyólag az emberi gyarlóságok fölött megértéssel ítélkezik, mint történetíró azonban a szigorú tárgyilagosság megtartásában mindvégig következetes. Kivételesnek mondható megfigyelő képességének élessége nemcsak környezetével, katonáival, hanem azokkal szemben is, akik csak távolról szövédtek érintkezési köréhez. Minden megragadja a figyelmét, a nagy dolgok épen úgy, mint a lövészárok szélén az első tavaszi napsugárra fejét kiűtő ibolyaszálacska. Gondolatok, érzések rajzanak benne és ott, a halál pítvarában, az élet gyorsan hamvadó szikráiban keresi a lét nagy összefüggéseit. Mindezek híven visszatükröződnek az akták rengetegében meghúzódó napló csendesen folydogáló soraiból. Ez a munka, amely komoly és súlyos forrás-jellege mellett mint tanulságos és érdekes olvasmány is nyeresége irodalmunknak, az illusztris szerzőt hadtörténeti íróink élére emelte.

KÁROLYI ÁRPÁD-nak ebben az évkörben legnagyobb munkája »Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre« címen jelent meg. Tökéletes, értékálló alkotás, amelyről nyomban az elolvasása után olyan érzésünk támadt, hogy ebben a munkában a maga igazi történetírói beteljesültségében bontakozik ki előttünk Károlyi Árpád. Nyilvánvaló azonban, hogy ez az érzés vagy megállapítás nem fedi a valóságot azok számára, akik Károlyi Árpádnak korábban megjelent műveit is ismerik, mert azok is magukon viselik a teljes és tudatos felkészültségen alapuló bevégeztséget, az istenadta és a megszerezte történetírói képességek minden jellegzetes vonását. Itt is, ott is mindig ugyanazt a Károlyi Árpádot látjuk a tudós teljes fegyverzetében, soha meg nem törpanó munkakészséggel, aki a történetekkel, a helyzetekkel, az egyénekkal kapcsolatban a gyökérszálakig nyomoz, az elbeszélő források auktoraikat hajszálmérlegre teszi, az okleveles és aktás forrásanyagot olyan szöveggkritikának veti alá, amelynél tökéletesebbet elképzelni sem tudunk; keresi a rejtett lelki rugókat, a logikai összefüggéseket, egyszerre analizál és szintetizál, midőn alakjait csupasz mivoltukban is, környezetükben is, koruk milieujében is bemutatja. És ezt a sokszoros munkát azért végzi, hogy végére

járva minden rejtélynek, elosztatva minden homályt, maradéktalanul megállapíthassa és feltárhassa a tiszta igazságot. Csodálatos, hogy az igazság keresésében és megállapításában mennyire meg tudja magát szabadítani még az emberrel veleszületett elfogultsági hajlandóságoktól is, amelyek a nem kivételes egyéniségeknél akaratuk ellenére a tudat alatt is működnek. A történetíró Károlyi Árpádnak sok-sok értékes jellemvonása között ez a legkimagaslóbb és egyszersmind a legnagyobb tiszteletet kiváltó, amelyet, ha lehetne, még teljesebbé tesz az igazság megállapítását követő ítéletmondásában, amikor, mint a bölcs bíró, számot vet az enyhítő körülményekkel, az emberi gyarlóságokkal is, ha egyáltalán mutatkoznak ilyenek. Innen van, hogy Károlyi Árpád igazságos tollából lesújtó erővel hat, amikor gr. Batthyány Lajos kínzóinak tervszerű gonoszságát semmivel sem enyhíti, mert nincsenek enyhítő körülmények; ezek tehát teljes mértékben rászolgáltak az utókor könyörtelen megvetésére és Károlyi Árpád után senki sem jöhet már, aki feloldozza őket az örök átok alól. Gr. Batthyány Lajos az 1848/49-es idők kimagasló alakjai között eddig is makulátlan tisztaságban állott előttünk, de nem ismertük perének rejtett szárait, nem láttuk világosan a személyével, közelebbi és távolabbi környezetével, titkos és nyílt ellenségeivel kapcsolatos vonatkozásokat és azoknak okozati összefüggéseit. Károlyi Árpád mindent meglát, mindent kinyomoz, a leheletszerűen finom szálakat is kibogozza és végig felgombolyítja. A per tárgyalási keretében az első magyar minisztérium kinevezése, Jellachich, Szalay, Teleki, Kolowrat és Lamberg személye, a lombardiai felkelés leverésére kért haderő megtagadása és még sok más kérdés és személy körül homályosodó ködfoltokat végérvényesen és úgy osztatja el, hogy az előadás egysége egy pillanatra sem szakad meg. A nagyobb és kisebb részleteket a per anyagával állandóan összefogva és okozati összefüggésben tartva olyan képet tár elénk, amelyben a per egy évnyi határkövei között az egész kor lelke elevenen él — középen a meggyötört, a vértanúságig megdicsőülő Batthyány Lajossal, aki mindvégig kitart az igazság, a becsületesség, az egyenesség útján a magyar alkotmányosságért vívott küzdelmeiben. Nincs a magyar nemzet történetének ennél tökéletesebben feltárt, a meghalt életet megélevenítőbb és hűebben megírt fejezete. Két hatalmas kö-

tetben egy fejezet, amelyben minden megállapítás ellenőrizhető a mellékelt, jól kiválogatott, az otthonosság gondosságával kommentált periratok és akták tömegéből. Ám nincs történetírónk se, aki Károlyi Árpádnál maradandó értékekben gazdagabb történetírói munkásságra tekinthetne vissza. Munkásságának hatása alatt mint időkszülte nagy jelenségekre tekintünk fel rá, akiben az ősi magyar génusz alkotó és teremő képességei jutnak kifejezésre. És mindezen túl nekünk a nyolcvanegy esztendőös Károlyi Árpád még mindig további ígéretet jelent!

KORNIS GYULA »A magyar művelődés eszményei. 1777—1848« című két kötetes munkáját bátran elhelyezhetjük Magyarország újabbkori forrásainak sorozatában, ha nincs is függelékül hozzácsatolva a feldolgozott, sok kötetet kitevő forrásanyag. Egyszer, jobb időkben, amikor majd e rengeteg forrásanyag publikálására sor kerül rendszeres összeválogatottságban és csoportosításban, akkor fog igazán kitűnni, hogy ezt a kérdést ilyen kielégítő teljességgel csak olyan történetírói készséggel felruházott író oldhatta meg, aki magas filozófiai felkészültséggel és kivételes alkotó erővel rendelkezett. A művelődéstörténeti feladatok egyébként is már magukban véve igen súlyosak, mert a kultúra sok és finom, szerteágazó és mindenre ráterjedő szálakból tevődik össze. E szálak a régi korokban, egy nemzet életében is, annyira vékonyak, egymással szemben annyira összefüggéstelenül jelentkeznak, hogy az ilyen korok vagy korszakok kultúrképe egységesen nehezen rajzolható meg. Európa mai népeinek multjában csak a nemzeti nyelvek kifejlődésével következnek el azok a korszakok, amikor szellemi életük különböző szálai annyira egymásbafonódnak, hogy egységes kultúrkép megalkotása magától adódik. Nálunk a fejlődésben ez a fokozat, nyugati viszonylatban, jól megkésve jelentkezik. Kornis Gyula célja a magyar művelődés letűnt eszményeinek és megvalósításuk eszközeinek pontos kikutatása és tisztázása alapján az 1777-től 1848-ig terjedő korszak magyar kultúrpolitikájának történeti öntudatát kidolgozni. Mindjárt megállapíthatjuk tehát, hogy e korszak egész szellemi életének csak egyik hatalmas szálát veszi tűzetesebb vizsgálat alá, éppen azt, amely a korszak szellemi életének tengelyében helyezkedik el. Ez a hatalmas szál, elnagyoltan kifejezve,

e korszak oktatásügye magasabb és tágabb értelemben a hozzá tapadó fontos részletekkel és azokkal a hatalmas erőkkel, amelyek az egészet irányítják vagy irányítani törek-szenek. Kornis Gyula történetírói egyénisége és munkájának értékelését csak úgy kísérelhetjük meg, ha kutatói munkásságán, az írói képességeket teljes mértékben igénybevevő összefoglaláson túl rámutatunk azokra a nehézségekre, amelyekkel célja elérhetéséért meg kellett küzdenie. Elsősorban is e korszak kultúrképe csak a korszak vége felé mutat egységességet. A tárgy természetéhez gondosan hozzásimított szerkezettel azonban mégis eléri a a szerző, hogy a kezdet és a vég között az átlépés nehézségei a teljesebb kultúrkép felé az ő előadásában feloldódnak. Másodsorban a tárgy, amely az első pillanatra tisztán kultúrtörténeti jellegűnek látszik, s mint ilyennek a dolgok természetes rendje szerint az eseménytörténet folyamatának színe alatt kellene elhelyezkednie, annyira át van itatódva a korszak politikai, társadalmi, szellemi és anyagi életével, hogy természetes eltakartságából a nemzet életét a jól látható színen irányító tényezők sorába emelkedik és évtizedeken át vezérlő szerepe van a nemzet szabadságáért, önállóságáért, a jövőért vívott nagy küzdelemben. Kornis Gyula munkájának elolvasása után is azt kérdezi az ember: Hogyan lehetett ezt a feladatot úgy megoldani, hogy a tárgyalás az egyik helyen politikai, a másik helyen kormányzattörténeti, a harmadik helyen szociológiai vagy irodalomtörténeti szint ne kapjon a lényeg háttérbeszorulásával? A tökéletes megoldás titka Kornis Gyulának abban az alkotó erejében rejlik, amelyet egyedül a kultúrfilozófiában való nagy otthonosságnak érvényesítése, alkalmazni tudása adhat meg a történetírónak. A nagy egészet keresés és vigyázkodás nélkül mindvégig együttlítani, válogatás és fontolgatás nélkül érezni, hogy a nagy egészből mi és mennyi tartozik a tárgyra. Az egésznek és a tárgynak ez az együttlítása már bent van az író énjében; és ha szerzett kincs is, már mint eredeti adottság, magától működik, amelyet külső hatások, alkalomszerűségek nem terelhetnek le az egyenesről oldalutakra. Így vált lehetőségessé, hogy a szerző, témáját a maga medrében tartva, egészében és részleteiben tökéletesen megvilágítva, a korszak egyetemes életéből épen csak annyit ölel fel, amennyit célkitűzése szorosán megkövetel. Kornis Gyula könyvében nemcsak egy

régen meghalt korszak oktatásügye, kultúrpolitikája elevenedik meg előttünk, hanem ezen felül is telve van megmozdító gondolatokkal és olyan kielégítő megoldást sohasem nyert problémákkal, amelyek napjaink kultúrpolitikájában is mint megoldandó kérdések szerepelnek; így: nemzeti és állampolgári nevelés, tanárképzés, tehetségek kiválasztása, iskolatípusok, a középiskolákba és az egyetemekre való tódulás, a jogászok numerus clausus-a és a tandíj, mint a szellemi proletáriátus kifejlődésének orvosszere stb. A szerző munkája tehát nemcsak az 1777/1848-i korszak megismerését teszi teljesebbé, hanem megfontolandó útmutatásokkal és módokkal, az irányítás vonalán alapkövekkel is szolgál mindazoknak, akik a jelenben és a jövőben a nemzeti művelődés terén munkálkodnak. Úgy érezzük, hogy ebben a munkában új műfajjal gyarapodott történetírásunk. Kornis Gyulának a történetírói értékelésében nem vezetett bennünket olyanféle szándék, hogy a magunk javára kiemeljük filozófiai és pedagógiai otthonából; ennek érintése nélkül is örömmel látjuk őt itt történetíróink sorában, megemlékezvén arról is, hogy »Az állampolgári lélek vizsgálata« című művében milyen új utakat, módokat és lehetőségeket tár fel a történetírói meglátás kiszélesítéséhez és bensősebbé tevéséhez.

SZEKFÜ GYULA a saját személyüket eltakarva tartó tudósok közé tartozik, akik az élet minden örömét megtalálják az örökös alkotó-munkában. Az elmúlt kilenc év folyamán is sok munkája jelent meg, amelyek közül a »Magyar történet« IV.—VII. kötetei és »Iratok a magyar államnyelv kérdésének történetéhez«, értékben és terjedelemben egyaránt kimagaslanak. Ha terünk volna hozzá, hogy Szekfü Gyula munkáiból felsorakoztassuk azokat a vonásokat, amelyek az ő nagy kutatói tehetségére, a témáihoz tartozó forrásanyag tökéletes értékelésére és felhasználására, a tárgyában való elmélyedésre, lelkiismeretes pontosságára, erős kritikai érzékére, a szerkesztésben megmutatkozó művészi rendszerességre, analitikus és szintetikus irányban egyaránt érvényesülni tudó képességeire, stílusának nemes komolyságára megfelelően rávilágítanak, mindezzel akarunk és célkitűzésünk ellenére csak elszurkásitenénk történetírói egyéniségét, különleges nagy értékét, minthogy ezek a vonások több-kevesebb árnyalati,

színezeti különbséggel a mi időnk valamennyi értékes történetírójában meg vannak. Mindezek elmellőzésével inkább azokat a történetírói sajátosságokat, kiválóságokat próbáljuk kiemelni, amelyek őt a hazai és a külföldi írótól észrevehetően megkülönböztetik. Annak benyomása alatt, hogy munkáiban a tartalomgazdagságnak egyik tényezője az ő szokatlanul nagy olvasottsága, a külföldi iránytszabó történetírók műveinek alapos ismerete, olykor már-már azt vélné az ember, hogy egy-egy vonás azonosnak látszó megmutatkozásában rámutathat valamelyik nagy európai történetíró hatására; a közelebbi vizsgálódásnál azonban kitűnik, hogy még ezek a vonások is Szekfű Gyula eredetiségéből szakadnak ki. Kétségtelen, hogy a tanulás éveiben igen sokat tanult a legnagyobbaktól, és hogy történetírói adottsága mellett ez hatalmasul hozzájárult kivételes képességeinek kibontakoztatásához; de nem lett egyik hírneves mesterének sem követője, mert benne minden kapott érték saját értékké oldódott fel, és a nagy eredetiségekkel egyenrangú eredetiséggé teljesedett ki. Szekfű Gyulát a magyar nemzet történetének hatalmas összefoglalása és még más ilyen irányú munkái alapján a korok nagy rekonstruálójának mondhatjuk. Ebben a mivoltában élesen jellemzi őt az, hogy meglátója azoknak a nehezen érzhető, még nehezebben megfogható folyamatoknak, amelyek a nemzet életében erősebben kiütköző változásokat áthidalják, magukban hordva rejtett okait a jól ismert következményeknek. Összefoglalásai nem az egymáshoz tartozó vagy egymás mellé kívánckozó mozaik-darabok összeillesztésén nyugszanak; karképeit széles, vastag vonalakkal és kevésárnyalatú tömegszínekkel dolgozza ki. A mozaik-karképek, amelyeken az egészlet alkotó részletek, a parányiak is, művészies gondossággal vannak kidolgozva, amelyeken az előtérben állók ruháin még a varrótünyomok is megmutatkoznak, mindig megnyugtatóak, az éles ellentéteket szelíden kiegyenlítő hatással vannak az emberre. Szekfű Gyula karképein nincsenek ilyen kidolgozott részletek, sőt kidolgozatlanok sincsenek, csak szakadatlan alkotóvonalak, tömegszínek. Ezek a karképeken is rajta vannak ugyan a királyok, hadvezérek, államférfiak és a politikai élet egyéb szereplői, de nem az előtérben, hanem a tömegben elhelyezve, a szerző mércéjén pontosan lemért nagyságuk szerint többé-kevésbé kiemelkedve vagy el-

súlyedve. A fejlődésnek medret taposó, áradozó egyetemes erők testesülnek meg itt, amelyekből az egyéniségeket magába olvasztó tömeglélek a szuggesztio lenyűgöző hatalmával sugárzik ki. Hatásuk nem megnyugtató, hanem meg-rázó még akkor is, ha felemelik az olvasót. Ezért Szekfű Gyula írásai mellett semmiképen sem lehet élipihenni; a gondolkodás fáradságos útjára tereli azokat is, akik csak gyönyörködni szeretnének munkáiban. Történetirodalmi életünkben valósággal felfrissítő mozgalmat váltott ki, amelynek nem minden élnélküli eleveisége onnan ered, hogy Szekfű Gyula úgyszólván átmenet nélkül jött és a szélesebb rétegeknél a történeti gondolkodás még nem emelkedett fel arra a magaslatra, ahol a dolgok sokoldalú megvilágíttósága és meglátása kezdődik. Szekfű Gyula írásainak hatását tetemesen növeli az is, hogy mindig világtörténeti tájékozódottsággal tárja elénk a magyar multat. Avatott kézzel helyez el bennünket a népek életének egyetemes folyamataiban és a magyar nemzetet a maga összességében és tagoltságában, a szerepvivőket, az uralkodókat, az államférfiakat és hadvezéreket európai mérlegen méri le. A történetíró nagyobb magaslatokba emelkedik és a hazai látóhatár európai látóhatárrá szélesedik ki: új meglátások, új szempontok, minden eddiginél érzékenyebb mérleg, amely a legcsekélyebb megterhelést is jelzi. Szekfű Gyula nemcsak nagyobb arányú összefoglalásaiban, hanem szűkebb keretek közé szorított íásaiban is magasabb rangú munkát végez, mert másképen nem is tud dolgozni. Így a Bismarck államférfiúi mívoltát bemutató miniatürszerű rajzolatában a színeket tulajdonképpen nem is Bismarckból, hanem annak korából és a Bismarckot követő korból veszi. Természetesen a meglepetés, az újszerűség érzését váltja ki az olvasóból, hiszen ilyen megvilágításban még nem szemlélte a vaskancellárt, ha róla beszélő, könyvtárt kitevő munkák halmazát végig tanulmányozta is. Szekfű Gyula lelkének jól eltitkolt melegsége árad felénk abból a csodálatos eleveenséggel élő képből, amellyel a »Károlyi-émlékkönyv«-et bevezeti. Nincsen olyan erős egyéniség, aki kiszabadíthatná magát lenyűgöző hatása alól, nem véve ki Károlyi Árpádot sem, aki maga is csak ebből juthat el munkás énjének teljes megismerésére. Mennyire igaz, hű, nemes és lélegz gazdagító e kis munka! Ez a kis munka vezetett el bennünket is a hatalmas munkákat alkotó Szekfű

Gyula történetírói egyéniségének megértéséhez és teljesebb megismeréséhez.

II.

A Marczibányi-mellékjutalomra kiválasztottak.

ALFÖLDI ANDRÁS a modern archeológia egyik vezető képviselője hazai és európai viszonylatban egyaránt. Épen ezért az ő munkáin és írói egyéniségén keresztül kívánunk a megújulásnak néhány jellemző vonására rámutatni. Nyilvánvaló, hogy a kiszélesülést és az elmélyülést a szellemtörténeti nézőpont erős érvényesülése hozta létre. Az átalakulási folyamat azonban még nem végződött be, tehát annál kevésbé higgadhatott le. Még sokan vannak útban és aránylag csak kevesen jutottak el oda, ahol Alföldi András van. Ő úgy áll most előttünk, mint jól felkészült történetíró, aki azonban a maga területén a történetíróénál nagyobb apparátussal dolgozik. Munkáiban mintaszerűen bontakozik ki a módszere a maga teljes kidolgozottságában és az eredetiség nagyszerűségében. Iránymutató és nem dicséretre méltó követő, mert a legjobbak is vele együtt fejlődtek. Megállapításunk helytállóságát igazolja az is, hogy épen napjainkban, amikor a modern archaeológusok által elért eredmények alapján megkísérlik a római császárság korának nagyvonalú összefoglalását, a provinciák történetének egész fejezeteit Alföldi András műveiből építik fel. Munkálkodásának jó része ugyanis a Kr. u. 3—4. századra irányul, a császárság olyan korszakára, amelynek külső, eseménytörténeti, politikai képe is fölötte töredezett, mert ebből az időből igen kevés, sorokkal számítható és egymásnak többszörösen ellenmondó feljegyzések maradtak fenn. Az elbeszélő forrásanyag, elsősorban a legtöbb zavart okozó »Historia Augusta«, eredménytígérő megkritizálására azonban ezideig biztos támasztópontok hiányában gondolni sem lehetett. Alföldi András a szükséges támasztópontokat megtalálta a 3—4. század numizmatikai forrásanyagában, amely jó néhány százezer darabot számlál és ezen felül Európa különböző múzeumaiban szétszórva hever. Numizmatikai forrásanyagot politikai, eseménytörténeti és művelődéstörténeti értéküknek ilyen

teljes felhasználásával még senki sem tudott tökéletesenben kimeríteni. E tanulmánya biztos kronológiai, eseménytörténeti adatokhoz juttatta, amelyeknek segítségével pontról-pontra kimutatta a »Historia Augusta« kompilátorának forrásait és tendenciózus ferdítéseit. Mintaszerű forráskritikai konstrukció. »A gót mozgalom és Dácia feladása« c. tanulmányában a numizmatikai és a felíratos, emlékszerű forrásanyag felhasználása mellett a tárgyhöz kívánczó filológiai problémák szoros bekapcsolásával halad lépésről-lépésre és végeredményül évnvi pontossággal megállapítja, hogy a római haderő milyen tervszerűséggel, milyen időközben, milyen körülmények között, milyen útirányban vonul ki Dáciából — lassan, fokozatosan. Szűk terünk határai között a szerző minden művét még cím szerint sem sorolhatjuk fel (A római uralom bukása Pannoniában, A Sisciában vert római pénzek, A Kr. u. III. sz. világkrisise és Gallienus császár, Római aranymedaillok utánzatai mint germán nyakékességek, Leletek a húnkorszakból stb.). A Gallienus korát tárgyaló és e korhoz fűződő pompás tanulmányaiból mégis felhívjuk a figyelmet néhány olyan eredményre, amelyek a szaktudósokat azóta is állandóan foglalkoztatják. Eddigelé ugyanis a római birodalomnak a katona-császárok korában bekövetkezett rohamos hanyatlását egészen egyszínűnek láttuk. A szerző kimutatja, hogy a hanyatlás Gallienus korában nemcsak megáll, hanem mind katonai, mind gazdasági téren erős fellendülés mutatkozik. Ez a fordulat a dunai provinciák fiainak köszönhető, akik a birodalom legválságosabb pillanataiban hősiességükkel megmentik a birodalom egységét. Alföldi Andrásnak gondolatokban oly gazdag kutatásaiból a maga igazi mivoltában emelkedik ki Gallienus alakja, amelyet a »Historia Augusta« kompilátora célzatos rosszakarattal annyira elsötétített. Érezzük, hogy a katona-császárok sorozatában az értékesebbeknek egyike. Római ősnemes család sarja, barátja az utolsó nagy görög filozófusnak, Plotinosnak, az új platonikus iskola megalapítójának. Ez a barátság nem maradt hatás nélkül. Gallienusban a római s a görög kultúrelemek tradíciói új életre keltek. Alföldi András a Gallienus korából fennmaradt pénzek és portrék finom megfigyelésén keresztül ki is mutatja, hogy itt renaissanceszerű megmozdulásról van szó. E helyes meglátás aztán maga után vonta azt a művészettörté-

netileg oly fontos megállapítást, hogy a kései antik mű-
ízlésnek a portréhoz való fordulása nem a III. század
impresszionizmusából, hanem a szerzőnktől jól meglátott
renaissanceszerű megmozdulásból indul ki. Alföldi And-
rás eljárása alapvető methodikai útmutatásul szolgál a klasz-
szikus archeologia számára is, amely még a kísérletezés
nehézségein sem esett át abban a törekvésében, hogy a
szükséges alaki vizsgálaton túl a stílusnak és történetének
szellemtörténeti megértéséhez közelebb juthasson. Alföldi
András munkásságának értékségét a mi szemünkben erő-
sen növeli az is, hogy minden témájával az antik Magyar-
ország földjéhez tapad. Tervszerűen halad a honfoglalás
korát megelőző hazai történelem új összefoglalása felé.
Hisszük, hogy sok olyan problematikuss kérdést fog tisztá-
zni, amelyek majd élesebb megvilágítást vetnek a hon-
foglaláskori viszonyokra is.

FEKETE LAJOS »Bevezetés a hódoltság török diplo-
matikájába« című művét azzal az örvendetes megállapítással
vezetjük be, amint az jelentésünk folyamán ismételten is
előfordul, hogy ezzel a munkával történetírásunk egyik
ágában nagyszerű kibontakozást ígérő fejlődés indult
meg. Eleink is jól tudták már, hogy a török okleveles és
elbeszélő forrásanyag kellő felhasználása nélkül sem a
török százötven éves magyarországi uralmának, sem az
azt megelőző és követő török-magyar érintkezések korá-
nak belső életét nem lehetséges teljes megvilágításba he-
lyezni. Történetek is tiszteletreméltó kezdeményezések. Há-
lával kell gondolnunk Thúry Józsefre és Karácson Imrére,
akik a török történetírókból vett, több kötetre terjedő
szemelvényekkel először nyitottak utat a zárt világba. Ok-
leveleink is voltak valamelyes számban és többé-kevésbé
megbízható fordításban, de nem volt biztos alap a tovább-
fejlődésre, azaz mindeztideig nem tudtunk kimozdulni a
folytonos újrakezdés állapotából. Egészben véve ilyen volt
a helyzet ebben a tekintetben a nyugati országokban is, ami
azonban nem szolgálhat vigasztalásul, mert ez a dolog első-
sorban minket érdekel a legközelebről. A megakadás
abban leli magyarázatát, hogy a régi török írás megfej-
tése pontosságra nem törekvő általánosságban is kemény
munka, részleteiben, aprólékosságaiban, rejtett titkaiban pe-
dig annyira nehéz feladat, hogy megoldása valósággal

külön rászületettséget igényel. Fekete Lajosban megvan ez a nélkülözhetetlen rászülettség a szükséges nyelvi és diplomatikai felkészültséggel egyetemben. A török oklevél- és oklevélkritika terén most egyszerre olyan nagy előbbrejutást jelentő munkával lepett meg bennünket, amely a maga nemében a legjobbnak mondható az egész kultúr-világ történetirodalmában. A pompásan sikerült oklevél-másolatok a turkológia multjára és jelenére vonatkozó összefoglalással, a módszertani otthonosságon nyugvó paleográfiai és oklevéltani fejtegetéssel szorosan összefülvén olyan bevezetést nyújtanak a török diplomatikába, hogy ezzel a vezérfonallal a rendszeresen végzett munka jó eredményének biztos reményével indulhatnak el azok, akik ebben az irányban akarnak történetírói tevékenységet kifejteni. Fekete Lajosnak ez a minden elismerésre méltó munkája magában hordja a pihenést nem ismerő tudós alkotásvágyának szükségszerűségét, tehát a tőle független lehetőségek határai között jogosan várhatjuk munkálkodásának további gyümölcsseit. De ezen felül egyebet is remélünk tőle. Élő tudását is hasznosítania kell tanulnivaló munkatársak, tanítványok, utódok javára, hogy történet-tudományunknak ez a fonala most már állandóan erősödjék. Mikor lesz ugyanis megint olyan történetírónk, aki a török oklevelek olvasásában ilyen páratlanul álló készséggel rendelkezik?! Kétségtelen, hogy az ilyen otthonosság megszerzése nemcsak a szorgalom és a teljes odaadás eredménye, de viszont az is nyilvánvaló, hogy kínálókozó alkalom nélkül azok sem fejlődhetnek ki, akikben rejtve ott szunnyadnak a különleges képességek.

FETTICH NÁNDOR archeológusainknak egyik legkiválóbb és legszorgalmasabb tagja, aki a maga tárgykörében méltó utóda Hampel Józsefnek, nemcsak abban, hogy az elejtett fonalat felvette és hozzáértő kézzel továbbfonja, hanem a tudománya iránti rendkívüli odaadásban is, amely Hampel Józsefnek egyik erős jellemvonása. A népvándorlás korában szereplő népek magyarországi emlékanyagának ezidőszertint Fettich Nándor a legjobb ismerője és az idetartozó kutatásnak, az anyag rendszerezésének, értékelésének, a további célkitűzéseknek irányítója, vezetője. Megjelent munkáinak számát és eredményét tekintve már is gazdag évekre tekinthet vissza. Ha az egész

sorozaton összefoglalásszerűen végig megyünk, először is az ötlik szemünkbe, hogy Fettich Nándor figyelme sokirányú, aminthogy munkássága is sokrétű. A leletek gyűjtése, csoportosítása, magyarázása és feldolgozása, kisebb-nagyobb körök összefoglalása, apró részletekben való teljes elmerülés és az elért eredményeknek a külfölddel való megismertetése egyaránt érdeklik. És hogy minden vonalon értékes munkát tud végezni, azt tanulmányai bizonyítják, amelyek itthon is és a külföldön is megbecsülést szereztek szerzőjük nevének. Ennek illusztrálására hozzuk fel, hogy Rostovtzeff, a hírneves külföldi kutató, a »Scythien und der Bosphorus« című nagy művében őszinte elismeréssel közölte Fettich Nándornak a hazai szkítha régészeti hagyatékáról szóló áttekintését, amely hagyaték a Fettich Nándor gondos és minden vonatkozásra kiterjedő összefoglalásában értékeileg valósággal megsokszorozódott. Fettich Nándor módszere nem megkötött olyan értelemben, hogy a szerző akár a művészettörténeti, akár a typologiai vagy a történelmi irányt kizárólagos előnyben részesítené. Munkáiban a módszernek mind a három színezetével találkozunk, elkülönülten és együttesben is. Úgy látszik, hogy tárgya és célkitűzései szabják meg a feldolgozás ilyen vagy olyan módját. Annyi bizonyos, hogy egyik-másik helyen igen érdekes és további elmélkedésre és megfontolásra késztető eredménnyel szolgál a történetíró számára, amikor az emlékekből az összefüggések okszerű fejtegetésével levonja azokat a tanulságokat, amelyek az emlékekhez fűződött, elveszett életre vonatkoznak. Ezt szíves készséggel emeljük ki, bár nem minden elfogultság nélkül, mert az archeológiából ez áll hozzánk legközelebb. Fettich Nándor témáit munkáinak java részében a germán és az avar archeológia köréből veszi. Az ősgermán állatornamentumok 2-ik stílusának eredet-kérdéséről, a herpályi pajzsdudorról írott nagyobb dolgozatai pompás motívumhasonlításokkal, a szilágysomlyói 2-ik kincs gondos technikai leírása és új kiadása határozottan nagy értéket jelentenek. Az avar lelet-anyag elemzésével kapcsolatban az állatküzdelmi jelenet gondos osztályozását nyújtó tanulmánya, az avarkori kardveretekről szóló dolgozata és az avarkori préselőminták összefoglalása, amelyek részben idegen nyelven is megjelentek, a hazai határon túl is szíves fogadtatásra találtak. Évkörünk utolsó esztendejében a Századokban és az Archaeologiai Értesítő-

ben két úgynevezett előtanulmánya jelent meg a honfoglaló magyarság régészete köréből; ezek arra engednek következtetni, hogy ilyen című nagyobb szabású munkán dolgozik, amelynek megjelenését a szerző eddigi érdemes munkássága alapján meleg érdeklődéssel várjuk.

GÁBOR GYULA »A kormányzói méltóság a magyar alkotmányjogban« című műve a mostanában megjelent jogtörténeti és alkotmánytörténeti munkák egyik legértékesebbike. Érdekes például szolgálhat abban a tekintetben is, hogy milyen sok kérdés várhat még megoldásra vagy legalább is tisztább megvilágításra, ha ilyen fontos téma is a maga teljes kidolgozottságában bizonyos meglepetést vált ki épen a szakemberekből. A szerző ugyanis sokkal többet ad, mint amennyit a címben ígér. Szent Istvántól egészen napjainkig összegyűjti mindazon eseteket, amikor a királyi hatalmat részben vagy egészben a király helyett más vagy mások gyakorolják. A kormányzói méltóságot tehát nem a köztudatban élő szűk elhatároltságában, hanem jogi kiterjedettségében értelmezi. Ilyképen nemcsak a király kiskorúsága, a királyi hatalomnak forradalmi vagy egyéb kényszerűségszülte okokból való szüneteltetése alkalmából állhat elő az az eset, hogy a király hatalmát átvevő méltóságot kormányzói méltóságnak nevezhetjük, hanem a király halálát követő interregnumos időszakban is, és akkor is, amikor a király a maga hatalmát több-kevesebb megszorítással önként átruházza másra. Ezen az alapon természetesen nagyon kibővül a kormányzói méltóságot viseltek névsora, amelyben — hogy éppen jelezzük a névsor színességét — ott találjuk Erzsébetet, IV. v. Kún László anyját, Hunyadi Jánost, Gritti Alajost, Mátyás főherceget, Bocskay Istvánt, Bethlen Gábort, Ampringen Gáspárt, Kossuth Lajost, Horthy Miklóst, nem is szólva az országnagyokból alakult kormányzótanácsokról és az úgynevezett helytartókról. A szerző tárgyának e néhány szavas bemutatásából is könnyen megítélhető, hogy témája fölötté összetett; s minthogy a kérdésnek ilyen kiszélesített alapon irodalma alig van, csaknem minden kis részletet magának kellett kidolgoznia és csak azután gondolhatott a részletek összefoglalására. Feladatának jól megfelelt. Széleskörű kutatással rengeteg adatot hordott össze nemcsak a publikált forrásokból, hanem a különböző levéltárakból eddig még nem értéke-

sített okleveleket is szép számmal. Egy-egy részletnél azonban még így is szakadozottság mutatkozott, amelyet az események logikai összefüggésével és kellő óvatossággal párosult leleményességgel igyekezett áthidalni. A munka második felében az egész vonalon különös elevenséggel ragadja meg az olvasó figyelmét közjogi életünk alakulása és fejlődése során kiütköző folytonos ingadozás, amely a király és a nemzet között uralkodó, ide-oda hullámozó erőpróbáknak mintegy fokmérőjeként jelentkezik. Úgy látszik, hogy ez a téma fölötte alkalmasnak bizonyult e nem ismeretlen folyamat élénkebb szemléltetésére. A szerző egyébként is helytálló megállapításai során sok értékes kiegészítő-adattal gyarapítja jog- és alkotmánytörténetünket. Munkájának világos áttekinthetősége az anyaghoz igazodó, gondosan keresztülvitt szerkezeten nyugszik.

GYALÓKAY JENŐ kifejezetten hadtörténeti író, aki a történettudománynak ezt az ágát a vonatkozó forrásanyag tökéletesebb kimerítésével, helyszíntanulmányok kiegészítésével elmélyítette. Magas katonai képzettségét tudatos tervszerűséggel a történetíró szolgálatába állította elméleti és gyakorlati vonalon egyképen és saját fejlődésének keretein belül fokozatos előbbrejutással olyan módszert épített ki, amelynek hatása ma már erősen érezhető hadtörténeti irodalmunk ifjabb munkásain, akik nem alkalomszerűen, hanem rákészültséggel dolgoznak. Legújabb munkáiban (Az első orosz megszállás és Erdély felszabadítása, Nagyvárad középkori vára, A segesvári ütközet, 1849. július 31-én) csaták, csataképek, hadműveleti képsorozatok példászerű bemutatását kapjuk azzal a zárt politikai háttérrel, amelynél nagyobbak ezek a kis témák el sem bírnanak az elveszettség veszedelme nélkül. Ezekben nemcsak a kínáló levéltári anyagot használja fel, hanem szorgalmas utánjárással, lelkiismeretes kutatással a tárgyhöz tartozó okleveles és elbeszélő forrásanyagot oly teljességgel összegyűjti, annyira kimeríti, hogy a tárgy az ő feldolgozásában a lezártág látszatát kelti, már amennyire történelmi értelemben lezártágról, bármilyen kis részlettel kapcsolatban is, egyáltalán beszélni lehet. Az első orosz megszállásról és Erdély felszabadításáról igen sokan írtak már azzal a bizonytalan eredménnyel, amelynél jobbat nem is lehetett elérni a hiányos és egymásnak ellenmondó források többé-

kevéssbé felszínes felhasználásával. Gyalókey Jenő az adott egyéb lehetőségek mellett, helyszíntéri tanulmányai alapján rekonstruálja a forrásanyagot és a rekonstruált forrásanyag mozaikdarabjaiból kovácsolja össze a hiányzó láncszemeket, kibogozva a legkisebb ellenmondások és homályosságok okait is. Eljárására a legtanulságosabb példát a tömösi csata rekonstruált képe nyújtja. Munkáját igazán csak az tudja értékelni, aki maga is talpalatnyi pontossággal ismeri a sok részletből összetevődő csata színterét. Munkáinak különleges érdekességet kölcsönöz stílusának nemes egyszerűsége. Keresettség nélkül, világosan, a szabadelőadást annyira jellemző közvetlenséggel és tárgya iránt érzett melegséggel ír. Gyalókey Jenő kis korszakok kis részleteit tanulmányozza nagy gondnal, hozzáértéssel és elismerésre méltó eredménnyel. Épen ezért az ő művein keresztül kívánjuk kiemelni a csendes kutatói munka jelentőségét, mert akármilyen nagyértékű is a történetírói munka elágazásaiban az összefoglalás, a továbbfejlődésben hamarosan megállást jelentene, ha nem kapna állandóan új szempontokat, új ösztönzéseket, új meglátásokat szülő lehetőségeket a részletkutatók halkszavú, eltakart munkássága nyomán fakadó, apró eredményekből.

HAJNAL ISTVÁN-nak már az első munkája szokatlan figyelmet keltett azzal, hogy abban nagy felkészültségen nyugvó történetírói képességei nemcsak megmutatkoznak, hanem egyszerre biztos határozottsággal érvényre jutnak. Korábbi munkáinak teljes értékben tartása mellett mégis meg kell állapítanunk, hogy a közelmúltban megjelent művei (A Kossuth-emigráció Törökországban, Esterházy Miklós nádor lemondása, Esterházy Miklós nádor iratai) a tárgyában és a tárgyának korában való elmélyülés erősödését mutatják. Ez egyébként a történetírói továbbfejlődésnek egyetlen útvonala, amely úgyszólván magától fokozatosan kiszélesül az író sokasodó éveiből kifolyólag a saját korának, az eleven élet együttesének tökéletesebb megismerésével, megértésével. Történetírói egyéniségének körvonalozásánál a mi megítélésünk szerint »A Kossuth-emigráció Törökországban« című munkáját kell a középpontba helyezni. Ez a téma igen csekély biztatást nyújthatott az írónak, hiszen az emigrációnak — általános meggyőződés szerint — a maga egészében sem volt irányító hatása a

magyar nemzet életfolyására, tehát nem remélhette, hogy az emigráció e néhány hónapra korlátozódó szakaszának feldolgozásával, ha még olyan nagyra tudja is növelni szorgos kutatással forrásanyagát, az eddigi megítélést átfarmáló eredményekhez juthat. Valóban történetírói teremőerő kellett hozzá, hogy a szerző e tanulmányában az eddiginél nemcsak hasonlíthatatlanul jobb megvilágítást tudott vetni az emigráció törökországi életére és a külföld nem valami könnyen érthető érdeklődésére a magyar ügy iránt, hanem azzal, hogy az emigráció törökországi tevékenykedését az akkori világpolitika keretei közé beillesztve tárgyalja, a magyar külpolitika történetét adja olyan időből, amikor Magyarország önálló államiságának már a hamis látszata sem volt meg. Olvasóját bevezeti a magas diplomácia titokzatos műhelyébe és a dolgoknak újszerű, tanulságokban gazdag meglátására készíti. Mindez nem véletlen fordulatok félig megmutatókozó eredménye, hanem a szerző tervszerű munkájának érett következménye. És annak ellenére, hogy olvasás közben érezzük, látjuk, milyen következetesen, egyenes biztossággal halad kitűzött célja felé, mégis, számításunkon túl, minduntalan meglep bennünket azokkal az átfogó képsorozatokkal, amelyekből az élet erejével tükröződik vissza a folytonos újakezdéseiben állandóan megcsalatkozó emigráció reménytelen küszködése. E tragikus képsorozatok azzal is élesednek, hogy egyszerre kettős elhelyeztettségben hatnak reánk: a maguk elhatároltságában és az egyetemes életbe való behelyeztettségükben. Nehéz anyag ez pusztán csak azért is, mert a történetek elmúlásával még nem halt meg minden; épen az emigrációval kapcsolatosan a kor lelkének rezgései, ha fokozatos elcsendesülésben is, de itt remegnek még a mai nemzedék idősebb rétegeinek lelkében. A szerző gyengéd lelkületében, megmozdíthatatlan higgadtságában rejlik annak titka, hogy szigorú tárgyilagossága mellett sem vált ki ellenmondást azokból, akik a maguk érzelmeinek megkötöttségében az emigráció hatását nemzeti életünkre a kelletténél nagyobbak látják. Igen jellemző vonása az is, hogy nemcsak tisztán látja, hanem a kivitelben alkalmazni is tudja a rekonstrukciónak azokat a kényes módjait, amelyek az avatatlanokat rendesen tévútra vezetik. Tudja, hogy a történetek, az egyének, a tömegek a forrásanyagon keresztül mindig az idő kiegyenlítést szülő elmosódottságában, egyszínűség-

ben mutatkoznak; ezért nem elégszik meg a véksőkig menő boncolással, nem elégszik meg azzal, hogy tárgytát a maga egészében és részleteiben különböző megvilágításban, különböző elhelyeztettségben vizsgálja, hanem a lehetőségek és az eshetőségek láncolataival is igyekszik az eltűnt hajszálerezetet kinyomozni és olvasója számára sokszínűvé tenni. Amikor megrajzolja Kossuth Lajos alakját igazán szép emberi mivoltában, egyszerre előre is, hátra is néz, mert hőse csak a hozzátapadó mult-jelen-jövőbe való beállítottságában látható ennyire tisztán és értékelhető erőnyeinek és gyengéinek egybefogottságában emberies igazságossággal. Berzeviczy Albertnek az abszolutizmus korának történetéről és Angyal Dávidnak az abszolutizmus korának sajtótörténetéről szóló munkáját együtt olvasni Hajnal Istvánnak az emigráció történetét bevezető művével ritkán adódó nagy lelki élmény. A kiváló szerzők mellett önkénytelenül is meleg hálával gondolunk arra, aki történetíróink legjobb-jait magasabb célok elérésére ennyire egy vonalba tudta állítani.

HOLUB JÓZSEF »Zala megye története a középkorban« című műve a megyei monográfiák sorozatában kiemelkedő helyet foglal el a feldolgozás újszerűségével is, amely, mint az eredmény bizonyítja, nagyobb lehetőségeket tár fel az író előtt az anyag tökéletesebb kihasználására. A helytörténeti kutatással szemben emelt magasabb igényeknek eleget tenni, e magasabb igényekből elvont úton megalkotott módszert gyakorlatban sikeresen alkalmazni eddigelé csak kevesen és igen kis egységeken kísérelték meg és nem is egészen megnyugtató eredménnyel. A kísérletezők ugyanis egyrészt az öncélúság túlságos előtérbeállításával tárgyuknak szűkkörű elszigeteltségében iparkodtak elmélyülni, másrészt pedig annyira tágas keretben helyezték el, hogy a lényeg jelentéktelen foltta halaványult. Igaz, hogy még ez is haladást jelent ahhoz a primitívséghez mérten, amikor a kínos gondossággal összehordott adatok a legtarkább csoportosításban, a külsőleg talán tetszetős felsorakoztatásban is megtartják holt nyerseségüket, és az egykoron hozzájuk tapadt életből alig-alig elevenedik meg valami. Holub József munkája tehát nem csak azért keltethet különösebb érdeklődést, mert az új alapon nagyobb egységet ölel fel, hanem azért is, mert feldolgozásában ha-

tározottan megmutatkozik az az irányvonal, amelyen az elméleti elgondolásokból ki fog alakulni a kivitelben megvalósítható, a tökéletesebb és teljesebb eredményeket hozó módszer. Holub József más megyék történetéből és az országos történetből nemcsak átvétel útján, hanem önálló kutatással is kikeresi mindazon összefüggéseket, amelyekkel helytörténeti adatait megerősítheti, jobban kiaknázhajta, azzal a rekonstruáló cézzattal, hogy a megye életét a fejlődés egybeolvadó alakulásaiban minél elevebben tárhasza fel. Feladatát tanulságokban gazdag eredménnyel oldotta meg. Az ősi megye belső élete a maga színes mozgalmasságában elevenedik meg előttünk. Zavartalanul láthatjuk, hogy a királyi vármegye hogyan alakul át nemesi vármegyévé, és azt követőleg a köznemesség középpontjává mintegy ellenhatásképen a nagybirtokos urak hatalmaskodásaival szemben, és hogy a gazdasági eltolódások közepette, az idők lassú forrásában, milyen nehéz vergődéseken mennek át a társadalmi rétegek, míg nem a rendiség határozott kialakulásával a fejlődés menete kiszabott mederbe terelődik. Külön is meg kell jegyeznünk, hogy a megye keretén belül az igazságszolgáltatásról és az egyházi közigazgatásról minden eddiginél teljesebb képet nyújt. A szerző eljárásában az egészen eredeti, új vonás abból a helyes meglátásból fakadt, hogy a megye élete nem az ország élete kicsiben, hanem az országos életnek, a fejlődésnek jórészben csak azon tényezőiből tevődik össze, amelyek a politikai történetnek, az eseménytörténetnek vezető, irányító és a nagy egésznek szintadó folyamata alatt eltakarva, többé-kevésbbé látatlanul működnek. A szokott háttér tehát feltűnően megváltozott. Az országos történet nincs ugyan kirekesztve, aminthogy nem is lehet, de nincs domináló szerepe. Csak összetartó szálatat találunk, amelyek a szerint erősödnek vagy gyengülnek, hogy az egész nemzetet érintő események folyamatába milyen arányokban sodródik bele a megye. Ilyképen a tárgy lényegéhez símuló, nagyvonalú fejlődéstörténeti háttérrel a helytörténeti téma az elmélyülés, a helyesen értelmezett öncélúság minden károsodása nélkül kiemelkedik a maga elszigeteltségéből. Ez volna tehát az a jobb kibontakozást ígérő középút, amelyre bevezető sorainkban a figyelmet felhívtuk.

IFJ. IVÁNYI-GRÜNWALD BÉLÁ-t »Gr. Széchenyi István: Hitel. A Taglatat és a Hitellel foglalkozó kisebb iratok« című műve a fiatalabb történetírók legjobbjai közé emeli. Az egymáshoz tartozó anyag szerencsés összeállítása, a gondos közlés és a mindent jól megvilágító bevezető-tanulmány most már a megértés vonalán is közelebb fogják vinni a közönséghez Széchenyinek ezt a tartalmas munkáját. Némi okulásul szolgálhat, hogy Széchenyinek éppen ez a munkája volt eddigelé a legismertebb — cím szerint. Már régen bevonult a nagyközönség és az iskolák könyvtáraiba is, de nem olvasták; hamarosan kialakult róla az az általános megállapítás, hogy nehéz olvasmány. Iványi-Grünwald Bélának egyik nagy érdeme, hogy ez a megrögzött megállapítás tévesnek fog bizonyulni. A Hitel ugyanis nem nyelvezetének vaskossága, nem tartalmának súlyossága miatt lett nehezzé, nem kívánatos olvasmánnyá, hanem egyszerűen azért, mert a kor belső életének közelebbi megismerése nélkül a Hitel nem érthető meg, még kevésbbé értékelhető. Iványi-Grünwald Béla bevezető-tanulmányában megkapjuk a kor levegőjét, a hétköznapi életet, a gazdasági és a társadalmi állapotok rajzát, mindazon tényezők összességét, amelyben a Hitel és a Hitellel foglalkozó írások megszülettek. Kétségtelen, hogy ilyen útravalóval mindenki érdekes és tanulságos olvasmánynak fogja tartani a Hitelt. Sok munkát és különleges tanulmányokat igényelt a Hitel tartalmi értékelése, bizonyára még többet az elevenen ható háttér, amely nem általános, hanem csak a Hitelre korlátozott hazai korrajz az éppen szükséges európai távlattal. Ez a korlátozás igen értékes történetírói érzékre vall, amely már magában hordja a tárgy lényegének tisztánlátását, a határozott célkitűzést. Kétségtelen, hogy a szerzőnek sokkal kevesebb munkát adott volna a nagyobb általánosságban való mozgási lehetőség, de akkor nem valósíthatta volna meg azt a célját, hogy tárgyának lényegét állandóan a középpontban tartsa. A gazdag Széchenyi-irodalom áttanulmányozásával közelebb jutott Széchenyi lelki életének megértéséhez és ezzel megszerezte magának azt a közvetlenséget, amely nélkül Széchenyiről nem lehet, azaz nem volna szabad írni. Napjainkban, amikor a pénz értékcsökkenésének és értékelkedésének következményeit élményszerűen ismerjük, különösebb érdeklődésre is számot tarthat az a pompásan megrajzolt gazdasági kép, amely nemcsak a

Hitelnek egyidejű gazdasági háttérét nyújtja, hanem az előzményeket is magában foglalja. Nagy hűséggel érezteti velünk az inflációs és a deflációs pénzügyi politikának hatását a mezőgazdaságra. Az árak és a termelés emésztő háborúja ez. A termelésben zavarok állanak be, a jobbágyok és a földesurak közötti régi gazdasági kapcsolatok elvesztik létalapjukat, meginognak a mindennapi, a szürke élet tartóoszlopai, és mindezek nyomában mintegy magától, ha nem is öntudatosan, de természetszerűen, megkezdődik a kivezetőút bizonytalan keresése valami bizonytalan jobb felé. Ez a megállapítás egyébként fölötte jellemző Széchenyi egyéniségére is, mert világosan bizonyítja, hogy a Hitel nem ötletszerűen született meg; az akkori gazdasági állapotokból hajtott ki, aminthogy Széchenyinek minden reformtörekvése az életből, a fejlődés egészséges folyamatából indult ki. Szorosan a Hitellel kapcsolatban azt kutatja a szerző, hogy a munka megírásánál milyen külső kulturális hatások irányíthatták Széchenyt, és hogy mi az, ami itt is egészen egyéni vonásként jelentkezik nála. E kérdés taglalásával Iványi-Grünwald Béla újabb írói kiválóságaival ismerkedünk meg. Széchenyi cselekvésének, elgondolásainak lelki és érzési rugóit is keresi. Láttatni akarja velünk Széchenyt Istentől való adottságában és lelkiségének abban a magasztos állapotában, ahogyan benne az egész magyar nemzet, a magyar államiság megtestesült. Mindezt a szerző nagy gondolatgazdagsággal fejtegeti; de akármilyen mélyre száll is le a lelki élet analizisének fonalán, mindig kapcsolatban tud maradni a való lélettel. Érdekes és értékes eszemenetében nem követhetjük nyomról-nyomra, sőt végső következtetései közül is csak egyet emelünk ki, de ezt az egyet aztán annál nagyobb készséggel: Széchenyt nagy célkitűzéseiben mindig a legnemesebb értelemben vett nemzeti érzés irányította. Azt hisszük, hogy Iványi-Grünwald Béla mint történetíró már megtalálta a maga igazi útvonulát, amelyen továbbhaladva sok értékes alkotással gazdagíthatja történetírodalmunkat.

KUZSINSZKY BÁLINT archeológusaink tiszteletre-méltó Nestora, aki öt évtizedes tevékeny, itthon és a külföldön egyaránt kivételesen nagy elismerésben részesített munkálkodás után is töretlen erővel és ifjú lelkesedéssel dolgozik tovább, amint azt a most elmúlt időkörben meg-

jelent értékes művei tanusítják (Aquincum — székesfővárosunk római elődének helyrajza »Budapest Műemlékei« c. díszműben, Solva. A legrégebbi terra-sigillata edények Pannóniában, A gázgyári római fazekastelep Aquincumban, Aquincum — az ásások és a múzeum ismertetésének 7-ik kiadása). Munkálkodásának területét elindulásától mind mai napig az antik Magyarországra korlátozta. Jellegzetes képviselője annak a helyes és nemes felfogásnak, hogy a magyar archeológusok elsősorban a magyar föld őskorának és ókorának történetével foglalkozzanak, mert a magyar tudományos életet kedvezőtlen színben tüntetné fel az, ha idevonatkozólag a felmerült vagy felmerülendő problémák megoldását külföldi tudósoktól várjuk vagy éppen rájuk bízunk. Amilyen jól választotta ki munkálkodásának terét, éppen olyan tervszerűséggel állapította meg a kiszabott határok között közelebbi és távolabbi célkitűzéseit is. Hazánkban a római uralmat megelőző és az azt követő időkkel csak nagyvonalúan foglalkozott, annyiban, hogy innen is, onnan is megtalálja az összekötő kapcsolatokat a római uralom korához, amelyet kutatásainak és munkálkodásának derekává tett. Ebben az időbeli keretben aztán szívós és odaadó munkával, eredményes kutatásokkal aránylag rövid évek alatt a provinciális archeológia és az epigrafika terén annyira kimagaslik, hogy hazai vonatkozásban mind mostanig ő tekinthető a római epigrafika legmegbízhatóbb magyarázójának, mesterének és művelőjének. Kutató, gyűjtő, felülvizsgáló, megfejtő és kiadó egyszemélyben. Pannoniai és daciai, szélesebb körben végzett kutatásainak eredményeit, ideirányuló munkálkodásainak mintegy betetőzéseül, összefoglalta és így ezen a vonalon az adott lehetőségek között elvégezte az első elfogadható szintézist. A szerző munkaterületének még ez a második, időben szűkített köre is csak — hogy úgy mondjuk — fundamentumul szolgál a harmadik, a legszűkebb határu munkaköréhez: Aquincumhoz. Ehhez fűződik Kuzsinszky Bálint kisebb-nagyobb tanulmányainak nemcsak a többsége, hanem az ő egész munkás élete is. Aquincum úgy, ahogyan most kibontakozik előttünk megkapó antik pompájában, mint Budapestnek egyik európai híru nevezetessége, Kuzsinszky Bálint alkotása, az ő életének nagy és maradandó eredménye. Az ő munkálkodásai helyezték évről-évre tisztább megvilágításba Aquincumot, annak topográfiáját, történetét, elveszett

életét. A székesfőváros az ő kutatásainak értékes eredményein felbuzdulva építtette meg az ő tervei szerint az Aquincumi Múzeumot és az ő kezdeményezésére, útmutatására helyezték el a régi emlékeket a régi környezetben: a régi város területén. Aquincumnak kifejtődését az időktől rárakott burokból híven tükrözik vissza meg-megújuló kiadásai annak a kis kalauznak, amelyet Kuzsinszky Bálint írt az aquincumi látogatók számára négy nyelven. Aquincumi tanulmányainak megkoronázását jelenti most megjelent, terjedelemben is meglepő munkája a gázgyári római fazekastelepről, amelynek nagy kultúrtörténeti értékű leletanyaga 1907-ben és az ezt követő években került elő. Ez a hatalmas kötet a legnagyobb keramiai publikációnk a római korból. Gondos leírásai és pompás illusztrációi hosszú évtizedekig kézikönyv-jelleget biztosítanak neki a kutatók számára. Amint a Germania című folyóiratban és egyebütt megjelent bírálatok igazolják, a külföld is nagy örömmel és hálával fogadta e páratlanul álló kultúrtörténeti dokumentumok közzétételét. Kuzsinszky Bálint témáinak feldolgozásában a filológiai módszer felé hajlik, amit valószínűleg a görög és latin nyelvben való nagy jártassága fejlesztett ki benne. Éles látása és erős megfigyelőképessége azonban más irányban is könnyű utat nyitnak neki, amint az *„A legrégebbi terra-sigillata edények Pannoniában»* című művében szembeötlően megmutatkozik. Általánosságban a figurális emlékeknél igen nagy gondot fordít a stilisztikai-fag jellemző vonások megállapítására, a felíratos emlékeknél pedig határozottan történelmi irányban halad: keresi az elveszett életet is. Most, hogy áttanulmányoztuk Kuzsinszky Bálintnak és ifjabb archeológusainknak értékes és eredményekben gazdag munkálkodását, időszerűnek látjuk egy régi gondolat felidézését: a mi számunkra a római történet bensőségeiből megismeréséhez vezető út Pannoniából indul ki és ennek első állomása: Aquincum.

MÁLYUSZ ELEMÉR a történetírás terén a természetes fejlődésben megmutatkozó szálakat rendszeresen összefogó modern iskolának olyan képviselője, akinek munkáiban megvalósulva látjuk mindazt, amivel a modern iskola a történetíró munkálkodását elmélyíteni, tökéletesíteni kívánja jobb eredmények elérhetése céljából. Nála igazán könnyen rámutathatunk, hogy csak a főbbeket említsük, a

kutatás minden irányú kiszélesítésére, a forrásanyagnak különféle szempontok szerint történő értékelésére a legtávolabb eső vonatkozások bekapcsolásával, és a tárgy teljes ki-
merítésére, annyira, hogy az ő feldolgozásában még az el-
szigetelteknek látszó részletkérdések is tartalmi mineműsé-
gük szerint társadalmi osztályok, intézmények, nagy kultúr-
körök vagy épen korok éles vonalú összefoglalásába szer-
vesen beállítva, olykor az eddigelé nem is sejtett össze-
függések érzetetésével tárulnak eléink. Az Árpádházi b.
Margitról szóló tanulmányában például b. Margit személye
körül a középkori magyar egyház életét eleveníti meg olyan
szempontok, meglátások, hazai és külföldi összetartozan-
dóságok alapján, amelyeket többé nem hagyhat figyelmen
kívül az, aki ő utána a középkori magyar egyház történetével
akar foglalkozni. Értékes tanulmányainak hosszú sora mel-
lett terjedelmével is kiemelkedik »Sándor Lipót főherceg
nádor iratai« című műve, amely Magyarország újkorkori
történetének forrásgyűjteményében jelent meg. Meglepő,
hogy gondos és szigorú kiválogatással is milyen hatalmas
forrásanyagot gyűjtött össze; az egybekapcsolódást érez-
hetőbbé tevő kommentálásával pedig azt a nehezen meg-
közelíthető célt is eléri, hogy a forrásanyag a maga nyer-
seségében is életszínrt nyer. Mindazonáltal a forrásanyag
nagy értékességét igazán csak a szerző bevezető tanulmá-
nyából ismerhetjük meg. Témájának rejtett szálaít is kéz-
bentartó otthonossággal dolgozik és a fiatalon elhunyt
főherceg öt éves nádorságának két határpillére, az 1790—
91-i országgyűlés és a Martinovics-féle összeesküvés között
minden eddiginél jobb érthetőségben mutatja be a nádor
kormányzati tevékenységét, annak jelentőségét, hatását
— a nádor mellett szereplőkkel együtt. És az egésze ráveti
megvilágító fényét a kis korszak nagy vonalakkal megrajzolt
képe, amelyen erős vázlatossága mellett is rajta vannak e
forradalmas időknek forrongó, de kitörésre nem jutó meg-
mozdulásai olyan láthatóságban, amilyen vonatkozásban van-
nak a szerző témájával. Itt is, mint egyéb munkáiban, erő-
sen érezhető Mátyusz Elemér írói egyéniségének legsajáto-
sabb megnyilatkozása: kemény hit önmagában, az a ben-
sőséges meggyőződése, hogy az ő megállapításai helytállók,
hogy nála nincsenek félígazságok, mert ő mindent kellően
tisztázott, mielőtt állást foglalt. Ez az eredeti sajátosság
egyrészt magában hordja a megismert igazságért való harc-

készséget, másrészt pedig azt az eleven kötelességérzetet, hogy a megállapítások levonása előtt többszörösen át kell gondolni a dolgokat, mert csak úgy gyomlálhatók ki a következtetlenségnek jól elrejtőzködni tudó csírái. Ez az írói sajátosság így, a maga eredetiségében, mindenképen nagyon értékes. Mályusz Elemér felkészültségében sokoldalú, érdeklődésében pedig sokirányú. Témáinak kiválogatásában nem köti magát korhoz, sem szorosan elhatárolható diszciplinákhoz, hanem szabadon, és, mint az eredmények bizonyítják, teljes biztossággal mozog a história tágas térségein. Eleven tevékenységéből kifolyólag szeretjük őt az idősebbek közül átemelni történetíróink újabb generációjának élvonalára, azok közé, akikre a szent örökség átvétele vár. Ám a valóságnak megfelelően évein felül is ott van már, amikor a kibontakozott képességek a gazdag alkotásra elérkezett idejüket élik.

MISKOLCZY GYULÁ-nak »A horvát kérdés története és irományai a rendi állam korában« című, két kötetre terjedő munkájában a hivatásszerű történetírónak minden jó tulajdonsága érvényre jut. A szerteágazó, homályos bonyolultságokban bővelkedő tárgy már a maga nyersségében is olyannak mutatkozik, hogy eredményes feldolgozása igen éles látást és akkora tárgyilagosságot követel, hogy az író az igazság keresésében és megállapításában még tudat alatt se csússzék le az egyenes útról. A kérdés gazdag irodalma is inkább tehertételt, mint könnyebbséget jelenthetett a szerző számára. A kérdéssel foglalkozó korábbi írók ugyanis a forrásanyag zöméhez és legértékesebb részéhez hozzá sem férhettek, tehát a legjobb igyekezetük mellett sem láthatták a dolgok igazi összefüggését. Az így keletkezett tévedéseket és félreértéseket megtétezik a szándékos félremagyarázások, célzatos történethamisítások. További nehézséget okozott az is, hogy a szerző az iratok közlésében csak szűkösen kiszabott korlátok között mozgathatót és ezért az óriási forrásanyagot túlságosan meg kellett rostálnia. Ennek következményeképpen a közölt forrásanyagban szakadozottság támadt, amelyet azonban sikerült a szerzőnek igen szerencsés megoldással teljesen áthidalni terjedelemben is tekintélyes (424 l.) bevezető tanulmányában. A nem közölt forrásanyagot valósággal kiemeli holt állapotából azzal, hogy minden részében feldolgozza, értékesíti és pontos

utalással mások számára is nyilvántartja. Szigorú tervszerűséggel dolgozik. El is éri, hogy kitűzött céljának megfelelően tárgyát mindvégig egy vonalban tudja tartani annak sokszálúsága mellett is. Nincsenek felesleges kitérések, noha lépten-nyomon kínálkoznak a csábtíó alkalmak mellékes részletek bekapcsolására. Nem engedi, hogy a veszteség nélkül elmellőzhető oldalmegvilágítások hátrányosan befolyásolhassák a lényeg tisztánlátását. Ilyképen sikerül is neki a horvát nemzetiségi mozgalmat a maga teljességében és egy mederben úgy elénk tárni, ahogyan az II. József germanizáló kormányzati és politikai rendszerének visszahatásaképpen megszületik, elindul, formálódik, terebélyesedik 1848-ig. A szerző feldolgozásában a bonyolult kérdés nemcsak egészében, hanem részleteiben is megkapja a maga eredeti, igazi színét. Most utólag milyen könnyű már megállapítani, hogy ez a horvát nemzetiségi mozgalom tulajdonképpen kormánypolitikai kérdés; vezérlő-szálai a bécsi udvarban futnak össze, tehát pusztán csak magyar vonatkozásai alapján eredményesen nem is lehetett vele foglalkozni. Ha nem a történetírói értékek, hanem a keresve-keresett gyengeségek kiemelése volna a célunk, akkor sem tudnánk Miskolczy Gyula munkájában szóra érdemes hibákat találni. Ezt annál szívesebben állapítjuk meg, mert ezen a területen a szerző az a várva-várt szaktudósunk, akitől most már bizakodással remélhetjük a régóta feldolgozásra váró problémák teljes megoldását — előbb természetes elhatároltságukban és aztán együttességükben. Csak ilyképen fog véglegesen tisztázódni a nemzetiségi kérdés, a magyar nemzet XIX. századi életének e fontos, de kellő figyelemre nem méltatott tényezője, amelynek, mint hatóerőnek, teljesértékű bekapcsolása nélkül a XIX. század történetének összefoglalása is igen nehéz feladat. És minthogy a nemzetiségi kérdés a magyar nemzet életében a XIX. századon túl is fontos tényező, kell, hogy Miskolczy Gyula munkái nyomán legalább e vonalon valósággá váljék az iskolás szállóige: *Historia est magistra vitae*.

NAGY LAJOS nevét az archeológiai munkálkodások irányában nem túlságosan fogékony nagyközönség szélesebb köre előtt is ismertté tették azok a valóban nagyméretű erődásatások, amelyeket a közelmúltban Szentendrén, Budakalászon, Csillaghegyen, a Római fürdőnél és az

Eskü-téren végzett, noha ezekről még csak néhány áttekintő dolgozata jelent meg. A kutatások terén egyébként is a legszerencsésebb archeológusunknak nevezhetjük, aki feltűnésteltető eredményeit számításain, következtetésein és megérzésein felül annak a fáradságot nem ismerő, bámulatos odaadásának köszönheti, amellyel a maga tudományát hívségesen szolgálja. Az anyag feldolgozásában is az elsők között foglal helyet. Munkái közül, amelyek részben külföldi szakkölönyökben jelentek meg, a mi beszámolóink keretei között csak a kimagaslóbbakra hívhatjuk fel a figyelmet. A benyomott-díszű pannoniai, szürke, császárkori kerámiákat tárgyaló, terjedelmesebb munkájában úttörő is abban a tekintetben, hogy ő az első, akinek sikerült ezeknek pontos idejét és művelődéstörténeti helyét meghatározni. Két kisebb tanulmányában a pannoniai területen felfedezett sigillata-gyárakról értekezik és közli azokat a nagy történeti értékű leleteket, amelyeknek tanúsága szerint a Dunántúl római megszállásának kezdetei majdnem Augustus Octavianus koráig vezethetők vissza. A pannoniai falfestészetről szóló munkája az első komoly összefoglalás e téren. A domborműves stuccopárkányokat, az áttört fémmunkákat, mozaikproblémákat tárgyaló művei egyaránt alapvető értékűek. A felfedezése idején Európa-szerte élénk feltűnést és általános érdeklődést keltő, a maga nemében páratlanul álló aquincumi bronzorgonáról szóló igen becses műve épen most jelent meg. Az óbudai hármassívi keresztény temetői-templom kítűnő publikációja és a ravennai keresztény archeológiai kongresszuson tartott nagy beszámolója arról tesznek bizonyosságot, hogy nálunk az őskeresztény leleteknek ő a legjobb szaktudósa. Tárgyainak feldolgozásában a művészettörténeti irány domborodik ki legerősebben. Ebben a tekintetben felfogása sok eredetiséget mutat és megállapításai nemcsak helytállóak, hanem különösebb figyelemre is érdemesek. Szereti a témájával kapcsolatos vonatkozásokat teljesen kimeríteni és ilyenkor a bizonyítás minden módját igénybe veszi, amint azt főképen »A savariai kapitóliumon 1791-ben talált mozaikpadló« című igen tartalmas tanulmányában tapasztalhatjuk. Egyébként nála is, mint általánosságban a többi archeológusnál, érezhető a tárgyukhoz tartozó kultúrkörnek és történetnek rekonstrukciójára való törekvés. Azt hisszük, hogy ebben az irányban is még sokat remélhe-

tünk Nagy Lajostól, akinek már eddigi munkáiból is bátran következtethetünk a pannoniai kultúrtörténet nagyobbszabású megalkotására.

SZENTPÉTERY IMRE a maga szaktudományában egyedül álló tudósunk, akinek munkái alapján való értékeléséhez szorosan hozzátartozik az is, hogy kezdettől fogva határozott célkitűzéssel és rendszerességgel dolgozik. Ha egyfolytában végig tanulmányozzuk munkáit, amelyek közül itt csak az újabban megjelentekre mutatunk rá (Az Árpádházy királyok okleveleinek kritikai jegyzéke, Magyar oklevéltan), látni fogjuk, hogy ezek mind kapcsolatban vannak egymással abban a tekintetben, hogy valamennyi ugyanazon alaplapon áll. Ezt a folytonosan szélesülő alaplazatot pedig azok a sok ezerre menő kis részletkérdések alkotják, amelyeket Szentpétery Imre évtizedeken át nagy tudással és hozzáértéssel, kemény kitartással és mindezekon felül rengeteg időt igénylő utánjárással összeszededetett és tisztázott. Ám semmi sem veszett kárba, sem idő, sem fáradság, sem az áktákra fordított kritikai munka, mert többszörösen felhasználható építőanyagot kapott nemcsak a maga, hanem mások használatára is. Az Árpádházi királyok okleveleinek kritikai jegyzékét történetíróink osztatlan tetszéssel és kivételes elismeréssel fogadták; besorozódott történetirodalmunk maradandó értékei közé. Ennek ellenére sem kívánunk itt e jelentős munkával közelebbről foglalkozni, mert ebben a szerzőnek a diplomatikai kritikában való kiválósága minden egyéb történetírói készsége fölött hatalmasul uralkodik, amit természetesen maga a tárgy idéz elő. A »Magyar oklevéltan« című művéből azonban már csaknem hiánytalan teljességgel körvonalozhatjuk történetírói egyéniségét. Ez a húsz íves munka igen sovány kis füzeté zsugorodott volna össze, ha Szentpétery Imre csak azokat a részleteket foglalja össze, amelyeket előtte már kellően feldolgoztak és tisztáztak. De nem akart, nem tudott fél munkát végezni. Tárgyát a számára adott lehetőségek között teljesen kimeríteni igyekszik. Ilyen lehetőségek azonban egyedül csak az ő számára vannak. Meg van az említett széles alapzata, amelyet természetesen ezúttal még jobban ki kell szélesítenie. A teljesség kedvéért vállalja a kemény munkát, hogy a nagy ürességeket kitöltse — nem feltevésekkel,

hanem a maga kutatásain nyugvó eredményekkel. Ebben a munkálkodásában szinte megfoghatóan látjuk gondosságát a kiválogatásban, a csomópontok kiemelésében és megbízhatóságot szülő körültekintését a megállapításokban. Mind olyan képesség, amelyeket csorbátlanul megkövetel az ilyen kényes tárgy. Írói egyéniségének legjellemzőbb vonása azonban bármennyire ezekben gyökerezik is, mégis ezeken kívül áll: a sallangmentes, tiszta, természetes egyszerűsége való törekvés. A szerkesztésben, az anyag elrendezésében és feldolgozásában egyaránt mintaszerűen érvényre jut ez a nemes egyszerűség, a magától érthetőség, amellyel rendszerint a szorosabban elhatárolható szaktudományokban tökéletes otthonossággal mozgó tudósoknál találkozunk. Kétségtelen, hogy Szentpétery Imre műve, amelyben a tudomány modern eredményeinek feldolgozásával a magyarországi okleveles gyakorlat összefoglaló ismertetését nyújtja, mint szaktudományának kézikönyve is fölötte becses és gyümölcsöztető hatása gazdagon fog megmutatkozni: igazi értékelését azonban még sem itt, hanem magasan a dicséretes színvonal felett kell keresnünk. Csak ebben a magasságban tárul fel előttünk az a jellegzetessége is, hogy telve van ösztönzésekkel, új célkitűzésekkel a továbbhaladás irányában és ezzel a kemény, de hálás feladatokra szívesen vállalkozó fiatalabb történetírók előtt a kutatásnak eddig még alig-alig érintett területeit nyitja meg. Minden érték, ami Szentpétery Imre munkáiból kiemelhető, ebben az egyszerű ítéletben sűrítendő össze: a maga szaktudományát hatalmas lépéssel előbbre vitte. Tudós ennél nagyobb elismerést nem kaphat.

TÓTH ZOLTÁN »Mátyás király idegen zsoldos serege« című értékes tanulmánya abban a ritka szerencsében részesült, hogy az igazi szakmunkát jellemző súlyossága mellett is mindjárt megjelenése után szélesebb körben tudomást vettek róla. Ezt a szokatlan érdeklődést, sajnos, nem a munka olvasása váltotta ki, hanem a róla szóló ismertetések, amelyeknek súlypontja következetesen azon a megállapításon nyugodott, hogy Mátyás király zsoldos serege csak Mátyás halála után kapta a »fekete« elnevezést. Pedig a szerző értékekben gazdag munkájában ez a megállapítás csak egyik mellékterméke mindenre kiterjedő kutatásának, éles megfigyelésének, meglátó észrevevésének

olyan kicsiségekre is kiterjedőleg, amelyek mellett e kor-
szak írói meglátás nélkül haladtak el. A munka gerince
maga a zsoldos sereg. Ennek mibenlétét, összetételét, szer-
vezetét, felszereltségét és Mátyás háborúiban való szerep-
lését akarja tisztázni a szerző Bonfinius színes leírásával
és azokkal a későbbi írókkal szemben, akik részint Bon-
finius hatása alatt, részint a hagyományok kikerekítésével
túlságosan nagyranövelték Mátyás zsoldos seregének jelen-
tőségét és szerepét. A szerzőnek sok válaszra váró kérdést
kellett megoldania, sok okozatnak kellett eddig ismeretlen
okát megkeresnie és ennek következtében a tisztán hadtör-
téneti tárgy a feldolgozásban kortörténeti szálakkal szövö-
dik át és keretei itt-ott az ország határait is átlépik. A
szerző nyomról-nyomra haladva, az összegyűjtött adatok
alapján kivetközteti a »fekete« sereget hagyományos fel-
öltözöttségéből és bemutatja az adatainak megfelelő sze-
rény mivoltában: Mátyás királynak volt zsoldos hada, de
az csak része volt a seregnek, minden különösebb jelleg-
zetesség és szerep nélkül. Tóth Zoltánnak ebben a mun-
kájában is néhány eredeti és értékes történetírói vonásával
ismerkedhetünk meg. Nem szeret feltevésekkel, elgondo-
lásokkal és gyökértelen következtetésekkel dolgozni. Ha
a dolgok logikai összefüggésében szakadás mutatkozik,
minden terhet vállal és nem nyugszik addig, amig legalább
is kiegészítő útbaigazítást nem talál. Érezzük a munkában a
megfontolt, lassú haladást, a meg-megállást, az alkotó
léleknek azt a felette becses, de éppen oly terhes tevékeny-
ségét, amikor önmagát szüntelenül ellenőrzi. Talán ebben
kereshetjük a szerző egy másik sajátosságának kútfejét:
értékelésben az okleveles, az aktás forrásanyagot az el-
beszélő források fölé helyezi, azaz bizonyító erejüket
többre becsüli. Amennyire kerüli saját írásaiban a színt,
hogy az a lényegyet még lehelletszerű ráarakásával se
homályosíthassa el, éppen olyan kemény, szigorú szemmel
nézi a bőbeszédű auktorokat. Innen van, hogy előadása
tisztta, egyszerű, világos és olykor szűkszavú is, ha nincs
elegendő adata, mert azt, amit nem tud biztosan, a maga
hozzáadásával nem akarja körülírni. A részletek pontos ki-
dolgozása, összeillesztése oly kerek egészzé, hogy a töké-
letes egybeolvadást már nem az írói tevékenység eredmé-
nyének, hanem természetesen adódónak látjuk, azt bizo-
nyítja, hogy Tóth Zoltán nem egykönnyen válhatik meg

kéziratától. Újból és újból átnézheti, pihentetheti, tökéletesítheti a »Nonum prematur in annum« szellemében.

* * *

A bizottság 1934. április 14-én tartott záróülésén az előadói jelentés beható megbeszélése után egyhangú határozattal a következő döntést hozta:

A bizottság azzal a tiszteletteljes indítvánnyal járul a Magyar Tudományos Akadémia tekintetes második osztálya elé, hogy az 1934-ben esedékes Nagyjutalomra *Károlyi Árpádnak* »Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró póre« című művét, a nyolcvanegy éves szerző félszázados, szakadatlan történetírói munkásságának a legfényesebb alkotását; a Marczibányi-mellékjutalomra pedig *Szentpétery Imrének* »Magyar oklevéltan« című munkáját hozza a nagygyűlésnek javaslatba.

Budapest, 1934. április 1-én.

Finácsy Ernő

ig. és r. tag, elnök.

Gombos F. Albin

l. tag, előadó.

Domanovszky Sándor

r. tag.

Lukinich Imre

r. tag.

Hodinka Antal

r. tag.

Eckhart Ferenc

l. tag.

Az osztály és a nagygyűlés ezt a javaslatot elfogadta.

**b) Jelentés a dr. Chorin Ferenc-alapítvány
1932. évi kamatmaradványának
és 1933. évi kamatainak odaítéléséről.**

Tekintetes Akadémia!

A dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatmaradványának és 1933. évi kamatainak odaítélésére kiküldött vegyes bizottság az alapítvány ügyrendjének harmadik szakasza szerint megalakulván, a bizottság folyó évi április hó 16-án tartott ülésében az előadói jelentés alapján behatóan foglalkozott közgazdasági irodalmunknak számbajöhető ter-

mékeivel s javaslatát az alábbiakban bátorkodik a tek. Akadémia bölcs döntése alá bocsátani.

1. A bizottság megállapítja, hogy a díj elnyerése és ezzel kapcsolatban bírálókat céljából a tek. Főtitkári Hivatal útján a tek. Akadémia elé mindössze egy munka terjesztett: Bolberitz Károlynak »Magyarország vegyészeti ipar« című tanulmánya, melyet azonban szerzője utólag visszavont. Ennek következtében a bizottságnak az imént említett munkával nem kellett abban az értelemben foglalkoznia, mintha az az alapítvány kamataiból kitűzött díjat kifejezetten elnyerni kívánná, — ami természetesen nem volt akadály annak, hogy a bizottság az 1932—33. évekre vonatkozó szemléje megejtésénél Bolberitz munkáját is méltatassa.

2. A dr. Chorin Ferenc-alapítvány ügyrendje értelmében megalakított vegyes bizottság keze ez alkalommal tehát semmi tekintetben nem volt megkötve. S ha a bizottság más években is — függetlenül a pályázatra beérkezett munkáktól — szemlélődésének körét kiterjesztette az egyes években megjelent és figyelmet érdemlő összes munkákra, ezúttal a bizottság még inkább annak megállapítására helyezte vizsgálatának súlypontját, jelentek-e meg két év folyamán oly művek, melyek a díjra a siker reményében pályázhatnak. Csak e szemle megejtése után foghatott a bizottság tulajdonképpeni feladatához: ahhoz, hogy a legjelesebb művet — illetőleg műveket — kiválassza s azok jutalmazása iránt a tek. Akadémiának előterjesztést tegyen.

3. A kiküldött bizottság mérlegelte az alapítványi ügyrend II. szakaszában foglalt azt a körülírást, hogy az alapítványi kamatok elsősorban »a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körébe tartozó munkák« kitüntetésére szolgálnak. Érdeklődését éppen azért az imént meghatározott művek átvizsgálására korlátozta. Az alapítványi ügyrend ugyan módot nyújt arra is, hogy a díj — másodszorban tudományos vagy irodalmi becsüknél fogva kiváló államtudományi munkáknak jutalmazására fordíttassék; ennek a lehetőségnek az igénybevételére azonban nem volt szükség, mert a jelentés további szövegezéséből ki fog tűnni, hogy a közgazdaságtudományi munkák között is vannak olyanok, melyek a jutalomra teljes mértékben méltók, — sőt éppen az 1932—33. évi időszak a hazai közgazdaságtudomány termését olyan kiváló alkotásokkal gazdagította,

aminőkkel e tudomány magyarországi történetében csak elvétve találkozhatunk.

A bizottság azonban külön is rá kíván mutatni, hogy az alapítványi ügyrendben foglalt körülírást természetszerűleg úgy értelmezi, hogy a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körébe tartozó munkák közé nem csupán azokat a műveket sorolja, amelyek a magyar közgazdasági élet konkrét jelenségeivel foglalkoznak. Az alapítványi kamatok felhasználása iránt javaslatot tevő bizottságok egyébként más alkalommal is szemlét tartottak a magyar közgazdasági tudomány összes új termékei felett. Ezt tette a bizottság idei jelentésének előkészítése és kidolgozása során. A bizottságnak az a meggyőződése, hogy a közgazdasági tudományok művelése és e téren maradandó becslő alkotások létrehozása akkor is a legszorosabb kapcsolatban áll a magyar közgazdasági élet fejlődésével, ha e művek nem tapadnak szorosan a közgazdasági élet gyakran efemer tüneményeihez, hanem a közgazdasági élet problémáit magasabb horizontról vizsgálják s rendszerbe foglalják azokat a gondolatokat, melyek a gazdaságpolitika mind nagyobb fontosságra emelkedő anyagát szerves egésszé kovácsolják.

A bizottságnak az az álláspontja, hogy ha közgazdasági tudományunkat hivatott művelői olyan munkákkal gazdagítják, melyek a múlt eseményektől eltávolodva a tiszta tudományosság jegyében járulnak hozzá az eszmék tisztulásához — és szabnak irányt szinte akaratlanul is a hazai közgazdaság fejlődésének — a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak odaítélésénél is mindenkor nemcsak figyelembe veendők, hanem szinte kivételes érdeklődéssel és méltánylással kell fordulni feléjük azoknak, akik a tiszta tudománytól is várják a magyar közgazdaság hajójának szebb idők felé való irányítását.

4. A kiküldött bizottság jelentése igazolja, hogy az 1932. és az 1933. években számos olyan munka jelent meg, melyek a hazai közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körébe tartoznak, s öröndetes kivételképpen nem hiányoznak közöttük a tudomány nagyértékű nyereségét jelentő művek sem, melyek hatása messze túlhalad megjelenésük időtáján. Aligha kell hangsúlyozni, hogy a bizottság a két év irodalmi termését nem évek szerint elkülönítve, hanem egységesen vonta vizsgálat alá. Persze nincs szükség arra,

hogy a bizottság által gondosan átvizsgált összes munkák bírálata a tek. Akadémia elé terjesztessék. Elegendőnek látszik csak a kiemelkedő művekkel foglalkozni.

Nem mulaszthatja el azonban a bizottság annak megemlítését, hogy az 1932—1933. években, mint különben a megelőző években is — kötelességéhez híven — vizsgálódásainak körén teljesen kívül rekesztette azokat a műveket, amelyek szerzője a bizottság egyik vagy másik tagja volt.

5. A kiküldött bizottság leszegezi a tényt, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamataiból 2422.— P, az 1933. évi kamatokból pedig 3041.— P, összesen tehát 5463.— P áll rendelkezésre. Magyar viszonyaink mellett valóban jelentős összegű díj kiadásáról van tehát szó s annak ellenére, hogy a Magyar Nemzeti Bank-részvényekbe fektetett alapítványi tőke kamatai az elmúlt évek kamatjövödelmével szemben lényegesen megcsökkentek, a jutalomdíj ezidén is joggal számít a tek. Akadémia legnagyobb díjai közé. Sajnos, az elkövetkező években már kevésbé lehet — legalább egyelőre — számítani arra, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatai a régi magasságukat elérik. Annál inkább örülni kell tehát azon, hogy a most rendelkezésre álló kamatok teljes egészükben eredeti rendeltetésükre szabadítottak fel. A bizottság t. i. most is azt véli, hogy a nagylelkű alapító azt a célt is szolgálta az alapítvány tételével (s nem mást a tek. Akadémia az alapítványi ügyrend megállapításánál), hogy a közgazdasági tudomány jeles művelői, akik munkásságának gyümölcseit a gazdasági élet közvetve vagy közvetlenül oly gyakran érzi, a jutalomdíj nagysága által is serkentessenek tudományuk irodalmi művelése körül nemes verseny kifejtésére. A Chorin-díjat bárki csak egy ízben nyerheti el: sokszor egy élet során összehalmozott és elmélyedő munkásság eredményeit jelző műveket jutalmaz a tek. Akadémia bölcsesége és ítélete oly módon, mely legalább némiképen arányban áll a kutatásokra és azok anyagának rendszerezésére fordított nagy fáradsággal.

6. A magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak közül a statisztika körében az 1932. és az 1933. évek folyamán is több figyelemre méltó munka jelent meg. Azok a statisztikai vizsgálódáson alapuló dolgozatok, amelyekről a jelentés az alábbiakban említést tesz, jórészt két

kitűnő statisztikai hivatalunk publikációi sorában jelentek meg. Örömmel kell azonban megállapítani azt, hogy az ú. n. magánstatisztikai tevékenység is egyre szebb teljesítményekre pillanthat vissza.

a) A m. kir. Központi Statisztikai Hivatal közleményeinek sorában említésre méltó a »*Magyarország 1931. évi külkereskedelmi forgalma*« című kötet, melynek szöveges bevezetését *Meszlényi Emil* írta. Gazdasági életünk alakulásában különösen emlékezetes esztendő külkereskedelmi forgalmának legjellegzetesebb adatait foglalja össze ez a tanulmány, a válságos év megbénult forgalmát azzal a módszerrel világítván meg, hogy a konjunktúrális élet külkereskedelmi forgalmának adatsorai mellé helyezi a válságos évek adatsorait s így ad számot arról a kétséges előnyről, mely a behozatali többletnek kiviteli többleté váló átalakulásából származik.

b) A dr. Dobrovits Sándor által szerkesztett *Magyar Statisztikai Szemlében* került nyilvánosságra »*Magyarország fizetési mérlege és külföldi tartozásai az 1931. évben*« című tanulmány, ezúttal is *Szigeti Gyula* feldolgozásában és kommentárjával, — azzal a különbséggel, hogy a külföldi tartozások álladékanak részletes ismertetését *Walder Gyula* végezte el. Ennek a csupán bonyolult statisztikai módszerekkel vizsgálható problémának hivatalos statisztikai források alapján való napirenden tartásával *Szigeti Gyula* már előbb is érdemeket szerzett; azokat újabb munkájával, melyben a módszer bizonyos részletkérdéseit is kifejtette s figyelemmel kísérte az árszínvonal változásának a fizetési mérlegre gyakorolt hatását, öregbítette.

c) Ugyancsak a Magyar Statisztikai Szemle hasábjain tették közzé *vitéz Guóthfalvy Dorner Zoltán és Varsányi Gyula* »*A hazai iparcikkek áralakulása*« címen azoknak a vizsgálódásoknak rendszerezett, végig indexszámsorokba foglalt és grafikus ábrázolással is jól megvilágított eredményeit, melyekhez a kereskedelemügyi minisztériumban másfél éven át folytatott árstatisztikai megfigyelések révén jutottak. E munka érdeme az, hogy a sajnálatra méltó módon elhanyagolt kutatási körre terjed ki s hogy megfigyeléseinek frissességével és adattárának bőségével hiányt pótol. A szerzők figyelme kiterjedt a kartellált cikkek áralakulására s arra is, hogy a vámvédelem az egyes ipari főcsoportok áralakulásában milyen súllyal jelentkezik.

d) Az említett Szemle hasábjain olvashattuk *Konkoly Thege Gyula* »A magyar föld jelzálogos terhei az 1932. év végén« című tanulmányát, mely a m. kir. központi statisztikai hivatal időközben javított adatgyűjtéseinek alapján a jelzálogos és az összes többi terheket is tárgyalja, ez utóbbiak között a vagyonváltság-földek fejében járó terheket, az adó- és illetékhátralékokat, a be nem kebelezett hitelintézeti kölcsönöket, a kamathátralékokat, a kereskedelemmel és iparral szemben fennálló s végül az egyéb tartozásokat sorolva fel. A tanulmány súlyt helyez az egyes birtokkategóriák megterhelési arányára, igazi értéke azonban a jól kidolgozott statisztikai adattárban fekszik, melyekhez a szöveges magyarázat — helyesen — aránylag kevés megjegyzést fűz, a tudományra és a kormányzatra bízva azok kiaknázását.

A többször idézett Szemle 1932. évi évfolyamában jelent meg »*Gazdaságstatisztikai adatok 1926—32-ben*« címen *Sipos Sándor* adatgyűjteménye, az említett hét esztendőre vonatkozólag egybeállított termelési- és idősorokkal, továbbá bér- és áradatsorokkal, index- és viszonyszámokkal, a munkapiacra, a pénz- és hiteléletre stb. vonatkozó adatokkal. A tanulmányt, mely szépen megszerkesztett grafikonokra is támaszkodik, hasznosan forgathatja mindenki, aki a közelmúlt idők gazdasági életének hullámválása felől kíván tájékozódni.

Külön meg kell emlékezni a m. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak arról az immáron másodízben történt vállalkozásáról, az 1932. évi »*Magyar statisztikai zsebkönyv*«-ről. A zsebkönyv nem csupán a hazai anyagot foglalja rendkívül áttekinthető módon rendbe, hanem olvasói számára a legfontosabb nemzetközi adatokat is nyújtja. A szerkesztés munkája *Mike Gyulát* dicséri s nem kétséges, hogy a hazai közállapotok iránt való érdeklődésnek szélesebb rétegekben való felkeltését s a magyar közgazdasági élet problémáival való könnyebb foglalkozhatást, valamint általában népünk közgazdasági műveltségének fejlődését is kiválóan szolgálja ez a kis mű.

A »*Journal de la Société Hongroise de Statistique*« hasábjain jelent meg Elekes Dezső tanulmánya: »*Le rôle de l'industrie dans les États danubiens eu égard particulièrement à la coopération internationale*«, mely a szerző nagyobb tanulmányának kivonatos részlete, s melyben ér-

tekes adatösszefoglalások segítségével vizsgálja a kérdést, a megoldás útjainak tagolásaira is kitérve.

b) A Budapest Székesfővárosi Statisztikai Hivatal kiadványai közül a *Statisztikai Közleményeknek* Illyefalvi Lajos által szerkesztett sorozatában már a korábbi években is számos olyan munka került a nyilvánosság elé, melyekről a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamatainak odaitélése ügyében javaslatot tevő bizottsági jelentések megemlékeztek. Most, midőn két esztendő irodalmi alkotásainak áttekintéséről van szó, sincs máskép.

Farkasfalvy Sándor: »A budapesti gyárak üzemi és termelési statisztikája« címen megírt monográfiájában főként az 1926—27. évi statisztikai anyag alapján vizsgálta a statisztikai észlelés-nyújtotta minden vonatkozásban a budapesti gyáripár helyzetét. Munkájának fejtegetéseéhez kapcsolódó részletes statisztikai táblázatok lehetővé teszik a Budapestre koncentrált iparnak — Csonka-Magyarország ipara magjának — szintén a legkisebb részletekig terjedő vizsgálatát. A magyar statisztikai kutatás régóta érezte annak hátrányát, hogy a már több mint egy évtizeddel ezelőtt újonnan szervezett gyáripari statisztika anyaga pénzügyi akadályok miatt csak nagyon mostoha bánásmódban részesült. A »Statisztikai Közleményekben« megjelent gyűjteménynek jelentős érdeme az, hogy az országos statisztikai adattárnak legalább a budapesti vonatkozásokban való ki-merítő feldolgozását elősegítette, s ezzel azt átmentette a későbbi időkre.

A gazdasági statisztika körébe vág az említett kiadványsorozatnak az a kötete, mely »A fővárosi hitelintézetek« címet viseli és szerzője *Szőnyi Gyula*. Ennek a tanulmánynak a becsét is emelik azok a részletes statisztikai táblázatok, melyek a budapesti hitelintézeteket illetőleg egyéb magyar forrásmunkákban nem található anyagot foglalnak össze. De a tanulmány szövege is derekas munka eredménye. Szerzője megrajzolja a fővárosi hitelintézetek történetét is, fejtegetéseinek gerince azonban az 1925—28. évek adatainak méltatása, miközben a szerző külön foglalkozik a gazdasági életünkben oly nagy szerepet játszó Magyar Nemzeti Bank, a Pénzügyi Központ és a Postatakarékpénztár viszonyaival. A munka különben követi azt a rendszert, amelyet a »Statisztikai közlemények« egyik korábbi kötete inaugurált, — a vizsgálatok tengelyébe az

ország gazdasági helyzetének jellemzése került és azok mérlegeléséhez kapcsolódott a kutatások vonala.

A Székesfőváros Statisztikai Hivatala régtől fogva különleges vizsgálatok tárgyává tette a részvénytársaságok munkásságát, s ebben a szemléleti körben a multban számos jeles munkát adott ki, — közöttük néhai kitűnő tagtársunk, Körösy József hatalmas és tudományos érdemekben bővelkedő monográfiáját is. A tradíció is kötelezte tehát a hivatalt arra, hogy nagyszabású kiadványsorozatában *»A budapesti részvénytársaságok pénzügyi viszonyainak alakulását«* is feldolgoztassa. Ezt a munkát a közelmúlt esztendőkre vonatkozólag *Török István* végezte el, aki megrajzolva a fejlődés képét a 70-es évektől, egyben az 1927—28. évek statisztikai adatai alapján markolta össze azok tanulságait, vizsgálat alá véve a részvénytársaságokat vállalati ágak szerint is.

Bodor Antal »Budapest mezőgazdaságá«-val foglalkozott s annak multján és jelenén végig tekintve kívánt feleletet adni arra a kérdésre, hogy lehet és szükséges-e a földművelést tovább folytatni ott, ahol annak területe rohamosan fogy, jövedelmezősége pedig az alacsony terményárak, a magas földbérek és terhek, s az olcsóbban termelő vidék versenye miatt egyre csökken. Arra az eredményre jutott, hogy a főváros területén a termelés számára megmaradó terület az intenzív zöldség-, gyümölcs- és virágkertészet továbbfejlesztésére is sokáig elegendő lesz.

A székesfővárosi statisztikai hivatal publikációi között emlékeznünk meg *»Budapest épület- és lakásviszonyai az 1920—25. években«* című nagyobb méretű közleményről, nemcsak a benne rejlő gazdag, a városi statisztikai hivatalok munkásságában is párját ritkító anyagért, hanem azért is, mert a kiadványt kitűnően átgondolt jelentés vezeti be. A jelentés *Illyefalvi I. Lajos* műve, s annak kiváltképpen a *lakásstatisztika* adataira támaszkodó része keltett nagy érdeklődést.

De ugyancsak az ő szaktudásának s a társadalmi problémák iránt érzett mély vonzódásának köszöni a magyar statisztika azt, hogy az *1930. évi népszámlálás eredményei közül a lakásviszonyokkal foglalkozó második rész* nem egészen két esztendővel a nagy észlelés végrehajtása után már nyilvánosságra került. Ez a mű a magyar szociálpolitikának a lakásviszonyokat kutató vizsgálati körében sokáig

standard forrásmunkája marad. Felépítése, melynek vezető gondolata az, hogy a lakásstatisztikát minden irányban a lakók társadalmi tagozódása szerint munkálja ki, — szakadatlanul kombinálva e döntő szempontot a lakás nagyságával, majd a bér magasságával is, — egyenesen grandiózus.

A szintén a székesfővárosi statisztikai hivatalnak kiadásában megjelenő *»Városi Szemle«* gazdag anyagából kiemelkedik a bizottsági jelentés szempontjából *Hajdrik Sándor* tanulmánya: *»A törvényhatósági jogú városok háztartásáról«*. Hajdrik, kinek munkásságáról alább még említés tétetik, közvetlen statisztikai adatgyűjtések híján, a városi költségvetések adatainak feldolgozásával teremtett összeköttetést a m. kir. központi statisztikai hivatal által egykor, 1910-ben végrehajtott nagy adatgyűjtés és az 1930. év saját maga összeróttá eredmények között. Szépen méltatta a kérdés multját, összefoglalta a törvényes intézkedéseket és erősen hozzájárult ahhoz, hogy ugyanabban az időtájban mások által végzett kutatásokkal együtt a magyar közháztartások életének olyan fontos részlete felett lebbent meg a függöny, melyek problémái régóta napirnden vannak, de a szükséges kimerítő statisztikai anyag máig hiányzik.

c) A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából és támogatásával a Magyar Közgazdasági Társaság által kiadott és *Heller Farkas* által magas tudományos színvonalon szerkesztett *»Közgazdasági Szemle«* anyagából három tanulmányról emlékezünk meg, melyek kifejezetten statisztikai anyagúak, vagy legalább is a statisztikai módszereket erősen alkalmazzák.

Az egyik *Ruzicska Lajos* tanulmánya *»A magy. kir. államvasutak személydíjzásbásáról«*: anyaga bizonyos vonatkozásokban a kiegyezés koráig nyúlik vissza, s lépten-nyomon a jelent a multtal összehasonlító statisztikai adatok alapján bizonyítja azt, hogy államvasútaink személyszállítási politikája rendes viszonyok között megfelel azoknak a követelményeknek, melyeket állami üzemtől várni lehet, — célirányos, gazdaságos és közérdekből előnyös vezetésre vall.

A már említett *Hajdrik Sándor* ugyanabban a folyóiratban *»Államháztartásunk alakulása a szanalás óta«* címen a magyar állami költségvetési irányzatok és zárszámadások

1924/25-től 1931/32-ig terjedő eredményeit dolgozta fel és kommentálta a probléma mélyebb jelentősége iránt is nagy érzékkel.

Ugyanott jelent meg Szádeczky-Kardoss Tibor munkája: »A közterhek alakulásáról Csonka-Magyarországon«. Ez a tanulmány a pénzügyminisztérium által kiadott »Adóstatisztika« első és második kötetének tanulságait összegezi úgy, hogy a publikált anyagot vizsgálódásainak céljaira átalakítja, s így jut el a nemzeti jövedelem és a közteher összehasonlítása után arra az eredményre, hogy immár alig halasztható feladat a közteher enyhítése.

d) Az a forrásmunka azonban, melynek alapján Szádeczky-Kardoss Tibor tanulmánya készült, egyébként is érdemes arra, hogy arról e jelentésben említés történjék, — s még inkább a *pénzügyminisztérium »Adóstatistiká«*-jának az 1932. évre vonatkozó III. füzetéről, amely az 1933. év decemberében került az országgyűlés elé.

Az adóstatisztika jelentőségét a tisztelt alulírott bizottság nem annyira e statisztikai ágazat állampénzügyi vonatkozásaiban látja, mint inkább az adóztatásnak a közgazdasági életre gyakorolt — vagy gyakorolható — hatásainak nyilvántartásában. E részben örömmel kell megállapítani, hogy a pénzügyminisztérium készülő adóstatistikája szerény kezdet után egyre izmosabb, nagyobb jelentőségű eszköze lesz a Magyarország közgazdasági helyzetét mérlegelni akaró kutatásoknak. Nyilvánvaló ugyan, hogy különösen az adóknak egyes foglalkozási-, illetőleg társadalmi rétegekre nehezülő terhét kipuhítolandó, szükség volna a máris rendelkezésre álló eredmények bizonyos kombinatív feldolgozására, — de a tényleges viszonyok szemléltetésével nemcsak a közigazgatás, hanem a tudományos munka szempontjából is hatalmas előnyt jelentenek az adóztatás jogcíme, neme és másrészt a terület szerint szépen tagolt adatok, amelyeket az adóstatisztika már ez idő szerint is felölel.

e) A *Magyar Gazdaságkutató Intézet* — kéthavonként megjelenő gazdasági helyzetjelentésein kívül — időnként külön kiadványokat is tesz közzé. Ezek közül az 1933. évben két munkálatról emlékezünk meg. Az egyik György Ernő műve, »Az árak alakulása az 1931. július—1933. április havi időszakban«, mely a szerzőnek ugyancsak az említett intézet kiadásában »Árak alakulása a kereskedelmi for-

galomban» címmel megjelent dolgozatának folytatása. Ennek a tanulmánynak is, mint elődjének kétségkívül érdeme, hogy a kereskedelem bizonyos ágainak körében — közöttük a textil-, a gyarmat-, fűszer- és csemegeárú, valamint a vas- és fémárúkereskedelem is helyet foglal, — a nagy- és kiskereskedelmi árakat egyaránt kutatás tárgyává teszi, s mindenek előtt arra a kérdésre kíván választ adni, hogy a detailkereskedelem bruttó-haszna miképen alakul, — megáll-e az a tétel, hogy a nagy- és kiskereskedelmi árhullámozásban rendszerint időbeli különbség mutatkozik.

Figyelmet érdemel az ugyancsak a Magyar Gazdaságkutató Intézet külön kiadványainak sorában megjelent az a tanulmány, amely a *»Mezőgazdasági munkanélküliség Magyarországon«* címen Matolcsy Mátyás tollából eredt. Matolcsy a mezőgazdasági munkanélküliség meghatározását eredeti formában adta, s a mezőgazdaság munkaszükségletét grafikusan ábrázolva vizsgálta a mezőgazdasági népesség foglalkoztatottságát és fejtegette a kedvezőtlen foglalkoztatottság okait, nem mulasztva el vizsgálódásainak körét kiterjeszteni az agrár lakosság jövedelmi viszonyaira, valamint vásárló erejére.

f) *»Magyarország vegyészeti ipara«* címmel adta ki Bolberitz Károly művét. Ez a tanulmány a magyar vegyészeti ipar háború előtti fejlődésének felvázolása, s a vegyészeti iparnak a többi iparokhoz és a mezőgazdasághoz való viszonyának megmagyarázása után elsősorban ez ipar helyzetét tárgyalja szisztematikusan. A mellett azonban a fogyasztás és a forgalom adatainak is feldolgozásával szerző az ipar jövőjét is megrajzolja. Bolberitz későbbi munkássága elé is várakozással tekinthetünk, ha természetesen helyeselni is kell azt az okos ítéletét, hogy a pályázatra előbb kifejezetten benyújtott munkáját azután attól visszavonta.

b) A mezőgazdasági számtartási statisztika legújabbán nálunk is szervezkedő munkaterületének hajtása az a munka, amelyet Keztyüs Lajos tett közzé *»A kisgazdák számtartási rendszere és a Debrecen-vidéki kis- és középgazdaságok 1931—32. évi jövedelmezőségi eredményei«* címen. A tanulmány kifejti a számtartásokon alapuló statisztika módszerét, s tervet dolgoz ki arra vonatkozólag is, hogy miképen lehetne Magyarországon a mezőgazdasági

számtartásokat elterjeszteni. Az egyes gazdaságok számtartásainak publikációja (15, illetve 13 gazdaságról volt szó, s jobbra 50—120 hold kiterjedésűekről) koránt sem egyszerű adatközlés formájában történik, hanem mindvégig a jövedelmezőséget megvilágító számítások segítségével.

h) Nem volna teljes az 1932—33. évi statisztikai tudomány jelesebb termékeire vonatkozó beszámoló, ha nem esnék megemlékezés arról a gyűjteményes munkáról, amely *Kenéz Béla* negyedszázados professzori munkásságának évfordulójára jelent meg, s amelyben vitéz *Moór Gyula* (Érték-e a nemzetek szövetsége az emberiség számára?), *Csekey István* és *Surányi-Unger Tivadar* (Dumping-e az orosz kivitel?) jeles tanulmányai mellett statisztikai irodalmunknak is számottevő termékei kerültek a nyilvánosság elé. *Schneller Károly* »Népességi problémáink az 1930-as népszámlálás tükrében« címen a városi és vidéki népesség fejlődésének szigorúan tudományos áttekintését nyújtotta. *Szádeczky-Kardoss Tibor*, kinek másik munkájáról már előbb említést tettünk, »A munkanélküliség statisztikai módszerei és főbb tanulságai Magyarországon« címen nálunk meglehetősen elhanyagolt tudományos problémakört karolt fel és vitt előbbre. *Varga István* »Csonka-magyarország gazdasági fejlődése«-nek tömören összefoglalt képét rajzolta meg, s nem mulasztotta el megemlékezni a struktúra-változásokról, továbbá a termelési és értékesítési feltételek módosulásáról, részletesen jellemezve az utolsó 10 év fejlődését.

7. A statisztika körébe vágó munkák bírálata után a bizottság azokat a műveket veszi sorra, melyek tartalmilag az agrárpolitika körébe sorolhatók.

a) *Horti József* a »Mezőgazdasági válság 1920-tól napjainkig« című tanulmányában vizsgálatainak középpontjába az árproblémát helyezi, s a jelenlegi mezőgazdasági válság elemzése után keresi az annak enyhítését biztosító eszközöket.

b) *Gróf Berchtold Zsigmond* műve: »A magyar mezőgazdaság fogyasztói piacai« részben azonos síkon mozog, mint a Hortié. Tulajdonképeni célkitűzése mégis más: a védővámok hatását igyekszik megállapítani iparos fogyasztói piacaink mezőgazdaságára, s jellemzi mezőgazdaságunk termésmézes fogyasztói piacainak külkereskedelmi forgalmát.

c) *Gesztesy Nagy László*, az agrárpolitikának régi,

szorgalmas munkása, »A mezőgazdasági munkáskérdés« címen értekezett. Figyelmet szentel a mezőgazdasági munkanélküliség okainak felderítésére és azok megszüntetésére irányuló kérdéseknek. Méltatja az eddigi eredményeket, s a felmerült javaslatokat. A kibontakozás fő útjának az értékesítés javítását véli, de utal a birtokpolitika fontosságára és sok eredményt vár a telepítési akció elindításától, valamint a kisbérleti rendszer terjedésétől.

d) *Móricz Miklós* »Az erdélyi föld sorsa« címen nagyobb monográfiában vette vizsgálat alá az 1921. évi román földreformot. Boncolja annak végrehajtását és eredményeit, s rendre beszámol azokról a visszaélésekről, amelyeket a magyarság rovására a földreform során elkövettek.

e) A magyar agrárpolitikai irodalom gazdagítása szempontjából örömmel kell azoknak a szakember tudásával, s eleven tollal megírt tanulmányoknak megjelenését üdvözölni, amelyeket *Sebess Dénes* tett közzé »*Magyar agrár-evolúciók 1902—1932*« címen. Nagyonbára szerző korábban megjelent, s most csokorba kötött dolgozatai ezek a tanulmányok, amelyek a magyar agrár-fejlődés történeti vázlatával, a földtulajdon alakjával és jogviszonyaival, a mezőgazdasági hitellel és eszközeivel, a különböző reformtörekvésekkel, valamint a legújabb földreformok bírálatával foglalkoznak. Sebess értekezései a még mindig erős fejlesztésre szoruló magyar agrárpolitikának értégyarapodását jelentik.

f) Méreteiben is hatalmas annak, a Magyar Gazdaszövetség által rendezett szakértekezletnek az anyaga, melyet a Magyar Tudományos Akadémián tartott előadásával *Albrecht királyi herceg* indított meg a múlt év tavaszán, s vezetett a nagy ügy iránt érzett lankadatlan érdeklődéssel végig. Méltó párja volt ez a szakértekezlet annak a jó emberöltővel ezelőtt tartott másik nevezetes ankétnak. Kitérő előadók sora — közöttük Akadémiánknak is számos tagja — vették sorra a telepítés problémáit. Magának a szakértekezlet elnökének a kérdés legfontosabb részleteit felölelő, s a megoldás útjait is egyengető előadása egyik legbecsesőbb darabja az ankét nyilvánosságra hozott anyagának. A többi előadás közül ki kell emelni *Czettler Jenőét* (A telepítés főszempontjai), *Mattyasovszky Miklósét* (A Darányi-féle telepítés tanulságai) és *Ihrig Károlyét* (A te-

lepités szervei, különösen a szövetkezetek). Az előadásokhoz kapcsolódó vita is magas színvonalú volt, s a telepítési szakértekezletet úgy kell tekinteni, mint a nagy mozgalom megszervezésének tudományos előkészítését.

h) S végül meg kell említeni az agrárpolitikai irodalmat illetőleg Czettler Jenőnek »Agrárpolitika« címen (a »Magyar Szemle« kincsestárának 66. kötete) megjelent monografiáját, melyben akadémiánk t. tagja e tudományág alapproblémáit világosan, jól átgondolt rendszerbe foglalva tárgyalja, mindig nagy súlyt helyezve a magyar vonatkozások kidomborítására.

8. A közgazdasági tudományok egyéb körébe vágó munkálatok közül előbb a gazdasági politika bizonyos részletkérdéseit tárgyaló művekről történjék a bizottság jelentésében megemlékezés.

a) A magyar közgazdasági irodalom fiatalabb művelői közül a már említett Matolcsy Mátyás »Nagybritannia energiagazdálkodása« című tanulmányában az energiagazdálkodást, mint az ország új gazdasági ténykedését tárgyalta s elsősorban Anglia energiakészleteivel, széniparával és villamosításával foglalkozott oly időpontban, mikor Magyarországon is előtérben állott — és áll — az energiagazdálkodás észszerű megszervezése.

b) Ifj. Fellner Frigyes rövid egymásutánban két monográfiát tett közzé. Az egyik »A távol kelet közlekedési ügye« címen elsősorban a japáni, kóreai, kínai és mandzsuriai vasutak problémáját boncolja, valamint a japáni és kínai tengerhajózást; vizsgálódásaira azzal teszi rá a koronát, hogy a távolkeletnek a többi világrésszel való kapcsolatait is alaposan kifejti. E munkájához méltán csatlakozik ifj. Fellner Frigyesnek a »Kereskedelmi tengerhajózás és problémái« című újabb műve, melynek különösen értékes fejezetei a tengerhajózásnak a világválságban való helyzetével, továbbá az államnak s a tengerhajózásnak kapcsolatával s különösen a beavatkozás kérdésével foglalkoznak. Mindkét munka látszólag távolabb esik a magyar közgazdasági élet problematikájától, — bár különösen az európai tramp-hajózás esetében a magyar kapcsolat is felszínre kerül. Mégis számon kell tartani azt, ha a közgazdasági tudományokkal foglalkozó fiatal magyar generáció érdeklődését olyan problémák ragadják meg, amelyekben való elmélyülés vitathatatlan bizonyossága a tudományos munka iránt való vonzódásuknak.

c) Ezért kell megemlékezni a már említett vitéz Guothfalvy-Dorner Zoltánnak »Franciaország ipara és iparpolitikája 1870—1914-ig« címen a Magyar Közgazdasági Könyvtár 13. kötete gyanánt megjelent művéről is. A vezető eszméáramlatok és politikai események, majd a gazdasági helyzetkép s az ipar általános helyzetének vázolása után a munka szerzője ahhoz a módszerhez folyamodik, hogy Franciaország jelentősebb iparai közül a vas- és textiliparokat tüzetesen jellemzi. Azután tér át az ipar közigazgatási jogi kereteinek megjelölésére, a francia vámpolitika fejlődésének kidomborítására s végül sorra veszi az iparszervezés és iparpártolás kérdéseit, külön foglalkozva a közvetlen és közvetett iparpártolással. Szerző munkájának anyagát franciaországi ösztöndíjas tanulmányútja során gyűjtötte össze. Hasonló művek beszédes cáfolatai azoknak a sokszor indokolatlan támadásoknak, amelyek a szervezés nagy jelentőségét fel nem ismerő oldalról néha a multban elhangzottak a magyar ifjúság tudományos nevelésének szolgálatában álló külföldi ösztöndíjak ellen.

d) A Magyar Szemle Kincsestárának sorozatába (60. szám) iktatódott a már szintén említett Judik József »A pénz« című monográfiája, melynek hangja s megírási módra híven szolgálja azt a célt, melyet a sorozat maga elé tűzött: a tudományos alapvetések minél szélesebb körökben való terjesztését. Az egyes fizetőeszközök történeti kialakulásának vázolása után Judik ismerteti a pénzrendszereket s a jegybank feladatai felől is tájékoztatja az olvasót, — bibliographia nyújtásával további tanulmányok végzésére is ösztönözvén közönségét.

e) A »Közgazdasági Szemle« 1932. és 1933. évfolyamaiban a most tárgyalt vonatkozásban is több olyan tanulmány jelent meg, melyek címét a bizottsági jelentés szövegébe kell foglalni.

Andreich Jenő művét: »Az ártörvényszerűségek statisztikai megközelítése«-t akár a statisztikai tudomány újabb termékei között is említhette volna a bizottság. Valójában azonban mégis a bizottsági jelentésnek ebbe a részébe kívánczik s azt a bizottság azon a jogon is nyilvántartja, mint a matematikai módszerre támaszkodó magyar közgazdasági irodalom egyik alkotását.

Ugyanezen a címen kell megemlékezni Theiss Ede tanulmányáról: »Az időmozzanat az exakt közgazdaságtan-

ban», melyben a matematikai és közgazdasági műveltségének a kapcsolata még inkább kifejezésre jut.

Takaroné dr. Gáll Beatrix: »A tiszta ökonomia és az univerzalizmus viszonya« című értekezésében arra az eredményre jut, hogy ha Spann eredményeit összeköttetésbe hozná a tiszta ökonomia nagyszerű exakt eredményeivel s kitöltené annak hiányait, előnyeit pedig összeolvasztaná az universalismusával, akkor ő lenne a közgazdaságtudomány Messiása, kire ez idő szerint még várunk.

Lipták László: »Az összeomlási elmélet fejlődése és bírálata« című tanulmányában azt hangoztatja, hogy a mai gazdasági rend lényege a munkafeltételekben van s hogy a kapitalizmus elnevezésnél jobban megfelel a szociális vagy szervezett individualizmus. Nincs értelme — szerintem — összeomlásról ott szólni, ahol az átszervezés segít,

9. A lehetőséghez mértén kimerítően számolt be a bizottság az 1932—1933. évek irodalmi alkotásainak gondos megvizsgálása után azokról a jelesebb munkákról, melyek méltók arra, hogy az évről-évre megújuló szemle anyagába beillesztessenek.

A fentebb egyenként felsorolt tanulmányok, értekezések, nagyobb vagy kisebb monográfiák között számos olyan van, amely a figyelmet valóban felébreszti s vagy írójának jövődő munkássága iránt ébreszt nagyobb érdeklődést, vagy pedig annak bizonyossága, hogy szerzője hű maradt a tudományos színvonalhoz, amelyet már korábban elért.

De bármennyire is igyekezett a bizottság az említett művek jó oldalait mérlegelni, arra a meggyőződésre mégsem juthatott, hogy közülük válassza ki azt a művet, — vagy azokat a műveket, — melyeket a dr. Chorin Ferenc-alapítványnak ezúttal két évi kamataiból alakuló jutalom odaítélésére érdemesnek tart.

Zavart azonban ez a körülmény a bizottság jelentésének megszerkesztésénél egyáltalán nem okozott. Nem okozhatott annál a körülménynél fogva, mert a magyar közgazdasági tudomány élén járó képviselőinek tudományos munkarendjében éppen a megfigyelt évek folyamán olyan nagyszerű alkotások érlelődtek meg a kiadásig, melyek vitán felül — sőt legnagyobb mértékben — érdemesek a jutalmazásra.

A véletlen körülmények összejátszása idézte elő azt

a rendkívül öröndetes tényt, hogy Akadémiánk három jeles tagja adta át a nyilvánosságnak a közgazdaságtan és az azzal összefüggő pénzügytani tudományok körében egy-egy alkotását.

1933. kora tavaszán került ki a sajtó alól *Navratil Ákos* nagyvonalúan megírt »Közgazdaságtan«-ának I. kötete, mely a közgazdaságtan elméleti problémáinak jelentős részét dolgozta ki. Szinte ugyanakkor került az olvasóközönség kezébe a másik kitűnő akademikusként, *Heller Farkas* »Közgazdaságtan«-ának II. kötete, — harmadik teljesen átdolgozott kiadásában, a gazdaságpolitika rendszerét nyújtva. Az év késő őszén végül, de pontosan meg nem állapítható időben, jelent meg *Balás Károlynak* »Pénzügytan«-a, illetőleg annak első részlete.

a) *Balás* pénzügytana azonban az előszó szerint egyelőre még csonka. Az első közlemény, mint szerző is mondja, a közjövedelmek és a társadalmi jövedelemeloszlás viszonyainak magyarázatát, az adók általános tanát és a főbb residuális (egyenes) adók leírását adja, míg a második részlet anyaga a főbb közvetett (ár) adók és egyéb közületi jövedelmek leírását és a közszükségleteknek és közház-tartások rendjének, valamint a közhitelnek magyarázatait fogja felölelni.

A már nyilvánosságra jutott első részletből is meggyőző erővel tűnik ki az, hogy *Balás Károly* Pénzügytanában, ha annak majd a közel jövőben második részlete is nyilvánosságra jut, nagyszerű alapvetését adja meg a pénzügytannak. Erre a munkára a hazai viszonyok között azért is szükség volt, mert a pénzügytan korábbi kitűnő termékeinek megjelenése óta már több mint egy évtized telt el s így mód nyílt a tudomány fejlődésében azóta mutatkozott eredmények összegezésére. Az első részlet jeles értékei a mellett szólnak, hogy *Balás Károlynak* minden tekintetben sikerül feladatát megoldani. A bizottság mégis úgy határozott, hogy ezt a művet ez évben előterjesztendő jelentésének anyagából kikapcsolja s álláspontját csak akkor fejt ki, ha *Balás* »Pénzügytan«-át már teljes egészében tudományos kritika alá vonhatja.

b) Így a bizottság abba a helyzetbe került, hogy a még hátralevő munkákra vonatkozó szemlélét immár csak két műre összpontosíthatja: *Navratil Ákos* és *Heller Farkas* tisztelt tagtársaink már fentebb megnevezett műveire.

Mindkettő — mint az alábbiakból kitűnik — ritkán előforduló értéke a magyar közgazdasági irodalomnak s közülük elsőnek Navratil Ákos könyvével azért foglalkozik a bizottság, mert logikus előbb annak a munkának jellemzését adni, amely a közgazdaság elméletének körébe vág.

Navratil Ákos hasonlóan nagyszabású tudományos munkával, mint aminő *Közgazdaságtanának most megjelent I. kötete*, a múltban is nem egyszer jelentkezett. Jól ismertek azok az értékek, melyek »Közgazdasági és pénzügytani jegyzetek« címen már 1906-ban hirdették egyetemi előadásainak magas színvonalát. A közgazdaságtan egyetemi tanításának pedig egyik legkitűnőbb összefoglalása »A társadalmi gazdaságtan és közháztartástan vázlata« című több kiadásban megjelent s a kérdések lényegét mindenkor nagyszerű ökonomiával megvilágító könyv, melyből sok ezer ifjú tanulhatta meg világosan a közgazdaságtan alapproblémáit.

Navratil Ákosnak tudományos egyénisége régebbi munkái közül azonban talán leginkább abban a monográfiában bontakozik ki, mely — »A gazdasági élet és a jogi rend« — adalék a másodlagos gazdasági jelenségek elméletéhez — címen Földes Béla tagtársunk megünneplésére szánt dolgozatok között jelent meg, — majd később német nyelven is — s amelyben Navratil a tiszta gazdasági kategória és másrészt a jogi kategória egymáshoz való viszonyát igyekezett kivizsgálni, — különös tekintettel a jövedelemeloszlás jelenségeire. A régebbi korszakra esik Navratilnak valutánk helyreállításáról írt tanulmánya is, mely a háború alatt megjelent pénzelméleti és valutapolitikai dolgozatok anyagának megmunkálásával tárgyalta a pénzérték alakulásának és a valuta javításának kérdéseit. A 20-as évek óta Navratil Ákos inkább bizonyos részletkérdések tudományos feldolgozásával adott magáról életjelt. A »Közgazdasági Szemlé«-ben számos mintaszerű tanulmánya jelent meg s komoly, valódi nyereség volt irodalmunk számára — a szerző éles judiciuma folytán — »Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban« címen az Akadémián megtartott székfoglaló előadása.

A viszonylagos csend azonban, mely munkásságát az utolsó évtizedben jellemezte, valóságban lázas munkát, szünetlen erőfelfejtést, a legnagyobb eredmény felé való törekvést jelentett. Ekkor készítette elő Navratil Ákos szinte

páratlan szorgalommal és elmélyedéssel: s a szakbavágó irodalom minden valamirevaló termékének gondos áttanulmányozásával és értékelésével életének kétségszövevényes, de mégis fő művét.

Ha fentebb említés történt arról, hogy Navratil Ákos »Társadalmi gazdaságtan«-a kitérő kézikönyv volt, — »Közgazdaságtan«-ának I. kötetét bírálva le kell szögezni azt, hogy ez a könyv nem tankönyv, hanem a magyar közgazdaságtan nagy jelentőségű kézikönyve, melyet forrásműként is forgathat mindenki, aki a tudományággal még közelebbről kíván foglalkozni.

A bizottság által vizsgált műnek a könyvpiacra is nagy sikert aratott I. kötete a fogyasztás, a termelés és a forgalom jelenségeivel foglalkozik. A fogyasztást szerző azért helyezi rendszerének első vonalába, mert szerinte semmiféle termelés-elméleti magyarázat sem nélkülözheti a fogyasztástani megalapozást s figyelmeztet arra, hogy azok az írók is, akik a fogyasztási tünetmentek kutatásának a közgazdaságtanban előbb nem juttattak helyet, később gyakran megváltoztatták ezt a felfogásukat. Navratil olyan termelési elmélet nyújtására törekszik, mely a további, tehát a forgalmi- és a jövedelemeloszlási tünetmentek értelmezésénél is alapul szolgálhat. A termelési elmélet csúcsát rendszerének hozadékelméletében látja, más irányban pedig a vállalkozó és vállalat szerepét egyaránt vizsgálat tárgyává teszi. A rendszer súlypontja Navratil kifejtésében is az átalakulás és jövedelemeloszlás mikéntjének magyarázata felé hajlik el s valójában, mint maga is hangoztatja, a monopol elméletet szélesíti általános elméletté, bár az értékelési elméleti fejtegetéseket is igénybe veszi. Az ármagyarázatoknál Navratil szándékosan nem terjeszkedik ki részletekben az újabb matematikai közgazdasági tudomány elméleti kérdéseire, melyeket egyébként is sokszor inkább matematikai, semmint közgazdasági problémáknak tekint.

Navratil gondolatfűzése könnyen kapcsolja össze rendszerének egyes részeit. Szinte szét nem választható módon egybekovácsolt láncszemekként következnek egymás után a pénz- és hiteléletre vonatkozó állásfoglalások újabb megújult szempontjai s az egész mű elolvasása élvezet azok számára, akik bonyolult problémáknak világos aggály tisztázott összefüggéseit akarják megismerni. Az első kötet nem is megy tovább a forgalom jelenségeinek magyará-

zatánál. Az előkészítés alatt álló második kötet a jövedelemeloszlás tanát, a gazdasági küzdelem tünetényeit, továbbá a válság- és konjunkturátant foglalja majd magába. De ettől függetlenül, nem kétséges az, hogy már az első kötet is nyújtott anyagának harmonikus együvértartozásával lezárt egészet alkot.

Nagyjelentőségű közgazdasági mű méltatásáról lévén szó, elkerülhetetlen kötelessége a bizottságnak Navratil Közgazdaságtanának gondolatai közül néhányat külön is idézni.

Navratil fejtegetéseinek menetében mindenkor kristálytisztán bontakozik ki a magántulajdoni rend töretlen védelme. Szerinte pl. a monopol helyzetű közüzemek magántulajdoni rend mellett is erős példái s egyben további elősegítői a fogyasztás központi berendezésének.

Jellemző gondolkozására Navratilnak az a felfogása is, hogy bár a munkát a termelésnél játszott vezető szerepe alkotó erővé teszi, a munkamegosztásos társadalom hivatásszerű munkája ezt az alkotószerű mivoltát ritkán mutatja; még a kimagasló szellemi munka is legtöbbször közvetlenül a jövedelemszerzés, a pénzszerzés eszközévé válik.

Egyszerű a tőke értelmezése: Navratil a termelésre szánt javakban rejlő erőt érti rajta, mely erő a termelés anyagában, illetve ez anyag tömegében s a termelés eszközeiben nyilvánkozik meg. Ennek a definíciójának segítségével magyarázza meg Navratil az üzleti világ-használat tőke fogalmát is. A bank avégből, hogy a nála felhalmozott tőkék révén hasznára tegyen szert s hogy ügyfeleinek is jövedelmet biztosítson: a tőkéket rendeltetésüknek megfelelően használja fel s ugyanakkor egy részük a forgatott tőkék biztosítására, fedezésére szolgál. A tőkéknek a termelésre fordításában, termelő folyamatokban, állnak elő az itt esedékes nyereségek.

A termelési tőke fogalma tehát mindenféle jogi rend és gazdasági világfelfogás mellett is megáll. Am a köztulajdoni rend a tőketermelésnek azt a nagyerejű tényezőjét, mely a magánvagyonok képződésében rejlik, nélkülözi.

A forgalom kérdésének tárgyalásánál az árra a kínálat oldalán ható termelő költségek kifejtésével kaptunk választ arra a fontos kérdésre, hogy termelési költség-e az adó? A régi angol elmélet szerint nem költség, Navratil szerint azonban igen, mert az adók épen úgy pénzkidást jelentenek a termelőre nézve, mint bármely más költség.

A piaci árat illető vizsgálatok közül Navratil is hangsúlyozta, hogy a kiskereskedelem vevője, a közvetlen fogyasztó a piacot csak kevéssé ismeri. A kiskereskedelem ezért lehet a természetestől eltérő áralakulások melegágya. A piac egysége azonban a nagykereskedelemre nézve is, tehát az egész gazdasági életre vonatkozólag, a hírek és árak leszállíthatásának határánál végződik. Ezért van az, hogy minél nagyobb piacon alakul ki az ár, annál inkább megközelítheti a rajta végbemenő áralakulás a természeteset. Sok igazság van ebben az elméleti megállapításban, a magyar közgazdaság számos érdeke szempontjából is!

A monopol helyzetek kialakulásának alapfeltétele a magántulajdoni rend. De mivel a gazdasági monopol helyzeteket a szabad verseny alakította ki, különösen jövedelemeloszlási szempontból Navratil is fontosnak tartja azt a tényt, hogy az állam kényszerhatalma a monopol helyzetekkel szemben is úr.

Számos adat jól bizonyítja azt, hogy a föld termékeinek árirányzata — hosszabb időszakok vonalában — emelkedő. A közgazdasági élet törvényszerűségei biztosítják ezt. Az oly nyomasztó mezőgazdasági válság látszólag cáfolja ezt. E válság okainak feltárását Navratil szerint a tűnemény bonyolult volta gátolja főként azért, mert a válság terhe alatt egyaránt szenved mindenütt a mezőgazdaság s az ipar és kereskedelem is. A sors ironiája az, hogy az amerikai mezőgazdaságot, mely a múlt század végén az első nagy agrárválságot zúdította Európára, most az a baleset érte, hogy saját maga területén is érzi az általa kezdeményezett túltermelés hátrányait. A mezőgazdasági termények rendkívül alacsony színvonala mégsem jellemezheti a jövőt. Áll a tétel: a földtermékek emelkedő irányzata, — ha annak jelentősége a ma élő nemzedékre nézve nagyon elméleti is.

Az új »Közgazdaságtaná«-nak a pénzre és hitelre vonatkozó szakaszaiban különösen meglátszik, hogy a szerző az elmélet e problémakörének szélesre tárgult irodalmát jól megrostálta s alakította ki saját feldolgozását, művének legfontosabb részét. A közelmúlt idők gazdaságpolitikai eseményei sok megállapítását fokozott erővel tolják előtérbe, s intelemként hangzik a való élet felé az elmélet sok beszürdött tétele. Ne feledjük: az állam is csak azt teheti pénzzé, amit a gazdasági élet törvényszerűsége ilyen gya-

nánt elfogad. A gazdasági élet törvénye az állam fölött is áll, — az állam azt nem sértheti meg büntetlenül.

A pénz vásárlóerejét sokan iparkodnak mérni. De megfélekednek róla, hogy a való életben csak néhány piacot lehet megfigyelni, — ha a piacok közül a megfigyelésre legalkalmasabbakat is választja ki a vizsgálat. De helyes Navratilnak az a felfogása, hogy az u. n. indexszámok számításánál a jellemző áruk kiválasztása többé-kevésbbé önkényes és bajos.

A pénz mennyiségének változásával egyenes arányban változik az általános árszínvonal és fordított arányban a pénz értéke, vásárló ereje. Ez a legfőbb szabály. Bár a pénz (és pedig a készpénz és hitelpénz) mennyiségén kívül annak forgási sebessége is szerepel a tényezők között, melyek a pénz oldaláról az árak alakulására, tehát a pénz értékének alakulására kihatnak. Az aranynek a világválságban való szerepét is megvilágítja Navratil. Téves — úgy mond — az a felfogás, mely a világválság okát az aranytermelés körülményeiben keresi, de az arany sem fogja kivezetni a világot a válságból. A pénz külföldi értékének problémája vetette fel már régebben a »kezelt« pénzrendszerek ügyét: főcélja a pénz külföldi értékének tartása. Ezzel függ össze a deviza-gazdálkodás, melynek következetes keresztülvitele azonban Navratil szerint a teljes államszocializmus eljövételét siettetné.

A háború szülte meg a tartozási mérleggel kapcsolatban az u. n. átváltás, a transfer, sokat vitatott kérdését is. A transfer a háború utáni nagy nemzetközi tartozásokból előálló fizetéseket úgy célozza rendezni, hogy a tartozó ország ne roppanjon össze a fizetések terhe alatt és a követelő ország közgazdasága se lássa a nagy fizetések, a rendkívüli jószág átvétel kárát. Mi lesz a pénz jövője? S megoldható-e a válság a pénz oldaláról? Mit szabad és mit nem szabad a pénzzel csinálni? A közkeletű okoskodás a több pénztől a jövedelmek szaporodását is várja. Navratil válasza határozott: a pénz mennyiségének szaporításából sem a mezőgazdának, sem másnak nem volna haszna; mérsékelt infláció nincs s mindenféle pénzszaorítás inflációra vezet, akármilyen legyen a pénz szaporításának alapja. A földre alapított pénz, még ha korlátolt mennyiségben is bocsátatnék ki, már csak fedezetének nem állandó volta miatt sem volna jó pénz. Abból, hogy a búza egykor jobban

látta el a pénz egyik funkcióját, mint a rossz papírpénz, még nem következik, hogy a föld, illetőleg termékei egyike, egymagában is jó pénz volna. A pénz értékének csökkentése következtében kétségtelenül növekednek az árak. Csakhogy a javaknak ez a névleges értékelkedése tényleg nem növeli a jövedelemeket. Kicsiny és gazdaságilag gyenge országban, — mert hiszen Magyarország viszonyait nem szabad összetéveszteni Angliáéval, vagy az Északamerikai Egyesült Államokéval — a pénzérték devalválása Navratil szerint nem azt jelenti, hogy a pénzérték egy vagy néhány lépcsőfokkal lejjebb csúszik, hanem lejtőre helyeződik, melyen nehéz a megállás. Bizonyosága ez a fejtegetés is annak a szoros kapcsolatnak, mely Navratil elmélete és a magyar közviszonyok bírálata között fennforog.

Határozott Navratil állásfoglalása könyvének a hitelre vonatkozó — tudományos meggyőződését rendkívül jellemző — szakaszában is. Hirdeti, hogy a hitel nem hoz új javakat létre — s ha valaki arra gondol, hogy kölcsön-ügylet útján előállított javak a társadalomnak a rendelkezésre álló jószágmennyiséget megszorítják, vegye figyelembe azt is, hogy a látszólagos jószágszorodással, mint plusz-tétellel ott áll szemben megfelelő tétel gyanánt az adós tartozása. A hitel, akárcsak a háborúban a harcvo-nal mögött felépített vasúti vonal, az ügyes és gyors átcsoportosításokat teszi lehetővé.

Az persze nem kétséges, hogy bankhitel útján a pénz, új vásárló erő keletkezik, bár Navratil figyelmeztet arra, hogy a fogyasztás céljaira igénybe vett bankhitel, ha a fogyasztás növekedik — *ceteris paribus* —, a tőkeképződést csökkenti: azaz ennek a hitelenk inflációs hatása van. De hasonló a hatása a termelés céljaira igénybe vett oly hitelnek is, mely járulékos vásárlóerőt jelentő fizetőeszközökben nyújtatik: mert a hitel semmiből, ha pénzt tud is elővarázsolni, de javakat és így tőkét alkotni nem tud. Ezért nem bízik Navratil a határok közt tartható, de általános termelés-politikai eszköz gyanánt alkalmazott infláció üdvöztető voltában sem. Ezeknek a komoly kérdéseknek józan mérséklettel való tárgyalása, nagyon alkalmas arra, hogy a közönség szélesebb rétegeinek felfogása helyes irányba terel-tessék. Ezért érdemel nagy figyelmet az a mód, ahogy Navratil a gazdasági élet oly sokat emlegetett »nekilendítésével« foglalkozik. A bankok hitelpolitikája elősegítheti a

gazdasági élet menetének gyorsulását, de a kísérlet csak akkor lesz eredményes, ha a gazdasági élet belső ereje igencsön tud felelni a hozzá érkezett felszólításnak. Ám ha az erő nem áll rendelkezésre, vagy nincsenek meg a termeléshez szükséges tényezők, ha nincs alkalom vállalkozásra, a hitel egymagában sem munkaalkalmat, sem tőkét, sem vállalkozási lehetőségeket nem tud teremteni. Mert egyet felejtene legtöbbször a mekilendítés eszközeiben a hívők: azt, hogy nem a forgalmi eszközök tekintetében van válság, hanem a termelés eszközei nem elegendők, vagy a termelés körülményei nem kielégítőek, avagy a fogyasztás terén mutatkozik olyan zavar, amelyen a gazdasági élet a maga erejéből nem tud egyhamar segíteni.

Az erős logika, mellyel Navratil Ákos új közgazdaságtanát felépíti, a mű magas tudományos színvonala s a munkába foglalt anyag kerek egész volta mindmegannyi igazolják a bizottságnak azt a felfogását, hogy helyes nyomon jár akkor, mikor azt azon művek egyikének tekinti, melyek a Chorin-díj alapítvány ez idén kiosztandó kamatainak odaítélésénél a legelsősorban jönnek számba.

c) *Heller Farkas »Közgazdaságtan«*-ának II. kötete, mint fentebbi már említettett, a közgazdaságpolitika teljesen új rendszerét nyújtja. Aligha kell a figyelmet felhívni arra, hogy Heller Farkas tagtársunk személyében olyan magyar tudós munkásságáról esik majd alábbiakban szó, aki tudományos életünk legkiválóbb értékei közül való.

Lázás kutatási vágytól fűtött s nagy és mélyenszántó eredményekben gazdag munkásság Heller Farkasé. Immár 30 éve annak, hogy a magyar tudományosság szereplői között megjelent s azóta egyre növekvő tekintélyre tett szert. Nevét a külföld is tisztelettel említi, mert tudományos rendszere az ország határain túl is hatásokat váltott ki.

Amint a bizottság áttekinti Heller Farkas szellemi fejlődésének vonalát és ott látja pályája elején a határháson elméletének első rendszeres magyar feldolgozását, örömmel állapítja meg, hogy a várakozások, melyeket Akadémiaink is már a századforduló után Heller Farkas tudományos egyéniségéhez és termelő erejéhez fűzött, fényesen valóra váltak; férfikorának delelőjén olyan alkotásokkal ajándékozta meg egyre-másra a magyar tudományt, melyek annak mindenkor díszére válnak.

Heller Farkas a pénzügytannak is kitűnő és elismert

művelője s a szociálpolitika irodalmának rendszerezése körül is a vezető helyek egyike illeti meg őt. De pályájának legmagasabb lépcsőjére mégis a szorosabb értelemben vett közgazdaságtani kutatásai révén jutott el. Szellemi hatásának a hazai viszonyok mellett értékes bizonyossága, hogy »Közgazdaságtan«-ának úgy az elméletet tárgyaló I., mint az alább bővebben bírálendő II. kötete ezideig három kiadást ért el. De büszkén kell gondolni arra, hogy Hellernek: »*Die Entwicklung der Grundprobleme der theoretischen Volkswirtschaftslehre*« című pompás összefoglalása külföldön is négy kiadásban, — 20.000 példányban — forog közközen s e nagyszerű műnek francia fordításáról éppen most van szó. Négy kiadást ért meg a »*Nationalökonomie*« (Theorie und Geschichte) című közgazdasági lexikona is, melynek egyik legnevesebb spanyol kiadócég spanyol nyelvre való fordítási jogát megszerezte. »*Theoretische Volkswirtschaftslehre*« című nagy elméleti munkájára a tudományban gyakran történik hivatkozás és állandó az utalás »*Das Fundament der Volkswirtschaftslehre*« című nagybecsű értekezésére, melyben a Spann-féle rendszerrel szemben foglalt állást.

A *Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik*-ben »*Verbrauch und Krise*« c. értekezése a fogyasztás elméletének korszerű megalapozását kíséri meg, a »*Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*«-ban közlött cikke »*Zum Streite von die Kredittheorie*« a hitelmélet újabb áramlatának alapos bírálatát nyújtja, míg a *Weltwirtschaftliches Archiv*-ban megjelent dolgozata első részében a külkereskedelmi elmélet kiszélesítésére tesz kísérletet, a második részben pedig a magyar közgazdaság világ-gazdasági lehetőségeit kutatja. Az utóbbi cikk a széles körben nagy tekintélynek örvendő folyóirat szerkesztőségének felszólítására készült, mely a dunai államok külforgalmi viszonylatainak magyar szempontból való megvilágítására őt kérte fel.

Nem csoda így, hogy a magyar közgazdasági tudomány Heller Farkas új művének megjelenését is ünnepi eseményként fogta fel. Ez a könyv voltaképpen csak alakilag új kiadása Heller közgazdasági politikájának, mert a szerző elejétől végig újra írta az egész kötetet. Célját legtisztábban a szerző előszava világítja meg: »Kételyektől, a régi iránti idegeskedéstől és az új iránti vágyakozástól a

bizonytalanná vált ösvényen vezet ma a gazdaságpolitika útja. Tisztultabb eszmék szélesebb és kényelmes útjára csak akkor érhet el a gazdaságpolitika, ha nem ragaszkodik görcsösen az élet változása és a közgazdaság átalakulása folytán elavult célkitűzésekhez, de egyúttal higgadt tárgyilagossággal is vizsgálja az új célokat ép úgy, mint a megvalósulás lehetőségeit és várható következményeit... E szempontok készítették arra, hogy a gazdasági rend alapszerkezetének kérdéseire s a közgazdaság felépítésének új szempontjaira különös gondot fordítsak... Kibővül e nézőpont azután a vámpolitikában, a hitelpolitikában, a valutapolitikában, a szociálpolitikában, sőt még a közlekedésügy terén is bőségesen felmerülő új törekvésekkel és azok bírálataival».

Heller Farkas gazdaságpolitikai rendszerének jellemző tulajdonsága, hogy az egyes problémák tárgyalásánál élesen elválasztódik egymástól a gazdaságpolitika, — mondhatnók — elméleti részeinek, vezéreszméinek, a leszűrt tanulságoknak kifejtése a gyakorlati eredmények feldolgozásától. Heller mindig módját találja annak is, hogy a hazai és a külföldi eredményeknek anyagát is beledolgozza munkájába s különösen a hazai viszonyok bőséges feltárását kell kiemelni, mert tudományos irodalmunk gyakran követi el a hibát, hogy éppen a magyar kapcsolatok jellemzését mellőzi. A gazdaságpolitika problémáival foglalkozó magyar tudományosságnak ezért is nélkülözhetetlen forrásmunkájává vált az ő könyve, mely a törvényhozási anyagot is figyelembe veszi, de ezt is úgy cselekszi, hogy munkájában végig megőrzi tömör, kevés szóval sokatmondó előadási modorát, melyet a bizottság joggal tart Heller műve egyik legfőbb értékének.

Az egész rendszer elején ezúttal is gazdaságbölcseleti rendszerek tudományos összefoglalását helyezte el Heller s a különböző rendszerek érintkezési pontjait, fejlődésüket, lényegüket és bírálatukat az irodalom tökéletes ismeretén nyugvó biztonsággal és feltétlen tárgyilagossággal nyújtja. Eszménye ma sem más, mint előbb, a szociális reform, mely azonban új társadalmi szellemet kíván, — olyant, mely a materialista gondolkodáson felülemelkedve az erkölcsi elvet állítja a társadalmi szemlélet központjába és csak ettől, nem pedig egyedül a gazdasági berendezés megváltozásától, várja a társadalom és gazdaság megújulását.

A termelési politikáról szóló fejezetben világosan jelentkezik Heller közgazdasági politikájának vezető motívuma. Mert ha Heller ma is az egyéni felelősségen nyugvó piacon keresi a gazdaságpolitikának főtámaszát, mégsem hűny szemet pl. a tény fölött, hogy a jogi egyenlőség minden hangoztatása mellett a szerződési szabadság egy hatalmas kényszerítő erőnek, a tőkének szolgálatában áll, mely a fennálló vagyoni különbségek mellett szabad akaratot hirdetve vetette alá hatalmának a gazdaságilag gyengébbet. Beszéljünk bár a tetőfokon álló kapitalizmusról, vagy a késői kapitalizmusról, a mai kapitalizmus nem az, aminek a gazdasági szabadság elvén álló előharcosai, megalapítói e rendszert elgondolták. Ez az oka Heller szerint annak, hogy a gazdasági élet újjáépítését célzó rendszerek olyan szívesen vonzódnak a közhatalomnak erősítése felé a gazdasági téren is, ettől várva a túltengő szabadság megfékezését. Ehhez a fontos megállapításhoz fűződik a gazdasági élet újjáépítését célzó rendszerek ismertetése. Heller megvilágítja a szocialista közös gazdálkodásnak a hibáit; s az a meggyőződése, hogy az önérdék rugóitól megfosztott szocialista gazdálkodás csupán az emberi szolidaritás érzésétől valóban áthatott és szociális szellemmel átitatott társadalomban működhetnék kielégítően. De vajjon lehetséges lesz-e valaha — kérdi — széleskörű társadalmakban ezt a magasztos szellemet általánosságban megvalósítani?

A tervgazdaság — legalább elvileg — nem teszi szükségessé a fennálló gazdasági rend alapjainak elvetését, sőt a kapitalista gazdaság önerejéből is a gazdasági tömörülés hatásaként közeledik a tervgazdasághoz és bizonyos vonatkozásokban főképp a mai válság hatása alatt ezt már meg is valósította. Minthogy a tervgazdaság főgondolata a termelés anarchiája megszüntetésének eszméje mind a kapitalista gazdaságban, mind pedig bizonyos fokig a rendi gazdaság szellemébe is beoltható. Veszedelemét a szerző abban látja, hogy a gazdaság erőit könnyen megbénítja és az egyéni felelősséget gyengíti. A testületileg kötött gazdálkodás javára azt írja Heller, hogy nem kívánja az egyéni gazdaság teljes elnyomását, — hogy azonban maguk a testületek nem működnek-e ebben az irányban, nagyon kétséges. A gazdasági testületek a hivatási ethos kifejlesztésében jó szolgálatokat tehetnek a szerző megítélése sze-

rint, de a gazdasági élet irányítása veszély nélkül nem bízható rájuk, mert az egyes szakmák csoportérdekeinek összeegyeztetése csak az államhatalom feladata lehet.

Heller a szabad kereseti gazdaság továbbfejlesztésének lehetőségeit vizsgálva nem hűnyt szemet a rendszer hátrányai fölött s azok enyhítését bizonyos esetekben a gazdasági beavatkozásnak nagyobb fokától várja, bár az állam által irányított gazdaságot a szabályozás általában csak akkor tartja helyesnek, ha az nem szab gátat az egyéni kezdeményezésnek és a gazdasági élet helyes önszabályozásának.

Így jut el Heller a kartelek szabályozásának kérdéséhez. Kiindulási pontja e tekintetben az, hogy a kartelpolitikának nem a büntetőhadjárat, hanem a mozgalomnak olyan mederbe terelése lehet a célja, mely a kartelek előnyös hatásait megmenti a gazdasági élet számára és csupán az önérték keretei közé kívánja a karteleket visszaszorítani. Joggal látja a szerző a kérdésben korunk egyik legfontosabb problémáját, melynek bölcs megoldását parancsolóan követeli a kapitalizmus fejlődési folyamata. A közüzemekre vonatkozóan fejtegetéseit Heller annak megállapításával vezeti be, hogy a közüzemek létesítése az esetek túlnyomó részében nem azért szokott történni, mert gazdaságossági szempontból való fölényüket vitatnák, hanem egyéb fontos okokból. Persze önmagában véve az üzemek közkezelésbe való vétele nem mindig biztosítja azt, hogy az üzemet valóban és feltétlenül mindig a közszempontok szerint fogják irányítani. A közüzemi szervezet mindenesetre még tökéletesíthető és e tekintetben nagyon sokat lehet várni a gazdasági szempontot jobban érvényre juttató szervezettől és a közüzemek szakszerű revíziójától, ellenőrzésétől.

Különös figyelmet érdemel Heller nagy művének a hitelpolitikát illető rendszere, mely a hitelszervezet legújabb fejleményei alapos áttanulmányozásának eredménye. Felfogását leghívebben fejezik ki azok a szavai, hogy a hitelnek a termelés szempontjából alapvető fontosságánál fogva az állam nem lehet közömbös szemlélője a hiteléletnek, — céltudatosan, de bölcs önmérsékléssel és csupán a visszaélések meggátlása végett bele kell nyulnia a hiteléletbe is. Mindannak elősegítése, ami a tőkegyűjtést és a felhalmozott tőkéknek, mint a nemzeti erőforrásnak

hasznosítását előmozdítja, a hitelpolitika feladata. Heller felfogása szerint a hitelszervezet közgazdasági szempontból való helyes összeműködésének és általában helyes működésének irányítása egyre jobban mint állami feladat bontakozik ki, midőn a hitelintézetek kereteinek megnövekedésével ezek sorsa mindinkább mélyremenő befolyást nyer az egész közgazdaságra. Befolyását az állam elsősorban a jegybank útján gyakorolja, de bár az államnak rendelkeznie kell olyan szervek felett, melyekkel hathatósan be tud folyni a tőkepiacra és hiteléletre, a tőkepiac mechanizmusát még sem szabad megbénítani, sem pedig a hitelszervek felelősségét nem szabad megcsorbítani, sőt inkább erősíteni kell a felelősséget. Ezek a praemissák ébresztenek nagy figyelmet azokkal a fejtegetésekkel szemben, melyekben Heller a hitelintézetek szabályozását, a takarékbetétek védelmét, a bankletétek és a záloglevelek és kötvények biztosítását, a részvénykibocsátást, az értékpapírletétek szabályozását és a bankvezetés felelősségét a legújabb törvényhozási anyag figyelembevételével tárgyalja.

A termelési erők fejlesztését világítja meg Heller, amikor behatóan foglalkozik a racionalizálás kérdésével. A racionalizálás nem állhat meg a munkafolyamat tökéletesítésénél és a technikai berendezés javításánál; ki kell terjeszkednie az egész üzem felépítésére, a tőke és a jövedelmezőség arányára s az igazgatás költségeinek a vállalat méreteivel való összhangjára is. Mikor korunknak a racionalizálással nyomasztóan sújtott közönsége e rendszerrel kapcsolatos károkra gondol, emlékezetbe kell Hellernek azt a megjegyzését idézni, mely szerint sohasem szabad azt felednünk, hogy az emberiségnek minden haladást szenvedésekkel kell megváltania. De igaza van szerzőnek abban is, hogy a károk nagy része sokszor a túlbuzgóságnak és az összes körülmények figyelembevétele nélkül történő racionalizálásnak a következménye.

A világháború után nagyvonalakban kibontakozott vámpolitika méltó kifejezésre talált Heller Farkas új rendszerében. Különösen a külkereskedelmi politika új elméletére vonatkozó fejtegetések jelentik a hazai tudomány meggazdagodását. A vámok és az áralakulás kérdését vizsgálva Heller arra az eredményre jut, hogy a vám mindenestre irányzatot vált ki — lévén költség, mely az árut terheli, — hogy az áru a vám összegével emelkedjék; rendes körülmények

között aziránt sem lehet kétség, hogy az áremelkedés az országban magában termelt árukra is ki fog terjedni. Így lettek a védővámok a kartellálási mozgalomnak hatalmas támaszai. Heller a vámvédelem gyakorlati kérdéseinek lényegét abban látja, hogy ott, ahol nemzeti és különösen népesedési szempontok szükségessé teszik a védővámokat, kellő gond fordíttassék arra, hogy a szükséges mértéken túlmenőleg ne alkalmaztassanak.

A tudomány legújabb eredményeinek felhasználásával készült a valutapolitikai fejezet is, melyben lépten-nyomon olyan problémák is vetődnek fel, melyeket illetőleg a higgadt, tudományos, elfogulatlan véleménynyilvánításnak érdemes volna minél nagyobb publicitást szerezni. A sokat emlegetett inflációnak Heller szerint mai tudásunk mellett csak két forrása lehet: az államháztartás szüksége s a gazdasági élet mélyebb összefüggéseit nem ismerő és a gazdasági élet élénkítését mindig a pénz oldaláról váró közvélemény nyomása. Lényege tekintetében azonban az infláció mindkét esetben az árszínvonal megbontása a pénz oldaláról, t. i. az által, hogy túlságos mennyiségben, **nem** bankszerű elvek szem előtt tartásával történik forgalmi eszközök kibocsátása. De az infláció önmagát erősítő folyamat, mert az árak emelkedésével a pénzszükséglet is egyre növekszik. Jelentkezik a kincstári infláció; ezt követi a gazdasági infláció, mert a közgazdasági életnek újabb és újabb pénzmennyiségekre van szüksége, amit azonban a vállalatok tőkeszükséglete is megérez. Fellép a részvényinfláció, a jegybank pedig az állam szükségleteinek kényszere alatt állván, az inflációs folyamatot alig tudja megerősíteni. Az infláció a pénz beteg állapota, melyből az igazi gyógyulást, a valutarendezést csupán az biztosítja, hogy a gazdasági élet visszatér a fizetési eszközök bankszerű kibocsátására.

A külső valutapolitikát tárgyaló fejtegetések közül a bizottság különösen a devizapolitikára vonatkozó gondolatmenetre hívja fel a figyelmet. Mihelyt a belföldi pénzérték infláció folytán a külföldi alá süllyed — s az infláció további süllyedést helyez kilátásba — úgy az arany, mint a külföldi valuták vagyontmentési eszközökké lesznek s megindul a dologi értékek felé való menekülés, s ami még veszedelmesebb: a tőkemenekülés, azaz a tőke kivándorlása, külföldön való befektetése. A devizapolitika lényegét

az egy évben rendelkezésre álló devizakészletek tervszerű időbeli elosztásában ismeri fel, de látja a devizaközpont legnagyobb hátrányát, azt, hogy az exportőrök nehezen kényszeríthetők arra, hogy a devizakészleteket beszo­l­gál­tas­sák.

A kereskedelem tárgyalásának Heller különös figyelmet szentel és oly alaposan világítja meg különösen a kereskedelem költségeinek kérdését, mint az eddig — legalább is rendszeres gazdaságpolitikai munkákban — alig történt. Erősen rámutat arra, hogy a fix költségek mily szerepet játszanak a kereskedelemben, nehezíti a kereskedelemnek csökkenő forgalom mellett a süllyedő irányzat teljes érvényrejuttatását. De nem mulasztja el arra is kitérni, hogy a kereskedelem szervezete nem olcsó és az újabb vizsgálatok felhasználásával ezt az állítást erősen alá is támasztja.

A közlekedési politika anyagában is sok az egészen új anyag. Nemcsak az automobil és a légiforgalom problémái tették ezt szükségessé, — s ezzel kapcsolatban a különböző közlekedési utak versenye, — hanem az a körülmény is, hogy Heller ezúttal különös súlyt helyezett a vasútak finanszírozásának kifejtésére s a vasúti üzemben a kihasználás módjainak, valamint különösen a vasúti politika újabb irányainak jellemzésére. A különböző közlekedési utak egymás­kö­zi viszonyát illetőleg arra hívja fel a figyelmet, hogy a közlekedési eszközök természete szerint e téren is bizonyos munkamegosztás fejlődik ki, másfelől pedig arra, hogy a közlekedési szükséglet a mai kultúráis és gazdasági élet mellett olyan jelentékenyen megnövekedett, hogy ez a verseny hatását jelentékenyen tompítja.

A biztosításügy Heller tárgyalásában határozottan közeláll közjellegű feladatokhoz s szerinte a legfontosabb biztosítási ágakban elvileg alig lehetne kifogást tenni a közintézmények útján való megoldás ellen. De ez könnyen oda vezethetne, hogy az állam fiskális célokra használná ki a biztosítást és ezzel az burkolt adóztatássá válnék. A magánbiztosítás ügyének helyes irányban való fejlődését az állam alaki és anyagi felügyeletének kiépítése garan­talja.

Heller gazdaságpolitikájának befejező nagy részét alkotja a társadalompolitika. Ennek keretében a szociálpolitika lényegének kifejtésén kívül a törvényes munkássvédelem, a jövedelemeloszlási politika, a munkásság önse-

gélye és a munkásbiztosítás nagy kérdéseivel foglalkozik Heller. Ha a szociálpolitika fejlődésében a világháborút megelőző vagy esetleg azt sokkal megelőző évtizedek nagy jelentőségű, maradandó hatású fejlődési irányzatokat termeltek ki, fokozott mértékben áll ez a világháború óta eltelt aránylag rövid időre. Különösen a munkásügy terén mindjobban kibontakozó nemzetközi együttműködés szül sok olyan eredményt, melyekkel teljesebbé válik a szociálpolitika feladatának az a teljesítése, hogy a gazdasági életben az emberi szempontok érvényesítése érdekében az államhatalom közbelépjen és afelett őrködjék, hogy az ember személyiségének megsértése a lehetőség szerint elháríttassék. Jól ismert tény azok előtt, akik Heller Farkas munkásságát eddig is nyomon követték, hogy Heller szociálpolitikai tanultsága is elsórangú és mély emberi érzések által átfűtött. Nem csoda így, ha gazdaságpolitikai rendszerének zárórésze ezúttal is művének legkitűnőbb részei közé tartozik. Az olvasó azzal fejezheti be a nagy út megjárását, melyet kötelezően rá is ró ennek a munkának az áttanulmányozása, hogy az emberiség sok küzdés, szenvedés révén mégis csak a jobb jövő, a társadalmi békét inkább megközelítő korszak felé halad.

Az a jellemzés, melyet a bizottság Heller Farkas »Közgazdaságpolitiká«-járól adott, további indokolás nélkül is elárulja azt, hogy ezt a művet a bizottság a dr. Chorin Ferenc-alapítvány kamataival való jutalmazásra szintén teljes mértékben méltónak találja.

d) A bizottság véleményes jelentésének tehát kettős eredménye van. A bizottság — egyéb kitűnő munkáikból kibontakozó jeles tudományos egyéniségükre és sok évtizedre visszatekintő nagy és rendkívül értékes munkásságuk elismerésül is — Heller Farkas és Navratil Ákos fentebb részletes bírálóat alá vont két munkáját egyaránt érdemesnek véli arra, hogy az alapítvány kamatai azoknak odaítél-tessenek.

Rangsort a két mű között nem lehet felállítani. Heller Farkas és Navratil Ákos tudományos célkitűzéseik és eszközeik tekintetében ugyan nem járnak azonos nyomokon, de mindketten a tudás hatalmas tárházából vett fegyverzettel építik ki rendszerüket. Mindkettőjüknek a műve kitűnő felépítésében és kidolgozásában. Mindkét munka a hazai közgazdasági tudományoknak olyan forrásműve, mely elkö-

vetkező generációk előtt is hirdetni fogja írójának nagy felkészültségét és erős tudományos meggyőződését.

A bizottság tehát zavarban volna, ha választania kellene a két mű között, — mindkettő egyformán érdemes a jutalomdíjjal való kitüntetésre. Szerencsére azonban, amint a tek. Akadémia előtt ismeretes, ezidén a jutalomdíj tulajdonképpen két év kamatjövödelméből tevődik össze, ha egy összegben is íratott ki.

A bizottság tehát úgy véli, hogy leghelyesebben akkor jár el, midőn azt a javaslatot terjeszti a tekintetes Akadémia elé, hogy a dr. Chorin Ferenc-alapítvány 1932. évi kamatmaradványaiból és az 1933. évi kamatokból rendelkezésre álló összegből ezúttal két munka jutalmaztassék, és pedig: *dr. Navratil Ákos l. tag »Közgazdaságtan« I. kötet,* illetőleg *dr. Heller Farkas l. tag »Közgazdaságtan« II. kötet, Közgazdasági politika* című művei, egyenként 2700—2700 pengővel.

Budapest, 1934. április 16.

Laky Dezső

biz. előadó.

Gaal Jenő

biz. elnök.

Popovics Sándor

Dr. Bláthy Ottó T.

Teleszky János

Kaán Károly

Kovács Alajos

a bizottság tagjai.

Az osztály és a nagygyűlés hozzájárult a bizottság javaslatához.

c) Az 1934. évi Weiss Fülöp-jutalom odaítélése.

Az 1933. évi nagygyűlésen hirdetett 4. számú jutalomtétel értelmében a Weiss Fülöp-alapítvány 1933. évi osztályéka az 1929—1933. évkörben elkészült kiváló magyar képzőművészeti alkotás jutalmazására volt odaítélhető.

E tárgyban az Akadémia képzőművészeti bizottsága már 1933. évben javaslatot tett és azt az idei nagygyűlés magáévé tette.

1.

K i v o n a t

a Magyar Tudományos Akadémia Képzőművészeti Bizottságának 1933. április 19-én tartott üléséről felvett jegyzőkönyvből.

Elnök: *Berzeviczy Albert.*

Jelen vannak: Petrovics Elek előadó, Császár Elemér, Gerevich Tibor, Hekler Antal, Voinovich Géza, a bizottság tagjai.

Az elnök az ülést megnyitja és előadja, hogy az ülés első tárgya: határozat a *Weiss Fülöp-alapítvány kamataiból* kiadandó képzőművészeti jutalom felől.

Az előadó ismerteti a Weiss Fülöp-alapítvány szabályzatának megfelelő rendelkezéseit, amelyek szerint a jutalmat vagy a jutalom kiadását megelőző öt évben közzétett kiváló képzőművészeti alkotás szerzőjének, vagy valamely kiváló művész egész élete munkásságának jutalmazására lehet kiadni, vagy pedig jutalomtétel hirdetésére lehet felhasználni. Egyszersmind közli, hogy a bizottság egyik tagja azt a gondolatot vetette fel, hogy a jutalom Rerrich Béla műépítész szegedi templomtéri épület-csoportjának ítéltesék oda, amely 1930-ban készült el, s mivel Rerrich Béla időközben meghalt, a jutalom összege örökösének fizetessék ki. A maga részéről ehhez a javaslathoz hozzájárul és azt elfogadásra ajánlja. A szegedi templom-tér valóban kiváló építési megoldás, s olyan nagyarányú alkotás, hogy más, egyes képzőművészeti mű nem igen versenyezhet vele. Megjutalmazása szép és nemis elhatározás lenne azért is, mert egyszerre tisztelné meg Klebelsberg kultuszminiszternek, a nagy kultúrpolitikusnak, a szegedi templom-tér szellemi atyjának és Rerrich Bélának, a jeles építésznek emlékét.

Többek felszólalása után az elnök megállapítja, hogy a bizottság azt a javaslatot terjeszti az összes ülés elé, hogy a Weiss Fülöp-alapítvány kamataiból kiadandó képzőmű-

vészeti jutalmat Rerrich Béla szegedi templom-téri épület-csoportjának ítélje oda.

2.

Az 1934. évi nagygyűlés alkalmából a Képzőművészeti Bizottság ugyanezt a javaslatot megújította, s azt a május 9-én tartott nagygyűlési összes ülés elfogadta.

Budapest székesfőváros árvaszékének 31927/1934. sz. megkereséséből kiderül, hogy néhai Rerrich Béla műépítésznek egyedüli örököse kiskorú fia, ifj. Rerrich Béla.

Ennek folytán az 1934. évi Weiss Fülöp-jutalmat (2400 pengő) a M. Tud. Akadémia a székesfőváros gyámpénztárába utalta át kiskorú Rerrich Béla nevére (904/1934. sz. iratok).

d) Jelentés a Voinits-érem odaítéléséről.

A magyar drámairodalom 1933-ban.

Tekintetes Akadémia!

A Kisfaludy-Társaság egyik ünnepélyes közlését megnyitó elnöki beszédében Gyulai — irodalmunknak nemzeti fejlődésünkre való befolyásáról értekezvén — hangsúlyozta, hogy »mint minden, létéért küzdő nemzeté, a mi irodalmunk is leginkább a nemzeti törekvések és küzdelmek kifejezése«.

Ki tagadhatná, hogy nemzetünk története két évtized óta nem egyéb, mint nemzeti létünkért folyó áldozatos, nehéz küzdelem — de vajjon irodalmunk a nemzeti eszményeinkért vívott küzdelemnek elősegítője, vagy legalább visszatükröződése-e igazán?

Ha itt most ez alkalommal csak drámairodalmunkat tartjuk szem előtt, megállapíthatjuk, hogy a világháború előtti forrongó időkben a magyar dráma hagyományaitól bizonyos elhajlás mutatkozott, s a régi nemzeti törekvésekkel szemben a drámaíróknak egy csoportja a dekadencia képviselője lett, s a költői egészséges realizmus helyett a betegesen költőietlen naturalizmus zászlaja alá szegődött.

Amikor a nemzet a háborút követő összeomlásból felocsúdott, egy darabig a dráma terén is elhallgattak ennek az iránynak képviselői — de csakhamar, a nemzetköziség külföldi erőforrásaitól is bátorságot merítve, a világszerte terjedő laza erkölcsi felfogás sodrában itt-ott újból érvé-

nyesülni igyekeztek. Nagyobb diadalra — már csak erősebb tehetség híjján sem juthattak, de a régi erkölcsi felfogással ellentétes érzés és gondolkodás — mely a dráma terén a hang elírhásodásában s különösen az érzékiség kirívó voltában mutatkozik — sajnálatosan tért hódított, mint ahogy ezt akkor is láthatjuk, ha a múlt 1933. évnek eredeti drámái alkotásairól akarunk a tekintetes Akadémia színe előtt beszámolni, véleményt formálni és javaslatot tenni.

Sajnos, hogy ha bár számbelileg most is jelentékeny eredményről szólhatunk, értékre nézve ennek az esztendőnek termése is eléggé gyenge volt. Legjobb drámaíróink közül nem egy elmaradt, — akik jelentkeztek, sem érték el darabjukkal egy-egy régiebbnek sikerét, s ha mutatkozott is reményt keltő friss tehetség, az új szerzők közül is kevesen alkottak igazán érdemes művet.

Említsük meg mindenekelőtt, hogy a Budapesten újdonságként bemutatott darabok közül kettő — két ismert nevű s a közönség egy része előtt felettébb népszerű szerzőnek: a nem egy igazi sikert látott Lengyel Menyhértnek és a tagadhatatlanul ügyes kezű Fodor Lászlónak egy-egy darabját, a *Pintyőké*-t és a *Roulette*-et, — melyeket a Magyar Színházban adtak elő, — ki kell hagynunk szemlénkből, mert — úgy tudjuk — már a magyar bemutatót megelőzőleg mindakettőt előadták külföldön, idegen nyelven. Több magyar drámaíró már máskor is szeretett külföldi kivitelre dolgozni, de miután most már szinte divattá kezd lenni az is, hogy magyar írók előbb mutattatják be darabjaikat — és persze nem magyarul — külföldön, mint itthon, — elvi állásfoglalás céljából föl kell itt vetnünk azt a kérdést: eredeti magyar bemutatonak mondható-e az ilyen, itthon csak másodsorban bemutatott darab? Azt hisszük, megfelelőbb arra az álláspontra helyezkedni, hogy eredeti magyar bemutatóként csak azt vegyük számításba és figyelembe, amelynek első nyilvános — vagy amint németből fordított szóval nevezni szokták: ősbemutatója magyar nyelven történik.

Bántóan kényes tárgyú és feldolgozása Bús-Fekete László *Több mint szerelem* című vígszínházi darabja, melynek hősnője, az orvosnő, kedvesének boldogulása érdekében, mással boronálja azt össze, egyelőre fenntartva, hogy ők, a régi szerelmesek, továbbra is szeressék egymást. Ugyane szerzőnek szintén a Vígszínházban adott másik darabja, *A pénz nem minden* című is, csak nagyon csekély

értéket képvisel az irodalomban, de ennek legalább van két jól rajzolt alakja, egy cselédszerző és egy szakácsnő személyében. Hasonlóképpen gyenge darabja volt a Belvárosi Színháznak a kabaréstílusban tartott *Kozmetika*, Békefi István műve.

Korchimáros Nándornak a múlt évben előadott két darabja közül az egyik, a *Füsti fecske* című népies vígjáték egészen magyar levegőjű ugyan, de sajnos, nagyon keveset ér. Ha nem a Nemzeti Színház előkelő színpadán került volna bemutatásra, gyengéi talán nem lettek volna olyan kirívóak, ott azonban ennek a színpadra telepített, még az életigazságot is nélkülöző régi, sekélyes anekdotának művészi értéktelensége nagyon szemet szúrt, kisvárosi alakjainak néhány, mesterkélt külsőséggel való felületes jellemzése sem kelthetett hatást.

Szeben Klára egészen új név a színpadon. Darabjának, a Kamara-színházbeli *Mákvirág*-nak bemutatása szintén nem mondható jelentékeny színpadi eseménynek. Itt nem kisvárosi, hanem tabáni kis kocsmá bonyodalom színhelye, újdonságszámba sehogyan sem menő romantikájával.

Gáspár Miklós — mely név alatt tudtunkkal egy nőíró rejtőzik — a Belvárosi Színházban bemutatott *Pendkívüli kiadás* című darabjában életképet akar nyújtani, de a mesterkélt szellemeskedő szavak mögött jobbra üresség táng. A darab első felvonása a szerkesztőségi furcsaságoknak még eléggé mulatságos torzképe, a második felvonás azonban már kissé unalmas, a harmadik pedig eléggé zavarosan fejezi be a modern lány ellenszenves típusaként jelentkező hírlapíró-kisasszony történetét.

Úgy látszik export-darabnak készült Vaszary Jánosnak szintén a Belvárosi Színházban adott, *Házassággal kezdődik* című, eléggé ötletes, mulatságos bohózata, mely Amerikában játszik, milliomosok és gangsterek körében, ahol kedvére bukfacezhetik az író. Magyar színpad persze egy szemernyi sincs a darabban.

Innocent Ernőnek a Kamara színpadán bemutatott színművében, a *Ketten a hintán* címűben az alapgondolat: a tehetség bukása, a tehetségtelenség diadala. Ez nagyon régi darabtárgy, de nem ez a fő baj. Azt éppenséggel előnyül lehet e műnek elismerni, hogy itt-ott egy-egy költői elgondolás friss forrása csillan föl benne, de ezt — sajnos — hamar elfojtja a visszataszító környezetrajznak és ízléstelenségeknek szomorú homoksivatagja.

Móricz Zsigmond a múlt évben megint szóhoz jutott a Nemzeti Színházban *A murányi kaland* című történeti vígjátékával. Ez a XVII. századbeli szerelmi epizód a legtöbbször feldolgozott történeti tárgyak egyike drámairodalmunkban, de aki nem tudja ezt a történetet elődeinél jobban érvényesíteni a színpad számára, annak darabjával igazán kár kísérletezni. Móricz munkája már drámaírói hívatottságra sem igen vall, unalmassá válik, hangja sokszor bántóan durva, sehogyan sem érezteti a históriai levegőt, s papiros-nyelven van írva. Hogy az író komikailag fogta föl tárgyát, az nem baj, — hogy azonban a már harmadik férjet szerző páncélos Széchy Máriát nyelvpritty soubrette-é formálja: az talán mégis túlmegy a költői szabadság határán.

Orbók Atillának Kamara-színházbeli vígjátéka, a *Nem válok el* című, kissé bizarr, de eléggé kacagtatóan beállított ötlettel: egy férjes asszony eljegyzésével kezdődik, mit azonban gyenge bonyodalom követ, hogy aztán a kibontakozás ismét elég komikai erővel történjék. Irodalmi értéke a darabnak csekély.

A Kamara-Színház egy másik újdonsága, Széll Mihálynak *Válság és szerelem* című vígjátéka szintén nem rossz ötleten alapszik. A gazdag ifjú lecsúszik s hozományra vadász — ám a gazdag leány papája is bukóban van s így a mama kapaszkodik a gazdagnak hitt ifjú után. Mire aztán a dolgok kisülnek, a fiatalok igazán megszeretik egymást. Vidám darab, különösen jó bohózati részekkel, a szerző kezdő volta azonban minduntalan megnyilvánul.

A Belvárosi Színházban tagadhatatlanul elég mulatsággal szolgált a *Magdát kicsapják* című vígjáték, Kádár Miklós műve, melynek fő alakja, a képzelt hősbe szerelmes tanárnőé, új és eleven színekkel van festve.

A kis Bethlentéri Színpadra — amely buzgó és tisztos törekvések színhelye kezd lenni — Szirmai Rezső *Előre megfontolt szándékkal* cím alatt ügyesen telepített át egy bűnügyi történetet, törvényszéki riportot adva hatásosan.

A *Feketeszárú cseresznye* Vojnits-díjas, nagy tehetségsű írója, Hunyady Sándor, — aki azóta fáradhatatlanul igyekszik utolérni első, méltó nagy sikerét és önmagát — ebben az igyekezetében a lefolyt esztendőben, sajnos, megint hátramaradt, pedig két darabjával vett részt a Víg-színházban, a drámaírói versenyen. A *Ritz 1919*. már nem is csak hanyatlásnak, hanem sajnálatos letörésnek mondható a *Feketeszárú cseresznye* után. Ami a cím nyomán vár-

ható volt a darabtól, abból csak parányi külsőséget kaptunk — a színben és vonalakban s felfogásban jelentékeny kortörténeti rajz helyett közönséges és érdektelen szerelmi történet az egész, fölösleges érzékiséggel megtűzdelve. — Másik darabja Hunyadynak a külföldi környezetben játszó *Aranyijjú* — hasonlóképpen sivár, s szintén nem érdekes história a spanyol kalandorról, aki elcsavarja fejét egy tisztes angol úri leánynak, szerelmi életet él egy kokottal, s kitarthatja magát egy vén amerikai milliárdosnéval. A darab hatását az is rontja, hogy a szerző előre mindent föltár benne, úgy hogy nem várhatunk a kifejelettől semmi újat. Talán többre menne Hunyady Sándor, ha kevesebbet dolgoznék. Tehetségében — többszörös balsikere ellenére is — lehet bízni, s nagyon örvendetes lenne, ha a jövőjéhez fűzött reménység valóra válhatnék.

Bónyi Adorján, ki néhány év óta a legszorgalmasabb színpadi írók egyike, s nem egy sikerre tekinthet önérettel vissza — *Szélcsend* cím alatt a Nemzeti Színházban bemutatott, szimbolikusnak látszó darabjával nem gyarapította babérait. Ebből a *Szélcsend*-ből az élet fuvalma egészen hiányzik. Nem emberek mozognak és üvöltenek — állatiassá sülyedt figurákban — benne, hanem fantomok, kódalakok, — de nemcsak a valószerűség, hanem a művészi igazság is hiányzik ebből a komor, nyomasztó, semmiképpen sem sikerült darabból.

Az élet művészi színe nincs rajta Szalay Lászlónak *Szuhay* című, a Kamarában színre került, voltaképpen elbeszélésekből összeragasztott darabján sem, mely dramaturgiailag is fogyatékos érzékről tesz bizonyosságot — de legalább telve van igen jóízű mondásokkal, magyaros kiszólásokkal. Indítékai vagy egészen valószínűtlenek, vagy nagyon kezdetlegesek. Van kedves, megkapó jelenete is — mikor a fiatal pár titokban esküvőre készül — de ízléstelenségnek sincs híjjával a darab.

A Nemzeti Színház tisztelte meg előadásával Korchmáros Nándornak *Hazudj igazat* és Zágon Istvánnak *Igéret földje* című vígjátékát is. A *Hazudj igazat*, bár mesterkéltén kiesztelt, de mégis különb darab, mint szerzőjének már előbb említett szegett szárnyú *Füsti fecské*-je, — eléggé ötletes, első két felvonása mulatságos, anélkül azonban, hogy a kabarészerűsége felül emelkednék, s kissé ügyetlenül végződik. Jóformán ugyanígy lehet jellemezni Zágonnak *Igéret földjé*-t is, melyben van egy nagyon kacagtató

jelenet, mikor szövegíró és zeneköltő komikus vetélkedéssel összeütnék egy slágernek szánt dalt, — de a harmadik felvonás aztán egészen ellaposodik.

Két nemes célzatú irredenta darab is műsorra került a múlt évben — egyik, az *Üzen a Hargita* című, Baál Ernőtől és Nagy Károlytól, a Bethlentéri Színpadon, — a másik, melynek címe *A térkép*, Székely Mózesről, a Belvárosi Színházban. Mindkét darabot erős magyaros érzés hatja át. Az elsőnek szerzői — úgy látszik — egészen új emberek, de Goethe soha el nem évülő bölcs tanácsát követve, az élet teljébe markolnak, eleven alakokat mozgatnak, s így drámailag is el tudják mélyíteni a színpadi hatást. — *A térkép* annak az írónak tollából való, kitől már ismerünk egy nagyon érdekes és megrázó regényt, a *Zátony* címűt. Úgy látszik, Székely Mózes inkább elbeszélő tehetség, mert regényében több a drámai feszültség, izzóbbaknak vannak benne rajzolva az indulatok és szenvedélyek, mint a színdarabban, mely nem tudja úgy felkorbácsolni lelkünket, mint ahogy azt tártalma és célzata után várni lehetne.

A hang tisztaságával, a hangulat kedvességével, a stílus magyarosságával hatott két kedves darab a Nemzeti Színház deszkáin: *Az öreg tekintetes* — mit Gárdonyi ismeretes regénye nyomán írt meg a jó tollú Balázs Sándor — és *A kis idegen*, melynek szerzői a jeles elbeszélő Mariay Ödön és Somogyi Gyula. A Gárdonyi-féle darab a regényből készült színpadi művek eredendő hibáit persze nem kerülhette el, s van egy felettébb visszatetsző nagy jele nete, a derék öreg úr és könnyelmű veje közt. — *A kis idegen* elgondolásakor alighanem ott settenkedett Csathó Kálmán *Új rokon*-a — a kávézó nénikék közé csöppent új leány, — aki itt egy Hollandiába került magyar fruska. Ennek a napfényes darabnak egyes részei érzelmesek, egyesek vidámak, s ez utóbbiak a jobbak.

A még hátralevő darabok, melyekről szólni akarunk — egy vagy más szempontból a lefolyt év értékesebb drámai termékeinek mondhatók.

Indig Ottónak *Ember a híd alatt* című vígszínházi műve nem eléggé egységes alkotás ugyan, de tagadhatatlanul érdekesen van — nem csekélylendő drámai érzékkel — megírva, s mindenesetre nagy haladást jelent *A torockói menyasszony* és a *Tűz a Monostoron* szerzőjének drámaírói pályáján. Kitűnően van benne rajzolva egy orvostanárra

apa alakja, s a harmadik felvonásban az apa és leánya közti nagy jelenet szívemarkolóan szép.

A mult év bűnügyi darabjai közül feltétlenül legsikerültebb a Bethlentéri Színpadon adott *Valuta* című színmlí, mely egy egészen ismeretlen nevű új szerzőnek, Bayar Mihálynak munkája. A darab hősének, a bank-pénztárnoki állást betöltő nyugalmazott őrmagynak tragikuma, hogy ő — akit mint lelke mélyéig becsületes embert, egy csomó pénz eltűnése után nyomban gyanúsítanak — viszont mindjárt fiára gyanakszik, kinek ártatlansága szintén kiderülvén, az apa egy könnyekre indító jelenetben telefonon kér bocsánatot Londonban lévő, mit sem sejtő fiától. Ha észrevehető is még a darabon a drámaírói tollnak bizonyos gyakorlatlansága, — mégis, Bayar Mihály határozott tehetségnek látszik, aki a szív őszinte hangján tud szólani.

Választékos ízlésű, nagy tudású és finom tollú társunk, Voinovich Géza, a magyar történeti drámák egyik legszebbjének, a *Mohács*-nak, s a remekbe készült *Magyar Passió*-nak a Voinits-jutalom koszorújával immár két ízben kitüntetett írója — a mult évben a nem megfelelő *Lidérc* címmel Shakespeare életéből vett színművével szerepelt a Nemzeti Színházban. Nagy fogyatékoság e darabban a drámai cselekvény hiánya, mely aztán a mű színpadi sorsára is bénítólag hatott. Ügyszólván egyetlen jelenet van a darabban, — mikor t. i. Essex kardot ránt a királynőre —, amelyben hatásosabb akció kezd kerekedni, de ebben a színmű egyébként is teljesen passzív hősének, az öregedő Shakespeare-nek semmi szerepe sincs. A darab költői indítékokon épült, de nem érezteti az élet mozgalmát. Nyelve gazdag, de kissé fárasztóvá válik, hogy mondatai minduntalan önálló alkotásként hatnak — egy-egy szép metafora, bölcs szentencia, vagy költői szólam formájában — anélkül, hogy folyamatosan kapcsolódnának egybe, s szervesen függének össze a darabbal.

Szintén szépen író költőnek, már erőteljesebb színpadi alkotása a *Kitagadottuk* gyűjtő cím alá foglalt, s a Nemzeti Színházban színre került három, történeti tárgyú egyfelvonásos, vitéz Somogyváry Gyula tollából. E kis darabok elsejének középpontjában a megtört erejű, számozott Thököly Imre, — a másodikéban a Rodostóban borongó Rákóczi, — a harmadikéban a turini nagy magyar, Kossuth, áll. Mindhárom darabot — mint különböző színben szikrázó ékköveket — a nemes pátoszban fénylő hazafias

érzés arany gyűrűje fogja össze. Magasztos felfogás, igazi költői lendület hatja át e rövidre fogott, de minden líraiságuk mellett is élénk hatást tevő színpadi képeket, melyek közül talán a Thököly jelenete a legmeghatóbb, de szívhez szól a Rákóczi szépen gyöngyöző tirádája és a Kossuth halkszavú fájdalma is.

Zilahy Lajos, mai drámaíróink egyik legkiválóbbika, a *Süt a nap, Zenebohócok, Szibéria és Tábornok* diadalmas szerzője, múlt évi új színpadi művében, *A tizenkettedik óra* címűben — mit a Magyar Színház mutatott be — nem tudta elérni említett legjobb darabjai színvonalát. A darab hőse — ki a tizenkettedik órában az eugenetika útján megreformálni szeretné és akarná az emberi világot — kissé bizonytalan vonalakkal rajzolt alak, mert nem lehet róla határozottan tudni, vajjon nem szimulál-e a tébolydában, s vajjon nem igazán bolond-e, mikor szabadlábbon kormányt alakít. Ezért válik aztán zavarossá tragikumra is, mert hiszen ha igazán bolond, akkor a színházi nézőt nem érdekelheti, csak a psychiatert. A darab kirívó nemzetközi pacifista irányzata is visszatetsző kissé, s így a darab sikere nem lehetett mély és nem válhatott általánossá. Elvitathatatlan azonban, hogy tisztos irodalmi színvonalon áll, s vannak igen szép és jó részei, különösen a bensőségesebb, családias jelenetek.

Már utolsó hónapjába fordult az esztendő, mikor a Nemzeti Színház deszkáin megjelent — Sík Sándornak, a jeles lírai költőnek karján — *István király*-nak, szent koronánk első viselőjének fenkölt alakja.

Hogy ez a darab sem tökéletes dráma, az bizonyos, — de kétségtelen, hogy igen érdekes koncepció. István őszintén hazafias és mélységesen keresztyén politikája a történeti igazság és a költői megértés fényében van szembeállítva az idegen befolyástól egyáltalában nem ok nélkül féltő tüzes magyar pogánysággal. Ha líra fűti is a darabot, a szerző drámai érzéke kétségbe nem vonható, s a színpadi hatásnál magasabbra: igazi drámai hatásra is nem sikertelenül törekszik. A darab hőse voltaképpen nem is a nagy király, — az ő magasztos alakja úgyis inkább epikai megformálásra alkalmas, — hanem Vazul, ki itt István unokatestvére, Andrásnak és Bélának — a későbbi királyoknak — és Leventének apja. Ezt az alakot, kemény kötésű feleségével, a lobogó lelkű Gyöngy-gyel együtt kitűnően állítja be az író, pompásan jellemzi, s lelkesítően rokon-

szenvessé teszi őket. De mert a drámai csomópontban a nyakas Vazul áll: a dráma szempontjából nagy baj, hogy az utolsó felvonásban, a trónöröklés kérdésének végső eldöntésekor, már nem is hozza őt az író a színpadra. István hosszan küzdök, hogy kit tegyen trónja örökösévé; szíve meleg érzésével előtérben tartja az Árpád-vér jogát, de végre is — és ez drámailag gyenge indíték — azért fordul el Vazultól, mert hírért hozzák, hogy a tudvalevőleg szilajkodni szerető Vazul megint borozik és verdesi az asztalt. Ha e halvány hírhozás helyett Vazul megjelennék az utolsó felvonásban is, fölhevülve, talán meztelen karddal kezében, s követve erőszakos híveitől, és talán még le is vágna egy ellenszegülő, idegen vérű udvaroncot: akkor az utolsó napját élő István végleges elfordulása tőle, mint trónkövetelőtől — drámailag is igen jól meg lenne indokolva. De a szépen zengő, zamatos és erővel teljes nyelven írt, s a hosszú lírai ömlengéseket szerencsésen elkerülő darab történeti drámáink sorában így is jelentékeny helyet foglal el, s mindenképpen többet ér Dobsz I. István király-ánál, melyet a stílustalan, hétköznapi verselés, a király alakjának méltóságnélkülisége s Imre herceg sikerületlen beállításai — a különben jeles színpadi író kevéssé értékes művévé tesz.

A Voinits-jutalom — szabályaink értelmében — évenként adható ki, az illető évben Budapesten előadott, irodalmi becsű és színpadon sikert aratott darabnak. Rövidre fogott szemlének, mint indoklásnak nyomán, a Voinits-bizottság — mely Császár Elemér r. tag elnöklete alatt, Kék Lajos l. tagból és az előadóból állott — egyhangúlag hozott határozattal azt a javaslatot terjeszti a tek. Akadémia elé, hogy a múlt 1933. évre szólólag a Voinits-éremmel Sík Sándornak nem csak általános irodalmi, hanem közelebbről igazi drámai értékkel is bíró, a közönségnél lelkes fogadtatásra talált s a műsorra remélhetőleg még vissza-visszatérő, *István király* című 3 felvonásos történeti drámáját méltóztassék kitüntetni.

De e javaslatunkat előterjesztve, legyen szabad még egy másik, formai javaslatot is tennünk. A Voinits-bizottság tagjai közt már többször szóba került, hogy mennyire célszerűbb és jobb lenne a darabok számbavételét nem naptári év, hanem színházi év szerint ejteni meg. Ez a módosítás — úgy gondoljuk — egyáltalában nem állana ellentétben a fenkölt lelki alapítványtevő szándékával, s nem tenné szükségessé az Akadémia alapszabályainak vál-

toztatását, csakis az ügyrendben kellene némi. módosításokat tenni.

Ha ez a gondolat helyeslésre találna, akkor a Voinits-érem feletti legközelebbi döntést — de ez persze csak átmenet lenne — a jövő 1935. év őszén kellene megejteni, a folyó 1934. évi január 1-től az 1935. évi augusztus 31-ig terjedő időben Budapesten színrekerült magyar eredeti darabok számbavétele után. Azon túl pedig mindig a szeptember 1-től augusztus 31-ig terjedő színházi évben előadott darabok kerülnének megbírálás alá, s a döntés mindig az Akadémia valamelyik őszi összes ülésén — októberben vagy novemberben — történnék.

A Voinits-bizottság tisztelettel ajánlja erre a változtatásra vonatkozó javaslatát is a tek. Akadémia szíves figyelmébe.

Budapesten, 1934. február hó.

Császár Elemér s. k.
bizottsági elnök.

Szász Károly s. k.
bizottsági előadó.

Kéký Lajos s. k.
bizottsági tag.

Az 1934. február 26-án tartott összes ülés e javaslat értelmében határozott.

e) Jelentés a Sámuel-Kölber-jutalomról.

A kiküldött bizottság egyhangúlag azt javasolja, hogy méltóztassék az idei Sámuel-Kölber-jutalommal Tamás (Tremł) Lajos-nak »A magyarországi latin írás az oláhban« című értekezését kitüntetni. Tamás (Tremł) a magyar nyelvnek s a magyar szellemiségnek az oláh nyelvre s az oláh közműveltségre való hatásával évek óta kiváló hozzáértéssel foglalkozik. E tárgykörből írt értekezései nemcsak magyarul, hanem németül is megjelentek. Így pl. »Ungarische Lehnwörter im Rumänischen« című dolgozata az Ung. Jahrbücher VIII. kötetében, az »Über die rumänischen Zeitwörter ungarischen Ursprungs« a Bărbulescu emlékkönyvben (vö. Omagiu Prof. Ilie Bărbulescu, Jași, 1931), a »Der dynamische Wortakzent der ungarischen Lehnwörter im Rumänischen« című értekezése a »Bulletin

de Linguistique» (București, 1933) című folyóiratban láttott napvilágot. A jutalommal való kitüntetésre ajánlott értekezés, amely a Magyar Nyelv 1933-i évfolyamában jelent meg, annak a latin hatásnak egyik nyilvánulásával foglalkozik, amely a magyarság közvetítésével érte az oláhságot. Természetesen főképp az erdélyi oláhság nyelvében találjuk meg e hatás nyomait, de találhatók az Erdélyen kívüli oláhság nyelvében is. A magyarországi latinság hatásának ezúttal vizsgált jelensége az *š*-ezés. A XVI. század második felétől kezdve megjelent oláh nyomtatványok tele vannak olyan latin eredetű oláh köznevekkel és tulajdonnevekkel, amelyek *š*-sel vannak meg az illető szövegekben, s amelyek oda csakis a magyar iskolázás útján kerülhettek, pl. oláh *uclritauș*, *călamariș*, *iuș*, *mișă*. *Pontiuș*, *pasuș*, *șacrament*, *vicariș* stb. Van azonban olyan szó is, amely a XVI—XVII. század óta az egész oláhságnak és a mai köznyelvnek eleme; ez a köznyelvi az oláh *școală* 'iskola' szó, amelynek a régibb szövegekben *ișcoală*, *oșcolă* alakjai is előfordulnak, hirdetve szókezdő *i*-jével, *o*-jával, hogy az egész szó, s így nemcsak *š*-ezése, magyar eredetű. A ma általánosan használt *școală* *š*-ével ékesen szóló tanúja azoknak a hatásoknak, amelyeknek közvetítésében az oroszlánrész a magyarországi latinságot illeti. A nagy tudással és gondos körültekintéssel megírt értekezés mindenképpen méltó arra, hogy ifjú tudós szerzőjét az Akadémia a Sámuel-Kölber-jutalommal kitüntesse.

Budapesten, 1934. május 2-án.

Szinnyei József ig. és r. t.

biz. elnök.

Melich János ig. és r. t.

biz. előadó.

Petz Gedeon r. t.

Gombocz Zoltán ig. és r. t.

biz. tagok.

Az osztály és a nagygyűlés a bizottság javaslatát elfogadta.

f) Jelentés a székesfőváros művészettörténeti jutalmáról.

Az 1933. évi nagygyűlésen »A neoklasszicizmus építészete Magyarországon« cím alatt hirdetett jutalomtétellel záros határidő alatt két pályamunka érkezett be.

A kiküldött bizottság tagjai közül Hültl Dezső egyetemi tanár 1. tag úr külön jelentést szerkesztett (1. sz.), később pedig a bizottság mindegyik tagja ülést tartván, az alább 2. sz. alatt közölt bizottsági javaslat terjesztett elő.

1.

Bírálat

a Magyar Tudományos Akadémia »A neoklasszicizmus építészete Magyarországon« című jutalomtételére beérkezett két pályaműről.

A két pályamű szerzői: *Zádor Anna* és *Rados Jenő*.

Nehéz a két pályaművet egy nevezőre hozva, róluk teljesen megnyugtató összehasonlítást adni.

Zádor Anna műtörténész, Rados Jenő pedig építész.

Ennek a különböző előképzettségnek következménye, hogy a két pályázó teljesen különböző nézőpontból indul ki tervezetében, mellyel a tételt kidolgozni szándékozik.

Zádor Anna tervezetében több a korrajz, többet kíván foglalkozni a neoklasszicizmus keletkezésének, kifejlődésének körülményeivel, és indító okaival, többet foglalkozik az alkotó művészek élettörténetével és művészetük fejlődésével, viszont kevesebbet kíván adni a neoklasszicizmus formai alakításából és építményeinek alaprajzi és homlokzati elrendezéséből. Maga a kidolgozott fejezet is a neoklasszicizmus fejlődéstörténeti indokoltságát, keletkezését és különösen a magyarországi neoklasszikus architektúra sajátos jellegét ismerteti, nagy tudományos, történeti felkészültséggel. *Zádor Anna* »Leopoldo Pollack és Pollák Mihály« című értékes tanulmányában már behatóan foglalkozott a korról és mostani munkájának tervezete úgy, mint annak kidolgozott bevezető része is, azt mutatják, hogy bőséges, nagy fáradtsággal összegyűjtött anyag felett rendelkezik, amelyet a kor teljes ismeretével szerves rendszerbe tud foglalni.

A bécsi architektúra hatásáról a barokkban és Magyarországon függetlenebb építőművészetéről a neoklasszicizmus korában mondtak élénken megvilágítják azt a finom megértést, mellyel a magyar klasszicizmus alkotásait szemléli és megfigyeli.

Talán csak a korai újklasszicizmus túlságosan rövid elintézése vethető szemére, aminek azonban az az oka, hogy ezt a kort »késői barokk«-ként jelöli meg és így nem tekintheti tulajdonképpen a tételbe tartozónak.

Véleményem szerint a koroknak helyesebb felosztása, ha a style Louis XVI-t és a Zopf stylust, amelynek nálunk a Mária-Terézia stylus telet meg, már az újklasszicizmusba számítjuk, bár igaz, hogy ez az átmeneti stylus nálunk erősebben van még barokk elemekkel átfonva, mint a franciaéknál vagy még a németeknél is.

Így történik, hogy Zádor Anna pályaműve, majdnem kizárólag a XIX. század elejéről szól, és az u. n. biedermeier, vagy palatinus stylus alkotásaival és építőművészeivel foglalkozik behatóan, míg a XVIII. század második feléről csak annyiban emlékszik meg, amennyiben ez a XIX. század elejének megvilágításához és az építőművészet fejlődésének bemutatásához épen szükségesnek látszik.

A pályamunka kétségtelenül beigazolja szerzőjének kiváló jártasságát a feldolgozandó témát illetően, stílusa kitűnő és művének tervezete szerves egységes történeti áttekintést nyújt a neoklasszicizmus korának építészetéről Magyarországon.

Rados Jenő az építész szemével nézi a feladatot, tehát őt inkább a reális architektúra érdekli.

Tervezetében a történelmi fejlődés és a korfestés csak mindössze két fejezetet foglal el, míg a többi tíz a neoklasszikus építészet feladataival, alkotóival és alkotásaival foglalkozik behatóan és az építész alakítás méltatására helyezi a fősúlyt.

Méginkább eltekint a korai neoklasszicizmus ismertetésétől mint Zádor Anna és kizárólag a XIX. század elejének építőművészetéről szól.

Terjedelmesen és szakszerűen ismerteti a nagy templom építésekét (Esztergom, Pest, Eger, Szatmár), a kisebb egyházi alkotásokat, kastélyokat, kúriákat, középületeket és lakóházakat, amelyeknek úgy alaprajzi, mint homlokzati, tehát *építőművészeti* részleteit is bőven tárgyalja.

A kidolgozott fejezet is nem történelmi, hanem inkább

technikai tartalmú és a »poŕgári lakóház építészetek« szak-szeru ismertetését nyújtja.

Nagyon értékes a fejezetben az alaprajzi részletek beható tanulmányozása és a homlokzati motívumok indokolása és magyarázata.

Fejtegetéseit részben rajzokkal, részben pompás fényképekkel illusztrálja.

Ez a képanyag, mely túlnyomórészt újonnan felkutatott, értékes egykori tervrajzokról, vagy fennálló építményekről készült és első alkalommal van publikálva, a pályamunkának igen nagyértékű és vonzó kiegészítését képezi.

Az építész realitása mutatkozik abban, hogy azt, amiről ír, rajzban is érzékelhetővé teszi.

A munka tervezete szerves és logikus egészet alkot, stýlusa jó, megállapításai helyesek.

Nélkülözi ugyan a mélyebb történeti tudást és levéltári kutatási eredményeket, melyek Zádor művében kitűnően vannak képviselve, de viszont többet ad a neoklasszicizmus »építészetéből«.

Ha a jutalomtétel címe az volna: »A neoklasszicizmus (kora) Magyarországon«, akkor kétségkívül Zádor Annának volna a díj odaítélendő, de: »A neoklasszicizmus építészet Magyarországon« Rados Jenő művéből jobban megismerhető, ezért ő lenne a munka megírásával megbízandó.

Budapest, 1934. április 1.

Dr. Hüttl Dezső
műegyetemi tanár.

2.

Bizottsági jelentés

a Magyar Tudományos Akadémia »A neoklasszicizmus építészet Magyarországon« című jutalomtételére beérkezett két pályaműről.

A két pályamű szerzői: *Dr. Zádor Anna* és *Rados Jenő*. Nehéz a két pályaművet egy nevezőre hozva, róluk teljesen megnyugtató összehasonlítást adni.

Zádor Anna tudományosan iskolázott, gazdag ismeretekkel rendelkező műtörténész, Rados Jenő pedig első sorban gyakorlati építész. Ez a különbség már a kidolgozott fejezetek tárgyválasztásában is érezhető. Zádor a bevezető fejezetet dolgozta ki, melyben a magyarországi klasszicizmus szellemi athmosphéráját igyekszik megrajzolni gon-

dos forrástanulmányok és részben teljesen új levéltári adatok alapján. Ha szempontjaiban találkozunk is bizonyos elsiklásokkal, mégis kétségtelen, hogy a kidolgozott fejezetben Zádor olyan tudományos felkészültségről tett tanúságot, mely az egész munka elvégzésére való hívatottságát igazolja. Ha a bemutatott fejezet keretében egyes mesterek vagy építészeti emlékek méltatására nem is nyílt alkalma, erre való képességének eddigi tudományos munkásságával már nem egy értékes tanujelét adta. Elismerésre méltó az az igyekezete, hogy a magyarországi neoklasszicizmus építészetének a XVIII. század utolsó tizedeire visszanyúló helyi gyökereit felkutassa s rámutasson arra, hogy ez az alapjában nemzetközi stílus a magyar földön minő erőteljes helyi zamatot kapott. A kidolgozott fejezethez csatolt s az egész munkára kiterjedő tartalmi vázlat helyes problémátáráról s a szóba jövő anyag teljes ismeretéről tanusodik.

Rados Jenő Zádorral ellentétben a gyakorlati építész kitűnő felkészültségével, de alaposabb tudományos ismeretek és iskolázottság nélkül fogott neki a munkának. Kidolgozott fejezetében a polgári lakóház építészetével foglalkozik és fejtegetéseit, rendkívül értékes, részben általa felkutatott alaprajzokkal és kitűnő fényképfőlvételekkel kíséri. Tagadhatatlan, hogy ez a szemléleti anyag munkájának a legbecsesebb része, oly értékes anyag, melyről a neoklasszicizmus építészetének tárgyalásánál nem lehet lemondani. Önismeretről tanuskodik, hogy Rados fejtegetései során a szellemtörténeti vonatkozásokat csak félve érinti. Tartózkodása indokolt, mert ezirányú megjegyzései meglehetősen kezdetlegesek. Sokkalta jobbak azok a részek, hol az építészeti formavilágot elemzi, bárha tudományos terminológiája itt is sok bizonytalanságot árul el. Az alaprajzok értelmezésénél és magyarázatánál is látszik, hogy a térfoglalásnak stílusalkotó változásait, mikre az újabb művészettudományi kutatás rámutatott, nem mindig tudja munkájában kellően felhasználni. E fogyatkozások ellenére is Rados igen értékes munkát végzett s egészen bizonyos, hogy a gyakorlati építész szempontjaival fölszerelve a neoklasszicizmus építészeti emlékeinek leírása, elemzése és magyarázata terén sok új és érdekes megfigyelést várhatunk tőle.

A bizottság teljes elismeréssel méltányolja mindkét szerző munkáját s már a bemutatott fejezetből is világosan

látja, hogy a két, szempontjaiban sok tekintetben eltérő felfogás egymást szerencsésen kiegészíti. A bizottság úgy érzi, hogy a szellemtörténeti háttér és történeti fejlődés megrajzolását tartalmazó fejezetekhez szerencsésen csatlakozhatnak az alaprajzi és homlokzati fölvételekkel kísért építészeti leírást és elemzést s technikai megfigyeléseket tartalmazó fejezetek. Az előbbire a bizottság dr. Zádor Annát, az utóbbira pedig Rados Jenőt tartja hivatottnak. Épen ezért a bizottság egyhangú állásfoglalással tisztelettel azt javasolja a tek. Akadémiának: méltóztassék mindkét szerzőt megbizni, hogy a pályatételt a bizottság irányításai szerint való munkaelosztással dolgozzák ki és a fővárost egy második, ugyancsak 900 pengős jutalom rendelkezésre bocsátása tárgyában megkeresni. Meggyőződésünk, hogy ily módon a magyar művészettörténeti irodalom egy régen nélkülözött, nagybecsű munkával fog gyarapodni.

Budapest, 1934. május hó 5-én.

Hekler Antal s. k.

Hüllt Dezső s. k.

Gerevich Tibor s. k.

Ezt a jelentést a nagygyűlési összes ülés elfogadta.

g) Jelentés a Molnár Kálmán-jutalomról.

1.

Molnár Kálmán pályadíjáért a mult év végéig, nem új jutalomtételre, »*A jókegyúri jog jogalapja, tartalma és a magyar közjog idevágó szabályai*« címmel két pályamunka érkezett be, »*Justitia et pax*« és »*Cum regnum et sacerdotium...*« jelige alatt. Az első 217 kis negyedréttű oldal kézírás, a másik 195 nagy negyedréttű oldal gépírás. Amaz befejezett munka, ez egy hatalmas mű gondos tervéből való mutatvány. A pályázat abszolút becsű munkát követel.

Az első pályamunka szellemtörténeti bevezetést ad, de ezt nem értékesíti; rendszeres, de hiányos, bibliai idézetei mellett még közismert adatokat sem használ fel, pl. Kálmán király fontos nyilatkozatát az 1106. évi guastallai zsinaton, s IV. Béla azon kísérletét, hogy megnyerje bol-

gár keresztes hadjáratára az apostoli követséget Szent István példája szerint. Fontos irodalmi fejtegetéseket nagyon röviden említ, új problémákat nem igen lát, a vatikáni és bécsi újonnan felfedezett okiratokat s általában az okleveleket nem ismeri. Csak a régen tudott magyar egyháztörténeti törvényeket és felfogásokat ismételteti, variálja.

Szent Péter apostol levele *hervadatlan* jutalom-koszorúról, az ókori görög-római versenyjátékok kitüntető jelvényeiről, *coronáról* szól, s ezt a szerző az ezer évvel későbbi Szent István-koronára jogtörténeti érvként használja föl, még pedig gyakran (35—40. stb. l.). Fölhasználja azt, amit Kollányi a német »eigen-Kirche«-ről, a *magánegyházról* mond, hogy ha valamely telken templom épül, *a telektulajdonos nem változik, a földesúr igazgatja az egyházat*, gyakorolja ott a *joghatalóságot*, *papot* alkalmaz, felfüggeszt, elbocsájt (34. l.); de elfelejti ezzel szembe helyezni Szent István törvényét, hogy az egyházi vagyon Istené s Isten házáé (vagy valamelyik nagy szenté, Szent Mártoné, Szent Mihály főangyalé stb.), amelyet a püspök igazgat, kezel, s a földesúr annyira nem tulajdonos, hogy még az egyházi vagyon ígérese is visszavonhatlan Szent László törvénye szerint, s addig egyházat nem lehet fölszentelni, míg az alapító földesúr az ígért javadalmát át nem adta.

A *tetszvényjogot* a szerző az *újításoktól való nagyfokú idegenkedésnek* tulajdonítja (45. l.), tehát nem tudja, hogy ezt Zsigmond király a maga letevése s Nápolyi László ellenkirálynak, a pápa és magyar főpapság pártfogoltjának s hiveinek legyőzése után, *pártpolitikai megtorlásképpen alkalmazta először és rövid időre*, valamint az itt meggazdagodni akaró olasz, *idegen papok ellen*, kik a pápától magyar püspökségekre, kanonokságokra eszközöltek ki adománybullákat (»bullások«), s kiknek birtokbaiktatását a magyar papság is ellenezte. A szerző ezt a placetumot mint *főkegyúri s apostoli jogot* emlegeti, pedig sem főkegyúr, sem apostol nem lehet a pápai rendelkezések bírāja, de ellenfele sem. A placetumot csak *államhatalmi és nemzeti féltékenység* sugallhatta s itt nem főkegyúri vagy apostoli, hanem legfeljebb politikai jogról lehet szó.

Sokszor emlegeti a szerző a *szentkorona-tant*, ennek *misztériumát*, de nem törekszik e misztériumot jogtörténeti világításba helyezni: Gerőcz módjára idézve a bibliát és a szentkorona tanát, mely Werbőczynél kapott elő-

ször írott jogi fogalmazást 1514-ben. Ezt a tant a pályázó visszaviszi Szent István Intelmeire, de helytelenül. Mert a Szentkorona-tan lényege az, hogy a magyar *szentkorona* a magyar királyi birtokok tulajdonosa s mindazon nemesi birtokoké is, amelyek mint királytól királyi várjavakból vagy udvarnokföldrökből királyi páncélos servienseknek, 1267-től nemeseknek haszonélvezetre, katonai zsold helyett adott nemesi s bárói javak és jogok a szentkorona földtömegéből, testéből származtak. Ily értelemben *aszentkorona-tan 1205-ben kezdődik*, II. András új koronázó esküjével, amelyre három pápai bulla hivatkozik, 1220., 1225., 1228-ban, amikor magyar királyi kérésre a pápa megengedi, hogy még egyházaktól is visszavehesse II. András és fia Béla azon adományokat, amelyek ellenkeztek *Anarás király koronázó esküjével*. Tudjuk, hogy a magyar királyok kétszer esküdtek koronázásukkor: a mise elején elmondták az esztergomi érsek vagy helyettese előtt az egyház, özvegyek, árvák, elnyomottak védelméről »igazságról és békéről« szóló azon esküt (iuramentum iustitiae et pacis), amely benne van ősrégi időktől a római pontificate nevű szertartáskönyvben. Ezt elmondták a külföldi kat. királyok is, valamint ez volt a magyar királyok egyedüli koronázó esküje 1205. előtt. A másik magyar koronázó eskü a koronázó templomon kívül díszemlvényen szabad ég alatt folyik le s a király ekkor megígéri, hogy a Szentkorona birtokait épségben megőrzi, el nem idegeníti, az elidegenítetteket visszaszerzi. Ez az »integritási eskü«. Ezen eskü (iuramentum integritatis) kezdetekor lett a *Szentkorona* az összes királyi birtokok tulajdonosává. Erre pedig azért vették rá a főpapok II. Andrást, hogy korábbi pártos ispán lázító ígéretei s az *Anonymus*-féle vérszerződés¹ szerint szét ne ossza a 72 királyi várispánságot a honfoglaló ősök ivadékaik közt örökös ispánságokként. Ezért kellett szakítani a Szent István-féle dominium-jogi törvénnyel (II. 5, 6, 35), amely szerint mindenki, a király is szabadon rendelkezik a kezén levő összes birtokokkal, adhatja fiának, lányának, feleségének, rokonainak, egyháznak, s e rendelkezésbe senki be nem avatkozzék. *II. András a Szentkoronát, vagyis Szent István erekljét tette a Királyi összes birtokok tulajdonosává*, mint ahogy Szent

¹ Ez 1196–1204 közt készült, sőt talán a könyv elején a vérszerződés már 1200 előtt készen volt.

László is tulajdonossá tette Szent István jobb kezét az akkor megalapított szentjóni bencés monostor *elidegeníthetetlen* egyházi javaiban. Így lettek a Szentkorona javai is *elidegeníthetetlen* »quasi egyházi birtokok« azon különbséggel, hogy a Szentkorona javai a további királyok érdekében érinthetetlenek s ezekből egyházak helyett kir. vitézek és báró főtisztek kapnak haszonélvezetre katonai és tiszti hűbéreket addig, míg a fiág s a hűség ki nem hal. — Ezen vázlatból látni való, hogy a Szentkorona misztériumát meg lehet és meg kell fejteni reális történeti alapon.

Épp úgy tisztázni kell a magyar királyok *apostoli követségét*. Az bizonyos, hogy IV. Béla ezt hiába akarta felújztatni a pápával, még pedig igen lekötelező alkalommal, mikor a magyar király a pápa kérésére vállalta azt a nagy áldozatot, hogy keresztes hadat vezet a saját bolgár sógora ellen a latin császárság védelmére. Mégis a pápa megtagadta az apostoli követséget Béla királytól, mert hogy ez a cím világi embernek nem jár, de megkaphatja a pap, kit Béla király e címre ajánlani akar. Erről a fontos adatról a pályamű szerzője nem tud. Csak azt tudja, hogy (Sz. István apostoli követ volt s hogy utódai szokásjogon gyakoroltak apostoli kir. jogokat; II. Ferdinánd, I. Lipót, a törökök kiverője és M. Terézia nagy egyházi érdemei, még inkább e királynő korának szelleme és politikai fegyverei szorították ki a pápa kezéből a magyar királyok »apostoli« címét (1758.).

Az egész »*Iustitia et pax*« jeligéjű első munkát általában és részleteiben hiányosnak és hibásnak tartjuk, abszolút becsűnek éppen nem tekinthetjük, azért neki a pályadíj kiadását nem ajánlhatjuk.

A »*Cum regnum et sacerdotium...*« jeligéjű nagy gépirásos munka hét nagy oldalon sorolja fel szép logikus rendszerben azt a sok kérdést, tételt, amelyeket egy abszolút becsű pályamunkának tisztázni kell. Ha ezt a tételrendszert kissé megfigyeljük, akkor még szembetűnőbbé válik az előbbi pályamunka nagy szegénysége s a másik pályaműnek igen sokat és nagyot ígérő gazdagsága, s ezen ígéretre nagy garanciák vannak. — A 195 oldalnyi nagyalakú könyv a 79—98. lapokon, húsz oldalon felsorol 357 oly gyűjteményes és egyéb munkát, amelyek a főkegyúri joggal közvet-

lenül nem foglalkoznak ugyan, de a pályázó ezeket is áttanulmányozta és készülő munkájában felhasználta. A 99—118. lapokon, megint húsz oldalon az előbbi jegyzék sorszámaait ismét 354 munkával 711 számra egészíti ki, azon magyar és külföldi szakmunkák bemutatásával, amelyek már egyenesen a magy. kir. kegyúri és apostoli jogra vonatkoznak. Végül a 121—195. lapokon, 74 nagy oldalon bemutatja a gyűjtött oklevelek s egyéb irományok kivonatos jegyzékét, 654 oklevelet és írat regesztáját.

A nagyon szépen s gondosan rendezett tételek, az irodalmi- és oklevéljegyzék gazdagsága, mélységes figyelme és átgondoltsága már maga is bizalmat keltő, sőt bámulatos eruditiót, felkészültséget, képességet igazoló bizonyíték. De van a pályamunkában a 15—77. lapon 62 nagy okmányi hatalmas mutató a feldolgozásból is, az 1. könyv, 1. rész, 1. cím 3. tételének igazán tudományos, modern és tárgyilagos, alapos megvitatása. Szól pedig e tétel az egyházi javadalmak kir. adományozásának konstanci zsinati megerősítéséről. A tétel egyes pontjai:

A konstanci kiváltságlevéllel kapcsolatban kialakult közfelfogás és annak forrásai.

A német konkordátum és a Werbőczy által látott bulla azonosításának nehézségei.

A német konkordátum tartalma.

A német konkordátumban biztosított kegyúri jogok és a magyar király kegyúri jogai közti ellentétek.

... És így tovább következik még 12 al-tétel és összefoglalás. Mindez bámulatos történetírói s jogászai szabadsággal folyó szétválasztás, sorrend és következtetés a legélesebb szemmel meglátott és okos logikával, gazdag ismerettel megvitatott anyagból. Irodalomra, oklevelekre, minden lehető forrásalakra figyel a szerző s nemcsak beilleszti az adatot a kellő helyen szép formában, választékos formaízléssel, hanem még is vitatja s megállapítja e tanúbizonyosság tudományos értékét, jelentőségét. Az előbbi pályamunka szerzőjének ily probléma-gazdagságról sejtelve sem volt.

Sok szó s további magasztalások helyett, amelyeket e munka minden részében megérdemel, javasoljuk, hogy a Tek. Akadémia a »Cum regnum...« jelígejű pályamunka szerzőjét bízta meg a nagyarányúnak tervezett alapvető, abszolút becsű munka teljes elkészítésével. Sőt mivel itt

egy nagyon kívánatos nagy forrásmű méltó megjutalmazásáról van szó, óhajtjuk, hogy a Tek. Akadémia keressen módot a pályadíjnak más forrásból való fölemelésére s a remélt, nagy részében már szinte kész alapvető, klaszszikusnak ígérkező mű kiadására. A végleges ítélethez természetesen új bírálatra lesz szükség.

Kitűnő tisztelettel

Szegeden, 1934. febr. 5.

Erdélyi László.

2.

A Molnár Kálmán adományából kitűzött *nyílt* pályázatú jutalomtételre két jeligés munka érkezett be. Az egyik: »Iustitia et pax« jeligével 217 ritkásan írott octávdalon teljesen kidolgozott munka, amellyel a pályázó megoldottnak véli feladatát, a másik: »Cum regnum et sacerdotium inter se conveniunt« etc. jeligéjű tulajdonképpen csak tervrajz, amelyhez egy kidolgozott fejezet van csatolva.

A jutalomtétel nem csekély feladatot tűz ki. Kívánja egyfelől a »főkegyúri jog« jogalapjának, tartalmának és a magyar közjog idevágó szabályainak, másfelől a főkegyúri jog körül Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlatnak az ismertetését. Ez részben jogász, részben történetírói és kutatói feladat. A »Iustitia et pax« szerzője egyiknek sem bizonyul, nincs meg benne a kellő előkészület a feladat megoldására. Előadása számos szentírási idézettel fűszerezett munka, amelyet kétségtelenül papiember írt. Munkáját 20 §-ra osztja, amelyből 4 általános bevezetés. Kettőben a főkegyúri jog jogalapjával kíván foglalkozni. További 6 a főkegyúri jog történelmi áttekintése, míg a munka utolsó része a főkegyúri jog tartalmának kérdését véli megoldani. A bevezetésben vázlatos irodalmi áttekintést ad. Azután szól a jog és a történelem módszeréről, a szellemtörténetről, amely szerinte »mindig ártékelő munkát végez«. Megállapítja, hogy a főkegyúri jog problémáinál »az egyházi és jogi vonatkozásain kívül a szent korona tanával kapcsolatos történelmi szempontjai is szembe-
szökőek« (21. l.).

A főkegyúri jog jogalapjára nézve Molnár Kálmán álláspontját osztja: az »nem az állam révén illeti az uralkodót, hanem az apostoli király révén illeti az államot.

Csak ily értelemben... a szent korona tartozéka». Éppúgy, mint a Kollányi munkájában tárgyalt magánkegyúri jog, szokás útján fejlődött illegitim jog (35. l.). Bibliai idézetekkel kívánja világosabbá tenni »a főkegyúri jognak, mint csupán egyházhatalmi jogosítványnak, (tehát nem államhatalmi jognak) és a szent koronának a kapcsolatát«. »A szent korona egyházhatalmi kapcsolatainak forrását tehát legelsősorban a Szent Írás hervadhatatlan koronájának forrásaiban kell látnunk. (1 Pét. 5. 4.)« (40. l.) Újból és újból ismétli, hogy a főkegyúri jog egyházhatalmi jogosítvány, de kiegyenlítést keresve más felfogással is, úgy találja, hogy »a szokásjog által a magyar szent korona jogává is válik... s mint ilyen, egyik legszentebb ékköve a magyar szent koronának...« (52. l.). A főkegyúri jogot, mint szokásjogot, »csak az erősítette meg, hogy a pápák beleegyeztek annak bizonyos irányú gyakorlásába« (60. l.).

A történeti áttekintés a magyar Corpus Jurisból vett egyházi vonatkozású törvények halmazata, amelyben semmiféle rendszer nincs. Csodálkoznunk kell, hogy Fraknói munkái után valaki ilyen módon kíséreljen meg a főkegyúri jog történeti fejlődéséről éreztetni. Ezen nívón már Kollár Ádám is túl volt az 1760-as években. Számos felhozott törvénynek semmi köze sincs a főkegyúri joghoz.

Itt-ott tarkítják ezt az unalmas felsorolást kritikátlan elmélkedések, amelyek példájául felhozom a következőket: »A Mátyás alatti törvények vezérmotívuma volt: igazság, béke, akaratharmónia, társadalmi nyugalom. Legjobban kifejezést ad ennek akkor, amikor kimondja az 1486. évi (6. Dekr. 5. Art.) törvényben, hogy: az ellenfeleknek megegyezni minden ügyükben lehet... Mátyás alatt nem is lehetett másként. Ő, akit kora és az utókor méltán nevezett igazságosnak, ismerte a zsoltárok szavát, hogy: »az igazság és béke csókogatják egymást« (Zsolt. 85.). S amikor törvényeiben (u. o.) egymás mellett említi a békét és az összhangot (pro pace seu concordia), ezeket a szavakat »odavéshette volna minden hatóság ajtajára...« s így tovább.

Még Mária Terézia korától Ferenc Józsefig sem tesz egyebet, mint többnyire nem ide tartozó törvényhelyeket sorol fel, fogalma sem lévén arról, hogy a pályatétel fontos része volna nagy számban létező új források felkutatása.

A történelmi rész tehát értéktelen, de nem sokkal

jobbak a főkegyúri jog tartalmára vonatkozó utolsó §-ok sem. Itt is folyton csak törvényhelyekkel operál; a »főkegyúri jog közjogi szabályai« c. fejezet (19. §.) pedig nem egyéb, mint a Hármaskönyvből és a Corpus Jurisból vett idézetek összefűzése.

A »Cum regnum et sacerdotium etc.« jelígejű tervrajz szerzője, mint egy a munkához csatolt iratban közli, tudatában van annak, hogy pályaműve a pályázati feltételeknek nem felel meg, pályaművét mégis bemutatja, mert a kitűzött kérdés »abszolút becsú jogi monografiájának megírására és pályamunkaként való bemutatására csak akkor van komoly remény, ha a pályatétel újból, mégpedig tervpályázat keretén belül hirdettetik meg«.

Ez másképp aligha érthető, minthogy az Akadémia állapítson meg, illetőleg fogadjon el egy tervezetet, melynek kidolgozására »hosszabb idő alatt« legyen mód. Vajjon alkalmas-e szerző tervezete arra, hogy az Akadémia azt alapul fogadja el?

A tervezet szerint pályázó munkája két könyvre oszolmék. Az első tartalmazná magát a munkát a végén két fejezetben az irodalommal, a második a gyűjtött okleveleket és irományokat. Az első könyv hét részből, mindegyik rész több (összesen 57) címből állana. Számos cím fejezetekre oszlanék (ezekből 63-at számoltam össze). Sok fejezet még több tételre is bontatnák.

Az 1. rész az apostoli és kegyúri jog alapja. A 2. az apostoli és kegyúri jog tartalma. Ez 20 címből álló alaposan elgondolt tervezet. 3. Az apostoli és kegyúri jog alanya. 4. Az apostoli és kegyúri jog Mária Terézia kora óta kialakult gyakorlata. Szerző ezt nyolc címre osztja, melyek mindegyike egy-egy pápa uralkodását foglalja magában. Nézetem szerint ez a beosztás hamis, mert a kegyúri jog gyakorlásában beállott változások nem a pápákkal függnek össze, hanem a Magyarországon beállott közjogi változásokkal. 1848. és 1867. mindenesetre fontosabb caesura a jog gyakorlásában, mint mondjuk IX. Pius vagy XIII. Leó avagy akármely pápa trónralépte vagy halála. 5. rész. A pápa és a király jogviszonya. 6. Az apostoli és kegyúri jog jogi természete. 7. Az apostoli és kegyúri jog viszonya a királynak az egyházak körüli felségjogaihoz.

Mindebből szerző csak az *1. könyv 1. rész 1. cím 3. fejezetének 1. tételét* dolgozta fel 61 quart-oldalon és ebből kell megítélnünk jogi és történeti készültségét, kritikai

képességeit. E tétel tárgya Werbőczinek az az állítása, hogy a konstanzi zsinat megerősítette az egyházi javadalmak királyi adományozásának jogát.

Kezdi Molnár Kálmán »tanításával«, aki szerint Zsigmond királynak »azt az 1410-ben nyilvánított kívánságát, hogy a pápa engedje meg, hogy az egyházi javadalmakat a király és utódai adományozhassák, a pápa pedig legyen köteles az adományozásokat megerősíteni, a konstanzi zsinaton (1417.) teljesítették s V. Márton pápa ezt bullájával megerősítette«.

Ez a tanítás, mint szerzőnk mondja, először is Zsigmond követének, Scolari Fülöpnek 1410-ben a pápa elé terjesztett kérésére támaszkodik, amely szerint a királynak »régi szokás« és kegyúri joga alapján igénye volt a javadalmak betöltésére. »Régi szokásra való hivatkozás legáltalább egy emberöltő élettartamának megfelelő jogi gyakorlatot tételezven fel, a Zsigmond által emlékezetbe idézett szokás kezdetei Nagy Lajos király uralkodásának elejéig nyúlnának vissza«. (18. l.) (Mellesleg megjegyezzük, hogy ha egy emberöltőt számítunk 1410-től visszafelé, sehogy sem jutunk el Nagy Lajos uralkodásának elejéig.)

Szerzőnk itt semmi kritikát sem alkalmaz, holott tudhatná, hogy a régi szokásra való hivatkozás általános középkori jelenség úgy törvénykönyvünkben, mint másutt is, mikor újonnan szerzett vagy épen szerzendő jogokról van szó, mert igazi, jó jog csak régi szokáson alapult. Fraknói munkájából tudhatná, hogy a pápa Nagy Lajos idejében gyakorolta a reservatio jogát, ő nevezte ki a javadalmasokat s a »régi szokás« behozója éppen Zsigmond volt. Scolari küldetése, mint Fraknói kimutatta, tekintetben nem járt eredménnyel. A pápa »a kegyúri jog kiterjesztését, a javadalmak adományozásának jogát megtagadta«, sőt bullát állított ki, amelyben az összes magyarországi javadalmak adományozását magának tartotta fenn (Fr. 109. l.).

Molnár tanításának második forrása a Hármaskönyv, Werbőczy hivatkozása a konstanzi zsinatra »olyan szövegű, hogy ebből bizonyosra kell venni, hogy ő a kérdéses bullát látta« (22. l.). Ez bizony csak nagyon szubjektív érv! Megállapítja, hogy Werbőczy szerint a javadalmak adományozását megerősítő bullát a zsinat állította ki és nem V. Márton pápa.

Visszautasítja azután Pázmány Péter erre vonatkozó állítását, Molnár tanításának harmadik forrását. »Pázmány

Péter tekintélyének hatása alatt V. Márton pápa megerősítő bullája ténynek vétetett, noha e tény állítására sem Werbőczy hivatkozása, sem a Quadripartitum, sem más bizonyíték alapot nem nyújt» (22. l.).

Amint ő Pázmány, úgy mások Werbőczy állításában is kételkednek, mert mint szerzőnk is tudja, a megerősítő zsinati bulla idáig nem került elő, pedig hozzátéhetjük, már Mária Terézia idejében is szerették volna megtalálni. A zsinatról megjelent naplók, mint írja, a bullát nem hozták szóba.

Ezután hosszasan vitatkozik Városey Gyulának azzal az állításával, hogy Werbőczy a zsinaton 1418-ban a magyar nemzet nevében is megkötött német konkordátumot látta. Azt hisszük azonban, hogy ezt a hypothesis-t felesleges 16 oldalon át cáfolgatni (23—38. ll.). Szól a német konkordátumról, állításának közelebbi forrásait sem itt, sem egyebütt az egész fejezetben nem jelöli meg, ami jelentékeny metodikus hiány.

Kimutatja helyesen, hogy V. Márton pápa nem erősíthetett meg ilyen zsinati bullát, de azt hiszi, hogy a pápa »trónralépte előtt új privilégiumot nyújtó, vagy valamelyik előbbi pápa által megadott privilégiumot megerősítő zsinati bulla kiadásának feltevése... eleve nem utasítható el« (40. l.).

A megoldás pedig szerinte a következő: Mivel az egykorú források nem emlékeznek meg arról, hogy a zsinat új privilégiumot adott, csupán XXIII. János pápa engedményének felülvizsgálásáról lehet szó. »A pápai registrum-könyvek kivonataiban találtam egy utalást, amely egyetlen XXIII. János pápától való bulláról beszél«. Szerző nem nevezi meg sem a helyet, ahol ezt az utalást találta, sem nem közli az utalást, amire itt feltétlenül szükség lenne, hisz ez az egyetlen új dolog és új forráshely a hosszas tárgyalásban. Azt a feltevést azonban, hogy a zsinat esetleg így bullát erősített meg, maga gáncsolja el, mikor ezt mondja: »Nincs nyoma annak, hogy az eredeti privilegiumlevél visszakerült volna a zsinat elé, vagy hogy azt a zsinat valaha érdemben felülvizsgálta volna« (42. l.).

Kanizsai János esztergomi érseknek 1418-ban V. Márton pápához intézett folyamodásából iparkodik megállapítani, hogy minő tartalma volt annak a privilegiumlevélnek, amelyet XXIII. János pápa »letétele előtt kétségkívül helyzete megmentése okából« bocsátott ki. Egyebek közt:

a tizedperekben világi bíróságok ítéljenek; senkit se lehessen külföldre idézni; a falusi egyházak plébánosai kapják meg a tizedek negyedét; a női birtokjog, női becsület stb. ügyekben a nádor ítéljen. E legutóbbi adatot Erdélyi László állítására építi forrás megnevezése nélkül.

Feltehető-e, hogy ily heterogén kiváltságok egy privilegiumban foglaltak helyet? De »ezekhez járult a kegyúri kiváltság is. Ez a kedvezmény általános volt annyiban, hogy minden kegyúrnak megengedte, hogy a kegyurasága alá tartozó egyházi javadalmakat minden választás mellőzésével maga adományozhassa. Külön a királyi kegyúri jog felemlítve nem lett, *de az általános engedély alapján* a király valamennyi királyi alapítású, tehát a főpapi egyházi javadalmak adományozására is igényt tartott« (51. l.).

S mi minde erre a bizonyíték? »Dr. Erdélyi László egyik legújabbban megjelent összefoglaló munkájában egyelőre a bizonyítékok közlése nélkül tett *megállapítása* szerint XXIII. János pápa volt az, aki megengedte, hogy az egyházi javadalmakat kánoni választás nélkül a kegyúr adományozza«. Bírálótársamnak ez a megállapítása »Magyarország története új rendszerben« (1931) című kis tankönyvében (72. l.) található s mint bírálótársam a kéziratot megjegyzi, csupán Werbőczin alapszik. Erdélyi tehát Werbőczi alapján felállít egy hypothesist, amelyet semmi sem igazol és szerzőnk ezt tovább fejlesztve ezzel igazolja Werbőczi állítását a zsinati privilegiumról.

Aztán azt mondja az állítólagos privilegium és az állítólagos konstanzi privilegium összefüggéséről: »Nincs bizonyítva, de a történeti tények sorrendjéből és a *később* következetessé vált gyakorlattól nyilvánvaló, hogy a konstanzi zsinat... megerősítette az egyházi javadalmak adományozása tekintetében XXIII. János pápa részéről a kegyuraknak biztosított jogot« (52. l.).

A konstanzi zsinati bullával szemben azonban szerzőnk maga is kételyeket támaszt, amikor elmondja, hogy III. Frigyes császár pár évtizeddel a zsinat után követet küldött a pápához, hogy ugyanazt a kiváltságot megszerezze, amellyel a magyar király bírt. »Nincs meg annak a privilegiumnak példánya — felelték a szentszéken —, amelyet az apostoli szék részéről valaki engedményezett Magyarországnak fenséges királyának; mert semmit sem ér és mert azon ország egyházai a mondott szék merő akaratából és rendelkezéséből töltettek be; miként az apostoli levelekből

is látható, királyi nevezés vagy bemutatás azokban megemlítve soha sincs» (54. l.).

Ebből igazán nem lehet azt következtetni: »Világos, hogy a magyar királynak volt főpapnevező kiváltsága, csak-hogy ezt a szentszék nem akarta elismerni«. Különösen nem lehet ezt állítani, ha emlékeztetünk arra, hogy V. Miklós pápa sem tudta nyomát találni ily kiváltságoknak, mikor Hunyadi János, mint kormányzó és tanácsa azt kérték tőle, hogy »az elődeitől az országnak adományozott kiváltságokat« erősítse meg. Pedig a szentszék hajlandó lett volna azokat megerősíteni, ha hiteles másolatukat megküldik neki. Ilyeneket azonban nem tudtak Magyarországról sem beküldeni. Nem hihető, hogy 30 évvel a konstanzi zsinat után már nem tudták volna Magyarországról megküldeni annak a privilégiumnak a szövegét, amely oly fontos jogokat adományozott a magyar királynak.

Szerinte a zsinati bullát igazolja, hogy »a királyi kegyúri jog javára a szentszék javadalom-adományozásainak eddig korlátlanul haladt vonala hirtelen megtört és a régi, valamint az új gyakorlat között törésvonal keletkezett« (61. l.).

Ezt a hirtelen törést azonban nem lehet kimutatni XXIII. János pápa vagy a konstanzi zsinat állítólagos privilégiumainak kiállításának idejétől kezdve, hiszen Zsigmond már 1410 előtt is nevezett ki főpapokat. (Fraknói 93. s. köv.)

Pályázó úgy látja tételének végén, hogy Werbőczy hivatkozását »a történeti tények alátámasztják és igazolják«.

A kidolgozott tételt követi 711 számból álló bibliográfia a felhasznált munkákról és 654 számból álló levéltári adatgyűjtemény. Ez a gyűjtés egyoldalú, csaknem kizárólag a vatikáni levéltárakból való és a bécsi, valamint a budapesti levéltárak sok tekintetben fontosabb anyagára nem terjed ki.

A beadott tervezet azt igazolja, hogy szerzőnek lehet jogászai képzettsége, de a kidolgozott tétel azt bizonyítja, hogy hiányzik belőle a történelmi kritika és a módszer ismerete. A tervezet azonkívül beleesik a kezdő írónál nem egyszer tapasztalható szertelenségbe. A szerző tervezete kidolgozva olyan — esetleg több ezer oldalas — munka lenne, amelynek megvalósulásában nem lehet bízni és amelyet a pályázati feltételek nem kívánnak meg. Ezért nem ajánlhatom a bírálótársam javasolta megbízást. Mivel pedig a »Iustitia et pax etc.« jellegű munka távolról sem üti

meg a mértéket, javasolom, hogy az Akadémia *tűzze ki újból 2—2¹/₂ évi határidővel* a már ismételten kitűzött pályadíjat.

Budapest, 1934. március 31-én.

Eckhart Ferenc

1. tag.

3.

A főkegyúri jog történetére kitűzött pályázatra beérkezett munkákat illetőleg a fenti két bírálat eltérő eredményre jut. Míg ugyanis Erdélyi László a »Cum regnum...« jeligéjű pályamunkát a kidolgozással leendő megbízatásra ajánlja, — addig Eckhart Ferenc a jutalomtételnek újból való kitűzését javasolja.

Erdélyi László bírálatának ²/₃-a az »általában és részleteiben hiányosnak és hibásnak« tartott »Iustitia et pax« jeligéjű munkával foglalkozik s a kitüntetésre ajánlott másik pályamunkával igen röviden végez: apparátusának ismertetése után néhány nagyon dícsérő szóval mutatja be a kidolgozott rész egyes pontjait s végül a legnagyobb elismeréssel szólva szerzője alapos felkészültségéről, azt javasolja, hogy bízassék meg a munka elkészítésével, mint-hogy minden alapot megtalált a tervezetben arra, hogy a teljes mű valóban »alapvető és klasszikus« lesz.

Ezzel szemben Eckhart Ferenc röviden megállapítva az első munkáról, hogy szerzőjében nincs meg a kellő előkészület a feladat megoldására, alapos boncolás alá veszi a második pályamunka kidolgozott fejezetét s bár a tervezetről elismeri, hogy jól van átgondolva, — mégis a kidolgozott fejezet beható kritikája után arra az eredményre jut, hogy a *megbízás nem adható meg szerzőjének.*

Mint harmadik bíráló *Eckhart Ferenc javaslatához csatlakozom*, azzal a módosítással, hogy az általa ajánlott 2—2¹/₂ év helyett *csak egy évi határidővel* tűzze ki újból a Tekintetes Akadémia e pályatételt. Nagyobbszabású történeti munkánál az előkészület, az anyaggyűjtés s annak elrendezése, veszi igénybe az idő nagyobb részét. Az utóbbi munka szerzője ezen már jórészt túl van: irodalmi apparátusa majdnem teljes, s csak levéltári kutatásait kell még kiegészítenie. *Igy egy év múlva, több fejezet kidolgozásával bizonyosságot tehet majd arról, hogy valóban meg tud-e birkózni e kétségkívül nehéz és sokoldalú feladattal.*

Pécs, 1934. április 12.

Holub József

1. tag.

h) Jelentés a Darányi Ignác-jutalomról.

A Magyar Tudományos Akadémia részéről a Darányi Ignác-jutalom odaítélése tárgyában kiküldött osztályközi bizottság 1934. évi április hó 16-án tartott ülésének

J E G Y Z Ő K Ö N Y V E

és ehhez csatoltan

- I. Előadói jelentés
- II. Előadói javaslat.

1.

A kiküldött két előadó jelentése.

A Darányi Ignác-jutalom odaítélése tárgyában, javaslatételre kiküldött Bizottságnak, 1934. évi március hó 19-én, dr. Mágócsy-Dietz Sándor r. tag elnöklete alatt tartott ülésén a Bizottság dr. Kerpely Kálmán és dr. Szabó Zoltán egyetemi tanárokat bízta meg az előadói teendőkkel és felhívta őket arra, hogy az 1929—1933. években megjelent, a gabonafélék termesztésének tárgykörébe tartozó tudományos munkákat és tanulmányokat gyűjtsék össze, tartalmukról s értékükről tegyenek április 16-ig tartalmi és bírálati jelentést.

Megállapította a bizottság azt is, hogy az összeírás és bírálat tárgyát: *a búza, rozs, árpa és zab termelésének kérdéseit* tárgyaló tudományos munkák és tanulmányok képezzék. Épp ezért az ismertetés és szorosan vett bírálat tárgyává azokat a tudományos irányú munkákat és tanulmányokat tettük, amelyek a gabonafélék *termelési kérdéseivel* kapcsolatosak.

Mindenesetre az idők jele, hogy az 1929—1933. években, a gabonafélék termelését tárgyaló szakmunkák és tanulmányok jóformán kizárólag a búzával foglalkoznak. A »Köztelek« című mezőgazdasági heti szaklapban, a búzán kívül rövid terjedelmű szakközlemények jelentek meg, a rozs, árpa és zabról is, de ezek tulajdonképpen nem önálló s tudományos buvárkodáson alapuló tanulmányok, hanem tulnyomóan egyszerű, tájékoztató és irányító szaccikkek.

Ezeket természetesen figyelmen kívül hagytuk, bár megállapítottuk, hogy az említett öt évben a »Köztelek«

lapban: a búzáról 192, a rozsról 11, az árpáról 10, a zabról 8 szakközlemény jelent meg, a búzakérdés tehát itt is dominált.

Nem vontuk az ismertetés s így bíráló körébe azokat a — habár értékes — tanulmányokat sem, amelyek a búza-termelés kérdésével tulajdonképpen szorosabb kapcsolatban nincsenek, vagy pedig biológiai kutatások szempontjából lezártaknak még nem tekinthetők. Ilyenek dr. Husz Béla tanulmányai, a magyar búzák rozsdakérdéséhez. (Megjelent a *Mezőgazdasági Kutatások* című szakfolyóirat 1932. évi kötetében 36 nyomtatott oldalon, 1 színes táblázattal és angol nyelvű kivonattal.) Ide soroljuk azokat a tanulmányokat is, amelyek a búzapoloska kártételeivel foglalkoznak. (Dr. Gróf Béla könyvalakban; id. és ifj. Manninger Gusztáv Adolf, dr. Gömöry Sándor, Tibor István tanulmány alakjában, a *Mezőgazdasági Közlemények* 1932., illetve 1933. évi kötetében.)

Üttörő munkát id. Manninger G. Adolf végzett, a gabonapoloska életének s kártételeinek tanulmányozásával és a védekezések kutatásával, amelyek részben még most is folyamatban vannak.

Ugyanezt mondhatjuk a szorosan körülhatárolt csak egyes »részlet«-kérdéseket tárgyaló tanulmányokra.

Ilyenek dr. Hauser János »Viszonosságok a magyar búza szalmájának és kalászának egyes tulajdonságai között« (külön lenyomat a *Mezőgazd. Kutatások* 1929-iki évfolyamából); »A búza minőségi tulajdonságai variációs-statisztikai megvilágításban« (a *Mezőgazd. Kutatások* 1932. évi kötetében); »Adatok a magyar búza fejlődéstani és alaktani jellemzéséhez« (doktori értekezés kivonata, a *Mezőgazd. Kutatások* 1930. évi kötetéből, mint elkészített külön lenyomat). A Közgazdaságtudományi Kar mezőgazdasági szakosztályán beadott és elintéztett mezőgazdasági doktori értekezéseket is ide soroljuk.

Ezek: Kristóffy László okl. mezőgazda »Néhány nyugati és alföldi búzafajta bokrosodás előtti gyökérnövekedésének összehasonlító vizsgálata« 43 nyomtatott oldalon. 1933. Ifj. Tuzson János okl. mezőgazda, egyetemi gyakornok; »A búzafajta azonosságának meghatározása, a terméshéj színeztetésével« 32 nyomtatott oldal, 7 eredeti s 1 színes képpel, németnyelvű összefoglalással.

Ide kell sorolnunk Tibor Istvánnak, a m. kir. Gabona- és Lisztkísérleti Állomás osztályvezetőjének könyvét »A

búza és lisztminőség vizsgálatok» címén 55 eredeti ábrával. Ez a munka Tibor István doktori értekezése s mert a doktori cselekmények még folyamatban vannak, itt ezzel foglalkozni nem kívánunk. Csak azért jegyezzük meg, hogy igen értékes tanulmány, mely részletes s áttekintő képét adja a Gabona- s Lisztkísérleti Állomás hatalmas munkásságának, vizsgálati módszerének és eredményeinek.

Ezen rövid tájékoztató után, az 1929—33. években megjelent tudományos irányú szakmunkákat és tanulmányokat, a megjelenés éve szerint csoportosítva, terjesztjük elő.

1929. év.

1. »Milyen búzát termelünk?» Írta: Manninger G. Adolf urad. jószágigazgató. 10 nyomtatott oldal, 1 táblázattal. — *Folytatólag*: »Néhány nemesített magyar búza vizsgálata». Írták Gömörý Sándor és Pap Lajos vegyész-mérnökök. 24 nyomt. oldal, 7 táblázat, 1 ábrával. (Királyi Magyar Egyetemi nyomda kiadványa.)

Manninger G. Adolf uradalmi jószágigazgatónak, ez a rövid 10 ny. oldalra terjedő, 1929-ben megjelent tanulmánya, indította meg a magyar minőségi búza-kérdés harcát, mert itt bizonyítja a »fajta« jelentékeny szerepét, (a bánkúti búzákra támaszkodva), a minőségi kérdések elbírálásánál. Gömörý és Papp tulajdonképpen ezeknek a búzáknak s lisztjeiknek minőségét, malomipari és sütőipari szempontból vizsgálták és ismertették.

2. »A magyar búzaliszt összetétele.« Írta dr. Vuk Mihály műegyetemi ny. r. tanár, 174 nyomt. oldal. (Killián Frigyes utóda könyvkereskedő cég kiadványa. Budapest.)

Bár szorosan véve nem foglalkozik a termeléssel kapcsolatos kérdésekkel, érdekes s értékes tartalmánál fogva mégis felvettük a sorozatba.

Az első rész a búzaszemet szerkezeti s kémiai vonatkozásokban tárgyalja. A második részben a búza-örleményeket, a harmadikban a tészta- és kenyér-vizsgálati módszert s azok eredményét ismerteti; a negyedik rész a tésztajavító eljárásokat tárgyalja.

A tartalom nagyrésze Vuk professzor és munkatársai buvárkodó és kutató munkásságának eredménye.

3. »A magyar búza sorsa.« Írta: Székács Elemér. 14 nyomt. oldal. (Megjelent a »Mezőgazdasági Közlöny« c. szakfolyóirat 1929. évi kötetében.)

Tanulmányában azokkal a körülményekkel és tényezőkkel foglalkozik, amelyek búzaterméseinek holdankénti emelkedését hátráltatták a háborúk közvetlenül megelőző időnek átlagaival szemben. Ilyenek a meg nem felelő talajmunka, a trágya-termelés csökkenése, a földreform s annak elhúzóda, a betakarítás technikájának elmaradottsága, az értékesítés nehézségei. Foglalkozik a javulást biztosító teendőkkel és különösen a búza-nemesítés kérdésével. Utóbbiak ma már részben meghaladott álláspontok.

1930. év.

4. »A magyar búzakérdés megoldása.« Írta: Kákossy Jenő v. gazd. tanár. 216 nyomt. oldal, 19 ábrával. (Kiadja »A Kisgazda« sajtóvállalat. Budapest.)

Gyakorlati útmutató és tankönyv a gazdasági iskolák számára. Magával a búzával termelési szempontból 18 oldalon foglalkozik. A továbbiak folyamán a búzaszem fizikai, sikérkimosási s minőségi vizsgálatainak technikáját; az értékesítés bel- és külföldi szervezését stb. tárgyalja. Célját tekintve különben jó munka. Önálló buvázkodás s tanulmány nincsen benne.

5. »Kísérleti adatok a keménymagvú búza termeléséhez.« Írta: Havass Géza. 8 ny. oldal, 4 ábrával. *Kísérletügyi Közlemények* 1930. évi XXXIII-ik kötetének 1. füzetében.

A durum-búzáknak mutációval foglalkozik, az önálló ismert mutáció-elméletek alapján, tehát nem termelési szempontból.

6. »A nemesített búzafajták termelési értéke és minősége.« Írta Grabner Emil. 13 ny. oldal. Megjelent a *Mezőgazdasági Közlöny* 1930. évi 3. számában.

Azt fejtegeti, hogy a búza minőségi tényezőinek megállapításánál, a fajta kérdése a nemesítés szempontjából mellékes és főképpen az ökológiai tényezők döntők a termesztett búza értékére és minőségére. Ez a felfogás nem helytálló és hozzájárult ahhoz, hogy a magyar búza minőségi

termelésének irányai helytelen alapokon mozogtak éveken át.

7. »A minőségi búzatermelés fontossága a köz- és magángazdaság szempontjából.« Írta Rajczy Géza, Mezőgazd. kamarai titkár. 58 ny. oldal. (Patria nyomdai r. t. 1930. Budapest.)

A könyvalakban megjelent tanulmány három részre oszlik.

Az első részben a búzaminősítés technikai eljárásait, illetve leírásait ismerteti; ezt követi a liszt vizsgálatánál figyelembe veendő szempontok részletezése, a siker minőségére, mennyiségére, a tészta ellenállására, a liszt vízfelvevő képességére vonatkozólag. A második rész a minőségi búzatermelés közgazdasági vonatkozásait tárgyalja, a harmadik rész pedig a termelésről s annak megszervezéséről szól s részletesen foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy minő búzát termeljünk.

A munka tulajdonképpen rövid összefoglalása a Hankóczy-Manninger-féle tanulmányoknak.

8. »A búza éghajlata és termőföldje.« (Le climat et le sol du blé.) Írta: Dr. Ballenegger Róbert. 71½ ny. oldal. (Az Athenaeum nyomdai r. t. kiadása. 1930.)

Balleneggernek a Magyar Meteorológiai Társaság egyik ülésén tartott előadását foglalja magában ez a 71½ ny. oldalnyi tanulmány, melyből 6 a magyar szövegre, 11½ oldal a francia nyelvű összefoglalásra esik.

Általános rövid áttekintést ad a búza éghajlati és talaj-igényeiről földünk különféle területein és országában, a perugiai mezőgazdasági főiskola ökológusának, Azzi Griolámusnak, a búza éghajlati öveit feltüntető térképe melléklésével.

9. »Küzdelem a cséplési szemveszteségek ellen.« Írta: Junk Péter. 14 ny. oldal. A *Mezőgazdasági Közlöny* 1930 évi III. évfolyamában.

Rámutat a cséplési szemveszteségek okaira és az ellenük való védekezésre oly intézkedések kapcsán, amelyek nagy részben csak állami beavatkozással lennének keresztülvihetők.

10. »Kísérleti adatok a nemesített magyar búzák fagyállóságának kérdéséhez.« Írta: Dr. Hauser János. 51½ ny. oldal. Rövid németnyelvű összefoglalással. Megjelent a *Mezőgazdasági Kutatások* 1930. évi évfolyamában.

A fiatal búza zöld leveleiből kisajtolt nedv cukortartalma alapján kíván eme nehéz kérdés megoldásához közeledni, illetve közelebb jutni. Kísérleteit refraktometrikus úton végezte 24 magyar búzával. A tiszavidéki búzából nemesített búzák friss leveleinek cukortartalma nagyobb volt, mint az idegen búzákból származóké, de a cukor és káros anyagtartalom nem mindenkor arányos.

11. A Közgazdasági Könyvtár 1930. évi IX. sz. kötete: »A magyar búza minősége, ára és értékesítése« címén, a Magyar Közgazdasági Társaság az 1929. év végén s az 1930. év elején tartott ankétjének előadásait foglalja magában. Az előadók közül, a magyar búza minőségével s termelési feltételeivel, az előadási idő sorrendjében:

Hankóczy Jenő, a m. kir. Gabona- és Lisztkísérleti Állomás igazgatója;

Székács Elemér, akkor még a Vetőmagnemesítő és Értékesítő r. t. vezérigazgatója és

Kerpely Kálmán dr. egyet. tanár foglalkoztak.

a) Hankóczy Jenő tanulmánya a vezetése alatt álló állomás első évi működése alapján, ismerteti a magyar búza minőségi vizsgálatával kapcsolatos tapasztalatait, összehasonlítva ezeket a magyar búzák régebbi adataival és az újabb külföldi (kanadai és argentinai) búzavizsgálatok eredményeivel. Az állomás már egy évi működése alapján is igazoltnak látja a búza fajtájának nagy jelentőségét, a minőségi kérdések elbírálásánál.

b) Székács Elemér tanulmánya. Előadásában a magyar nemesített búzákról és elsősorban az általa nemesített búzák minőségi elbírálásáról adott áttekintő képet, amely ma már végeredményében meghaladott álláspont.

c) Dr. Kerpely Kálmán tanulmánya. Tanulmányában rámutat a magyar minőségi s nem minőségi búzák eltérő értékének természeti okaira. Ezek közül a fejlődő búza vízellátásának kérdését ismerteti és szembe állítja a szárazabb évek értékesebb szikárabb búzáit, a nedvesebb évek durvább alkotású búzáival.

Saját tanulmányai alapján rámutat arra, hogy milyen különbséget okoz a búzatermés nagyságában és minőségében a téli s tavaszi csapadék eltérő

mennyisége, a tavasz-nyári esőknek változatos havonkénti elosztása stb.

1931. év.

12. »Adatok a műtrágyázás és a búzaminőség összefüggéséről.« Írta: Surányi Jenő. 15 ny. oldal 1 táblázattal. A *Mezőgazdasági Közöny* 1931. évi IV. évfolyamában.

Az állami műtrágyázási akció keretében, a műtrágyázási kísérleteket végző Mezőgazdasági Kamara kísérleti sorozatából feldolgozott 18 kísérlet 80 búza mintáit vizsgálta meg a Gabona- és Liszt-kísérleti állomás. Ezeket az adatokat dolgozza fel Surányi. Talajminták s talajvizsgálatok nem álltak rendelkezésére, miértis (amint szerző maga mondja) szakszerű következtetések levonhatók nem voltak.

13. »Az aratás időpontjának befolyása a szemtermés mennyiségére és minőségére.« Írta: Wallner István gazd. akad. gyakornok. 16 ny. oldal, rövid németnyelvű összefoglalással. Megjelent a *Mezőgazd. Kutatások* 1931. évi IV. évfolyamában.

Vizsgálat tárgyává tette a búza (esterházi 18) s részben a rozs (magyaróvári) minőségi kapcsolatot az aratás időpontja szerint.

A vizsgálatok eredménye, hogy az idejekorán, a viaszerésben aratott búza sikerminősége a legjobb, a túlérletten vágott búzáé úgy mennyiségileg, mint minőségileg rossz.

Hazánkban igen gyakran félérletten kerül a búza kasza alá.

14. »Hazai nemesített sörárpák fejlődéstani s alaktani összehasonlítása.« Írta: Soltész Sándor gazd. akad. tanársegéd. 12 ny. oldal, rövid németnyelvű összefoglalással. Megjelent a *Mezőgazd. Kutatások* 1931. évi IV. évfolyamában.

Tízféle hazai nemesített sörárpán végezte vizsgálatait fejlődéstani, alaki és élettani összehasonlítás alapján. Tanulmányait nem megfelelő talajon (debreceni homokon) s csak 1 évi termelés alapján végezte s így osztályozási adatai inkább csak érdekesek s nem irányító hatásúak.

15. »Adatok a magyar búza minőségi termeléséhez.« Írta: Dr. Kerpely Kálmán egyetemi tanár. 70 ny. oldal.

31 eredeti ábrával, 16 táblázaton. Pátria nyomdai r. t., Budapest, 1931.

Szerző célja volt tanulmány tárgyává tenni a búza arányos (harmonikus) és egyoldalú vagy hiányos táplálkozásának hatását a siker minőségére. A szükséges vizsgálati anyagot gondosan megválasztott hazai gazdaságban, részben még most is folyamatban levő, de a könyv megjelenése idején már négy évig tartó, u. n. forgós műtrágyázási kísérletek szolgáltatták.

Kerpely megállapította, hogy az arányos, zökkenés nélküli táplálkozás van a siker minőségi kialakulására a legjobb hatással.

Egyoldalú foszforsavas trágyázás (a magyar gazdaságok legelterjedtebb műtrágyázási módja) kálium és nitrogénben nem szűkölködő talajban, a siker minőségre igen jó hatású. Amint azonban kálium vagy nitrogén nem áll kellő mennyiségben rendelkezésre, az egyoldalú foszforsavas trágyázás (az érés egyoldalú erőszakos siettetésével) minőségrontó hatást fejt ki.

Egyoldalú kálitrágyázás mindig minőségrontó.

A nitrogén a használat módja és indokoltsága szerint lehet sikerminőség-javító s rontó.

Kerpely tanulmánya azért értékes, mert a kiválasztott gazdaságok természetes fekvésű és az ökológiai hatásoknak teljes mértékben kitett szántóföldjeinek kísérleti eredményei, vagyis nem tenyészedény kísérletek és magukat a talajokat is beható vizsgálat tárgyává tette. Csakis a talaj s a növény együttes vizsgálata adhat megbízható eredményeket.

16. »Az Országos Mezőgazdasági Kamara az 1931. év elején, a magyar búzatermelés irányelveit megállapító búzanapokat tartott (9 napon át). Az előadások anyagát könyv alakjában kiadta. (Pátria nyomdai r. t. Budapest, 1931.)

Ezen a búzanapokon a búzatermelés körébe tartozó előadásokból dr. Degen Árpád, Hankóczy Jenő és Manninger G. Adolf tanulmányait kívánjuk kiemelni és ismertetni.

A többi, a termelés körébe vágó előadók közül Székács

Elemér fejtegetéseinek anyaga alapján véve ugyanaz, mint ahogy ezt, a Közgazdasági Társaságnak előző évben tartott búza-ankétjén előadta (11—b sorszám alatt). Újabb részei, hogy hivatalos versenykísérletek rendszeresítését, nemesített búzamag kedvezményes kiosztását, a rendszerezett vetőmag kicserélési akciókat tartja kívánatosoknak, a magyar búzaügy szolgálatában. Ezek egyrésze azóta megvalósult.

Legány Ödönnek, a Hatvani Növénynemesítő-telep igazgatójának fejtegetései a nemesített búzák értékelése és elbírálása szempontjából tagadhatatlanul érdekesek, ma azonban már meghaladott álláspontot képviselnek. Legány Ödön maga is a vezetése alatt álló telepen, az utóbbi két évben teljesen szakított régi nemesítési irányával s az új minőségi termelés alapjaira helyezkedett.

a) Dr. Degen Árpád előadása 30 ny. oldal.

Dr. Degen Árpád Akadémiánk nem régen elhunyt, érdemekben gazdag r. tagja, tanulmányában foglalkozik a régi s újkori magyar búzával, az időnként elhangzott panaszok okaival.

Azután rámutat a búzanemesítés nagy jelentőségére s ezzel kapcsolatosan az elméleti örökléstan tanításának szükségességére.

Kimutatja a nemesített búza értékesebb voltát és ennek ökológiai feltételeit, ezek keretében pedig az időjárásnak irányító és módosító hatásait.

b) Manninger G. Adolf jószágigazgató. 26 ny. oldal.

Nevezett előadó első tanulmánya a minőségi búzák termeléséről 1929-ben jelent meg, amint erről ismertetésünk 4. tételszáma alatt már megemlékeztünk. 1931-ben már kezdődő diadalát láthatja fáradhatatlan tevékenységének és küzdelmeinek, melyeket a minőségi termelés és ennek keretében a kanadai Marquis eredetű »bánkúti« búzák elterjesztése érdekében kifejtett. Tanulmányában erre vonatkozó négy évi tapasztalatait, tudományos színvonalon álló búvárkódásait írja le, felfegyverkezve a m. kir. Gabona- és Lisztkísérleti állomásnak rendelkezésére bocsátott gazdag vizsgálati anyag adataival.

Hogy nézeteivel, tapasztalataival és küzdelmeivel biztos alapon állt, mutatja a búzaminőségi

kérdés mai helyzete, kétségen kívül igazolva a bánkúti búzák egyes fajtáinak fensőbbiségét s vezető szerepét a magyar búza minőségi kérdéseinek elbírálásánál.

c) Hankóczy Jenő, a m. kir. Gabona- és Lisztkísérleti állomás igazgatója. 37 ny. oldal.

Hankóczy a Közgazdasági Társaság búza-ankétjén tartott előadásának anyagát, itt újabb 1 $\frac{1}{2}$ év tapasztalataival kibővítve adta elő és pedig a Kamara felkérésére, elsősorban malomipari és lisztfeldolgozóipari szempontból bírálva és világítva meg a búzakérdést.

Ebből a szempontból bőséges vizsgálati anyaga alapján bírálja el a bánkúti-, esterházi-, hatvani-, Székács- és az ősmagyar búzákat.

Akkori fejtegetéseit a bánkúti búzák vezető szerepével, a későbbi évek országos eredményei igazolták. Elismeri a klíma, időjárás és egyéb termelési tényező minőség-szabályozó hatását, de nagy súlyt helyezett már akkor a fajta átütő erejére, a sikerminőségi kérdések elbírálásánál.

Már akkor kimondotta, mint elengedhetetlen feltételt, hogy a magyar nemesített búzák törzskönyve revízió alá vétessék és abból töröltesselek mindazok a fajták, melyek úgy a hozam, mint a minőség követelményeinek nem felelnek meg. Ez — habár más alapon — ma már nagyrégen bekövetkezett.

1932. év.

17. »Az aratás időpontjának befolyása a búza minőségére.« Írta Fleischmann Rezső. 4 ny. oldal. A *Mezőgazdasági Közlöny* 1932. évi kötetében.

Rövid, de igen tanulságos tanulmány — egy-néhány vizsgálati adat felsorolásával — az aratás késlekedésével beálló siker romlásáról úgy minőségileg, mint mennyiségileg.

18. »Adatok a magyar búza 1932. évi megszorulásának okaihoz.« Írta: Berzsenyi-Jankovits László dr. 5 ny. oldal, rövid németnyelvű összefoglalással. *Mezőgazdasági Közlöny* 1932. évi kötetében.

Vizsgálatai alapján arra a következtetésre jutott, hogy a búza gyors fejlődése (korai érése)

a rozstda okozta kártételt jelentékenyen csökkenti, viszont az érés késedelmeskedése igen erős rozsdakárok okozója lehet.

19. »Az őszi és tavaszi búza közötti minőségbeli különbség.« Írta: Wallner István. 5 ny. oldal. *Mezőgazdasági Kutatások* 1932. évi kötetében.

Vizsgálatainak eredménye, hogy a siker minőségében lényegesebb különbség az őszi és tavaszi búzánál megállapítható nem volt.

Kivitele azért érdekes, mert az 1930—31-iki nyelhe tél lehetővé tette ugyanannak a hat nemesített tavaszi búzának termését részben ősszel (X/9.-én), részben tavasszal (III/28.-án) elvetni s így megfigyeléseit ugyanazon fajtánál végezni.

20. »A magyar búza víz- és táplálóanyag igényei.« Írta: Dr. Kerpely Kálmán. 15 ny. oldal. Pátria nyomdai rt. Budapest. 1932.

Rövid lélekzetű tanulmány, melyben a táplálkozás igényeit kapcsolatba hozza a fejlődő búza vízellátásával. Esőbőség (különösen a fejlődés utolsó szakaszaiban) minőségrontó. Mérsékelt szárazság viszont siker-minőségjavító. Ezeket vizsgálatai alapján példákkal igazolja.

1933. év.

21. »A búzakaiasz jellegének keresztezése utáni öröklése.« Írta: Galgóczy Miklós. 10 ny. oldal. Megjelent a »Kísérletügyi Közlemények« 1933. évi 1—3. füzetében (XXXVI. kötet).

Kísérleteit a m. kir. Állami Növénynevelő Intézet magyaróvári telepén végezte, sajnos, még mindég (1933-ban) a Carman 55 és Illocai 177 búzákat keresztezésével felsorolva a keresztezési termékek adatait.

22. »A műtrágya befolyása a búza minőségére.« Írta: Rosenblüh Erzsébet dr. Közlemény a Mezőgazd. és Ipari Rt. kaposvári bérletének talajlaboratóriumából. 5 ny. oldal. *Mezőgazdasági Kutatások* 1933. évi kötetében.

A kaposvári bérbirtokon termesztett búzákon vizsgálta a műtrágyák hatását a siker minőségére. Megállapította többek között a két sikerfehérjének a gliadin és glutenin-nak mennyiségét s ará-

nyát. Vizsgálatai igazolják Kerpely megállapításait, melyek szerint a műtrágyák sikerjavító hatása ott nyilvánul meg, ahol arra a műtrágyára a talajnak tényleg szüksége van.

23. »Újabb különleges búza-műtrágyázási kísérletek eredményei.« Írta: Dr. Surányi János. 14 ny. oldal. *Mezőgazdasági Közlöny* 1933. évi kötetében.

A Mezőgazdasági Kamarák 1930. évi búza-műtrágyázási kísérleteinek eredményeit dolgozza fel. Anégy kerületi Kamara területein összesen 23 kísérletről volt szó, de felhasználható adatokat csak 9 kísérleti hely adott. A búza minőségi vizsgálatait a m. kir. Gabona- és Liszt-kísérleti állomás végezte.

A kísérletek ez alkalommal talajvizsgálatokkal is kapcsolatosak voltak. A műtrágyahatás az 1930/31. évi kísérleteknél szokatlanul gyenge volt, aminek oka az igen kedvezőtlen tavaszi s nyáreleji időjárásban rejlett. A műtrágyák hatásában semmiféle törvényszerűség megállapítható nem volt.

24. »Az 1931. évi felvidéki gabonakárok talajkémiai vonatkozásai.« Írta: Karay Gusztáv, a miskolci m. kir. Mezőgazdasági Vegykísérleti Állomáson készült dolgozat. 8¹/₂ ny. oldal. *Mezőgazdasági Közlöny* 1933. évi kötetében.

Az Állomás talajtani vizsgálatainak első évében készült tanulmány, a nagymértékű károk okát a felfagyásban és a búzapoloska kártételeiben állapították meg. Az utótél okozta felfagyásos kár nagysága, vizsgálataik szerint összefüggésben volt a talaj összetételével s trágya-erejével.

A felfagyás miatt színlődő növények közül azok, amelyek a jobb termőképességű, nitrogénben, oldott fosforsavban és káliumban gazdagabb talajban voltak, jobban tudták kiheverni azt a kárt, mint a gyengébb termőképességű földben levők.

Az eddigiekben szerencsénk volt az 1929—1933. években megjelent és a gabonafélék termesztésére vonatkozó értekezéseken, tanulmányokon, műveken áttekinteni és azok közül 24 művet részletesebben ismertetni. Mivel az ismeretések során kitűnt, hogy a számbajöhető művek szerzői

között a kiküldött és alulírott két előadó közül az egyik Kerpely Kálmán I. tag is szerepel, érdemleges javaslatot a Darányi-jutalom odaítélése iránt ketten közösen nem tehetünk.

Budapest, 1934. április hó 10.-én.

Dr. Szabó Zoltán
egyet. nyilv. r. tanár,
levelező tag, előadó.

Dr. Kerpely Kálmán
egyet. nyilv. r. tanár,
levelező tag, előadó.

2.

Szabó Zoltán előadó javaslata.

Kerpely Kálmán előadótársammal együtt készített előadói jelentésünkben 28 szerzőnek 39 munkáját tettük tanulmány tárgyává és közülük 24-et részletesen ismertettünk. Előadói jelentésünk végén a Tekintetes Bizottság figyelmét felhívtuk arra a körülményre, hogy a figyelembe kerülő művek szerzői között Kerpely Kálmán levelező tag (vagyis az egyik előadó) is szerepel. Emiatt érdemleges javaslatot ketten együtt nem tehetvén, Kerpely Kálmán előadótársam visszalépett a további javaslat megszerkesztésétől, miért is csak saját magam terjesztek javaslatot a Tekintetes Bizottság elé.

A felsorolt művek szerzői közül, egybevetve a művek tudományos értékét és gazdasági jelentőségét, különösen három egyént tartok kiemelendőnek. Ezek betűrendben a következők:

Hankóczy Jenő, a m. kir. Gabona- és Liszt-kísérleti állomás igazgatója,

Kerpely Kálmán dr., egyet. nyilv. r. tanár, I. tag és Manninger G. Adolf, Herceg Montenuovo uradalmának jószágigazgatója.

1. Hankóczy Jenő munkássága tette és teszi lehetővé az új magyar búzakataszter felállítását, az egyes körzetek és vidékeken termesztett búzák minőségi osztályozásával a fajták értékének szakszerű megjelölésével.

Kiváló érdeme, hogy a búza minőségi vizsgálataihoz szükséges műszerek nagyrészt az ő találmányai és azokat évek hosszú során át tökéletesítve, ma már nem egy külföldi (európai és amerikai) államban vannak használatban.

A minőségi vizsgálatoknak egyik főkélléke az önregisztráló vizsgálati eszközök megbízhatósága s ezt Hankóczy minőségvizsgáló eszközeiről bátran állíthatjuk.

2. A tanulmányi kapcsolat miatt Manninger G. Adolf munkásságát itt veszem sorra.

Érdemei tagadhatatlanul nagyok, a minőségi exportbúzák nagyobb arányú elterjesztésével.

Az ő szívós munkájának és hadakozásának eredménye a bánkúti búzáék, mint minőségi búzáék térfoglalása hazánk búzatermő vidékein. A minőségi termesztés egységesítése még befejezve nincsen, de hogy ez ma már egészséges irányban halad, ebben Hankóczyval együtt Manningernek kétségen kívül nagy része van. Dr. Kállay Miklós m. kir. földművelésügyi miniszter kijelentése szerint 1934-iki termelési évben 4.5 millió métermázsa export búza minőségre számíthatunk.

Dr. Kerpely Kálmán tanulmányait azért tettük előterjesztésünk végére, hogy a Hankóczy-Manninger munka kapcsolatát meg ne szakítsuk, mert Kerpely munkássága teljesen más, inkább ökológiai irányú. Ő a talajt és a növényt együttesen vette alapul sikerminőségi tanulmányainál.

Megállapította a kiegyenlített (harmonikus) táplálkozás sikérrnemesítő hatását, a búza maximális gazdasági értékének ökológiai optimumát. Rámutatott az egyoldalú, vagy elégtelen táplálkozás sikérrontó hatásaira s rámutat ezen bajok orvoslására, 11 hazai gazdaságban évekig tartott szabadföldi kísérletei alapján.

Kerpely Kálmán munkásságának célkitűzése tulajdonképpen már régi keletű, de leghatározottabb alakot akkor öltött, amikor az 1926. évi természet-, orvos-, műszaki és mezőgazdaságtudományi országos kongresszuson Kerpely Kálmán, mint a mezőgazdasági szakosztály elnöke, felvesztette a növényfenológiai kutatások megszervezésének szükségességét. Ő a növényfenológiát mélyebb ökológiai tartalommal ruházta fel és különösen azért tartotta ezt fontosnak, mert a kultúrnövények fejlődése és hozama szempontjából a biológián kívül különösen a meteorológiai és a talajtani vizsgálatok emelik a növénytermesztést tudományos színvonalúvá.

A kongresszus akkoriban meg is bízta Kerpely Kálmánt a fenológiai kutatások megszervezésével és országos irányításával. Ugy a kongresszus, mint később a Széchenyi Tudományos Társaság anyagi fedezetet bocsájtott Kerpely

Kálmán rendelkezésére, aki megszervezte és berendezte öt birtokon (Kompolt, Alcsut, Karcag, Hatvan, Nagybajom), majd később több más birtokosnál is a megfigyelő agrometeorológiai állomásokat és saját intézetében, valamint Ballenegger Róbert intézetében a talaj- és növényelemzési laboratóriumot.

Ezek segítségével végezte nagyarányú, sokoldalú és alapos vizsgálatait, amelyekbe bekapcsolódtak az OMGE forgós rendszerű műtrágyázási kísérletei is.

Ezekről az évek óta folyó kísérletekről Kerpely Kálmán az OMGE gazdanapjain évente nagyszabású beszámoló előadásokat tartott, amelyek nemcsak saját eredményeit tartalmazták a gabonafélék termesztésének tárgyköréből, hanem mindig felkeltették az általános érdeklődést és irányt szabtak a magyar kutatóknak és gazdáknak tudományos meg-alapozású gabonatermesztési munkálataiban.

Ezen tudományos és kutató munkássága eredményeinek egy részletét tartalmazza Kerpely Kálmán idézett műve: »Adatok a magyar búza minőségi termeléséhez«. E munkájáról akkor, amikor az OMGE őt az Elek Henrik díjjal 1932-ben kitüntette, az OMGE elnöke is mint igen nagy gazdasági jelentőségű műről nyilatkozik.

Mindezek alapján meg vagyunk győződve arról, hogy Kerpely Kálmán I. tag művét és működését illetné leg-méltóbban a Darányi Ignác-jutalom, ami nem zárja ki azt, hogy Hankóczy Jenő és Manninger G. Adolf szintén je-lentős gazdasági értékű munkássága iránt elismerését ne fejezze ki a Magyar Tudományos Akadémia.

Budapest, 1934. április 10.

Dr. Szabó Zoltán

I. tag, előadó.

3.

J e g y z ő k ö n y v

a Magyar Tudományos Akadémia részéről a Darányi Ignác-jutalom odaítélése tárgyában kiküldött bizottság
1934. évi április hó 16-án tartott üléséről.

Elnök: Mágócsy-Dietz Sándor rendes tag.

Jelen vannak: Mattyasovszky Miklós, Tuzson János és Szabó Zoltán levelező tagok.

1. Elnök úr az ülést megnyitva, a jegyzőkönyv vezetésére felkéri Szabó Zoltán 1. tagot. Jelenti, hogy Kerpely Kálmán 1. tag érdekeltsége miatt a bizottsági tagságtól visszalépett, miért is helyette Mauritz Béla osztálytitkárral egyetértően Tuzson János 1. tagot kérte fel bizottsági tagul.

Tudomásul szolgál.

2. Elnök felkéri Szabó Zoltán 1. tagot az előadói javaslat előterjesztésére. Mivel az előadói jelentés sokszorosítva a bizottság tagjai között szétszórattott, az felolvasott-nak tekintendő, úgy hogy csakis a határozati javaslat felolvasása szükséges.

Szabó Zoltán felolvassa a határozati javaslatot.

Mattyasovszky Miklós 1. tag mindenben hozzájárul az előadó javaslatához, azonban kíváncsúnak tartja, hogy a bizottság Baross László növény-nemesítői munkásságát is méltassa, habár nyomtatásban nem is jelent meg dolgozata. Hasonlóképen Hankóczy Jenő munkásságának érdemeit is elismerendőnek tartja.

Tuzson János 1. tag a maga részéről is a legnagyobb elismerésre méltónak ítéli a felsoroltakon kívül Baross László működését, amelyre számos szakcikk hivatkozik, habár ő maga az utolsó öt évben értekezést nem is közölt. Nemesített búzafajtái közül az 1201. a világversenyben is győztes lett.

Mágócsy-Dietz Sándor a maga részéről is hozzájárul a kívánságokhoz és bejelenti, hogy Bernáth István r. tag, aki az utolsó bizottsági ülésen bejelentette hozzájárulását az előadói javaslathoz, szintén kívánja Hankóczy munkásságának meleg elismerését.

Szabó Zoltán I. tag, előadó a maga részéről készségesen hozzájárul ahhoz, hogy Hankóczy Jenő, Manninger G. Adolfon és Kerpely Kálmánon kívül még Baross László munkássága is elismerésben részesüljön. Csak azért nem méltatta előterjesztésében Baross eredményeit, mert nyomtatott közleménye nem jelent meg.

Elnök eszerint kimondja, hogy a bizottság egyhangúan megegyezik a következő egyének munkásságára vonatkozó javaslatban: 1. *Baross László* növénynemesítői tevékenysége oly kiváló eredményeket ért el az utóbbi évtizedben, hogy a magyar búzafajták közül az ő általa tudományosan megalapozott módszerekkel nemesített bänkúti 1201. fajta nemcsak Magyarországon ért el relatív elsőbbséget, hanem a világviszonylatban is a magyar búza kockáztatott hírnevét állította helyre. Ez az eredmény arra mutat, hogy Baross László nemesítő működésével igen jelentős tudományos munkásságot fejtett ki, habár kísérleteinek és nemesítő tevékenységének eredményét nyomtatásban nem is tette közzé. Ezek azonban számos más gazdasági szerző közleményei révén váltak közzé. Maga *Hankóczy Jenő* és *Manninger G. Adolf* vizsgálatai és kísérleti eredményei is Baross László fajtáit emelik ki.

2. *Hankóczy Jenő* működése szintén legnagyobb mértékben megérdemli a Magyar Tudományos Akadémia elismerését, mert ez tette és teszi lehetővé az új magyar búzakataszter felállítását az egyes körzetek területén termesztett búzák minőségi osztályozásával és fajták értékének szakemberi megjelölésével. Kiváló érdeme, hogy a búza minőségi vizsgálataihoz szükséges műszerek nagyrészt az ő találmányai és azokat évek hosszú során át tökéletesítve, ezek ma már nem egy külföldi, európai és amerikai államban használatban vannak. Vizsgálatainak eredményeit a Közgazdasági Társaság 1929—30. és az Orsz. Mezőgazd. Kamara 1931. évi búzaankétjén tartott előadásában foglalta össze és ezzel irányt is szabott a búzakérdés további kialakulásában. A bizottság legnagyobb elismerésének hangsúlyozásával azért nem javasolja a Darányi-jutalom odaítélését Hankóczy Je-

nőnek, mert az ő működése nem egyenesen a gabona termesztésével, hanem a búza és a liszt anyagvizsgálatával foglalkozik, amely tevékenység nem vonható a termesztés fogalma alá. Ezzel azonban nem csökken az ő munkásságának értéke, amellyel a magyar búzatermesztés irányításában szerepel.

3. *Manninger G. Adolf* kísérleti tevékenysége szintén leismerést érdemel, mert éppen Hankóczy Jenő vizsgálataival együttesen végezte azokat az összehasonlító termesztési kísérleteket, amelyeknek eredményeit az említett búzaankéteken előterjesztette. Dolgozata hűség és pártatlan képet nyújtott a nemesített fajtákról.

4. Kerpely Kálmán munkássága inkább ökológiai irányú. Ő a talajt és a növényt együttesen vette alapul *sikérminőségi* tanulmányainál. Megállapította a kiegyenlített (harmonikus) táplálkozás sikérnemesítő hatását, a búza maximális gazdasági értékének ökológiai optimumát. Rámutatott az egyoldalú, vagy elégtelen táplálkozás sikerrontó hatásaira s rámutat ezen bajok orvoslására, 11 hazai gazdaságban évekig tartott szabadföldi kísérletei alapján. Kerpely Kálmán munkásságának célkitűzése tulajdonképpen már régi keletű, de meghatározottabb alakot akkor öltött, amikor az 1926. évi természet-, orvos-, műszaki és mezőgazdaságtudományi országos kongresszuson Kerpely mint a mezőgazdasági szakosztály elnöke felvetette a növényfenológiai kutatások megszervezésének szükségességét. Ő a növényfenológiát mélyebb ökológiai tartalommal ruházta fel és különösen azért tartotta ezt fontosnak, mert a kultúrnövények fejlődése és hozama szempontjából a biológián kívül különösen a meteorológiai és a talajtani vizsgálatok emelik a növénytermesztést tudományos színvonalúvá. A kongresszus akkoriban meg is bízta Kerpely Kálmánt a fenológiai kutatások megszervezésével és országos irányításával. Ugy a kongresszus, mint később a Széchenyi Tudományos Társaság anyagi fedezetet bocsájtott Kerpely Kálmán rendelkezésére, aki megszervezte és berendezte öt birtokon (Kompolt, Alcsut, Karcag, Hat-

van, Nagybjom), majd később több más birto-
kosnál is a megfigyelő agrometeorológiai állo-
másokat és saját intézetében, valamint Balleneg-
ger Róbert intézetében a talaj- és növényelemzési
laboratóriumot. Ezek segítségével végezte nagy-
arányú, sokoldalú és alapos vizsgálatait, ame-
lyekbe bekapcsolódtak az OMGE forgós rend-
szerű műtrágyázási kísérletei is. Ezekről az évek
óta folyó kísérletekről Kerpely Kálmán az OMGE
gazdanapjain évente nagyszabású beszámoló elő-
adásokat tartott, amelyek nemcsak saját ered-
ményeit tartalmazták a gabonafélék termesztésé-
nek tárgyköréből, hanem mindig felkeltették az
általános érdeklődést és irányt szabtak a magyar
kutatóknak és gazdáknak tudományos megalapo-
zású gabonatermesztési munkálataiban. Ezen tudo-
mányos és kutató munkássága eredményeinek egy
részletét tartalmazza Kerpely Kálmán idézett műve:
»Adatok a magyar búza minőségi termeléséhez«.

A bizottság ezek szerint egyhangú határozat-
tal azt javasolja, hogy a Darányi-jutalom Ker-
pely Kálmán I. tag munkásságának elismerésül
ítéltessék oda.

Kmf.

Mágócsy-Dietz Sándor r. t.

a bizottság elnöke

Bernát István, Mattyasovszky Miklós, Tuzson János

a bizottság tagjai

Szabó Zoltán

a bizottság előadója.

A III. osztály és a nagygyűlés ezt a javaslatot el-
fogadta.

i) Jelentés a Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna úrnő alapítványából kiadott jutalomról.

Tekintetes Akadémia!

A báró Wlassics Gyula ig. és t. t. úr elnöklete alatt kiküldött, alulírt bizottság a Kazinczy Gábor úr és neje Várady Szabó Anna úrnő alapítványából kiadható jutalmat, ez alapítvány folyó évi kamatait Akadémiánk egyéb bevételeiből 400, azaz négyszáz pengőre kiegészítve, Csengery János tiszteleti tagnak javasolja kiadni.

Csengery Jánost Akadémiánk 1892-ben, tehát 42 év előtt választotta tagjaink sorába. E hosszú évtizedek alatt ő a classica-philologia terén kifejtett tudományos munkásságával és az ó-klasszikus íróknak magyar nyelvre átültetése által fáradhatatlan buzgalmat fejtett ki. A római költők közül lefordította Catullust, Tibullust, Propertius és Horatius, a görögök közül mind a három tragikus, Euripidest töredékeivel együtt, azután a teljes Pindarost és bemutatta a Kisfaludy-Társaságnak az Ilias fordításának teljes kéziratát is.

Ez a rendkívüli életmunka párját ritkítja irodalmunkban és mivel nevezett tagtársunknak, mint nyugdíjazott tanárnak jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével, az ő hosszú, érdemes munkásságának méltó elismerése volna, ha a szóbanforgó, különben szerény összegű jutalmat Társaságunk a folyó évben neki ajánlaná fel.

A Kazinczy Gábor és neje-jutalom odaítélésére kiküldött bizottságnak 1934. évi április hó 24-én tartott üléséből.

Báró Wlassics Gyula ig. és t. t.
a bizottság elnöke.

Popovics Sándor ig. és t. t. *Fináczy Ernő ig. és r. t.*
Szinnyei József ig. és r. t. *Mauritz Béla r. t.*
a bizottság tagjai.

A nagygyűlés a javaslatot elfogadta.

IV.

XCIV. Nagygyűlés.

I. nap.

1934. május 9-én.

I. Berzeviczy Albert elnök az ülést megnyitván, üdvözlő a megjelent tagokat és előadja, hogy a május hó 13-án, vasárnap d. e. fél 11 órakor tartandó ünnepélyes közülés programja a következő:

1. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megnyitója: Az Akadémia 16 évvel a háború után.

2. Balogh Jenő r. t.: Főtitkári jelentés.

3. Gr. Bethlen István t. t.: Gr. Apponyi Albert ig. és t. t. emlékezete.

Az ünnepélyes közülés tárgysora elfogadtatik.

II. A Nagyjutalom és a Marczibányi-mellékjutalom a folyó évben az 1925—33. évkörben megjelent történettudományi munkákat illetvén, a javaslatlételre kiküldött bizottság (Fináczy Ernő ig. és r. t. osztálytitkár, elnök, Dománovszky Sándor, Lukinich Imre és Hodinka Antal r., Eckhart Ferenc és Gombos Ferenc Albin l. tagok, ez utóbbi egyúttal előadó) szemlét tartott a jelzett évkörben megjelent történettudományi munkák felett és a Nagyjutalmat *Károlyi Árpád* t. tagnak »Gróf Batthyány Lajos felségáru-lási pere« c. művéért; a Marczibányi-mellékjutalmat pedig *Szentpétery Imre* r. tagnak »Magyar Oklevéltan« c. művéért javasolta kiadatni.

A II. osztály ezt a javaslatot egyhangúlag elfogadván, a főtitkár lelkes örömmel ajánlja azt a nagygyűlésnek is elfogadásra annak megállapításával, hogy Károlyi Árpád nagyérdemű tagtársunk, akivel szemben Akadémiánk már évekkel ezelőtt, más alkalommal többször kifejezte igaz nagyrabecsülését és benső ragaszkodását, ebben a jutalmazásra ajánlott művében is megmutatja: az igazság keresésében és megállapításában mennyire meg tudja magát szabadítani az emberrel vele született elfogultsági hajlandóságoktól. Károlyi mindent meglát, mindent kinyomoz, a legfinomabb szálakat is kibogozza és végig felgombolyítja. Ezzel a művével, — amint a nagyjutalmi bizottság kiemelte, — félszázados szakadatlan történetírói munkásságának legfényesebb alkotását fejezte be.

Szentpétery Imre tagtársunk érdemes nagyarányú állandó tudományos munkásságával szintén minden tekintetben méltó Akadémiánk elismerésére és ez újabb kitüntetésre.

Berzeviczy elnök úr megállapítja, hogy a nagygyűlés e javaslatot egyhangú helyesléssel elfogadja és minthogy Károlyi Árpád t. t. úr az ülésen nincs jelen, a határozatról írásban fog értesítést kapni; Szentpétery Imre r. t. urat pedig az elnök melegen üdvözli.

III. A Chorin Ferenc-alapítványnak a múlt évben fel nem használt 1932. évi osztalékát, 2422 P-t, továbbá az alapítványhoz tartozó 329 drb. Nemzeti Bank rv. 1933. évi osztalékát, 3041 P-t, *összesen 5463 P-t* ezen a nagygyűlésen lehetne felhasználni. Nehogy töredékösszeget kelljen kiutalni, a bíráló bizottság tagjai részére kiutalt díjak részbeni törlesztésére fordítható 63 P és így felhasználható 5400 P.

A kiküldött bizottság (Gaal Jenő ig. és r. tagnak, mint a Nemzetgazdasági Bizottság elnökének elnöklete alatt az Igazgató Tanács részéről Popovics Sándor és Teleszky János ig. tt., a II. osztály részéről Kovács Alajos és Laky Dezső l. tt., az utóbbi úgyis mint előadó; a III. osztály részéről pedig Bláthy Ottó t. és Kaán Károly l. tagok) szemlét tartott az 1932. és 33. években megjelent nemzetgazdasági munkák felett és a jutalmat *Heller Farkas* és *Navratil Ákos* »Közgazdaságtan« c. nagyértékű két műve között óhajtja egyenlő arányban megosztani.

Ezt a javaslatot a nagygyűlés egyhangúlag elfogadja s ennek alapján a Chorin Ferenc-alapítvány osztalékából az említett jutalmazott két mű szerzőjének egyenként 2700 P-t, azaz kettőezerhétszáz pengőt ítél oda.

Az elnök úr a határozatot kihirdetve, minthogy egyik tagtárs úr sincs jelen, értesítésük iránt intézkedést fog tenni.

IV. A Weiss Fülöp-alapítvány ügyrendje értelmében (Ak. Értesítő XL. köt. 297—300. l. IV.) a Weiss Fülöp-jutalom a folyó évben valamely olyan képzőművészeti alkotás jutalmazására használható fel, amely az 1929—33. években készült el. A Földhitelintézet értesítése szerint az alapítványhoz tartozó 9500 dollár n. é. kötvények osztaléka fejében ez idő szerint 2400 P volna felhasználható.

A Képzőművészeti Bizottság (elnök Berzeviczy Albert ig. és t. t., előadó Petrovics Elek l. t.) javaslatára a nagygyűlés a jutalmat néhai Rerrich Béla műépítész örökösé-

mek adja ki »a szegedi templom-tér építésének tervezéséért«, mint az 1929—30. években elkészült kiváló magyar képzőművészeti alkotásért.

A főtitkár felemlíti, hogy a III. osztály ülésén jelen volt egyik tagtárs úr figyelmeztet, hogy néhai Rerrich Béla úr elvált feleségétől, aki azonban életben van és hogy a jutalom a III. osztályban felmerült javaslat értelmében az elhunyt műépítész fiának volna kiutalandó.

Az összes ülés a jutalmat az elhunyt igazolandó örökösének ítéli oda, s a még esetleg szükséges intézkedések megtételére pedig az Igazgató-Tanácsot felkéri.

V. A Sámuel-Kölber-jutalom odaítélése tárgyában kiküldött bizottság (Szinyei József ig. és r. t. elnök, Petz Gedeon, Melich János és Gombocz Zoltán r. tt.), valamint az I. osztály javaslata alapján a nagygyűlés ezt a jutalmat dr. Tamás (Treml) Lajos egyet. m. tanárnak ítéli oda »A magyarországi latin »s«-ezés az oláhban« című értekezéséért.

VI. A Molnár Kálmán-jutalomra (kifejtendő a főkegyúri jog jogalapja stb.) két tervrajz érkezett be és pedig »Justitia et pax«, valamint »Cum regnum et sacerdotium stb.« jeligékkel. A nagygyűlés Eckhart Ferenc és Holub József biz. tagok véleményének elfogadásával egyik szerzőnek sem ad megbízást e jutalomtétel kidolgozására, mivel folytán az elnök úr felkéri Melich János ig. és r. és Zsirai Miklós l. t. urakat, szíveskedjenek a két szerző által benyújtott jeligés leveleket megsemmisíteni. A nevezett tagtárs urak még az ülés folyamán jelentik, hogy megbízatásukban eljárak.

VII. A Székesfőváros adományából hirdetett építészettörténeti jutalomra (A neoklasszicizmus építészete Magyarországon) dr. Rados Jenő és dr. Zádor Anna adtak be tervrajzokat egy-egy kidolgozott fejezet kíséretében.

A kiküldött bíráló bizottság (Gerevich Tibor, Hekler Antal és Hüttl Dezső l. tt.) elismeréssel méltányolja mindkét szerző munkáját és minthogy azok sok tekintetben eltérő alapon dolgoztak, de munkálatuk egymást szerencsésen kiegészíti, a bizottság mindkét szerzőt megbízná a jutalomtétel kidolgozásával és pedig olyképpen, hogy a pályakérdést a bizottság irányítása szerint való munkafelosztással dolgozzák ki: Zádor Anna inkább művészettörténeti szempontból, Rados Jenő pedig inkább az építészeti szempontból. Mivel a Székesfőváros által korábban

jutalmakra rendelkezésre bocsátott összegekből még több fel nem használtatott, a bizottság kéri a Székesfővárost megkeresni avégből, hogy egy második, ugyancsak 900 P-s jutalmat bocsásson e kérdés kidolgozhatása végett az Akadémia rendelkezésére.

A nagygyűlés a bizottság javaslatát egyhangúlag elfogadja.

VIII. A Darányi Ignác-jutalom (500 P) az 1929—1933. években megjelent, a gabonaneműek termesztésének tárgykörébe tartozó tudományos munkák vagy tanulmányok legjelesbikének volt odaítélhető. A kiküldött bizottság (Mátyócsy-Dietz Sándor r. t. elnöklete alatt a II. osztályból Bernát István r. és Mattyasovszky Miklós l. t.; a III. osztályból Tuzson János és Szabó Zoltán l. t.) szemlét tartott az összes idevágó munkák felett és beható érdemleges tanácskozások alapján Baross László, Hankóczy Jenő és Manninger G. Adolf munkásságának elismerése mellett — a jutalmat Kerpely Kálmán l. tagnak javasolta odaítélni »Adatok a magyar búza minőségi termeléséhez« című munkájáért.

A nagygyűlés ezt a javaslatot egyhangúlag elfogadja és Berzeviczy elnök úr ezt a határozatot kihirdetvén, melegen üdvözli érdemes t. tagtársunkat, aki ezzel a munkájával a magyar mezőgazdaság ügyének is jelentékeny szolgálatot tett.

IX. A Kazinczy Gábor- és neje Várady Szabó Anna-jutalmat (felfelé kikerekítve 400 P) a kiküldött bizottság: báró Wlassics Gyula ig. és t. t. elnök, az Igazgató-Tanács részéről Balogh Jenő r. t. főtitkár, az osztályok részéről pedig Szinnyi József, Mauritz Béla osztálytitkárok és Lukinich Imre r. t. h. osztálytitkár javaslatára az összes ülés Csengery János t. tagnak ítéli oda.

X. A báró Kornfeld Zsigmond-alapítvány 1933. évi osztalékjövödelmét (1600 P) az 1933. december 18-i összes ülés, valamint az Igazgató-Tanács határozata alapján »*Lotz Károly élete és művészete*« című jutalomtételre fogják felhasználni.

XI. A II. osztály folyó évi április 16-án tartott zárt ülésében egyhangúlag javasolta, hogy Akadémiánk néhai gróf Apponyi Albert ig. és t. t. képmását helyezze el palotánk dísztermében. Az elnök úr elrendeli a titkos szavazást, ami megejtetvén, az elnök úr megállapítja, hogy beadott 25 szavazat és pedig valamennyi *igen*, minekfolytán

a nagygyűlési összes ülés egyhangú határozata alapján az elnökség intézkedni fog néhai gróf Apponyi Albert úr képmásának elkészíttetése iránt.

XII. Az illetékes egyetemi karok javaslata alapján a nagygyűlés nyelvészeti, illetőleg történettudományi jutalom gyanánt legfeljebb 10—10 kötet akadémiai kiadványt ítél oda az alább felsorolt egyetemi hallgatóknak:

A budapesti Pázmány Péter-Tudományegyetemen:

Katona Loránt III. éves bölcsészettanhallg. (nyelvészeti jut.)

Krajnyák Géza IV. „ „ (történelmi jut.)

a debreceni Tisza István-Tudományegyetemen:

Végh József IV. éves bölcsészettanhallg. (nyelvészeti jut.)

Horváth Zoltán IV. „ „ (történelmi jut.)

a pécsi Erzsébet-Tudományegyetemen:

Szirom Károly III. éves bölcsészettanhallg. (nyelvészeti jut.)

Tenk Béla IV. „ „ (történelmi jut.)

a szegedi Ferenc József-Tudományegyetemen:

Sawicki László IV. éves bölcsészettanhallg. (nyelvészeti jut.)

Vozáry Judit IV. „ „ (történelmi jut.)

XIII. Hasonlóképpen a nagygyűlés az illetékes egyetemi és főiskolai karok javaslatai alapján Kaán Károly ny. államtitkár, I. t. úr »Természetvédelem és természeti emlékek« című munkáját jutalmul odítéli az alább megnevezett egyetemi és főiskolai hallgatóknak:

a budapesti egyetem Bölcsészeti Karán:

Kulhay Gyula IV. éves bölcsészettanhallgató;

a debreceni egyetem Bölcsészeti Karán:

Horváth Albert IV. éves bölcsészettanhallgató;

a pécsi egyetem Bölcsészeti Karán:

Takáts Gyula bölcsészettanhallgató;

a szegedi egyetem Matematikai és Term.-Tud. Karán:

Bóna Imre Lajos bölcsészettanhallgató;

a M. Kir. József-Műegyetemen:

Pillich Lajos IV. éves vegyész-mérnök-hallgató;

a Bánya- és Erdőmérnöki főiskolán:

Bizony Ákos IV. éves erdőmérnök-hallgató;

a debreceni Gazdasági Akadémián:

gróf Tisza Lajos Kálmán II. é. gazd. akad. hallg.;

a keszthelyi Gazdasági Akadémián:

• Rada Antal III. éves hallgató;

a magyaróvári Gazdasági Akadémián:

Göttmann Ferenc III. éves hallgató részére.

XIV. A főtitkár bemutatja a II. és III. osztályoknak azt a javaslatát, hogy a nagygyűlés módosítsa az Ügyrendnek IV. »Az elhunyt tagok végtisztelete és emlékezete« című 9. és 10. §-ait.

Ilosvay Lajos ig. és t. t. elfogadja a javaslatot, de kiegészítené azzal, hogy ha az Akadémiának valamelyik tagja az osztály megbízása nélkül is bemutatná az általa elkészített emlékbeszéd kéziratát, ennek kinyomatása tárgyában külön kellene határozni. A főtitkár azon aggódik, hogy nagyon tiszteletreméltó kegyeletes érzésekből egyik-másik tagtársunk olyan terjedelmes emlékbeszéd-kéziratokat fog rendelkezésre bocsájtani, amelyeknek teljes szövegben való kinyomatása pénzügyi nehézségekbe ütközik, rövidítése pedig a főtitkárnak okozna kellemetlenséget. Ebből az okból a maga részéről a főtitkár ragaszkodnék a II. és III. osztályok határozatainak változatlan szövegéhez és csak azt jegyzi meg, hogy amennyiben valamelyik tagtárs úr a saját kezdeményezéséből írna olyan emlékbeszédet, amelynek megírására nem kapott felszólítást, akkor ezt a művet a kézíratárba lehetne elhelyezni.

A nagygyűlés az osztályok javaslatait elfogadja.

XV. Az Ügyrendnek a Vojnits-jutalom (Vojnits-érem) odaítélésére vonatkozó 143. §-át a nagygyűlési összes ülés a 303. lapon XIII./b. pont alatt közölt szövegben állapítja meg.

XVI. A főtitkár felemlíti, hogy a múlt évi nagygyűlésen hirdetett jutalomtételek közül nem járt le a pályázati határidő a 6., 10., 11. és 16. jutalomtételekre nézve; továbbá, hogy meddő maradt a gróf Széchenyi István élet-

rajzára (1. sz.) hirdetett pályázat, valamint a Székesfőváros technikai jutalomtétele. (15. sz.)

Tudomásul van. Egyúttal a nagygyűlés az osztályok javaslatára a folyó évi jutalomtételeket a 236—240. lapokon közzölt szövegben elfogadja s azok kihirdetésére a főtitkárt felhatalmazza.

XVII. Tudomásul van, hogy osztályelnökökké a következőket választották:

I. osztályba Gombocz Zoltán ig. és r. t.

II. osztályba Kornis Gyula r. t.

III. osztályba Tangl Károly r. tagokat.

Egyúttal a nagygyűlés tudomásul veszi az osztályok által megválasztott bizottságokat és megválasztja a gróf Széchenyi-Bizottságba Lenhossék Mihály és Hegedüs Lóránt, a gróf Tisza István-Bizottságba Hegedüs Lóránt, Jankovich Béla és Teleszky János, a Keleti Bizottságba Szabó Zoltán, végre a Pénzügyi és Építési Bizottságba Lenhossék Mihály és Hüttl Dezső tagtárs urakat.

XVIII. A főtitkár bemutatja az osztályok tagajánlásait, amelyek felett a pénteken, május 11-én tartandó nagygyűlési választó ülés fog véglegesen határozni:

Az I. osztály részéről:

tiszteleti tagnak:

Petz Gedeon r. t. 42 szóval 1 ellen,

rendes tagnak az A. alosztályba:

Tolnai Vilmos l. t. 34 szóval 10 ellen,

levelező tagnak az A. alosztályba:

Moravcsik Gyula egyet. c. ny. rk.

tanár, filológus 36 szóval 7 ellen,

levelező tagnak a B. alosztályba:

Áprily Lajos költő 30 szóval 11 ellen és

Brisits Frigyes tanár, irodalom-

történetíró. 35 „ 8 „

A II. osztály részéről:

tiszteleti tagnak:

Serédi Jusztinián bíboros herceg-

primás 38 szóval 3 ellen,

Hegedüs Lóránt l. t. 33 „ 6 „ és

Jankovich Béla ig. t. 31 „ 8 „

rendes tagnak az A. alosztályba :

Erekly István l. t.	33 szóval	6 ellen,
Heller Farkas l. t.	32 „	7 „
Kolosváry Bálint l. t.	35 „	4 „

rendes tagnak a B. alosztályba :

Eckhart Ferenc l. t.	26 szóval	12 ellen,
Gerevich Tibor l. t.	28 „	11 „ és
Hekler Antal l. t.	29 „	10 „

levelező tagnak az A. alosztályba :

Markó Árpád alezr., hadtörténetíró	26 szóval	8 ellen és
Nagy Lajos egyet. m. tanár, archaeo- lógus	25 „	8 „

külső tagnak :

Leone Andrea Maggiorotti olasz kir. táborszernagy, hadtörténetíró .	34 szóval	egyhangulag,
A. M. Tallgren finn egyet. tanár, archaeológus	34 „	„
végül: Giorgio del Vecchio római egyet. tanár, jogfilozófus . .	34 „	„

A III. osztály részéről :**tiszteleti tagnak :**

Hutýra Ferenc r. t.	48 szóval	egyhangulag,
és Lenhossék Mihály r. t. . . .	47 „	1 ellen.

levelező tagnak az A. alosztályba :

Doby Géza egyet. tanár, vegyész .	44 szóval	4 ellen,
Finkey József főisk. tanár, bányá- mérnök	47 „	1 „
Keréjkjártó Béla egyet. tanár, mate- matikus	47 „	1 „
Mauthner Nándor egyet. c. tanár, vegyész	39 „	9 „
Szőkefalvi Nagy Gyula egyet. c. rk. tanár, matematikus	46 „	2 „ és
Széki Tibor egyet. tanár, kémikus .	45 „	3 „

XIX. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Ilosvay Lajos ig. és t. t. és Laky Dezső l. tag urakat és az ülést bezárja.

II. nap.

1934. évi május hó 11-én.

Elegyes ülés.

I. *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. elnök úr az ülést megnyitván, közli, hogy letelvén megbízatásának három éve, önmaga, valamint a betegség által akadályozott *Popovics Sándor* ig. és t. t. másodelnök nevében meleg és hálás köszönetet mond az Akadémia tagjainak azért, hogy őket a nehéz viszonyok közt működésükben támogatni szívesek voltak; egyúttal felkéri az elnökválasztó elegyes ülés vezetésére *Horváth Géza* t. t. osztályelnök urat és a terem-ből távozik.

Horváth Géza t. t. átvevén az elegyes ülés elnökségét, a főtitkár a hagyományokhoz képest felolvassa az alapszabályok 40. és 42. §-ait.

Ennek megtörténtével *Horváth Géza* t. t., mint az elegyes ülés elnöke elrendeli a szavazást. Beadatott összesen ötvenkét (52) szavazat, amelyek megszámláltatván, kitűnt, hogy az 1934.—1936.-ig terjedő három évre elnökké titkos szavazás útján 52 szóval egyhangúlag újból *Berzeviczy Albert* ig. és t. t. választatott meg.

Az elegyes ülés az eredményt élénk helyesléssel fogadta.

II. *Horváth Géza* t. t., mint az elegyes ülés elnöke, felkéri *Herczeg Ferenc*, *Ilosvay Lajos* és *Károlyi Árpád* t. t. urakat, hogy az újonnan megválasztott elnököt, aki a szavazás ideje alatt más teremben tartózkodott, az eredményről értesíteni szíveskedjenek.

Ez megtörténvén, a terembe visszatérő elnök urat az elegyes ülés megújuló meleg tetszésnyilvánítással fogadja és *Horváth Géza* t. tag közli vele a választás eredményét, azzal a kívánnal, hogy öexcellenciája az új ciklusban is ugyanolyan bölcs tapasztalattal és körültekintéssel irányítsa Akadémiánk munkásságát, mint az előző évkörben.

III. *Berzeviczy Albert* újonnan megválasztott elnök úr átveszi az elnöklést és átadja a szót a szólásra jelentkező *Kornis Gyula* r. t. osztályelnöknek, aki az elnök úrhoz a következő üdvözlő beszédet intézi:

Mély tisztelettel üdvözlöm Nagyméltóságodat, mint Akadémiánknak tizenegyedszer megválasztott elnökét. Az Akadémiának több, mint száz éves múltjában ez példa nélküli eset. Első elnöke, gróf Teleki József huszonöt évig állott az Akadémia élén s Nagyméltóságod, mint hetedik elnök, immár egy híjján harminc esztendeje viseli sikereiben gazdagon e tisztséget.

Ebben a mostani választásban is az a mélységes meggyőződésünk nyilvánult meg, hogy Nagyméltóságodat egy sereg nagy tulajdonsága, egészen kivételes szellemi alkata! Akadémiánknak eszményi, mintegy született elnökévé avatja.

Akadémiánknak kezdettől fogva hagyománya, hogy elnöki székébe mindig olyan férfiút ültet, aki *tudós* és a *közélet embere*: ezt a típust képviselte gróf Teleki József, gróf Desseffy Emil, báró Eötvös József, Lónyay Menyhért, Trefort Ágost, báró Eötvös Loránd. Nagyméltóságod mind a magyar tudománynak, mind a közéletnek elsősorban álló reprezentatív embere, aki a tudományt, a magyar nemzet kulturális méltóságát és színvonalát éppúgy a legkiválóbban képviseli, mint a magyar állam jogait és erejét a nemzetközi politikai fórumok előtt.

Az elnök úr több mint egy félszázada *államférfiú*, a kiegyezés korának egyik főoszlopa, aki nagy tudásával, fegyelmezett gondolkodásával, mérsékelt magatartásával, csodálat tapintatával és mély lélekboldcsességével a szakadással szemben mindig a nemzeti lélek egységét szolgálta. Valamikor egy nagy politikai pártot a »munkáról« nevezett el! S ez szimbolikus jelentőségű: nemcsak a munka moráljának hirdetője, hanem maga és a szakadatlan munka embere, szinte rádiumember, aki folyton csak energiát sugároz, de maga más energiaforrásra nem szorul.

Nagyméltóságod fiatal korában *tudósnak* és *professzornak* indult, de aztán a politika terén fejtette ki egészen kivételes erőit. Közben azért mégis tudós maradt: ott lappangott mindig lelke mélyén Aristotelesnek szép lélekismerő szava: *ἡ θεωρία ἡδιστον καὶ ἁγιωτον*: az elmélet a legédesebb és a legjobb. Tudományos-teorétikus hajlama többször visszavonultatta Excellenciádat a politika porondjáról. Volt akarateréje otthagyni az aktív politikai küzdelmet, hogy független szelleme a tudománynak és irodalomnak élhessen. Tudománya megtermékenyítette és magas elvi színvonalra emelte gyakorlati-politikai és közéleti tevékenységét; viszont az utóbbi új szempontokkal

gazdagította tudományos gondolkodását. Nagyméltóságod lelkében tudomány és élet mély összefüggésben és kölcsönhatásban éltek együttesen.

Ezért volt lehetséges, hogy Excellenciád már korán mint *alapvető kultúrpolitikus* emelkedett ki a magyar közéletből, aki a magyar művelődés szükségleteit felsőbbrendű kategóriákból s egyetemesen tudja látni az egyetemi és magas tudománypolitikai kérdésektől kezdve le egészen a népoktatásig, az iskolán kívüli népművelődésig és a magyar fejlettebb testnevelés megteremtéséig. A művelődési eszmények elvi látása mindig összhangba olvadt lelkében a józan valóságérzék intuitív sugallatával.

Az Akadémia az összes szaktudományok művelésének és ezen keresztül a nemzeti élet fokozásának helye. Az akadémiai eszme ezen egyetemes jellegének felel meg Nagyméltóságod szellemének sokoldalúsága: valóban *uomo universale*, egyetemes érdeklődésű, minden irányban fogékony és alkotó ember. Enciklopédikus tudása van, mely nem kapkodó polyhistoria, hanem minden téren alapos, átélt, termékeny, új szempontokban bővelkedő s termékeny sokoldalúság. Emögött csodálatosan szívós akarat, folytonos cselekvésre sóvárgás, igazi platonai Eros húzódik meg: ideákat frissen meglátni, összefüggéseiket széles területen szemlélni s a valóságban plasztikusan kialakítani.

Nagyméltóságodnak egyetemes génusza a tudományoknak széles körét fogja át: jogász, államtudós és publicista, művészettörténész és esztétikus, főképp pedig historikus.

Jogásznak indult, a közjog kérdései iránt való állandó érdeklődés lelke mélyéből fakadt. Alkotmányjogi tudományos munkássága Trianon óta hatalmas és fáradhatatlan nemzetközi jogi tevékenységbe hajlott át, amelynek gyümölcseit a világ különféle nemzetközi értekezletein szaktította le a magyarság számára. Mint *publicistának* magvas cikkeiből sűrűn szerzünk ma is okulást.

Mint *esztétikus és művészettörténész* főképp a renaissance világában él, de a XVII. századbeli tájképfestészet kérdése is vonzotta. Mint *történetbuvár* javaerejét a szabadságharc és a kiegyezés közé eső korszaknak szenteli s egymásután klasszikus becsű kötetekkel ajándékoz meg bennünket. Ezekben a nagy átfogó szempontok és az Andacht zum Kleinen, az államférfi gyakorlati pszichognóza és a historikus finom lelki beleérző képessége nagy-szerűen egyesül.

De ezeken a közéleti és tudományos tulajdonságokon kívül még más velős okunk is van arra, hogy Nagyméltóságot választottuk egyhangúan újból elnökünké. Az Akadémiát, mint magyar *respublica litterarum*-ot mi fiatalabb nemzedék Berzeviczy Albert nélkül éppúgy nem tudjuk elképzelni, mint ahogy valamikor a monarchiát az agg Ferenc József nélkül. Született praesidentális egyéniséggel a legjobban irányít bennünket és igazgatja ügyeinket.

Végül Nagyméltóságod személye messze kiemelkedik a fiataloknak és az öregeknek ma világszerte tipikusan dúló harcából. Mi, az Akadémia tagjai, öregek és fiatalabbak, az Elnök úrnak fölének magasló személyiségét mélyen tiszteljük s őszintén szeretjük. Azt szokták mondani, hogy az öregek már az élet küzdelmében elfáradtak, elfásultak, eszményeik elfakultak, már nem az aktivizmus, de a quietizmus alkonyati hangulatban élő emberei: az eszmények friss kultusza a fiatalság előjoga. Ha Nagyméltóságod tiszteletreméltó alakjára föltekintünk, megcáfolva látjuk a vádló gondolatot s úgy érezzük, hogy addig vagyunk fiatalok, míg vannak ideáljaink. Nagyméltóságodnak vannak ideáljai. S mi boldogok vagyunk, hogy ezeknek útján tovább vezet bennünket, kezében tartja a vezéri pálcát úgy, ahogy Platon, aki nyolcvan éves korában is vezette az Akadémiáját, amely a világnak első Akadémiája volt.

IV. A két üdvözlésre az újonnan választott Berzeviczy Albert elnök úr a következő beszéddel válaszolt:

Tisztelt Barátaim!

Engedjétek meg mindennek előtt, hogy köszönetet mondjak azért a gyönyörű beszédért, amelyet Kornis Gyula kedves barátomtól hallottam, s amely szinte életrajzom volt, sőt gyakran szebbnek is tűntette fel. Tisztelt barátaim előtt bizonyára ismeretes az a tény, hogy midőn a múlt évben, nyolcvanadik születésnapom alkalmával a tiszteletemre rendezett ünnepségen is kijelentettem, az elnöki tisztségre többé nem reflektálok, mert úgy vélem, hogy a mai kor áramlatának jobban megfelel az, ha félreállok; de ebben az elhatározásomban megakadályozott főttkárunknak egy kijelentése. Tisztelt barátom Balogh Jenő kijelentette ugyanis, hogy távozásom esetén ő is távozik és akadémiai alapszabályaink úgy hozzák magukkal, hogy a másodelnöki székben is változásnak kell történnie. Így

beállott volna az a tény, hogy mindhárom állás megüresedett volna oly körülmények közt, amelyekhez hasonlók nem fordultak elő Akadémiánk életében. Tudvalevőleg a Vigyázó-vagyonnak még mindig lebonyolítást igénylő különféle nehéz ügyei vannak folyamatban. Ilyenformán elhatározásomat kénytelen voltam megváltoztatni és úgy dönteni, hogy ha az Akadémia választása az idén (mint ahogy meg is történt) egyhangúlag reám esik, a további rövid időre még állásomban maradok. Ezt megerősítette az az értekezlet, amelyet a vezetőségnek számos tagja tartott s amelyből valósággal felkértek arra, hogy továbbra is vállaljam el az elnöki tiszteletet. Nagy megtiszteltetés valóban rám nézve, amely a mai napon ért, mert — mint bizonyára ismeretes — valóban, Akadémiánk történetében nem fordult elő, hogy valakit oly állandóan és hosszasan tiszteljenek meg bizalmukkal. Ez annak tulajdonítható elsősorban, hogy életem hosszabbra nyúlt, mint elődeimé, de bizonyára annak is, hogy igyekeztem rászolgálni az irántam hűséges, lekötő mély ragaszkodásra.

Ennek újabb megnyilvánulásáért fogadják legmelegebb köszönetemet. Ez életemnek legbecsesebb perce, melynek emlékét magammal viszem akkor is, mikor az elnöki állástól megválok, sőt még abba a siron túli világba is. Végtelen hálát érzek Akadémiánk iránt mindazért, amit 29 év alatt működésem idején irányomban tapasztaltam. Engedjék meg továbbá, hogy megemlékezzem e percben távozó másodelnökönkéről, aki — sajnos — megváltik tisztétől... El kell ismernem, hogy neki is nagyon sokat köszönhetünk, mert Popovics Sándor különösen nagy szakértelemmel és fáradhatatlan tevékenységgel támogatta az elnökséget a Vigyázó-vagyon kezelése körül, annak átvétele óta.

Kérem tisztelt barátaimat, tartsanak mellettem még továbbra is, ha nem hosszú ideig is, mert arról szó sem lehet, de arra a rövid időre, ami nekem még talán szánva van, tartsák meg nekem azt a barátságukat, amely rám nézve oly becses és amelyet nélkülözni egy percig sem tudok és viszont fogadják magától értetődő kijelentésemet, hogy ennek a bizalomnak, amelyben tizenegyedszer részesítettek, igyekezni fogok megfelelni.

V. Az élénk tetszéssel fogadott szavak után Berzeviczy elnök úr elrendeli a szavazást a másodelnöki állásra.

A szavazás megejtetvén, az elnök úr megállapítja, hogy beadatott összesen ötvenöt (55) szavazat és ezek megszámláltatván, kiderült, hogy másodelnökké 55 szóval egyhangúlag Lenhossék Mihály ig. és r. t. választott.

VI. Berzeviczy Albert elnök úr őszinte örömmel üdvözlí elnöktársát, mire Lenhossék Mihály ig. és r. t. másodelnök a következőkben felelt: »Tekintetes Akadémia! Fogadják hálás köszönetemet azért a nagy megtiszteltetésért és kitüntetésért, amelyben engem részesítettek, valamint azért az előlegezett bizalomért, melyet velem szemben tanúsítottak, amikor méltónak, érdemesnek és alkalmasnak értékelték arra, hogy reám ruházzák az akadémiai másodelnökség díszes tisztét. Nem tudom, hogy megvannak-e bennem azok a természeti adottságok, amelyek képessé tesznek arra, hogy megfeleljek a hozzámfűzött várakozásnak, de azt tudom, ígérem és fogadom, hogy teljes erőmből azon leszek: a lehetőség szerint eleget tegyek a tisztemmel járó kötelességeknek s ígérem, hogy az Akadémia ügyét teljes odaadással fogom szolgálni s ezt nemcsak kötelességérzetből teszem, hanem a M. Tud. Akadémia iránt érzett benső ragaszkodásból, tudományos életünk e legfelsőbb fóruma fontosságának tudatos felismeréséből s tudatos átérzéséből annak, hogy milyen nagy jelentőségű nálunk a magasabbrendű tudományos élet kultusza. Mert a mi szerencsétlen viszonyaink között ez nemcsak elvont öncél, hanem propagandája egy jobb magyar revíziós jövőnek, mert rokonszenvet, tiszteletet, híveket, barátokat szerez a kultúrvilágban s ezzel elősegíti a magyarság ügyét.

Fogadják ismételten legmélyebb köszönetemet, a választást örömmel és büszkeséggel elfogadom.«

A másodelnök úr szavait a jelenvoltak élénk helyesléssel kísérték.

VII. Az elnök úr bejelenti, hogy az Alapszabályok 40. és 42. §-ai értelmében az elnök és másodelnök megválasztása megerősítés végett a Kormányzó Úr Öfömlőségának elő fog terjesztetni. (1920. évi I. t. c. 13. §.)

Nagygyűlési összes ülés.

I. *Berzeviczy Albert* elnök úr az ülést megnyitván, megállapítja, hogy az Igazgató-Tanácsnak Akadémiánk összesége által választott tagjai közül Lenhossék Mihály r. tag másodelnökké választott, Popovics Sándor ig. és

t. t. eddigi másodelnök úr pedig a mai naptól kezdve újból Igazgató-Tanácsunk tagja, ellenben Pauler Ákos néhai kiváló társunk elhunytával megüresedett egy tizenkettedik hely, aminek folytán a mai nagygyűlésen az Akadémia összesége által egy igazgató tag választandó.

Az elnök úr elrendeli a titkos szavazást, amely szavazólappal megtörténik s ennek befejeztével az elnök úr megállapítja, hogy beadatott összesen ötvenkét (52) szavazat és ezekkel Kornis Gyula r. t. osztályelnök egyhangúlag ig. taggá választatott.

Az elnök úr az újonnan megválasztott ig. tagot ebben a minőségében melegen üdvözli, mire Kornis Gyula ig. és r. t. őszinte köszönetet mond, igérvén, hogy az Akadémia legfőbb kormányzó hatóságának munkásságában lelkiismeretesen részt fog venni.

II. Az elnök úr az ügyrend értelmében sorshúzás útján megállapítja a szavazás sorrendjét; az eredmény az, hogy a III., azután I. és végül a II. osztályok jelöltjeire fognak szavazni.

III. Titkos szavazás útján az összes ülés golyózással megválasztja a következő belső tagokat:

Az I. osztályba

tiszteleti tagnak:

Petz Gedeon r. t.,

rendes tagnak az A. alosztályba:

Tolnai Vilmos l. t.,

levelező tagnak:

Moravcsik Gyula egyet. tanár, filológus,

levelező tagnak a B. alosztályba:

Áprily Lajos költő,

Brisits Frigyes tanár, irodalomtört. író.

A II. osztályba

tiszteleti tagnak:

Serédi Jusztinián ig. t. bíboros hercegprímás,

Hegedüs Lóránt l. t.,

Jankovich Béla l. t.,

rendes tagnak az A. alosztályba :

Erekly István l. t.,
Heller Farkas l. t.,
Kolosváry Bálint l. t.,

rendes tagnak a B. alosztályba :

Eckhart Ferenc l. t.,
Gerevich Tibor l. t.,
Hekler Antal l. t.,

levelező tagnak a B. alosztályba :

Markó Árpád honv. alezredes, hadtört. író,
Nagy Lajos egyet. m. tanár, archaeológus.

A III. osztályba

tiszteleti tagnak :

Hutýra Ferenc r. t.,
Lenhossék Mihály r. t.,

levelező tagnak az A. alosztályba :

Doby Géza egyet. tanár, vegyész,
Finkey József főisk. tanár, bányamérnök,
Kerékjártó Béla egyet. tanár, matematikus,
Mauthner Nándor egyet. c. tanár, vegyész,
Szőkefalvi Nagy Gyula egyet. c. tanár, matematikus,
Széki Tibor egyet. tanár, vegyész.

IV. Az 1933. április 24-iki összes ülés határozata alapján szavazólappal szavaznak a II. osztály által ajánlott *három külső tagra*.

Beadatott 29 szavazat, amelyek megszámláltatván, az elnök úr megállapítja, hogy a II. osztály által ajánlott

Leone Andrea Maggiorotti olasz kir. táborszernagy, hadtört. író,

A. M. Tallgren finn egyet. tanár, archaeológus,

Giorgio del Vecchio római egyet. tanár, jogfilozófus egyhangúlag megválasztottak.

V. Az elnök úr a jegyzőkönyv hitelesítésére Ravasz László t. és Filarszky Nándor r. tagot kéri fel s ezzel a nagygyűlést berekeszti.

V.

Tagválasztások a M. Tud. Akadémiában.

Az 1934. évi XCIV. nagygyűlésen (május hó 11-én) megválasztottak:

Elnöknek (egyhangúlag):

Berzeviczy Albert ig. és t. t. .

Másodelnöknek:

Lenhossék Mihály ig. és t. t.

Osztályelnöknek:

az I. osztályba: Gombocz Zoltán ig. és r. t.,

a II. osztályba: Kornis Gyula r. t.,

a III. osztályba: Tangl Károly r. t.

Igazgató-tagnak:

Kornis Gyula r. t., osztályelnök.

Az I. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Petz Gedeon r. t.

Rendes tagnak az A. alosztályba:

Tolnai Vilmos l. t.

Levelező tagnak az A. alosztályba:

Moravcsik Gyula egyet. c. ny. rk. tanár, filológus.

Levelező tagnak a B. alosztályba:

Áprily Lajos költő,

Brisits Frigyes tanár, irodalomtörténetíró.

A II. osztályba:

Tiszteleti tagnak:

Serédi Jusztinián ig. t.,

Hegedüs Lóránt l. t.,

Jankovich Béla ig. és l. t.

Rendes tagnak az A. alosztályba :

Erekly István I. t.,
Heller Farkas I. t.,
Kolosváry Bálint I. t.

Rendes tagnak a B. alosztályba :

Eckhart Ferenc I. t.,
Gerevich Tibor I. t.,
Hekler Antal I. t.

Levelező tagnak a B. alosztályba :

Markó Árpád honvédalezredes, hadtörténeti író,
Nagy Lajos egyet. m. tanár, archeológus.

Külső tagnak :

Leone Andrea Maggiorotti olasz kir. tábornagy,
hadtörténeti író,

A. M. Tallgren finn egyet. tanár, archeológus,
Giorgio del Vecchio római egyet. tanár, jogfilozófus.

A III. osztályba:

Tiszteleti tagnak :

Huttyra Ferenc r. t.,
Lenhossék Mihály ig. és r. t.

Levelező tagnak az A. alosztályba :

Doby Géza egyet. tanár, vegyész,
Finkey József főisk. tanár, bányamérnök,
Kerékjártó Béla egyet. tanár, matematikus,
Mauthner Nándor egyet. c. tanár, vegyész,
Sz. Nagy Gyula egyet. c. tanár, matematikus,
Széki Tibor egyet. tanár, vegyész.

VI.

A Magyar Tudományos Akadémia jutalomtételei 1934-ben.

1.

A M. Tud. Akadémia 1896. október 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy bármikor is fog gróf Széchenyi Istvánnak az ő nevéhez és működéséhez méltó életrajza akár kéziratban, akár kinyomatva benyújtani, ennek szerzője megfelelő jutalomban fog részesülni.

A pályaművek megbírálásában egy, az Akadémia három osztályából kiküldött öttagú bizottság előterjesztése alapján a nagygyűlés dönt. E bizottság elnöke a II. osztály elnöke, vagy akadályoztatása esetén valamely ilyenül megválasztott tiszteleti tagja, tagjai közül kettőt a II., egyet-egyet az I. és III. osztály választ. A jutalom odaítélése, vagy ki nem adása iránti véleményes jelentést a bizottsági tagok egyike szerkeszti és terjeszti elő a nagygyűlésen.

2.

A M. Tud. Akadémia *saját bevételeiből* id. báró Wodianer Albert alapítványtevő *emlékére* fejenként 500—500 pengő jutalmat tűz ki Magyarországon bármely népiskolájában működő legérdemesebb néptanítónak, tekintet nélkül az iskolafenntartó jellegére.

A jutalmat az Akadémia 1935. márciusi összes ülésén ítéli oda. A jutalmazottaknak a jutalmat az Albert napját követő áprilisi összes ülésen az Akadémia elnöke adja át.

E jutalomra az Akadémiához kérvényt nem lehet beadni, mert csak a tanfelügyelőkől a közoktatásügyi minisztérium útján beérkező jelentések szolgálhatnak a döntés alapjául.

3.

Kazinczy Gábor nyug. kúriai bíró és neje Várady Szabó Anna alapítványának évi kamatait (kerek összegben 400 pengő) az Akadémia olyan érdemes tudós, illetőleg író, vagy művész megjutalmazására tűzi ki, akinek hosszabb időn át kifejtett tudományos, irodalmi vagy művészeti munkássága révén elért jövedelme nincs arányban végzett szellemi munkájának belső értékével.

Az Akadémia a jutalmat a nagygyűlés második napján ítéli oda.

A jutalomra jelentkezés a folyamodó munkásságának feltüntetésével 1934. december 31-ig küldendő be a Főtitkári Hivatalba. Ha a jutalomra érdemes író vagy művész a kitűzött határidő előtt jelentkez-nék e jutalom elnyerése végett, az Akadémia sürgősség esetén összes ülésben is kiadhatja a jutalmat.

Az I. osztályból.

Új jutalomtételek.

4.

A Weiss Fülöp-alapítvány 1934. évi kamata az 1935. évi nagygyűlésen a *magyar zeneművészet* egyik kiváló munkásának egész élete jutalmazására lesz odaítélhető.

A M. Tud. Akadémia ennek folytán felhívja azokat, akik ezt a jutalmat elnyerni óhajtják, hogy 1934. december 31-ig jelentsék be a Főtitkári Hivatalban, hogy a Weiss Fülöp-jutalomra pályáznak.

A kiküldendő bizottság természetesen olyan magyar zeneművészt is ajánlhat ezzel a jutalommal való kitüntetésre, aki nem pályázott.

5.

Nyílt pályázat.

A báró Kornfeld Zsigmond-jutalom.

Lotz Károly élete és művészete.

Jutalma a báró Kornfeld Zsigmond-alapítványhoz tartozó érték-papírok osztalékának felhasználásával 1600 pengő.

A szerzőnek be kell mutatni az egész munka tervrajzát és két kidolgozott fejezetet, amelyek közül az egyik Lotz Károly művészetét vagy művészetének valamely szakát méltatja és elemzi. A végleges mű terjedelme legalább 10 nyomtatott ív.

A tervrajzot a két kidolgozott fejezettel legkésőbb 1934. december 31-ig kell beküldeni a M. Tud. Akadémia főtitkári hivatalába.

A legjobb tervrajz szerzője a pályamű megírására határidővel megbízást kap.

A jutalmat újabb bírálat után csak önálló becsű kész munka kaphatja meg.

6.

Új jutalomtétel.

Az *özv. Vojnits Tivadarné*-jutalomra (a M. Tud. Akadémia Vojnits-érme) az 1934. január 1-től 1935. augusztus 31-ig Budapesten előadott irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott magyar eredeti tragédiák, vígjátékok és népszínművek pályáznak. Bármely más jutalmat nyert színmű nem jön tekintetbe.

A jutalom az 1935. évi októberi összes ülésen fog odaítéltetni.

7.

Az 1934-ben megjelent *nyelvtudományi értekezések* legjelesebbike a M. Tud. Akadémia bevételeiből és a *Sámuel Alajos* (Kölber)-alapítvány kamatainak felhasználásával 200 pengő jutalomban fog részesülni. A jutalom odaítélése az 1935. évi nagygyűlésen fog kihirdettetni.

E pályázatban résztvesznek az összes 1934-ben megjelent értekezések, amelyekről a bírálóknak tudomásuk van.

Már hirdetett jutalomtétel.

8.

A budai népszínház története.

(Hazafiság a nemzetiségnek.)

Jutalma a székesfőváros adományából 900 pengő. A munka tervrajza, valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1935. szeptember 30-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtítkári hivatalába. A legjobb tervrajz beküldője a pályamű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

A II. osztályból.

Új jutalomtételek.

9.

A Salgótarjáni Köszénbánya R. T. által elhunyt elnökének *dr. Chorin Ferencnek* emlékére tett 40.000 P-s alapítvány részvényeinek 1934. évi osztaléka a jövő évi nagygyűlésen *elsősorban* a magyar közgazdasággal kapcsolatos tudományágak körében 1934-ben megjelent munkáknak, amennyiben pedig a kiküldött bizottság jutalomra érdemes ilyen közgazdasági művet nem találna, olyan *államtudományi* munka jutalmazására lesz felhasználható, amely tudományos jelentőségénél fogva erre a jutalmazásra méltó.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a Chorin Ferenc-jutalomra igényt tartanak, hogy munkájukat 1934. december 31-ig a főtítkári hivatalhoz címezve küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy olyan be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomásuk lesz, szintén pályázhassék.

A jutalmat az 1935. év május havában tartandó nagygyűlés fogja odaítélni.

10.

A *Könyi Manó*-jutalom (1800 pengő) az 1935. évi nagygyűlés alkalmával a napi pártpolitika teljes kizárásával, valamely olyan *publícisztikai, legújabbkori történelmi*, esetleg *közfogl*i munka megjutalmazására fog felhasználtatni, amely az 1931—1934. évek folyamán nyomtatásban megjelent.

Ennélfogva az Akadémia felszólítja mindazokat, akik a jutalomra igényt tartanak, hogy az említett 4 év alatt megjelent munkájukat 1934. december 31-ig a főtítkári hivatalhoz küldjék be. Ez a figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy be nem küldött munka, melyről a kiküldendő bíráló-bizottság tagjainak tudomása lesz, szintén pályázhassék. A jutalom odaítélhető névtelenül megjelent munkának is és ez esetben a szerző, ha a díjat fel kívánja venni, szerzőségét igazolni tartozik.

Már hirdetett jutalomtételek.

11.

(Nyílt pályázat.)

József nádor és a szépítő bizottság hatása Pest város fejlődésére.

Jutalma Budapest székesfőváros adományából 1000 pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1935. szeptember 30-ig küldendő be a főtítkári hivatalba.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

12.

(Nyílt pályázat.)

A magyar földbirtokjog alapelvei történeti kialakulásukban és különös figyelemmel a legújabb törvényhozási eredményekre.

Jutalma Győr sz. kir. város alapítványa kamatainak felhasználásával s ezeket kiegészítve a M. Tud. Akadémia bevételeiből 2000 P.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1935. szeptember 30-ig küldendő be a főtítkári hivatalba.

A legjobb tervrajz beküldője a mű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

13.

(Nyílt pályázat.)

*Fejlessék ki a főkegyúri jog jogalapja, tartalma és a magyar közjog idevágó szabályai.**Ismertetni kell a magyar király főkegyúri joga körül Mária Terézia kora óta kialakult joggyakorlatot.*

Jutalma Molnár Kálmán egyetemi tanár adományából 1000 P. Határnap 1934. december 31.

A jutalom csak abszolút becsű munkának adatik ki.

A III. osztályból.**Új jutalomtétel.**

14.

Az 1935. évi akadémiai *Nagyjutalom* (2000 P) és a *Marczibányi-mellékjutalom* (800 P) az 1926—34. évkörben megjelent *biológiai, ásvány- és földtani* munkák legjobbjainak lévén odaitélandó, az Akadémia figyelmezteti az ily munkák szerzőit, hogy műveiket 1934. évi december 31-ig a főtítkári hivatalhoz küldjék be, feljegyezvén röviden, amit munkájuk kiválóbb vonásának tartanak. E figyelmeztetés azonban nem zárja ki azt, hogy be nem küldött munka, amelyről a bizottság tagjainak tudomásuk van, pályázhassék. Sőt, ha az Akadémia kiadásában jelent meg, vagy könyvtárába már beküldetett, hivatkozás történhetik arra, hogy a szerző pályázni kíván vele.

15.

Már hirdetett jutalomtétellek.

(Titkos pályázat.)

A nagyvárosok tervszerűtlen, extenzív fejlődésének hátrányai különös tekintettel Budapest és környékének beépítésére.

Jutalma Budapest székesfőváros technikai jutalomtételére kitűzött 1000 pengő.

A beadás határideje 1934. december 31.

Jeligés levél csatolandó.

16.

(Nyílt pályázat.)

Budapest székesfőváros természettudományi jutalomtételle.

A budapesti melegforrások.

Jutalma a székesfőváros adományából 900 pengő.

A munka tervrajza valamely kidolgozott fejezet kíséretében 1934. szeptember 30-ig küldendő be a Magyar Tudományos Akadémia főtítkári hivatalába.

A legjobb tervrajz beküldője a pályamű megírására záros határidővel megbízást kap.

A jutalom újabb bírálat után csak önálló becsű, teljesen kész munkának adatik ki.

VII.

A II. osztály javaslata és határozata gróf Apponyi Albert ig. és t. t. képmásának a díszteremben elhelyezése tárgyában.

Nagyon tisztelt Osztály!

Gróf Apponyi Albert 35 éven keresztül volt Akadémiánk tiszteleti és negyedszázadon át igazgató tagja. Az ő egészen kivételes, rendkívüli tehetsége, bámulatos ékes-szólása, ami őt különböző természetű adományokkal együtt korunknak egyik legnagyobb szónokává emelte, csodálatos nyelvzséniye és rendkívüli gyakorlati nyelvismerete, hosszú közéleti pályáján szerzett sokoldalú és alapos tudása, tapasztalatai a magyar nemzetnek a külföldön is elismert nagy értékei voltak.

Társaságunknak egyik legnagyobb díszévé emelte őt az, hogy a parlamenti szónoklatnak utolérhetetlen művésze volt, hogy nagyhatású és széleskörű publicisztikai tevékenységet fejtett ki és ezeken felül mint a magyar közjog, később főleg a nemzetközi jog művelője egyúttal tudósaink közé is tartozott.

A legutóbbi évtizedben gróf Apponyi Albert rendkívül lekötölte Akadémiánkat az által, hogy kérésünkre nagy-érdekű és maradandó becsű előadásokat tartott és pedig nagygyűlési ülésünkön gróf Andrássy Gyuláról mondott nagyszabású emlékbeszédet (Emlékbeszédek 21. k., 1. füzet), a Szent Imre-év alkalmával 1930. május 18-i ünnepi ülésünkön pedig »Szent István király intelmei Szent Imre herceghez« című tanulmányt olvasott fel. (A Szent Imre-év alkalmából megjelent külön kiadványunk, 1930.)

Társaságunk igazi nemzeti Akadémia, bizonyára mindig az is marad és így az ország, a haza érdekében végzett munkát minden más felett a legmagasabbra értékeli.

Ezért helyezzük minden más fölé gróf Apponyi Albertnek azt a munkásságát, amelyet a békediktátum átvételekor, valamint azóta különböző nemzetközi szervezetekben, főleg a Nemzetek Szövetségének ülésein és bizottságaiban mindig Magyarország igazságának kivívása és biztosítása érdekében kifejtett.

Mélységes hálával és kegyelettel gondolunk vissza arra is, hogy néhai kitűnő tagtársunk 85 éves korában, zord téli időben vállalkozott arra, hogy Genfben a szellemi lesterelés kérdését tárgyaló bizottságban 1933. február havában szóvá teszi és orvosoltatni fogja nemzetünknek, valamint az utódállamokban élő magyar testvéreinknek egyik régi sérelmét, azt, hogy kizárólag tudományos munkák nem juthatnak be az elszakított területen élő magyar tudósokhoz, könyvtárakba és a tanuló ifjúság kezébe. Ebben a törekvésében csak betegsége és gyászos elhunytá gátolta meg.

A fennebb előadott tények alapján szükségtelen bővebben indokolnunk azt, a kivételesen már az elhalálozást követő évben előterjesztett javaslatunkat: kezdeményezze a t. II. Osztály az idei, május 8-án kezdődő nagygyűlésen azt, hogy gróf Apponyi Albert képmása dísztermünkben elhelyeztessék.

Hazafias üdvözlettel

Kornis Gyula
osztályelnök.

Berzeviczy Albert
a M. Tud. Akadémia elnöke.

Lukinich Imre
h. osztálytitkár.

Dr. Balogh Jenő
a M. Tud. Akadémia főtitkára.

Az osztály a javaslatot elfogadta. Lásd 221. l. XI. pont.

VIII.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök ünneplése tiszteleti tagságának 30-ik évfordulója alkal- mából 1934. június 8-án.

a) Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde.

Kegyelmes Uram!

Mélyen tisztelt Elnökünk!

Megjelentünk Előtted, hogy átnyujtsuk Neked azt az Emlékkönyvet, amelyet tiszteleti taggá választásod 30. évfordulója alkalmából több tagtársunk közreműködésével írtunk meg, mélységes tiszteletünk és meleg, hálás szeretetünk jeléül. Midőn most egy éve betöltötted 80. évvedet, egy szűkebbkörű belső ünneplés keretében fejeztük ki Veled szemben hálás érzelmeinket és jókívánságainkat, átadva Neked az Akadémia üdvözlő íratát. De nemcsak azoknak, akik akkor jelen voltak, hanem mondhatjuk, az Akadémia minden tagjának az volt az érzése, hogy az ünnepelésnek ez a szerény módja nem áll arányban azokkal a felbecsülhetetlen érdemekkel, amelyeket Akadémiánknak közel három évtizedes bölcs vezetésével és irányításával szerezteél.

Ugyanez az érzés hat át most is, midőn ezt az Emlékkönyvet felajánljuk Neked: mi ez mindahhoz képest, amit Akadémiánk Neked köszönhet, mi ez ahhoz a bölcsességhez, tapintathoz és buzgalomhoz képest, amellyel Akadémiánk hajóját kormányoztad és vezetted boldog és nehéz időkön keresztül, mi ez ahhoz a díszhez és fényhez képest, amely fenkölt egyéniségedből, az elnöki székből elhangzott messze kiható ékesszóló nyilatkozataidból az Akadémiára sugárzott és sugároz ma is. De valamennyire megnyugtát az a gondolat, hogy politikai és közéleti tevékenységed mellett a tudomány művelésében eltöltött munkás életedhez talán legjobban illik a tiszteletadásnak ez a formája, s talán legjobban is felel meg a Te saját érzésednek, másfelől pedig ismerjük és tiszteletben tartjuk nemes egyéniségedből fakadó idegenkedésedet minden nyilvános, han-

gos ünnepléstől. Fogadd tehát ezt a könyvet olyan szívesen, amilyen lelkesedéssel tettük lehetővé szerény munkánkkal a megjelenését s amilyen szeretettel és tisztelettel ajánljuk azt fel Neked.

Legyen ez az Emlékkönyv egyúttal kifejezője örömkünknek, hogy egyhangú kérésünknek engedve, magas korod ellenére ismét elvállaltad az elnökség áldozatos tisztét s nem vontad meg Akadémiánktól bölcs és pótolhatatlan vezetésedet és tekintélyed súlyát.

Engedd meg végül, hogy hálánk nyilvánításához igaz szívből jövő jókívánságainkat csatoljuk. Adja meg Neked a Gondviselés még az évek során át a lehetőségét annak, hogy a hazában szinte páratlanul álló értékes és sokoldalú, a haza javát szolgáló munkálkodásodat csorbitatlan testi és szellemi erőben és a mostanihoz hasonló fáradhatatlan buzgalommal folytathasd. Amilyen kiváltságos a Te egyéniséged, melyet a sors különös kegyelme szinte tüneményes írói és szónoki készséggel és a jellem és szív gazdag adományaival áldott meg, olyan kiváltságosan hosszúra nyúló legyen életed folyása is. Adja az Ég, hogy megérhedd azt az Általad oly pompás írásokban és oly szeretettel tárgyalt és megvilágított olasz renaissance két nagy művész-lángeszének: Michel Angelonak és Tiziannak kivételesen magas életkorát és pedig a szellemi elevenségnek, a munkakedvnek és munkabírásnak abban a teljességében, amelyet e két nagy férfiúról feljegyez a művészettörténet, s amelyet Benned is örvendve csodálunk.

b) Berzeviczy Albert válasza.*

Kedves Elnöktársam és Barátom!

Mélyen tisztelt Barátaim és Kollégáim!

Mélyen meg vagyok hatva úgy azoktól a meleg, kereketlen, szívből fakadó szavaktól, melyekkel az én új elnöktársam, de régi barátom, Akadémiánk oszlopos tagja: Lenhossék Mihály engem üdvözölni szíves volt és tán még inkább attól a gyönyörű emlék-adománytól, amelyet nekem átnyújtott s amelynek átnyújtása végett mindnyájan szívességek voltatok személyesen idefáradni.

* Ezt a beszédet az elnök úr kívánságára közli a szerkesztő.

Én hosszú és változatos életpályámon úgy, mint — azt hiszem — többé-kevésbé minden magyar ember, átéltem csalódásokat is; az Akadémiában azonban soha nem csalódtam. Az első perctől kezdve, midőn utam ide vezetett s az én életutam az Akadémiával egyesült, azóta a két út összefonódott s egyenesen haladt addig a magasságig, amelyen állunk ma és amelyet a Ti ragaszkodástoknak és szereteteteknek fénye világít és melegít át.

Ha visszaemlékezem az első időkre, amit Akadémiánkban töltöttem, eszembe jut, hogy Akadémiánk engem tulajdonkép későbbben vett észre mint a Kisfaludy-Társaság, amely őt évvel előbb választott meg tagjává; de az Akadémia azután úgyszólván sietett főlebb emelni, mert alig hogy 1904 tavaszán az Akadémia tagjává választott, már 1905 őszén elnökévé választattam. Ilyen karriert — azt hiszem — nem sokan értek el. Első megválasztásom zavaros időkre esett, mert az a párt, amelyhez tartoztam, száműzve volt a politika teréről. Többek közt egy parlamenti vezérszónok azt mondta, hogy az Akadémia csak azért választott meg, mert miniszter voltam. Ennél nagyobb valószínűséget gondolni sem lehet, mert tudvalevőleg 1905 nyarán szüntem meg miniszter lenni és 1905 novemberében választottak elnökké. Tehát nemcsak, hogy akkor miniszter nem voltam, hanem én és pártom úgy meg voltunk bukva, hogy egyenesen száműzve voltunk a politika küzdőteréről s talán egész életpályámon soha oly távol nem álltam minden politikai hatalomtól és befolyástól, mint amikor először választott meg az Akadémia elnökévé. Ennél politikamentesebb választást képzelni sem lehetett. Egyébiránt, ha az Akadémia rosszul választott volna, lett volna reá mód elégszer helyrehozni ezt, de az Akadémia mindig engem tisztelt meg, sőt az utóbbi időkben rendszeren egyhangú választással.

Ha visszaemlékezem azokra, akik fő tényezői voltak első megválasztásomnak és akik már majdnem mind sírban nyugszanak, meg nem állhatom, hogy meg ne említsem báró Eötvös Loránt nevét, aki mint elődöm, hivatva volt arra, hogy utódját kijelölje, azután Beöthy Zsoltét és Heinrich Gusztávét. Végtelenül sajnálom, hogy a legutóbbira nézve később széjjel váltak útjaink. Az én hibámon kívül, de az ő hibája nélkül is. Az ország belső bajai, az elvesztett háború, az összeomlás, a forradalmak s közben fele-

ségének halála is, mind közbejöttek, hogy lelki egyensúlyát megzavarva, őt tölem eltávolítsák.

Az ő lemondása és az így beállott üresedés következtében módunk lett főtitkárnak megnyerni azt a férfiút, aki nélkül — azt hiszem — az Akadémia ezeket a nehéz évtizedeket nem is tudta volna elviselni: Balogh Jenőt.

Multkor, amikor őt ünnepelni akartuk, tisztelt barátom megszökött előlünk. De hozzánk való ragaszkodásának kötelékénél fogva tartjuk most körünkben, hogy megmondjuk: mennyi szeretettel, tisztelettel és csodálattal adózunk neki és környezzük őt, kívánva neki szerencsét minapi évfordulójához. De én különösen nagy hálára vagyok kötelezve mélyen tisztelt barátomnak, mert hogy én megállhattam helyemet az elnöklésben, főképp neki köszönhetem, mert mindig lekötelező barátsággal, munkával volt segítségemre és növekvő korom iránti kímélettel és elnézéssel volt mindig irántam. Én tudom, hogy ezt az Emlékkönyvet is főképp neki köszönhetem, az ő gondolata volt. Ennek birtokában szinte úgy érzem magam, mint az agg Simeon, aki azt mondja: »Most már bocsásd el a Te öreg szolgádat Uram, mert szemeim láttak« — nem ugyan az Üdvözítőt —, de a legszebb dísz, amit adhat az Akadémia. Ez a könyv becsesebb, mint egy választási aktus, mert annak az irodalmi munkásságnak foglalata, amely mindnyájunkat itt összetart s amelynek egy darabját most a barátság áldozati oltárán nyújtjátok nekem. Természetes, hogy mindig kincsemül fogom őrizni s őrzik majd ivadékaim.

Úgy érzem, hogy ez a könyv a munkák által, amelyek benne foglaltatnak, nyeresége magyar irodalmunknak is, amely nemzeti életünknek legnemesebb virága s amelynek annyi gyűlölködéssel, ellenségeskedéssel kell küzdenie és amelyet mindnyájan — ki-ki a maga helyén — oly szeretettel és lelkesedéssel szolgálunk.

Fogadjátok még egyszer mély köszönetemet e gyönyörű adományért, valamint megjelenésetekért és kérlek, tartásotok meg kedves barátságtokat még arra a pár évre, amit a Gondviselés talán számomra rendelt.

IX.

Költségvetés

az 1934. év július—december hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének írói és szerkesztői tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> július—decemberi füzetének nyomdai kiállítására	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetére	1.500 „
IV. A <i>Magyar Etymologiai Szótár</i> következő kötetére	8.000 „
Összesen:	16.500 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Sürgős értekezés kinyomatására és írói tiszteletdíjára	800 P
2. Bírálati díjakra	200 „
Összesen:	1.000 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjaira	3.600 P
2. Németh Gyula I. tag: A régi magyar írás (rovásírás) története (a <i>M. Nyelvtudomány Kézikönyvének</i> újabb füzeté) kiadására	500 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen:	4.350 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A <i>Magyarosan</i> c. folyóirat kiadásaira	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíjára	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen:	2.250 P

d) Classica-Philologiai Bizottság.

1. Szidarovszky János: <i>A görög és latin nyelv hang- és alak- tana</i> c. művére (újabb részlet)	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen:	2.650 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> nyomdai kiállítására és írói tiszteletdíjára	2.500 P
2. Egyik kiadvány számára tartalékolva	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	3.140 P

f) Képzőművészeti Bizottság.

1. <i>Ferenczy Károly élete és művészete</i> c. munka kiadására	1.000 P
2. <i>Fleischer Gyula: A bécsi Képzőművészeti Akadémia ma- gyar származású növendékei</i> c. munka kiadására	1.000 „
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	2.200 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 15.590 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Sürgős értekezés vagy emlékezésdinyomatására és írói tiszteletdíjára	800 P
2. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	900 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Halasy-Nagy József: Az antik filozófia c. művére	1.000 P
2. Az <i>Athenaeum</i> folyóirat segélyére	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	2.240 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Egyik korábban megjelent mű szerzői tiszteletdíjára	500 P
2. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	540 P

d) Történettudományi Bizottság.

1. Az <i>Archivum Rákócianum</i> következő kötetének (Lukinich Imre r. t.: <i>II. Rákóczi Ferenc felségárulási pere</i> c. műve) nyomdai költségeire és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
2. Gróf Teleki József: <i>Hunyadiak kora Magyarországon</i> c. m. folytatása gyanánt Csánki Dezső: <i>Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában</i> c. m. következő kötetére	3.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	8.240 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és tiszteletdíjára	2.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen:	2.250 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Közigazgatási Szemle</i> segélye	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	50 „
Összesen:	2.650 P

g) Archaeologiai Bizottság.

1. Archaeológiai sürgős ásatásokra a bizottság irányítása szerint a M. Nemzeti Múzeum tisztviselőinek közreműködésével	1.000 P
2. A M. N. Múzeum régészeti osztályának kérelme alapján <i>Az ősmagyar fémművészet</i> c. munka kinyomatására	3.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	4.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 21.060 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A <i>Matematikai és Természettudományi Értesítő</i> következő kötetének nyomdai kiállítására és az ebből készített különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédre és ezek írói tiszteletdíjára	400 „
3. Bírálati díjakra és póstaköltségekre	100 „
Összesen:	15.500 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. <i>Entz Géza</i> r. t. A protoplazma növekedéséről c. székfoglalójának kinyomatására	1.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.200 P

A III. osztály és bizottsága összesen 16.700 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 53.350 P

Néptudományi Bizottság.

1. A <i>Monumenta Hungariae Ethnographica</i> c. kiadványsorozat új kötetének (Bartók Béla és Kodály Zoltán népzenei gyűjtésének első része) közzétételére	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. A bizottság apróbb kiadásaira	40 „
Összesen :	1.240 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	400 P
2. Adatgyűjtésre	300 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	900 P

Külön kiadványok.

1. <i>Finácz Ernő</i> ig. és r. t. osztálytitkár „ <i>Neveléstudományok</i> <i>a XIX. században</i> “ c. m. nyomdai kiállítására és tiszteletdíjára	4.000 P
2. Az <i>Előadások Körösi Csoma Sándor emlékeztetere</i> c. soro- zat új (XI.) száma: Németh Gyula l. t. „Az ujgurok“ c. m. nyomdai kiállítására	400 „
Összesen :	4.400 P

A *Bécsi Magyar Történelmi Intézet Évkönyvének* IV. kötetére 3.000 P

A *Középkori Latinság Szótárának* előkészítésére 2.000 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, legszükségesebb kötések költségeire
és egyéb legszükségesebb költségekre 2.000 P

*

Az Akadémia kiadványainak szétküldési költségeire 1.000 P
A Coopération Intellectuelle költségeire 1.000 „
Összesen : 2.000 P

Tudományos kiadásokra összesen 89.390 P

Kegyeleti kiadásokra 2.000 P

Személyzeti kiadások.

A főkönyvtárnok úr fizetése	2.000 P
A főtítkári iroda és a könyvtár alkalmazottainak fizetése	6.500 „
A Történettudományi Bizottság másolatgyűjteményének elhelyezési költségeire	500 „
Összesen :	9.000 P

Tiszteletdíjak félére.

A három osztálytitkár úrnak egyenként 1.000 P	3.000 P
Dudás Kálmán építésznek	800 „
Voit Lajosnak könyvelésért	800 „
Az altisztek családjainak gyógykezeléséért	800 „
Összesen :	5.400 P

Nyugdíjak és segélyek.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre	17.000 P
Újévkor szokásos ajándékokra	2.000 „
Összesen :	19.000 P

Rendes dologi kiadások félére.

Fűtőanyagra	4.400 P
Villamos világítás (palota és bérház lépcsőháza)	1.800 „
Vizdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	408 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	120 „
Telefóndíj	280 „
Póstadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Adókra	13.500 „
Illeték-egyenérték	100 „
Kézbesítő altisztek villamos költségeire kb.	300 „
Összesen :	22.658 P

Épületjavítási kiadásokra és a gondnoki lakásra.¹

1. Az Akadémia palotájában és az Arany János utca 1. számú bérházban azonnal szükséges javítási munkálatokra	3.500 P
Átvitel :	3.500 P

¹ A rendkívüli dologi kiadásokra ezenfelül szükséges összeg, valamint a szépművészeti Kazinczy-ingatlanokon kért javítási munkák tárgyában az Igazgató-Tanács később fog határozni.

	Áthozat:	3.500 P
2. A palotában levő gondnoki lakás berendezési költségeire		
újabb részlet		500 „
	Összesen:	4.000 P

Összes kiadások 151.448 P

Bevételek.

1. Várható államsegély	35.000 P
2. Házbérjövedelem kb.	31.400 „
3. Könyvek eladásából kb.	2.000 „
4. A gróf Vigyázó-vagyon folyó bevételeiből tudományos célra igénybevehető	35.000 „
5. A két gróf Vigyázó-vagyon 1934. évi I. félévi tiszta jövedel- méből felhasználandó lesz	22.548 „
6. A korábbi félévekben tartalékolt összegekből felhasznál- ható lesz	16.000 „
7. A gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak nemzeti célra fordít- ható jövedelméből a <i>Magyar Etymologiai Szótár</i> ra fel- használható	8.000 „
8. Várható adomány	1.500 „
	Összesen: 151.448 P

3399.
V. 1934.

X.

a)

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1933. DECEMBER HÓ 31-ÉN

ÉS

JÖVEDELMEI 1933. ÉVBEN.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés :</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	17.305·50	46.445·91
	2. a Magyar Földhitelintézetnél	28.611·41	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	529·—	
2.	<i>Értékpapírok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	328.054·92	473.207·84
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	145.152·92	
3.	<i>Ingatlanok :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		11,480.458·92
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		
4.	<i>Követelések :</i>		
	M. kir. igazságügyminisztérium	790.000·—	802.269·13
	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	8.033·16	
	Óvadékok	880·—	
	Garzó József	1.300·—	
	Gerényi Jakab	1.983·13	
	Tóth József	72·84	
			12,802.381·80

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

mérlege 1933. december hó 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i> ¹		11,288.240'55
2. <i>Fel nem használt elmúlt évi jövedelem</i> . .		80.237'60
3. <i>Tartozások :</i>		
1. a Magyar Nemz. Bank nyugdíjalapjának	832.000'—	
2. a Pesti Magyar Keresk. Banknak (Hitel-számla)	495.054'13	
3. a gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak .	57.210'48	
4. Függő elszámolások	3.598'64	1,387.863'25
4. <i>Tiszta jövedelem 1933. évben</i>	147.040'40	
Ebből felhasználott az év folyamán a Magyar Tudományos Akadémia tudomá- nyos céljaira	101.000.—	46.040'40
		12,802.381'80

január hó 30-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

¹ Hagyatéki tőke 1932. december 31-én 11,385.649'85

Levonva a f. évben kifizetett örökösödési illeték (14.511'23 P)
és a Nádor-utcai ház és vácrátóti birtok után a köteles-
részre jogosítottnak járó elmaradt haszon (8.307'26 P),
valamint az értékpapírok értéksökkenése címén leírt
összeg (74.590'81)

97'409'30

11,288.240'55

jövedelmei az 1933. évben.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	Kamatjövedelmek :		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	53.010-92	53.219-44
	2. „ „ Ferenc „	208-52	
2.	Értékpapírfővedelem :		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	22.093-—	30.768-27
	2. „ „ Ferenc „	8.675-27	
3.	Ingatlanok jövedelmei :		
	1. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból :		
	Nagyberki-Mosdós haszonbére	20.892-—	201.247-02
	Szalkszentmárton „	92.791-26	
	Harta-Bojár „	9.307-50	
	Csabony „	1.432-10	
	Nagyberki-i erdőgazdaság bevételei	11.868-35	
	Csabonyi „ „	15.207-22	
	Kötönyi „ „	16.332-70	
	Bojári „ „	3.094-30	
	Szalkszentmártoni „ „	4.040-30	
	Kötönyi gazdaság „ „	24.051-03	
	Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér)	2.230-26	
	2. A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból :		
	Abony haszonbére	18.614-60	
	Uzod-Nánapuszta „	2.872-36	
	Rákoskeresztúr (nagyvér) „	5.790-—	
	Bátya „	12.587-37	
	Abonyi erdőgazdaság bevételei	2.882-71	57.346-08
	Bátyai „ „	6.013-54	
	Abonyi gazdaság „ „	327-69	
	Bátyai „ „	5.834-13	
	Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér)	2.423-68	
4.	Házbérfővedelem :		
	Befolyt házbérek	91.343-06	43.435-89
	Házadó és fenntartási költségek	47.907-17	
			386.016-70

január hó 30-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

ACTIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés :</i>		
1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	4.183.—	
2. a Magyar-Olasz Banknál	174.—	4.357.—
2. <i>Értékpapírok</i>		187.891.—
3. <i>Ingatlanok :</i>		
Rákoskeresztúr . 2.000 hold 1.125 □-öl		
Vecsés 580 " 1.172 "		
Pesti rétek 228 " 391 "		
Penc 288 " 567 "		
Összesen : 3.098 hold 55 □-öl		1,849.298.89
4. <i>Követelések :</i>		
Rákoskeresztúron eladott háztelkekért . . .	216.132.05	
a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonból	57.210.48	273.342.53
		2,314.889.42

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

mérlege 1933. december hó 31-én.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. Hagyatéki tőke ¹		2,116.875'33
2. Fel nem használt előző évi jövedelmek . .		57.512'10
3. Tartozások :		
1. a M. Tud. Akadémiának	79.897'08	
2. Függő elszámolások	1.508'84	81.405'92
4. Tiszta jövedelem az 1933. évben		59.096'07
		2,314.889'42

január hó 30-án.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

¹ Hagyatéki tőke 1932. december hó 31-én 2,177.359'16
A Rákoskeresztúron eladott ingatlanok értéktöbblete 44.917'53

P 2,222.276'69

Levonva a kötelesrésze jogositottaknak kifizetett perköltségek (76.086'35 P), a Pesti Rétek után fizetett örökösödési illeték (1.988'77 P), valamint az értékpapírok értékcsökkenése címén leírt összeg (27.326'24 P) 105.401'36

P 2,116.875'33

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek :</i>		
Illetmények	8.680.—	
Alkalmazottak készkiadásai	1.315.74	
Közterhek	7.642.48	
Bankköltség	125.30	
Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	5.320.—	
Birtokfelmérési költség	281.07	
Biztosítási díjak	108.30	
Szakértői díjak	4.112.50	
Egyéb kiadások	714.56	28.299.95
2. <i>Kifizetett kamatok :</i>		
A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után		5.028.92
3. <i>Tiszta jövedelem</i>		59.096.07
		92.424.94

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. t. s. k.

jövedelmei 1933. évben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat	3.092-95	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamat-bevétele	14.274-24	17.367-19
2. <i>Értékpapírijövedelem</i>		9.822-08
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúri haszonbér	11.137-98	
„ szántó-parcellázás jövedelme	28.982-70	
„ erdőgazdaság bevételei	3.068-01	
„ egyéb bevételei	789-97	
Vecsés haszonbér	7.166-24	
Pesti rétek haszonbér	13.435-99	
Penci haszonbér	654-78	65.235-67
		92.424-94

január hó 30-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

I. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándor-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok szelvényjövodelmei 1933. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövodelem pengő
5.000 drb. Pesti Magyar Kereskedelmi Bank részv.	281.000.—	20.000.—
504 „ Magyar Ált. Hitelbank részv.	17.084.—	—
10 „ Magyar Jelzálog-Hitelbank részv.	210.—	—
6 „ Első Magyar Ált. Bíz. részv.	2.700.—	48.—
80 „ Duna-Száva-Adria vasút részv.	848.—	—
200 „ Transdanubia-gőzmalom részv.	200.—	—
336 „ Stephaneum-nyomda részv.	1.680.—	—
50 „ Dunavecsei Takarékpénztár részv.	500.—	—
162 „ Steyr-Werke részv.	328.20	—
140 „ Ganz és Társa Gépgyár részv.	1.190.—	—
K 1,060.000.— n. é. kisors. Földhitelint. záloglevél	84.80	—
K 3.000.— n. é. kisors. O. M. B. záloglevél	—24	—
K 24.000.— n. é. kisors. P. K. K. B. záloglevél	1.92	—
K 124.200.— n. é. kisors. Agrárbank záloglevél	9.94	—
K 54.000.— n. é. kisors. P. M. K. B. záloglevél	4.32	—
M 16.000.— 1885. é. Déli vasút els. kötvény	—	—
K. c. 5.600.— 5 1/4%-os Csehszlov. vasúti kötv.	784.—	40.—
S 1.200.— n. é. 4%-os Ablösungsschuld- verschreibung der Republik Österreich	672.—	55.—
1 drb. elismervény lengyel valorizác. bejelen- tésről	—	—
4 „ elismervény K 39.220.— kényszerköl- csönről	—	—
1 „ elismervény K 300 — osztrák febr. já- radékról	—	—
K 487.500.000.— 5 0/0-os 1924. évi kényszerkölcs.	20.182.50	1.950.—
K 275.000.— 6 0/0-os nostr. magyar hadikölcs.	275.—	—
K 300.000.— 5 1/2%-os nostr. magyar hadiköl.	300.—	—
	328.054.92	22.093.—

II. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és azok
szelvényjövödelmei 1933. évben.

Az értékpapír neve	Érték pengő	Szelvény- jövödelem pengő
800.000 K. n. é. nostr. 6 ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	800.—	—
220.000 K. n. é. nostr. 5 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os m. h. kölcs. kötv.	220.—	—
202.000 K. n. é. nostr. 4 ⁰ / ₀ -os Pesti Hazai I. Takarék- pénztár sorsolt záloglevél	16 ¹ / ₁₆	—
11.000 ar. frt. 4 ⁰ / ₀ -os magyar aranyjárdék	1 ¹ / ₇₆	—
48.000 K. n. é. 4 ¹ / ₂ ⁰ / ₀ -os Kisbirtokos Országos Földhitelintézeti záloglevél	3 ³ / ₈₄	—
S 4.200.— n. é. Österreich Ablösungsschuld- verschreibung	2.352.—	{ 67 ¹ / ₄₁ 67 ¹ / ₅₈
1 drb. 14.000 K. n. é. Kais. Ferdinand Nordbahn lengyel hányadra vonatk. bejelent. biz.	—	—
8.400 c. K. n. é. 4 ⁰ / ₀ -os Csehszlov. államv. kötvény	878 ²⁰ / ₂₀	43 ⁸⁵ / ₈₅
1.158 54 P. n. é. Magy. Földhitelint. alapítv. okirat	1.158 ⁵⁴ / ₅₄	58 [—] / _—
1.000 drb. Pesti Magyar Keresked. Bank részv.	61.820.—	4.400.—
7 " Hazai Bank részvény	173 ⁰⁴ / ₀₄	7 [—] / _—
165 " Pesti Hazai I. Takarékp. Egyes. részv.	14.602 ⁵⁰ / ₅₀	825 [—] / _—
66 " Pesti Hazai I. Takarékpénztár nyerem. kötvény (6.600 K. n. é.)	— ⁵² / ₅₂	—
25 " Cementia Holding részvény	1.550.—	214 ⁷⁶ / ₇₆
25 " Beocsini Cementgyári Unio részvény	50.—	37 ⁵⁰ / ₅₀
75 " Salgótarjáni Kőszénbánya részvény	1.320.—	93 ⁷⁵ / ₇₅
80 " Magyar Ált. Kőszénbánya részvény	19.760.—	1.120.—
100 " Urikányi Zsilvölgyi Kőszén részvény	2.775.—	500.—
30 " Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	100 ⁸⁰ / ₈₀	—
207 " Ganz és Társa Gépgyár részvény	1.759 ⁵⁰ / ₅₀	—
22 " 2.200 sv. frcs. n. é. Union des Usines Nasic részvény	1.364.—	59 ⁰⁵ / ₀₅
75 " Magyar Keleti Tengerhajózási részv.	183 ⁷⁵ / ₇₅	—
294 " 14.700 S. n. é. Osztrák-Magyar Allam- vasúti részvény	3.810 ²⁴ / ₂₄	—
28 ⁴⁰ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn részv.	21.396 ⁶² / ₆₂	851 ⁵⁰ / ₅₀
9 ¹⁵ / ₅ drb. Kaiser Ferdinand Nordbahn élv. rv.	2.317 ⁶⁵ / ₆₅	19 ⁴⁷ / ₄₇
52 drb. 11.000 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszent- márton hév. vas. törzsrészvény	6.658 ⁸⁰ / ₈₀	286 ²⁰ / ₂₀
10 " 1.400 K. n. é. Pusztatenyő-Kúnszent- márton hév. vas. törzsrészvény	—	24 ²⁰ / ₂₀
4 " Hangya szövetkezeti üzlet rész	80.—	—
6 " Újpest Árpád-úti mozgósínház részv.	—	—
	145.152 ⁹² / ₉₂	8.675 ²⁷ / ₂₇

III. sz. Függelék

a gróf Vigyázó Sándorné-féle vagyonhoz tartozó értékpapírok és ezek szelvényjövedelmei 1933. évben.

Az értékpapír neve		Érték pengő	Szelvény- jövedelem pengő
1.750 drb.	Pesti Hazai I. Takptár Egyesület részv.	154.875.—	8.750.—
100 "	Magyar Általános Hitelbank részvény	3.390.—	—
93 "	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank rv.	5.226.60	372.—
18 "	Hazai Bank részvény	444.96	18.—
50 "	Földhitelbank részvény	—	—
6 "	Krausz-Moskovits egyes. ipartelepek részvény	348.—	30.—
50 "	Zabolai faipar részvény	—	—
3 "	Slavonia részvény	—	—
25 "	Magnezit ipar részvény	1.950 —	—
11/5 "	Magyar Általános Gépgyár részvény	—	—
40 "	Ganz és Társa Gépgyár részvény	340.—	—
37 "	Salgótarjáni Kőszénbánya részvény	651.20	46.25
50 "	Kühne Mezőgazdasági Gépgyár részv.	168.—	—
100 "	Rimamurányi Salgótarjáni Vasmű rv.	1.545 —	—
75 "	Első Magyar Részvény Serfőződe rv.	5.925.—	150.—
76 "	Magyar Ruggyantagár részvény	2.128.—	76.—
12 "	Gschwindt-féle szeszgyár részvény	1.104.—	78.—
15 "	Flóra gyertya- és szappangyár részv.	127.50	6.—
24 "	Első Budapesti Gőzmalom részvény	288.—	—
25 "	Magyar Gázizzófény (Auer) részvény	475.—	—
25 "	Egyesült Izzólámpa és Villamossági rv.	6.887.50	175.—
30 "	Fővárosi Serfőző részvény	555.—	—
4 "	Concordia Gőzmalom rt. részvény	4.—	—
30 "	Borsod-Miskolci Gőzmalom részvény	180.—	—
12 "	Cementia-Holding részvény	744.—	102.83
12 "	Beocsini Cementgyár Unio részvény	24.—	18.—
20 "	Magyar Fém- és Lámpaárugyár részv.	430.—	—
1,003.000	K. n. é. Magyar Földhitelintézet 4 0/0-os záloglevél	80.24	—
		187.891.—	9.822.08

IV. sz. Függelék.

A Magyar Tudományos Akadémia tulajdonában levő
gróf Vigyázó-vagyon kezelésével megbízott alkalmazottak
illetményei 1933. január hó 1-től december hó 31-ig.

Dr. Vályi Lajos ügyvéd tiszteletdíja	12.000.—	P
Dr. Vályi Lajos ügyvéd irodaátalánya	2.400.—	"
Gerényi Jakab gazdasági tanácsos tiszteletdíja	9.600.—	"
Garzó József kulturmérnök tiszteletdíja	9.519'96	"
Tóth József erdőmérnök tiszteletdíja	8.280.—	"
Dudás Kálmán építész tiszteletdíja	1.600.—	"

Összes illetmények : 43.399'96 P

3600/V. 1934.

b) Elő-
a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolháspuszta (572·45 q) búzahaszonbér	6.869·40	
2.	Abonyi kishaszonbérletek (részben búza, részben pénzber)	1.250·28	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (részben búza, részben pénz)	10.674·44	
4.	Bátyai zátonyber	3.000—	
5.	Csabonyi kishaszonbérletek (búzahaszonbér)	1.121·04	
6.	Harta-Bojár (365 q búzahaszonbér)	4.380—	
7.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	9.213·68	
8.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzhaszonbér)	3.000—	
9.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	40.000—	
10.	Tószeg-Paládics (búzahaszonbér 325·5 q)	3.906—	
11.	Tószeg-Szántóhalom (pénzhaszonbér)	2.500—	
12.	Uszód-Nánapuszta (118·5 q búzahaszonbér)	1.422—	
13.	Uszódi kishaszonbérletek (búzahaszonbér)	378—	87.714·84
b) Vadászati és halászati bérek.			
14.	Bátya vadászati bére	200—	
15.	Bátya halászati bére	320—	
16.	Csabony vadászati bére	—	
17.	Csabony halászati bére	210—	
18.	Kötöny vadászati bére	200—	930—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
19.	Bátya	11.880—	
20.	Prónayfalva-Kötönypuszta	7.200—	19.080—
d) Erdőgazdaság.			
21.	Abony	2.000—	
22.	Bátya	2.000—	
23.	Csabony	16.000—	
24.	Harta-Bojár	2.000—	
25.	Prónayfalva-Kötönypuszta	12.000—	
26.	Nagyberki	14.000—	
27.	Szalkszentmárton	2.000—	50.000—
e) Bérházak.			
28.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	43.208·92	
29.	Bátyai Központi Szálloda	150—	
30.	Bátyai ispánlak	210—	
31.	Bátyai szegényház	40—	
32.	Csabonyi révkorcsma	150—	
33.	Csabonyi ügynöklak	75—	
34.	Kisberki korcsma	—	43.833·92
f) Tőkejövedelem.			
35.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	21.780—	
36.	Értékpapírhozjárások és folyószámlakamatok	3.220—	25.000—
g) Különféle bevételek.			
37.	Szalkszentmárton térítés (feketehalmi istálló kártérítés)	555·56	
38.	Abonyi bérhátralék	1.000—	
39.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.233·66	
40.	Schweickhardt B. bérhátraléka	12.000—	
41.	Előre nem látottak	300—	15.089·22
A bevételek végösszege:			241.647·98

irányzat

és kiadásairól 1934. július 1-től december 31-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.567—	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	810—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.877—
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	25—	
5.	Abonyi kastély helyreállítására	2.550—	
6.	Bátyai tisztartóház	3.000—	
7.	A Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	300—	
8.	A feketealmi iskola tatarozási költségei (kerítés)	350—	
9.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250—	
10.	Bankköltségek	500—	
11.	Előre nem látott kiadások	1.500—	
12.	Tűzkárbiztosítások	1.456 91	9.931 91
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
13.	Bátya (gazdasági kiadások)	6.950—	
14.	Prónayfalva-Kötönypuszta	5.700—	12.650—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
15.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.150—	
16.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240—	
17.	Erdősítési költségekre és csemetekertek szaporítására	3.300—	
18.	Erdőőri lakások karbantartása	400—	8.090—
e) Bérház.			
19.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500—
f) Közterhek.			
20.	Károly-körúti ház	21.200—	
21.	Bátya	4.600—	
22.	Csabony	1.100—	
23.	Nagyberki erdő	456—	
24.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.340—	
25.	Rákoskeresztúr	1.120—	
26.	Úszód	157—	29.973—
g) Végrendeleti teher.			
27.	Életjáradék	12.000—	12.000—
h) Kamatterhek.			
28.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Bank- nak „Hitelszámla” után és egyéb kamat		40.600—
A kiadások végösszege:			133.621 91
Összesítés :			
Összes bevétel		241.647 98 P	
Összes kiadás		<u>133.621 91 P</u>	
Bevételi többlet		108.026 07 P	

irányzat
bevételeiről és kiadásairól 1934. július 1-től december 31-ig.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
1. Személyi kiadások.		
1. A központi igazgatási költségeknek a gr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	6.672,—	
2. A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440,—	
3. Az alkalmazottak készkiadásai	800,—	
4. Kertműködés és téli csősz	360,—	
5. Rákoskeresztúri múzeum ;		
a) múzeumi ór fizetése	900,—	
b) múzeumi altiszt fizetése	480,—	10.652,—
2. Dologi kiadások.		
6. Rákoskeresztúri építmények tatarozása	3.000,—	
7. Erdészlak építése	3.700,—	
8. Rákoskeresztúri park fenntartása	300,—	
9. Pesti rétek víztelenítése	1.500,—	
10. Bankköltségek	50,—	
11. Előre nem látottak	500,—	9.050,—
3. Erdőgazdasági kiadások.		
12. Erdőőri illetmények	840,—	
13. Csemetékert és erdősitési költségek	700,—	1.540,—
4. Közterhek.		
14. Rákoskeresztúr	3.000,—	
15. Pesti rétek	910,—	3.910,—
5. Kamattartozás.		
16. Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		2.400,—
A kiadások végösszege :		27.552,—
Összesítés.		
Összes bevétel	41.322,75 P	
Összes kiadás	27.552,— P	
Bevételi többlet	13.770,75 P	

**c) Tájékoztató a két gróf Vigyázó-vagyon állagáról,
jövedelmeiről és tartozásairól 1934. nyarán.**

A M. Tud. Akadémia 1929. óta évről-évre, így legutóbb az Akadémiai Értesítő 1933. évfolyama (XLIII. kötete) 81—83. és 250—287. lapjain tájékoztatót közölt a két gróf Vigyázó-vagyonnak akkori állagáról, jövedelmeiről és tartozásairól.

1934 nyarán a két vagyon helyzete a következő volt :

I. A M. Tud. Akadémia tulajdonában megmaradt tiszta vagyon.

Az Akadémia nem tehermentes vagyont örökölt, hanem ki kellett elégiteni a kötelesrészre jogosítottaknak jogos követeléseit, ki kellett fizetni a két vagyonnak azokat a hitelezőit, akiknek követelését a bíróság ítélete vagy jogtudós szakértők közreműködésével kötött egység megállapította, továbbá ki kellett fizetni az örökhagyó által sem atyjának, sem anyjának hagyatéka után ki nem fizetett örökösödési illetéket, végre az örökhagyó ellen halálakor folyamatban volt 33 per egyrészében is marasztaló ítéletet hoztak. Ezeknek folytán az Akadémia Igazgató-Tanácsa éveken keresztül a két vagyont az örökhagyó halálakor terhelt tartozásoknak kiegyenlítésén fáradozott s csak aztán állapíthatta meg legalább hozzávetőlegesen, — t. i. az eddig rendelkezésre állt adatok alapján — azt a vagyont, amely az Akadémia vagyonmérlegébe abban a nem közeli időpontban beilleszthető lesz, amikor majd az összes tartozások kiegyenlítése sikerülni fog.

Ez idő szerint az Akadémia tulajdonában maradtak a következők :

A) A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonhoz tartozó ingatlanok és értékpapírok.¹

A földbirtokok területe 14.981 kat. hold 1138 □-öl.
A VII., Károly-körút 1. sz. bérház, az abonyi és nagyberki kastély.

¹ Ezek a földbirtokok a következő községek határában vannak : Abony, Bácsa, Harta-Bojár, Nagyberki-Mosdós, Rákoskeresztúr (nagyvér), Szalkszentmárton, Tószeg-Paládics, Uszod-Nánapuszta, Prónayfalva-Kötönypuszta.

B) A gróf Vigyázó Sándorné-vagyonhoz tartozó ingatlanok
és értékpapírok:¹

A földbirtokok területe 3.098 kat. hold 55 □-öl.
Az összes földbirtokok terjedelme
a két vagyonnál. 18.079 kat. hold 1193 □-öl.

Az értékpapírok értéke 1933. december 31-én:

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonnál 473.207·84 P
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnál 187.891— „
A két vagyonban összesen 661·098·84 P

A hagyatéki vagyon tőkájének összegét és az 1933. december 31-én meglevő tartozásokat a két vagyonnak mérlege tünteti fel. Közzétetett az Akad. Értesítő 1934. évi 457. füzetében.

II. A két vagyon jövedelmezősége.

A gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyonnak 1933. évi tiszta jövedelme volt 147.040·40 P,
a gróf Vigyázó Sándorné-vagyoné pedig . . . 59.096·07 P.

Ez a jövedelem az utóbbi években a termény- és pénzhaszonbéréknek, továbbá vadászati béreknek részben a bírósági ítélet következtében beállott csökkentése folytán, továbbá a Budapest VII., Károly-körút 1. sz. ú. n. Vigyázó-házban levő üzletek bérének leszállítása következtében kevesebb volt némely korábbi év tiszta jövedelménél. Pl. Csanak Jenő szalkszentmártoni haszonbérlő szerződés szerint köteles lett volna évi 100.000— pengő haszonbért fizetni, ezt az összeget azonban a másodfokú bíróság jogerősen leszállította. 80.000— pengőre.

A két vagyont terhelő nagy tartozások kiegyenlítése és az örökösödési illeték leróhatása végett az Akadémia kénytelen volt egyes ingatlanokat parcellázni.

A Rákoskeresztúr község határában (báró Podmaniczky

¹ Ezek a földbirtokok a következő községek határában vannak: Péc, Rákoskeresztúr, Vecsés-Ferihegy.

Zsuzsánna-telep, rákoshegyi, rákosligeti és pestszentlőrinci dűlőkben) eladott házhelyekért 1934 június haváig befolyt összesen 865.374— P.

A házhelyek vételárának egy részével több vevő még tartozásban van összesen 216.132— P-vel.

Az utóbbi félévben a pestszentlőrinci parcellázásokat kivéve, a házhelyek eladása már egyre ritkábban fordul elő.

III. A két vagyon kiadásai, különösen az utóbbi években.

A kötelesrészre jogosítottak igényeinek kielégítése, illetőleg a gróf Bolza Pál, úgysis mint akkor kiskorú Marietta leányának t. és t. képviselője, valamint báró Harkányi János és György által még 1921-ben, illetőleg 1923-ban gróf Vigyázó Ferenc ellen indított perekben fizetendő perköltségek részletei címén a M. Tud. Akadémia 1931. végéig fizetett 8,234.471— P-t.

Gróf Zichy Domonkosné, Bolza Marietta grófnő által 204.000— pengő elmaradt haszon iránt indított perben a Budapesti Kir. Tábla 1933. évi szeptember 25-én hozott ítéletével a M. Tud. Akadémiát 10.000— P megfizetésére kötelezte, egyébként a felperesnőt keresetével elutasította. Ebben a perben a Kir. Kúria még nem hozott ítéletet.

Egyéb követelések (ügyvédek, orvosok, szakértők díjai, stb.) címén a M. Tud. Akadémia 1929-től 1934-ig kifizetett 415.914— P-t.

Az államkincstár részére a gróf Vigyázó Ferenc atyja és anyja hagyatéka után fizetendő örökösödési illeték címén Akadémiánk kifizetett 750.000— P-t; vagyonátruházási illeték címén a székesfőváros részére 16.500— P-t.

A kötelesrészre jogosítottak igényeinek, illetőleg az örökösödési illetékeknek záros határidő alatt kifizethetése végett felvett kölcsönök kamata fejében 1929-től 1934. júniusáig fizetendő volt összesen 405.150— P.

A két vagyont terhelő közadók és egyéb köztartozások címén 1928-tól 1934-ig ki kellett fizetni 261.921— P-t.

A gróf Vigyázó Ferenc 1921. és 1923. évi végrendeleteiben foglalt meghagyások alapján fizetendők voltak a következő összegek:

gróf Zichy Gyula kalocsa-bácsi érsek úrnak végrendeleti végrehajtói tiszteletdíja címén a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon tiszta jövedelmének 10%-a;

az örökhagyó egy ismerősének rendelt életjáradék fejében évi 24.000.— P, összesen 142.000.— P;

misedíjakra és gyászszertartások költségeire évi 2.934.— P, összesen 18.074.— P;

a rákoskeresztúri családi múzeum berendezésére, illetőleg fenntartására 1933-ban 4.013.— P,
1929-től 1934. júniusig pedig összesen 31.531.— P,

a két vagyon ügyeit intéző ügyész, gazdasági tanácsos, kultúrmérnök, erdőmérnök és építész illetményeire a költségvetésben félévenként megállapított összegek. (A költségvetések közöltettek az Ak. Értesítő 1929—1934. évfolyamaiban.)

kegydíjakra és adományokra . . . 43.744.— P.

A szalkszentmártoni birtokhoz tartozó feketehalmi pusztán levő tanyái iskolát a M. Tud. Akadémia tartotta fenn és gondoskodott az ott tanuló szegény gyermekek élelmezésének pótlásáról.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon jövedelméből fiának kegyeletes intézkedése alapján Rákoskeresztúr, Tiszaföldvár és Vecsés községek szegényei a tiszta jövedelem 8%-át kapták, összesen 24.927.— P-t.

E jövedelem 20%-a tőkésítendő volt;

a 32%-ból az örökhagyó anyjának és nagyatyjának életrajza nyomattatott ki és a családtörténeti monografia részére oklevélmásolatok készültek; a 40%-ból kinyomatta Akadémiánk az Etymologiai Szótár X.—XI. füzetét, amely kiadványnak zavartalan megjelenését nemzeti célnak kellett tekinteni; a fennmaradó összeg szintén nemzeti célra fordítatott.

IV. Tudományos célokra a M. Tud. Akadémia 1929-től 1934. jún. végéig 616.000.— pengő utalt át a Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon külön folyószámláiról a M. Tud. Akadémia I. sz. folyószámlájára.

XI.

Az Akadémia C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülése 1934. február 16-án.**a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde
Röbbeling Hermann úrhoz, a bécsi Burg-színház
igazgatójához.**

Különös örömünkre szolgál, hogy a bécsi Burg-színház mélyen tisztelt igazgatóját körünkben üdvözölhetjük. Őszinte hálára kötelezett bennünket Madách Imre *Ember tragédiájá-*nak kitűnő színrehozataláért a bécsi Burg-színházban s meg-
ragadjuk az alkalmat, hogy ennek a hálának most közvetle-
nül is kifejezést adjunk. Az általános lelkesedés, amellyel Madách remekművét fogadták, arról tanuskodik, hogy igen tisztelt vendégünk bátor vállalkozása teljes sikerrel járt. Leg-
nagyobb sajnálatomra személyesen nem jelenhettem meg a bemutatón s így csak közvetve élhettem át a nagy siker örömeit. Annál értékesebb számunkra mélyen tisztelt vendégünk látogatása a magyar fővárosban: előadása körünkben és elhatározása, hogy az általa sok szeretettel színrehozott remekművet a Nemzeti Színházban is megtekintse. Előadásának, „A színház a népek szellemi közeledésében” — azon-
kívül, hogy oly tárgyról szól, melynek a szellemi együtt-
működés Magyar Nemzeti Bizottságában igazán fogékony köz-
önsége van — magasabb jelentőséget is kell tulajdoníta-
nunk: elvi állásfoglalást jelent azzal szemben, amit mélyen tisztelt vendégünk, mint gyakorlati színházi szakember a magyar szellem egyik legnagyobb kincsének terjesztésében már elvégzett. Mert teljesen tudatában vagyunk annak, hogy Madách bevezetése a világ első német színpadára mit jelent. Az *Ember tragédiája* bécsi színrehozatalával a magyar remekmű belépett a színházak európai közösségébe és joggal remél-
hetjük azt, hogy ezzel megkezdte európai diadalútját is. Különösen reméljük, hogy a Burg-színház példája mindenek-
előtt a német színpadokat fogja követésre ösztönözni és bi-
zalommal kérjük mélyen tisztelt vendégünket, hogy hatékony befolyását ebben az irányban is érvényesítse.

Együttal megragadom az alkalmat arra, hogy erről a helyről is kifejezzük hálánkat Mohácsi Jenő úr, az *Ember*

tragédiája kitűnő fordítója iránt. Nehéz feladatát teljes sikerrel oldotta meg és fordításával maradandó érdemeket szerzett a magyar irodalom külföldi terjesztése körül.

Az Ember tragédiája bécsi előadása azonban egyúttal két népnek, a magyarságnak és Ausztria német népének szellemi érintkezését is jelenti. És nem véletlen, hogy a magyar költői alkotás fényes fogadtatása az osztrák fővárosban abba az időbe esik, amikor ez a két nép új reményekkel és várakozásokkal telve áll egymással szemben s a közös bajok leküzdésére testvéri jobbot nyújt egymásnak.

A két államot most nem fűzi egymáshoz közjogi kötelék, tehát népeinek rokonszenve egymás iránt szabadabban, gátolások nélkül nyilatkozhatnak meg.

A magyar szellem bécsi diadalához — melyben mélyen tisztelt vendégünknek döntő része van — azt a reményt fűzzük, hogy a magyarság az ellene elkövetett fájdalmas igazságtalanságok ellenére is meg fogja állni helyét szellemi téren a népek közösségében. A ránk kényszerített fizikai leszerelessel olyan szellemi készütséget állítunk szembe, amely túléli az idők változásait. Azok a vámsorompók, melyekkel népünket gazdaságilag meg akarják fojtani, szellemi terjeszkedésünket nem gátolhatják meg. Nemzetünk legnagyobb művelődési kincseinek diadalmos előretörését még azok a gyűlöletből és irigységből fakadó kicsinyes intézkedések sem fogják megbénítani, melyekkel szomszédaink szellemi javaink terjesztését elnyomják.

Midőn a körünkben megjelent osztrák követ urat is legmelegebben üdvözlöm és köszönetemet fejezem ki érdeklődéséért, felkérem mélyen tisztelt vendégünket, hogy előadását tartsa meg.

b) Az üdvözlő beszéd német szövege.

Es gereicht uns zu besonderer Freude, dass wir den verehrten Direktor des Wiener Burgtheaters in unserem Kreise begrüßen können. Wir sind ihm zu tiefem Dank verpflichtet für die glänzende Aufführung der *Tragödie des Menschen* von Emerich Madách im Wiener Burgtheater und diesen Dank können wir ihm nun unvermittelt zum Ausdruck bringen. Die allgemeine Begeisterung, mit der das Werk aufgenommen wurde, zeugt davon, dass sein kühnes Unternehmen in vollem Masse erfolgreich war. Zu meinem grösssten Bedauern war ich persönlich gehindert der Erstaufführung

selbst beizuwohnen, so dass ich mich an dem grossen Gelingen nur mittelbar beteiligen konnte. Mit um so grösserer Freude vernahmen wir die Absicht des Herrn Direktors nach Budapest zu kommen um auch die ungarische Aufführung des von ihm mit liebevoller Sorgfalt in Scene gesetzten Meisterwerkes zu besichtigen und einen Vortrag zu halten. Sein Vortrag „*Das Theater als Völkerverbindung*“ hat jetzt hier — ausserdem, dass er ein Thema betrifft, dem der Nationale Ausschuss für Internationale Geistige Zusammenarbeit eine gesteigerte Empfänglichkeit entgegenbringt — einen höheren Sinn: er bedeutet die grundsätzliche Stellungnahme dazu, was unser verehrter Gast als praktischer Theatermann bereits für das Ungartum geleistet hat. Denn wir sind uns dessen wohlbewusst, dass die Einführung von Madách's Werk in die anerkannt erste deutsche Bühne bedeutet. Sie ist der Eintritt einer ungarischen Geistesschöpfung in das europäische Theaterwesen schlechthin und man darf wohl die Hoffnung daran knüpfen, dass er der Beginn ihres europäischen Siegeszuges wird. Insbesondere hoffen wir, dass das Beispiel des Burgtheaters zunächst die deutschen Bühnen anregen wird, und wir ersuchen unseren verehrten Gast seinen Einfluss auch in dieser Richtung geltend zu machen.

Zugleich ergreife ich die Gelegenheit in dieser höchsten Pflegestätte ungarischer Literatur auch dem Übersetzer der Tragödie des Menschen, Herrn Eugen Mohácsi unseren Dank auszusprechen. Er hat seine schwierige Aufgabe aufs beste gelöst und durch seine Übersetzung bleibende Verdienste um die Vermittlung ungarischer Literatur im Auslande erworben.

Die Aufführung der Tragödie des Menschen in Wien ist zugleich eine geistige Berührung zweier Völker, des Ungartums und des deutschen Volkes in Österreich und es ist kein Zufall, dass die glänzende Aufnahme der ungarischen Dichtung in Wien in eine Zeit fällt, in der diese beiden Völker voll neuer Hoffnungen und Erwartungen einander gegenüberstehen und zur Abhilfe gemeinsamer Not einander die Bruderhand reichen wollen. Jetzt, da kein staatsrechtliches Band die beiden Staaten aneinander kettet, können sich Sympathien von Volk zu Volk freier, ungehemmter auswirken.

Wir knüpfen an den Triumph ungarischen Geistes in Wien, — an dem unser verehrter Gast den bedeutsamsten Anteil hat, — die Hoffnung, dass das Ungartum seinen Platz inmitten

der Völker in geistiger Beziehung trotz schmerzvoller Ungerechtigkeiten, die an ihm begangen wurden, behaupten wird. Der uns zwangsweise auferlegten physischen Abrüstung stellen wir eine über allen Wandel der Zeit erhabene geistige Rüstung entgegen. Zollschranken, durch die man uns wirtschaftlich zu erdrosseln trachtet, werden den geistigen Export nicht hemmen können. Selbst jene kleinlichen Massnahmen mancher Nachbarstaaten, die einem törichten Hass und einer Eifersucht entspringend den freien Verkehr geistiger Güter unterdrücken wollen, vermögen das siegreiche Vordringen höchsten nationalen Bildungsgutes nicht verhindern.

Indem ich auch den in unserem Kreise erschienenen Herrn österreichischen Gesandten aufs wärmste begrüsse und für sein Interesse danke, ersuche ich unseren verehrten Gast seinen angekündigten Vortrag zu halten.

c) Röbbeling Hermann, a bécsi Burg-színház igazgatójának előadása:

A színház a népek szellemi közeledésében.

Hölgyeim és Uraim!

Megtisztelő kitüntetés számomra, hogy olyan tárgyról beszélhetek Önöknek, amelyre a közfigyelmet már Bécsben is igyekeztem ráterelni. Ez a tárgy *a világ lelkiismeretéhez szól*. Tudom, hogy csak olyasmit mondok el, amit több millió emberszív érez, ami ólomsúllyal nehezedik az államférfiak lelkére s ami számukra kinná és vívódássá keseríti a nyugalom minden pillanatát. Nem tudom megmondani, hogy mindig igazam van-e, mikor a színház népeket összekötő erejéről beszélek s a színház elsőrangú jelentőségét hangsúlyozom. De úgy érzem, hogy egyelőre az is elég, ha Önöknek és épen Önöknek ezt a tárgyat megpendítem. Bár sose merülne feledésbe!

Bennünket színházi embereket az az édes ábránd köt össze, *hogy egyszer testet ölt a vágyak világa* s a sors igazságosságát a világmindenségben, valamint a színház *elkötelező nagy igazságát* nemcsak ismerni fogja az emberiség, hanem élni és cselekedni is.

Mi adta a színháznak ezt a hatalmat az emberek felett? Talán isteni származása? Vagy kiengesztelő varázsa, amely a halál mögött megmutatja az örökkévalóságot, a

küzdés mögött a győzelmet és az emberi lélekből kiemelkedő feladatok halhatatlanságát?

S lehet-e ez másképp, minthogy a színháznak megadatott az a felséges hivatás, hogy a megrázó sorsábrázolással segítsen és gyógyítson? Hogy a világ fóruma legyen minden időben? S nemcsak a valóság súrlódásokkal tele világában, hanem az időkeflettiben is, amelyet a népek és emberek istenáldotta lánglelkű meglátói képzeletük minden pompájával felékesítenek, mikor a színház csodavilágát élettel sugározzák át.

*

Népeket összekötni — mennyi reményt és mennyi szorongást ébreszt lelkünkben ez a két szó. Nem tudjuk megszabadítani a politika hamis mellézköngéitől. *Népeket összekötni* — vágy és ábrándkép csupán. Bálvány, amelyet az emberiség legjobb erői szolgálnak, amely tervekkel és töprengéssel tölt el, küzdésbe és keresésbe visz, amely látja azt a sok hiábavaló igyekvést s a végén mégis csak cél, a messze távolban alig felismerhetően ködlő cél marad.

És mégis azt mondom Önöknek: *a színház igenis népeket összekötő erő*. Mert mi a színház? S ha én teszem fel ezt a kérdést, aki egész életemet a színházban éltem, akire Európa színházi életének legtekintélyesebb és legjelentősebb állása bízott, méltán mondhatják Önök: mit feleljünk mi, ha te magad is még kérdezed? Vajjon csak az élet tükrözése-e, ahogy az létünk minden pillanatában tudatunkba csillan, vajjon óhajaink fantasztikus távlatait mutatja, vagy vágyaink és sóvárgásunk beteljesedését?

Talán a színház története feleletet tud adni ezekre a kérdésekre. És nem véletlenül, hanem kényszerűségből állunk meg egy rövid időre a színház kezdeteinél. Természetesen csak ott, ahol már valóban színházról beszélhetünk a szó természetes értelmében.

Hellaszban, az Akropolisz büvőkörében, a szépség templomában az athéni dombon született a tragédia. Itt utalok Friedrich Nietzsche kiadatlan művére, amelyben a tragédia születéséről beszél s ahol lelkével a görögök honát keresve, a dolgok *forrásáig* ér, átérezve az athéni lelket Sophoklészől Aiskiliosig.

Mi volt ez a tragédia és mi volt ez a színház? Mert nemcsak tragédiából állott egyedül. Már akkor is küz-

désben állott szellemmel a szellem; Sophoklessel és Euripidessel szemben ott volt Aristophanes, ki Sokratesen köszörülte szapora gúnyjának élet s rajta próbálta ki szellemének öldöklő erejét; már akkor is át kellett esni a szellemi életnek a szatirikus maró fürdőjén.

Így a színház történetének *kezdetein* ott látjuk *lényegeinek és feladatának* minden jelentős elemét, amelyek ezután elpusztíthatatlanok maradtak minden időben.

Hellaszban az emberek a maguk képére és hasonlatosságára formálták az isteneket. Mint azt Goethe Prometheusa hatalmas szózáttal, feledve szenvedését mondja magáról, mint emberalkotóról: Itt ülök és embereket formálok, embereket, akik hasonlóak hozzám. De a görög tragikus isteneket alkotott, akik hasonlatosak voltak hozzá. És így a görög istenek világa, a görög színház jelképe és mása, a hellén művészet a Stoa emelkedett léte élevenné vált színház. A pompás csarnokok, a dór oszlopok szigorú és szentelt sora, az oromzat szépsége, a szobrok fenségge egyaránt lényege a görög életnek és a görög színháznak.

Még ma is érezzük mindazok egységét, akikben él az Istenhez tartozás vágya, ha a nagy athéni dramatikusok művei a színpadon megelevenednek. Íme itt a népek összefonódása a szó legszebb és legmélyebb értelmében. És vajjon kevésbbé fonódnak össze a népek, ha még egy lépést teszünk a történelemben s az egyház misztériumjátékait nézzük? Itt is, ha más alakban is, a vágyaknak ugyanaz a beteljesülése, ugyanaz a törekvés, a színháznak ugyanaz az egyetemesítő ereje még akkor is, mikor a legszentebbet a farsangi komédia mellé helyezte. Hisz még napjainkban is meg van a misztériumjátékok eleven ereje; gondoljunk Oberammergaurra. Minden égtájról elzarándokolnak ebbe a kis felsőbajor faluba s ha e közönség 90%-át az ügyes propaganda s a szenációhajhászás vonzza is, a játék megrázza mindannyiukat; a nagy isteneszme ismét összekapcsolja a népeket s egygyé forrnak az emberiség fogalmában, ha az összes óceánokon át jöttek is Amerika távolából, Ázsia meseországaiból vagy Afrika forró sivatagjairól.

Itt, ez a látvány, vagy — mondjuk csak ki habozás nélkül — a színpad megbűvöli és egyesíti őket s lelki élményük, amely mélyen megrázza őket, nyomorúságos képződményekké zsugorítja a politikai és gazdasági határokat. Aztán ismét visszamennek munkahelyeikre, újra felve-

szik a maguk harcát, de valami megmarad lelki élményükből, a misztériumból, amit a színház adott nekik.

De — mondják Önök — ezek a színház csúcsteljesítményei csupán. Mi köze napjaink színházának a népek összeforrásához? Tudjuk, hogy a francia természetéhez képest az elegáns dikciót szereti és színjátéka pátosz és gúny közt fekvő lényének tükre csupán. De mit jelent nekünk, mivel kapcsolhatna magához minket? Ismerjük a skandinávok műveit, az észak embereiét, ahol a hegycsúcsok magánya s a messzi táj csöndje az embereket hallgatagságra s csendes elmélyedésre nevelte. Napjaink skaldjai Björnson, Ibsen, Strindberg, mit tettek ők, hogy összekössék a népeket?

Valóban, Hölgyeim és Uraim, nyugodtan mondhatják, hogy ezek az írók életük egy pillanatában sem mulasztották el, hogy minden eszközzel és minden erejükkel a nemzetek egybekapcsolásának ügyét szolgálják. *Nora* kis női sorsa minden égő valamennyi nőjének sorsa is egyúttal. És *Solness építőmesterben* magára ismer minden előretörő ember.

És nézzük *Peer Gynt*-et, ezt a fantasztát, ezt a boldog hazudozót és szentet, ezt a bölcs bolondot, akit a költő átutaztat az egész világon. Ezt az egész világot egyesíti a végén létének beteljesedésével s elmúlásával. *Hogy lehet a népek összekapcsolását erősebben és nagyszerűbben megtestesíteni?*

Miért bővülték ezek a művek mindenütt az emberiiséget, ahova csak eljutottak s ahol a színpadon az élet tragédiáját megtestesítették? Mert népeket összekötők, népeket megértők voltak és maradnak mindörökké!

Micsoda hát ez az erő és ez a hatalom, amely népeket összekötni képes? Mi más, mint a magunk megértése s annak a belátása, hogy a mi határainkon túl emberek élnek, akiket az ő életfeltételeik, az ő földrajzi viszonyaik kényszerítő hatalma, a hegyek, a tenger, a síkság és a pusztá olyan életre és olyan cselekvésre szorítanak, ahogy épen élniök és cselekedniök kell.

Mihelyt megérttem, hogy mindez kényszerítő erő hatalmából történik így, akkor vége a nemzetek közti gyűlöletnek és irigységnek. Akkor szélesen nyitva áll az út, amelyen a népek egymást megértve s egymással egyesülve összejönnek. És mikor és hol történhetnék ez erősebben és kényszerítőbben, mint a színház útján?

Még egy példa: nemrégiben először jöttek nagy színházi városokba, Franciaországba, Angliába, Németországba japán színtársulatok. Eszmekörünkben kritikai szemléletünkben, művészi elragadtatásunkban alig van valami olyan kusza, mint az a kép, amelyet a távol kelet embereiről alkottunk. Magunk közt látjuk a japánt. Résztvesz társaséletünkben. Tudományos intézeteinkben dolgozik. Tagja a nemzetközi értekezleteknek, úgy él, úgy küzd, úgy hal meg, mint mi. Háborút visel azokkal az eszközökkel, amelyeket az európai tudomány talált fel. Repülőgépet kormányoz, hadihajót épít, egyetemei vannak, minden olyan ott, mint itt s mégis idegen számunkra. S nem tudjuk, hogy mi választ el bennünket egymástól. Valami tőlünk idegen elem van bennük, amivel nem tudunk összeolvadni. Igen, de miért van ez így? Milyen nagy a veszély, hogy ebből az idegenségből, ebből a másformaságból ellenszenv, gyűlölet, ellenségeskedés, erőszak fakad.

Nehezünkre esik művészi világának bizonyosságai alapján ismerni meg a távol kelet *emberét*. Minden más és minden idegen, nem találjuk meg a színtézist múltja és jelene között. És ekkor hozzánk jön színháza, színjátszása, életének, történetének tükre, vágya, reménye, mindaz, ami a színpadon lejátszódni szokott. Lovagjainak és küzködő embercinek, előkelőinek és szegényeinek, boldogjainak és szenvedőinek élete. S ekkor látjuk, hogy csak életformáik különbözik a mienktől, életcéljuk és életküzdelmük a mienkével egyenlő lélekből fakad. Itt is küzd a férfi az aszszonyért, a létért, vagyonának biztonságáért, az előrejutás, a gyűlölet és szeretet olyan ott, mint itt; és ennek a felismeréséből, ennek a megértéséből az emberiség egybeforrása fakad. Itt is, a színház az egyesülés útja.

Minő világot tárnak fel nekünk az oroszok? Azt mondják és pedig joggal, hogy egy húsz éves oroszországi tartózkodás nem tárja fel úgy az orosz élet mélységeit, mint Dosztojevszki egyetlen regénye. És mit mondjunk ekkor az oroszok színházáról? Vajjon felelet nélkül marad-e egyetlen kérdésünk az orosz lélekről, ha Gogoly műveit a színpadon látjuk? És ebben egyforma szerepe van a színjátéknak és az operának. És mert a színpad adja vissza leghívebben az egyes népek lelkének lényegét, azért köti is egyben össze a népeket.

De ezzel nem zárul le az orosz színháznak népeket összekötő ténykedése. Ez még sokkal erősebb akkor, ha

a világirodalom idegen termékeit jeleníti meg orosz lélekkel, mint mikor orosz írók műveit adja elő. Akármilyen szörnyű sors szakadt Oroszországra Európa hatalmas háborús átalakulása folytán, akármilyen borzalmas volt a régi orosz világ elváltozása valamivé, ami még mindig csak csirázik és alakul, *az orosz színház nem változott, nem változhatott, mert az orosz lélek legmélyebb forrásai táplálják.*

Minden új stíluselem, minden új forma sajátos orosz jelleget kap az orosz színpadon. Stanislavsky művész-színháza ugyanolyan ma, mint évtizedekkel előbb volt. Minden, ami orosz talajból sarjadt, vagy ami orosz színpadra került, annyira mindenekfelett orosz, az angol, a német, a francia, az olasz dráma mind orosz ábrázatot kap, orosz gondolkozást példáz és tanít, ami a maga erejével mindent át tud hatni. Minden orosz és orosz marad, minden ennek az országnak a lelkét, embereit, cselekvését hirdeti. A világ másik részéhez szól: íme, ezek vagyunk mi, ilyenek vagyunk mi, értsetek és ismerjetelek meg minket és részesei lesztek a mi életünknek s mi a ti világotoknak. Íme, Hölgyeim és Uraim, mi ez, ha nem a népek összekapcsolása?

És most térjünk át a német színházra.

Két év előtt az egész világ Goethét ünnepelte, az »egész világ« itt a szó valódi értelmében. Tengereken innen és tengereken túl az egész emberiség hódol a nagy német szellemnek. Nem szuggesztív ereje ragadja az emberiséget erre a hódolatra, hanem a szükségben, nyomorban, gondban vergődő emberek szomjúhoznak arra, hogy Goethe szellemének fényénél ismét ráeszméljenek a maguk magasabb eszményeire és reménységeire.

Épen azért, mert Goethe szellemének fausztii emanációjában, amely egy egész gazdag, hosszú életen át sugárzott, mindnyájan saját sorsunkra döbbenünk, feltétlenül megadjuk magunkat ennek a hódolatnak. Fausztban az egész világ sorsa ölt testet s a kereső és tévelygő ember küzködésében, aki belenyul a mindenség titkaiba s az ördöggel szövetkezik, hogy Istennel váljék egyenlővé, az egész emberiség küzdelmét látjuk. És mert minden emberrel veleszületik a vágy, hogy olyan legyen, mint Isten, azért nyűgöz le minket ennek a sorsnak az ábrázolása és pedig kettőzött erővel, hatalmasan, elbűvölve és elragadva, mert a színház adja ezt.

Mi sem áll közelebb, mint az, hogy ebben az összefüggésben *Az ember tragédiájáról* szóljunk. Nem a formában van a hasonlóság, csupán az eszmében: az ember vágyában, hogy olyanná legyen, mint az Isten. Az eszme kivitele lényegesen különbözik Goethe *Fausztjájától*. Madáchnál Ádámot, az emberiség ősapját látjuk, amint a lét célját és értelmét kutatja. Látjuk, amint az emberiség szenvedéseinek útját átrójjá, hogy végül is meghallja Isten vigasztaló szavát: »Ember küzdj és bízza bízzál«. Ezek a szavak bátran állhatnának Goethe *Fausztjának* végén is, mert az emberi lét magvát rejtik magukban. A világirodalom egy drámai alkotásában sem fejeződik ki ilyen szabatosan az isteni akarat.

Ez, a cselekmény érzékeltető ereje, a dráma lényegének összesűrítése minden egyes képben, adja meg az *Ember Tragédiájának* óriási hatását a színpadon. Néhány rövid órában lenyűgözően elhiteti velünk, hogy az emberiség életének egyes korszakait s ezekben a korszakokban az ember küzdelmét újraéljük. És ha az egész világ meghajol Goethe lángelméje előtt, eljön az idő, amikor Madách zsenije is elfoglalja a világirodalomban az őt megillető helyet. Ebben a hódolatban és elismerésben Goethe és Madách iránt benne van a népek egysége.

A dolgok természetében rejlik, hogy Schillerről, Németország legnagyobb színpadi költőjéről is megemlékezzünk ezen a helyen. Közös sorsa Madách-al, hogy életében be volt zárva szűkebb hazájának határai közé, de vágya és szelleme messze túlszárnyalt az országhatár korlátain. Milyen sajtóságos, hogy Schiller megértette a francia nép vágyait s hogy ezeknek ő adta a leghatalmasabb kifejezést az *Orleánsi Szűz*-ben. Az igazság, a jog utáni vágy, a boldogság részegsége a beteljesedésben, vajjon hol találjuk mindezek tökéletesebb kifejezését, mint az *Orleánsi Szűz*-ben? S hol ábrázolták jobban, meggyőzőbben egy nép szomjúságát a szabadság után, a kemény zsarnoki hatalom szolgaságával és igazságtalanságával szemben, mint Schiller *Tell Vilmos*-ában?

Schiller sose látta a svájci hegyeket és mégis érezte a szabadság lehetőségét, amely a csúcsokon a hómezők csillogásában és a nap ragyogásában élt és győzedelmeskedett.

Madách is csendes egyedülvalóságában írta tragédiáját és ő, aki nem jutott túl a magyar határokon, olyan képeket alkotott, mint a francia forradalom és falanszter-

jelenetében látnoki erővel megrendítő valóságában festett egy eljövendő korszakot.

Nem terjeszkedhetek ki itt valamennyi drámaíróra, akik a népek összeforrasztásának szellemében alkottak, de meg kell emlékezni két modern magyar íróról, akik alkotásaikkal az egész világot megörvendeztetik: Herczeg Ferencről és Molnár Ferencről. Darabjaik sok nyelven emberek millióit örvendeztették meg, derítették fel és szórakoztatták. Ez is a népek összekapcsolása a szó legteljesebb értelmében.

És most engedjék meg, hogy az osztrák írókról is megemlékezzek, Nestroyról, Raimundról, Grillparzerről, Anzengruberről. Nestroy a népies bohózzattal a népet nevetve és sírva, örömeiben és bánatában egyaránt híven tudta ábrázolni és ezzel lenyúlt a nép lelkének legmélyéig. Mily erős érzéseket kelthetett és kelt még mindenütt, ahol csak a színjátéknak örülnek, hogy Béctől távol, az összes német színpadokon ma is játsszák Nestroyt. Milyen erősen hat még mindig a szatíra, amelyet Nestroy mint Raimund ellenlábas a tragikum és szenzáció összevegyítése ellen irányzott.

Ha ezt a két írónevet említjük, úgy nem haladhatunk el némán Grillparzer mellett, akiben beteljesedett az örök költői sors, hogy korukban erősek és hatnak, a következő nemzedék elfelejti és halottnak mondja s végül rájön, hogy a költő műve sose halhat meg.

Hölgyeim és Uraim, az emberiség csúcsain nem köti a sorsot az idő. A Die Jüdin von Toledo is örökké felejtethetlen marad, Medea, Sappho, Die Ahnfrau — alakok és sorsok, amelyek örök emberi élményeket tárnak fel, időben, térben kötetlenek és mindenütt átéljük, érzik, értik őket. Ez színház, ez az a nyelv, amelyet mindenki minden égvön alatt megért s ez a népek összekapcsolása.

És a színház mellett testvérművészete, a *zene* is mindenkor népeket összekapcsoló tényező volt. Csak Mozart, Beethoven, Schubert, Liszt Ferenc és Wagner Richard neveit kell említenünk, hogy jellemezzük az érzéseknek ezt a világnyelvét.

Nem akarom említés nélkül hagyni a meiningeniek diadalútját és Györgyöt, a színház hercegét, aki kitűnően iskolázott együttesével minden országba elvitte a német művészetet.

Ne higgyék, hogy jelentéktelen dolgot iktatok most

ide, ha a zenével való összefüggésben az operetről is szólnak. Bizonyos, hogy könnyű forma s a mindennap komoly kérdéseit fejtetőre állítja. De neki jogában áll, hogy fejtetőre állítsa. Nem akar a mindennap küzdelmeinek jármátja hajolni, szabadon és könnyen szárnyal hegyen, völgyön át és pihenést nyújt az embereknek az életharc nyugtalanságaiban. És ha ez olyan vidám, szép, boldogító módon történik, mint Strauss János régi operettjeiben — hogy csak ezt az egyet említsük —, jogosan mondhatjuk, hogy ez a zene s ez a játék az embereknek egy mindenütt érezhető, mindenütt boldogító nyelvet szólaltat meg.

És most méltán kérdezhetik Önök, Hölgyeim és Uraim, hát nem több évtized óta hat-e ez a színház, ezek a misztériumjátékok, ez az Oberammergau, ez a Bayreuth? Hát nem jöttek már előbb, már a világháború előtt is emberek tengeren túlról, hogy átéljék a passio-játékok meg-rázó hatását, nem egész népvándorlás volt-e Bayreuthba s az ünnepi játékokra, akárhol adták is őket német földön? És hol érzünk valamit a népek egységéből? Nem cáfol rá a tény az ügyes és merész formulázásra, nem patkánybűvölő-e csupán a tárgy, s mi követjük sípját, hogy végül is nyomorultan vesszünk el a barlangban. Csábító lenne Önökkel megosztani ennek a megoldásnak a rezignációját és sok érv szól amellett, hogy igazat adjunk Önöknek. De mégsem így áll a dolog. Mert kérdezhetjük azt is, hogy nem lett volna még borzasztóbb minden, hogy valaha is kitaláltunk volna-e ez útvesztőből s a vérfürdők-ből a szabadba s a szabadság felé, *ha nem lenne az emberekbe belegyökerezve annak a sejtése, hogy az emberek egymásra akarnak találni és egymásra is kell találniuk?*

Valóban. Hölgyeim és Uraim, kérdezzék meg csak azokat, akik átérték a bayreuthi ünnepi játékok áhítatát. Kérdezzék csak meg, nem hiszik-e vajjon, hogy az elveszett kultúrmagvak *egyszer mégis csak* fává terebélyesednek, még ha lassan csirázik és nő is a mag. Igen, egyszer az Yggdrasili világfája alatt együtt fog lakni Isten és az emberiség. Nem lehet ez máskép, hisz a boldogító meg-rázkódtatások, a hullámok, amelyek átrezegnek rajtuk, nem veszhetnek el örökre. Itt ezerszeresen áll az energia megmaradásának az elve. Igen, a *színház hivatása, hogy összekösse a népeket.*

A legnagyobb és legszebb dolog, ha a salzburgi ünnepi játékok vagy egyes remekművek — miként »Az ember tragé-

diája» bécsi bemutatóján láttuk — boldoggá teszi az embereket, ha a színházból jövő hallgatók és nézők arcán ott ragyog az istenség mosolya, mikor érzik, hogy a szépséget szemtől szembe látták, átélték s közeljutottak Istenhez. Hogyan mehet veszendőbe ilyesmi, ha csupán egy pillanatra tartott is?

Ezt a gondolatot akarom tovább kifejteni és egy javaslatot tenni, amely első pillanatra talán abszurdnak látszhatik, de mégis azt óhajtom, hogy az egész világ hallja meg s a legnagyobb szellemek gondolják át, hogy megvalósulhasson. Előadásom elején azt kérdeztem, hogy mi is a színház? S az ellenkérdésekre, amelyet az Önök szájába adtam, talán úgy érezték Önök, késtem a felelettel.

Igen is és nem is. Időt akartam nyerni, hogy feleletet adhassak. Önök nem azt akarják tőlem hallani, hogy a színház az *egyik* dimenziójától megfosztott valóság, amely az emelt dobogóval, a tág nyílással elválasztva a nézőtől, nekünk az élet tükrét adja. Nem! A létért, az egyéni boldogulásért, hatalomért, dicsőségért, családért, hazáért való küzdelem csak a költő lángelméjével ábrázolva s megszabadítva az élet százezer gátlásától és vak véletleneitől, csak az lehet színház, igazi színház.

S ha a mély süllyedés idején, mikor az ember a szenvedély, kapzsiság és gyűlölet bozótjában végkép megakadni látszik, a kivezető út reménysége is elvész, akkor már csak egy erő célozza a világ megváltását: a *dráma és a színház*,

A színjáték, a tragédia van egyedül hivatva arra, hogy megtisztító és megváltó erejével, baccháns kedvvel és Dionisosi boldogsággal — hogy Nietzsche formuláival éljek, amelyeket a tragédia születéséről írott művében olyan felejthetetlenül szépen alkotott meg —, hogy mindezekkel elérje a zűrzavarból való szabadulást. A *bacchantikus és a Dionisosi életérzésnek ez a szintézise, a tragédia, az emberiség, a népek tanítója. A tragédia és természetes területe a színház, az a szellemi támasz, amelynek segítségével az emberiség talpraáll és tetté valósítja a szenvedélyt.*

Mert minden, ami a színpadon történik, minden erő, minden szépség, az élet csúcsainak és mélységeinek tükrözése, az emberi akaraterőnek, a teremtmény készségnek felfokozása — *mindez nem avul el soha*, és ép azért a színpad hivatása, hogy felemelje az embert, megerősítse a népet, tudatossá tegye értékeit s hogy a népeket összekösse.

Bármit látunk is mint történések szemlélői, minden

eltűnik, ha az emlékezés elhomályosul, a benyomás elvész, de ha a színház adja ezt, *akkor fokozódik a távolság négyzetének arányában.*

Igy volt ez és így van, ha napjaink színháza előtt állunk. De most, Hölgyeim és Uraim, egy új történésnek s nagy dolgok fogantatásának vagyunk tanúi. Akármilyen magyra építünk is egy színházat, mégis mindig meghatározott számú közönségre korlátozódik. De most azon dolgozik a tudomány, a technikusok és a feltalálók, *hogy a színház hatását függetlenítsék tértől és időtől.* S ezzel megérkeztem korunk gyermekeéhez, a rádióhoz.

Csodáljuk a rádió technikai színvonalát. Ma a rádió még csak névleges színház, mert csak egy érzéki dimenzió, az akusztika útján hat. Holnap tán már szolgálójává teszi a második érzéki dimenziót, az *optikát* is. És akkor ledőlnek az államok és népek korlátai. Ki akar ma gátat emelni a hullámoknak, amelyek keresztülszelik a földgolyót. Ki akar azon a napon, amelyen akusztika és optika, a színház legerősebb eszközei, a megkínzott emberiség kiáltását átterjesztik az egész világra, ki akar *akkor* határokat húzni és így szólni: nem akarunk többé hallani benneteket. Akkor, Hölgyeim és Uraim, *a színház úr lesz nemcsak a szellem birodalmában, hanem ura lesz a népeknek is és parancsa, a békére való parancsa érvényt szerez majd.*

De ezek vágyak és remények arra nézve, ami holnap lesz. Nem fekszik valami közelebbi a tárgyban, ha azt mondjuk, hogy a színház népeket összekapcsoló erő?

Minden évben összejönnek Genfben a kultúrnépek képviselői s igyekeznek a világ bajait orvosolni. Ez a népszövetség csak közdet, csak kísérlet. Sokan és nem is a legrosszabbak kétségeket táplálnak affelől, vajjon lehetséges-e, hogy emberek, akik előítéletekkel és határozott programokkal jönnek a tárgyaló terembe, akarnak-e és képesek-e a mások véleményére hallgatni és elhatározásukat a mások véleményétől befolyásoltatni. Ezt nem képes semmiféle politikai programbeszéd elérni, csak egy más erő, a legmagasabb szellemek ereje, amelyekben az egész emberiség hisz.

És most, Hölgyeim és Uraim, előlépek javaslatommal. Valószínűleg sejtik is már, hogy mire irányul. A népszövetség, a népszövetségi palota meg vannak, de *népszövetségi színház hiányzik.* Gondolkodni kellene arról, hogy

az összes gyűlések és összejövetelek ünnepi játékokkal szenteltessenek meg.

Hol vannak a világon emberek, akik meg ne induljanak, ha a népszövetségbe tömörült népek színészeinek legjava egy zseniális rendező vezetése alatt a költők legszébb darabjait adná elő? Ki ne szállna magába és ne gondolna felelősségére az emberiséggel szemben, ha megvárva a Jedermann vagy Az ember tragédiája által, szemtől-szembe ülne embertársaival? Ki ne felejtené el a hétköznapiak kicsinyességeit, ha lelke megtelt az Eroica vagy a kilencedik szimfónia hangjaival, ki maradna kemény és elutasító a nagy Passio előtt, amelyet a mesterek mestere, Bach János Sebestyén alázatos révületben és Isten mindenhatóságával szemben való megsemmisülésben megindult lelkéből megteremtett?

Valóban meghallanák a szót. Emberek milliói egyesüljenek! És béke lenne és lehetne a földön s a pokol kapui nem vennének erőt rajta.

XII.

További levelezés az úgynevezett utódállamok területén nem kézbesíthető magyar tudományos munkák ügyében.*

a) Berzeviczy Albert elnök úr átirata
Kánya Kálmán külügyminiszter úrhoz.

Ad 333/1934.

Nagyméltóságú

Kánya Kálmán

m. kir. Külügyminiszter Úrnak

Budapest.

Nagyméltóságú Külügyminiszter Úr!

Excellenciád 31.463/VIII. sz. nagybecsű íratából köszönettel értesültem Nagyméltóságodnak arról az álláspontjáról, hogy az Institut de Coopération Intellectuelle legközelebbi ülésén, illetőleg a Nemzetek Szövetségének as-

* V. ö. Akadémiai Értesítő XXXVIII k. 159—160, XXXIX. k. 79—83, XL. k. 316—321, XLII. k. 193—197.

sembléeján és pedig ennek 6. bizottságában ismét szóba kellene hoznunk azt a tarthatatlan állapotot, hogy kizárólag tudományos magyar munkák még mindig nem juthatnak be akadály nélkül az u. n. utódállamok területére.

Nagyméltóságodnak szíves emlékezetébe kell hoznom, hogy én és az elnökletem alatt álló M. Tud. Akadémia e tárgyban már évek óta megtette a tőle telhetőt, különösen pedig a múlt év január havában egy elnökletem alatt tartott értekezleten felkértem volt gróf Apponyi Albert ig. és tiszteleti tag urat, akivel az összes rendelkezésre álló hivatalos adatokat is közöltem, hogy rendkívüli tekintélyével és nagy tudásával hozza szóba ezt a kérdést a szellemi leszerelési bizottság ülésén és ott fejtse ki az egész tényállást s egyúttal erélyesen kívánja ennek a tarthatatlan helyzetnek megszüntetését. Gróf Apponyi Albert úr erre nagy készséggel vállalkozott, sőt azt is kilátásba helyezte, hogy amennyiben javaslatát el nem fogadnák, lemond az illető comité-ban viselt tagságáról s ezzel a kilépésével az egész művelt külföld előtt is olyan hatást fog elérni, amely az ő nagy tekintélye és tisztelt egyénisége következtében bizonyára a művelt államok legtöbbjében visszhangot fog kelteni.

Valóban rendkívül kell sajnálnunk, hogy az a súlyos veszteség, amely e nagy magyar államférfi elhunytával nemzetünket érte, egyúttal megfosztott bennünket a remélt lehetségtől és elsősorban arra kell kérnem Nagyméltóságodat, méltóztassék megfelelően intézkedni az iránt, hogy a Nemzetek Szövetségének legközelebbi assemblée-ján ezt a kérdést oly magyar kiküldött fejtse ki, aki a teljes tájékozottság mellett nagy tekintélynek is örvend és aki a részemről, illetőleg az elnökletem alatt álló Akadémia részéről is rendelkezésre bocsátandó anyag ismertetésével e kérdés megoldását elősegítheti.

Intézkedtem az iránt, hogy a már eddig összegyűjtött anyag a legközelebbi multban beszerzett adatokkal kiegészíttessék és ezt az anyagot francia fordításban is Nagyméltóságod rendelkezésére fogom bocsátani.

Az Institut de Coopération Intellectuelle legközelebbi ülésén a Magyar Nemzeti Bizottság nem lehet képviselve, mert az 1933. évi ülésre meghívott három nemzeti bizottság között csak kivételesen szerepelt a magyar is és a folyó évben előreláthatólag más nemzeti bizottságokat fog az

Inst. de C. I., illetőleg a Nemzetek Szövetsége meghívással megtisztelni.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem őszinte kifejezését

Budapest, 1934 .március 21.

Berzeviczy Albert s. k.
a M. Tud. Akadémia elnöke.

b) Újabb átirat a külügyminiszter úrhoz.

Ad 333/1934.

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Hivatkozással korábban, ugyane tárgyban kelt iratomra, szerencsém van Nagyméltóságod becses tudomására hozni, hogy a román postahivatalok újabban ismét több esetben küldték vissza azokat a csomagokat, amelyekben a M. T. Akadémia kizárólag tudományos kiadványait erdélyi magyar könyvtárak részére megküldeni megkísérelt.

A visszaérkezett csomagokat fel sem bontottam azért, hogy a Nemzetek Szövetségének illetékes bizottságában, vagy más nemzetközi szervezetben, mint a Comission International de Coopération Intellectuelle ülésén, illetőleg igazgatójánál be lehessen mutatni azt, hogy mihelyt valamely kiadványunk a M. T. Akadémia mint feladó jelzéssel érkezik Erdélybe, azt *annak megvizsgálása nélkül*, hogy a csomag mit tartalmaz, kereken és általánosságban visszautasítják. Ez egyúttal világos bizonyítéka annak, hogy a román postahivatal vagy más román hatóság azt sem vizsgálja meg, hogy az Akadémia által feladott küldemény 1918. év előtti, vagy újabban megjelent munkát tartalmaz-e, illetőleg hogy *nincs-e a küldeményben olyan munka, amelynek beküldését a román külügyminisztérium már kérelem alapján megengedte*, hanem egyszerűen mindent visszautasít, ami Társaságunktól jött.

A nagyméltóságú Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium egyik kiváló főhivatalnoka, Olay Ferenc o. tan. úr közölte velünk, hogy Bonnet igazgató úr azt állította előtte: az Akadémia mindig panaszkodik, de sohasem bizonyít. Már több ízben, sőt évek óta több száz alkalommal megküldtük a Nagyméltóságod bölcs vezetése alatt álló minisztériumnak

azokat a borítéklapokat, illetőleg a román posta által visszairányított csomagok címlapjait, amelyek akkor is tárgyi bizonyítékai voltak annak, hogy kiadványaink nem juthatnak be az elszakított területre. Most ismételten és pedig tömegesen került kezeinkbe olyan dokumentum, amely ennek a támadásnak megcáfolására különösen alkalmas.

Ezért tisztelettel megkeresem Nagyméltóságodat, méltóztassék intézkedni aziránt, hogy a Pogrányi Nagy Félix titkár úr által évek előtt összeállított *La presse scientifique, technique et littéraire de la Hongrie* című korrektúra ki egészíttessék a legújabb esetekkel és ilyen bővítésekkel sürgősen kinyomattassék, mert csak ily módon biztosítható az, hogy még ez év folyamán — előreláthatólag a júliusi ülések alkalmából — a C. I. de C. I. tagjainak, illetőleg a Nemzetek Szövetsége valamelyik bizottsága tagjainak rendelkezésére bocsáthatunk olyan kiadványt, amely ezeket a felháborító eseteket meggyőzően bizonyítja.

Megjegyzem még, hogy a mellékletben visszaküldött korrektúrából meggyőződtem affelől is, hogy a korábbi francia szövegezés a francia nyelvhelyesség szempontjából még gondos átdolgozásra szorul és a nagyszámú sajtóhibát is ki kell még javítani.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem kifejezését.
Budapest, 1934. április 11.

Berzeviczy Albert s. k.

a M. Tud. Akadémia elnöke.

Ad 333/1934.

c) E m l é k i r a t

az elszakított területre be nem jutható, kizárólag tudományos magyar munkák szétküldése tárgyában.

A M. Tud. Akadémia a Nemzetek Szövetségétől érkezett megkeresés alapján még 1923-ban, tehát már több mint egy évtized előtt bizottságot alakított a nemzetközi tudományos együttműködés ügyeinek intézésére s ettől kezdve a legutolsó időig állandóan törekedett arra, hogy ezt a nemzetközi együttműködést a saját hatáskörében mindekép előmozdítsa és a hozzá ebben az ügyben érkezett nagyszámú megkeresésnek kifogástalanul és a lehetőséghez képest gyorsan eleget tegyen.

A nemzetközi együttműködésnek legnagyobb akadályául azonban kénytelenek voltunk már egy évtized óta újból és újból megállapítani azt, hogy Akademiánk és bizottságunk érintkezése éppen az ú. n. utódállamokban élő tudósokkal leküzdhetetlen nehézségekbe ütközik.

Amig ugyanis az ú. n. utódállamok területén megjelent tudományos munkák és szépirodalmi termékek akadály nélkül bejuthatnak Magyarországra, addig viszont a magyar állam tudósai és kutatói által kifejtett tudományos munkásság eredményeit 1923. óta máig, tehát 13 évvel az ú. n. békekötések után sem lehet elküldeni a Cseh-Szlovákia, Románia és Jugoszlávia területén lakókhöz. Különösen az utódállamok kormányai kezdettől fogva megtiltották az 1918. óta kinyomatott azoknak a kiadványoknak is az említett államokba bevitelét és terjesztését, amelyek tisztán tudományos jellegűek és pedig abban az esetben sem lehet ezeket beküldeni, ha semmi politikai, vagy propagandisztikus vonatkozásuk nincs. Legújabban és pedig Románia területén ez a tilalom még abban a változatban is felmerült, hogy még az 1918. előtt kinyomatott és kizárólag tudományos jellegű munkák, részben még a XVIII. század folyamán magyar tudós által írott munkák beküldését is megakadályozzák. Így történt, hogy a magyar nyelvtudomány egyik alapvető művelőjének, *Révai Miklósnak* »Elaboratio Grammatica Hungarica« című, 1908-ban megjelent latin nyelvű könyve, amely kizárólagosan magyar nyelvtudományi munka s mivel latin nyelven íratott és egy utószó kivételével latinul nyomtatott ki, még azok által is ellenőrizhető, akik nem tudnak magyarul, nem volt elküldhető Kolozsvárra (Cluj-ba), Romániába. Hasonlóképpen meggátolták *Dománovszky Sándor* egyet. tanárnak, aki a nemzetközi tudományos munkásság terén is kiváló tevékenységet fejt ki és Magyarországot már több nemzetközi összejövetelen hivatalosan képviselte, *Kézai Simon krónikája* c. 1906-ban, tehát nyolc évvel a világháború kitörése előtt megjelent könyvének, vagy az Ungarische Rundschau című, a M. Tud. Akadémia támogatásával német nyelven kiadott és 1912-től fogva megjelent folyóiratnak beküldését.

Az 1918. után megjelent könyvek közül felsorolok szintén néhányat, amely vagy lefoglaltatott, vagy kézbesítés nélkül visszaküldetett az említett utódállamok területéről. Ezek:

Klemm Antal pécsi egyet. tanárnak, a M. Tud. Akadémia tagjának könyve: *Történeti mondatlan*, ami semmi más, mint egyszerű syntaxis, minden propagandisztikus, hazafias vagy politikai irányzat nélkül, továbbá

Hóman Bálint egyet. tanár, rendes tagnak (aki ez idő szerint m. kir. vallás- és közokt. miniszter) *Gesta Ungarorum* című munkája, amely a magyar történettudomány egyik sok évszázados forráskiadványát magas tudományos színvonalon tárgyalja.

Néhai *Pauler Ákos* egyet. tanárnak, a M. Tud. Akadémia nagynevű osztályelnökének, aki a Magyar Nemzeti Bizottságot Bergson úr elnöklété alatt Párisban is képviselte és mint a magyar filozófiai tudomány egyik vezéralakja, idegen nyelven megjelent munkáiból külföldön is ismert, *Anaxagoras Istenbizonyítéka* című értekezése, amely a most nevezett görög bölcseletnek az Isten létét bizonyító fejtegetéseit tartalmazza.

Néhai *Kozma Andor* t. tagnak, a Kisfaludy-Társaság másodelnökének az Akadémia által kiadott fordítása *Lenau: Faust* című könyvéről, amelynek pedig német szövege bizonyára megengedett az utódállamokban és ezenfelül egész sorozata az Akadémia más olyan kiadványainak, amelyeket a tárgyilagos és elfogulatlan tudós, illetőleg szakférfi minden kifogástól mentesnek kell hogy találjon. E visszautasítás bizonyítására Emlékiratunkhoz mellékeljük azokat a román posta által láttamozott címlapokat, amelyekre, mint ajánlott küldeményekre, a román postahivatal »non admisse« jelzést írt. Egyik-másik kiadványt természetesen nem tudjuk bemutatni, mert azokat az utódállamok valamelyik hivatalnoka, akár vám-, akár postai-, akár vasúti hivatalnoka visszatartotta, vagy megsemmisítette, de amelyekről tudjuk, hogy azok nem jutottak el a címzett kezéhez.

Bizonyára mindenki egyetért azzal az álláspontunkkal, hogy a nemzetközi tudományos együttműködés csak akkor valósítható meg, ha elhárítjuk mindazokat az akadályokat, amelyek a különböző nemzeteknek és azok tudósainak szabad érintkezését meggátolják, továbbá, hogy ezek a korlátozások lehetetlenné teszik a szellemi kapcsolat fenntartását a Cseh-Szlovákia, Románia és Jugoszlávia területén lakó tanárokkal és tudósokkal, még inkább pedig azt, hogy azon a területen tartózkodó magyar-

ajkú tanuló-iffjúság ismereteit kiegészíthesse, a magyar tudományosság haladását figyelemmel kísérhesse és a maga tudományos munkásságában magyar könyveket is felhasználhasson.

E visszás, zaklató és tarthatatlan állapotnak megszüntetésére már sok alkalommal és a legkülönbözőbb módokon tett kísérletet a M. Tud. Akadémia.

Még 1927. június 8-án Berzeviczy Albert úr, a M. Tud. Akadémia és a Magyar Nemzeti Bizottság elnöke megkeresést intézett az I. de C. I. akkori igazgatójához, Julien Luchaire úrhoz és tőle a Nemzetek Szövetsége útján, illetőleg a C. I. de C. I. közvetítésével hathatós intézkedést kért. E megkeresés hivatalos elintézését Berzeviczy elnök úr 1927. november 20-án sürgette, de csak azt érte el, hogy Luchaire úr válasza értelmében ez a kérdés a C. I. de C. I.-nek egy szakértő bizottságához került, amely 1928-ban lett volna hivatva összeülni, de amelynek döntéséről soha sem kaptunk semmiféle értesítést. (Ak. Értesítő 1927. évi XXXVIII. köt. 159—160., 1928. évi XXXIX. köt. 79—83., 1929. évi XL. köt. 313—321. és 1932. évi XLII. köt. 193—197. lapokon.)

A fentebbiek alapján azt az előterjesztést kell tennünk a Nemzetek Szövetségének illetékes assemblée-je elé, hogy ennek a tarthatatlan, zaklató, káros és indokolatlan állapotnak megszüntetése érdekében saját hatáskörében a megfelelő intézkedéseket megtenni szíveskedjék.

Azt a megoldást, hogy a M. Tud. Akadémia minden egyes esetben külön kérje kiadványainak az utódállamok területére való beküldhetéséhez valamely ottani hatóság engedélyét, a M. Tud. Akadémia könnyen érthető okból nem fogadja el.

Társaságunknak ugyanis százhat esztendő fennállása óta ezerszámra vannak tudományos kiadványai és nem volna lehetséges azok mindegyikének az elszakított területre beküldése kérdésében előleges engedélyt kieszközölni, mert akkor egész vagonnal kellene a szóba jöhető munkákat a szomszédos állam valamelyik hatóságához megküldeni. Az pedig igen gyakran előfordul, hogy az úgynevezett utódállamok területén valamelyik könyvtár, illetőleg ott tartózkodó valamely tudós sürgősen kéri Akadémiánk egyik-másik kiadványának megküldését és pedig a tudományos élet minden munkása előtt ismeretes abból az okból, hogy

kutatásai, vizsgálódásai, vagy tanári és egyéb hivatásos, pl. hirlapírói munkássága közben szüksége merül fel annak, hogy ezt a kiadványunkat tanulmányozza.

Az engedély külön kieszközlése jelentékeny költséggel is jár és hosszadalmas eljárásba kerül.

A M. Tud. Akadémia ezenfelül ragaszkodni kénytelen ahhoz az elvi álláspontjához, hogy ne az úgynevezett utódállamokban levő, esetleg a magyar nyelvet is nem teljesen ismerő hivatali közeg állapítsa meg azt, hogy melyik munka foglalhat helyet valamelyik tudós íróasztalán, illetőleg juthat be valamelyik könyvtárba. Az erre hivatott nemzetközi fórumok bizonyára elismerhetik Akadémiánknak azt az elvi álláspontját, hogy ha valamelyik kiadványát tisztán tudományosnak (purement scientifique) jelöli meg, az valóban nem veszélyeztetheti az utódállamok biztonságát. Joggal kérdezhetjük, hogy Anaxagoras valamelyik tételének fejtegetése, vagy Révai magyar grammatikája, a magyar tudós mondattana (une simple syntaxe) és annyi más száz kiadványunk miért nem juthatnak be akár egy magyar íróhoz, akár más nemzetiségű tudós könyvei közé.

Ebben a kérdésben ki kell indulni egyfelől a nemzetközi tudományos együttműködés oly sokat hangoztatott elvéből, másfelől a tudományos kutatás szabadságának általános érdekéből, ezek pedig nyomatékosan követelik, hogy végre másfél évtizeddel a világháború után szűnjenek meg ezek a mesterséges korlátok, amelyek az egyik állam területén lakó tudóst a másik állam területén lakótól légmentesen elzárni óhajtják.

Hasonló a helyzet a magyarországi vidéken működő egyéb tudományos szervezetek kiadványai tekintetében is, amiről a /. alatt mellékelt hivatalos postai bizonyítvány tesz tanúságot.

Végül mellékelem azoknak a kiadványoknak a jegyzékét, amelyeknek kitiltásáról a legutóbbi hetekben értesültünk. A m. kir. külügyminiszter úr megküldi a Soc. des Nations útján a postai iratokat, illetőleg azokat a borítékokat, amelyeken a kitiltásra vonatkozó határozat olvasható. Ezek az iratok és okmányok minden elfogulatlan szervezet és intézmény előtt világosan bizonyítják a fennebb előadott állítások igazságát és egyúttal nyomatékosan megcáfolják a korábban, bizonyára jóhiszemű téve-

désből elhangzott azt az állítást, hogy az Akadémia »csak panaszkodik, de nem bizonyít«.

Berzeviczy Albert s. k.

a M. Tud. Akadémia

és a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának
elnöke.

d) Az emlékirat francia szövege.

333/1934 Ann.

Budapest le 22 mars 1934.

M e m o i r e

**sur l'attitude des États dits successeurs concernant la libre
diffusion des ouvrages exclusivement scientifiques en langue
hongroise.**

Conformément au désir de la Société des Nations l'Académie Hongroise des Sciences a délégué dès 1923 une commission spéciale à laquelle elle a confié le soin de tout les affaires relatives à la coopération intellectuelle. Depuis lors cette commission n'a jamais manqué une occasion de servir, dans le cercle de ses attributions, la cause de la coopération intellectuelle, en s'empressant de donner suite consciencieusement et aussi promptement que possible aux nombreuses requêtes qui lui étaient adressées.

Malheureusement durant toute cette période nous étions plusieurs fois contraints de constater le fait décevant que l'activité salutaire de la Commission se heurtait continuellement à des obstacles insurmontables, ses efforts étant non seulement entravés, mais en grande partie paralysés par l'attitude des États dits successeurs. Nous avons déjà plusieurs fois attiré l'attention de la C. I. de C. I. que certaines mesures adoptées par nos voisins compromettent toute idée de collaboration, en rendant absolument impossible tout contact entre les savants hongrois et leur confrères demeurant sur les territoires détachés de la Hongrie. Cependant, étant donné les rapports historiques, géographiques etc. particulièrement étroits qui rattachent entre elles les différentes parties de l'ancienne Hongrie démembrée, les problèmes scientifiques relatifs au sol et aux habitants de ces territoires rendent une collaboration constante et étroite plus indispensable que dans n'importe quelle autre partie du monde.

Or, tandis que les ouvrages scientifiques et littéraires publiés sur le territoire des États dits successeurs peuvent être introduits en Hongrie sans aucune difficulté et même sans aucune formalité, les résultats des travaux et recherches des savants demeurants entre les frontières de la Hongrie sont, depuis 1923 jusqu' à nos jours, donc encore 13 ans après les traités de paix, absolument inaccessibles à leurs collègues, sujets des États roumain, tchécoslovaque et yougoslave. Les gouvernements respectifs de ces États refusent tout particulièrement d'admettre sur leur territoire tous les ouvrages hongrois imprimés après 1918, sans égard à leur caractère exclusivement scientifique, même lorsqu'ils ne contiennent aucune allusion politique. Au lieu de voir lever enfin ces prohibitions injustifiées et vexatoires, ou pour le moins en atténuer la rigueur, on a la déception de constater une tendance opposée. Ainsi tout récemment en Roumanie la même mesure prohibitive a été appliquée à des livres purement scientifiques imprimés avant 1918 aussi; même les travaux de savants hongrois du XVIIIe siècle ont été frappés de cet ostracisme incompréhensible.

Par exemple il a été impossible de faire parvenir à (Cluj) Kolozsvár *l'Elaborator Grammatica Hungarica* de Miklós Révai, un des fondateurs des sciences linguistiques hongroises; alors que ce livre, écrit en 1808, non seulement ne traite qu'exclusivement de problèmes de linguistique, mais encore étant imprimé, à l'exception d'un court épilogue, en langue latine, peut être contrôlé même par des autorités ignorant le hongrois. De la même façon ont été fermées les frontières roumaines devant l'ouvrage intitulé *La chronique de Simon de Kéza*, par M. Sándor Domanovszky, professeur à l'Université, dont les nombreux et précieux travaux sont avantageusement connus au public international des spécialistes et qui a officiellement représenté la Hongrie à plusieurs congrès internationaux. Or la publication en question date de 1906, c'est à dire de 8 ans avant la guerre mondiale. — Le même sort a été réservé à la revue *Ungarische Rundschau*, publiée dès 1912 en langue allemande, avec la subvention de l'Académie Hongroise des Sciences.

Quant aux livres scientifiques hongrois parus depuis 1918, ils sont, comme nous l'avons dit, entièrement proscrits sur le territoire des États successeurs. Confisqués ou

renvoyés, ils sont donc inaccessibles au public savant de ces pays, désireux de se renseigner sur les progrès réalisés par les études scientifiques en Hongrie. Qu'il me soit permis de citer quelques exemples choisis comme particulièrement caractéristiques dans le grand nombre de cas similaires.

Ainsi a été proscrite la *Syntaxe historique* de M. Antal Klemm, professeur à l'Université de Pécs, membre de l'Académie Hongroise des Sciences; ce livre n'est qu'une simple syntaxe, sans aucune tendance politique ou patriotique, sans aucune intention de propagande.

Monsieur Bálint Homan, membre ordinaire de notre Académie (et actuellement ministre roy. hongrois du culte et de l'instruction) a vu aussi les frontières se fermer devant son étude intitulée: *Gesta Ungarorum*, ou il soumet à une pénétrante analyse l'édition d'une source plusieurs fois *séculaire* de l'histoire de Hongrie.

Le même sort a été réservé à l'ouvrage philosophique intitulé *L'argument d'Anaxagore pour l'existence de Dieu*, par feu Ákos Pauler, professeur à l'Université, d'une section de l'Académie Hongroise des Sciences, un des personnages les plus remarquables des sciences philosophiques en Hongrie, fort connu à l'étranger aussi par ses ouvrages traduits en plusieurs langues et qui, sous la présidence de M. Bergson, avait représenté à Paris la Commission Nationale Hongroise. Le traité en question ne contient que le développement du raisonnement du grand philosophe de l'antiquité.

La traduction hongroise du Faust de N. Lenau, due à la plume de feu Andor Kozma, m. honoraire, vice président de l'Académie Kisfaludy n'a pas trouvé grâce non plus devant les autorités des États successeurs, alors que l'original allemand de ce livre est certainement admis sur leur territoire.

On pourrait encore citer un très grand nombre des publications de notre Académie, dans lesquelles aucun savant ou spécialiste objectif et sans parti pris ne peut absolument rien trouver de répréhensible ou de nature à pouvoir inquiéter les autorités de n'importe quel pays.

Comme pièces à l'appui, nous joignons à ce mémoire les fiches d'adresse de nos envois recommandés, visées par les postes roumaines et portant la mention »non

admise». Naturellement nous ne sommes pas à même de produire pour chacune de nos publications refusées une preuve analogue, car le colis a été très souvent retenu, confisqué ou anéanti par un employé des postes, des douanes ou des chemins de fer des États successeurs, de sorte que tout ce que nous savons de notre envoi, c'est qu'il n'est pas parvenu au destinataire.

Nous croyons qu'il est absolument hors de doute que l'idée de la coopération intellectuelle n'est réalisable que si l'on parvient à écarter tous les obstacles qui empêchent les différentes nations et les savants des différents pays de librement s'intercommuniquer. Or la proscription méthodique des livres scientifiques hongrois rend absolument impossible les rapports intellectuels entre les savants de Hongrie et ceux des États successeurs, faisant de l'idée de coopération intellectuelle un mot vide de sens.

Saisissant tous les moyens à sa disposition, l'Académie Hongroise des Sciences a fait des tentatives réitérées pour faire cesser cet état de choses inadmissible, car injuste et vexatoire.

Le 8 juin 1927, M. Albert de Berzeviczy, président de l'Académie Hongroise des Sciences et de la Commission Nationale a adressé une note à M. Julien Luchaire, alors directeur de l'I. de C. I. en lui demandant l'intervention efficace de la Société des Nations par l'intermédiaire de la C. I. de C. I. Le 20 novembre de la même année M. de Berzeviczy a réitéré sa démarche en demandant à activer l'expédition de sa première requête. Malgré son insistance, il a dû se contenter de la réponse de M. Luchaire l'informant que la question avait été soumise à une commission d'experts de la C. I. de C. I. Cette commission aurait dû se réunir en 1928 pour se prononcer sur l'affaire en question, néanmoins, bien que plus de cinq ans soient écoulés depuis cette date, aucune communication ne nous a été faite sur la résolution éventuelle prise par la dite commission. (cfr. *Ak. Értesítő*, année 1927 vol. XXXVIII. pp. 159—160, année 1928 vol. XXXIX, pp. 73—83, année 1929 vol. XL, pp. 313—321, année 1932 vol. XLII, pp. 193—197.)

Toutes nos démarches étant restées jusqu'à présent infructueuses, nous nous voyons réduits à soumettre à l'assemblée compétente la demande de bien vouloir prendre

dans sa sphère d'activité les mesures appropriées pour faire cesser l'état de choses intenable, injustifié et vexatoire que nous venons d'exposer.

Nous devons signaler dès maintenant, qu'à l'exclusion de toute demi-mesure, seul un règlement radical de cette question pourrait apporter une solution satisfaisante. Une proposition tendant à imposer à l'Académie l'obligation de solliciter au préalable pour chacune de ses publications le permis d'importation en s'adressant à des organes quelconques de l'administration des États dits successeurs, doit être, par des raisons faciles à concevoir, catégoriquement refusée.

Au cours de son existence de plus d'un siècle, le nombre des publications de notre Académie se chiffre par plusieurs milliers. Si au préalable on voulait demander à chacun des États successeurs un permis d'importation pour toutes ces publications, il faudrait envoyer des wagons de livres et d'imprimés aux autorités quelconques de chacun des États en question; ce qui est pratiquement inexécutable. Il va sans dire qu'il serait tout aussi absurde de supposer que l'Académie puisse faire des démarches semblables séparément pour chacune de ses publications à mesure qu'on lui en ferait la demande. Il arrive très souvent qu'une bibliothèque située sur le territoire d'un des États successeurs ou un particulier y domicilié, savant, professeur journaliste etc. demande urgemment à notre Académie l'envoi d'une de ses publications qu'il aurait besoin de consulter pour ses recherches ou simplement pour l'exercice de sa profession. Sans compter les frais très notables qu'entraînent les démarches visant à obtenir le permis d'importation, elles comportent une perte de temps très considérable, ce qui suffit à annuler la valeur du permis éventuellement obtenu.

Mais même sans tenir compte du fait qu'un compromis semblable étant pratiquement inexécutable n'apporterait aucune amélioration dans l'état actuel des choses, nous ne pouvons en aucun cas renoncer à notre point de vue principe. L'Académie Hongroise des Sciences ne pourra jamais admettre qu'un fonctionnaire quelconque des États dits successeurs, qui ne sait peut-être même pas irrécusablement le hongrois, soit appelé à décider la question de savoir quel ouvrage peut être admis dans le cabinet d'un

savant ou sur les rayons d'une bibliothèque. Aucun organe international compétent ne saurait — nous semble-t-il — méconnaître ce principe: si L'Académie Hongroise des Sciences désigne une de ses publications comme purement scientifique, celle-ci n'est vraiment pas susceptible de compromettre la sécurité des États successeurs. Pourquoi donc le développement d'un argument philosophique d'Anaxagore, la grammaire hongroise de Révai, une simple syntaxe d'un savant hongrois et tant de centaines de nos autres publications ne peuvent donc pas parvenir soit entre les mains d'un écrivain de parler hongrois, soit dans la bibliothèque d'un savant étranger.

Cette question, nous insistons là dessus, ne peut être envisagée que de double point de vue du principe si souvent et si hautement proclamé de la coopération internationale intellectuelle d'une part et de l'intérêt général et manifeste de la liberté intellectuelle d'autre part. Tous les deux principes exigent impérieusement que, 15 ans après la guerre, ces barrières infranchissables élevées entre savants de différents pays soient enfin démolies.

Notre Académie n'est du reste pas la seule à souffrir de ces mesures vexatoires. Comme l'atteste le certificat officiel ci-annexé, délivré par un bureau de poste, les institutions scientifiques hongroises de la province sont exactement dans la même situation que nous au point de vue de la diffusion de leurs publications.

Nous joignons à ce mémoire une liste des publications dont nous venons d'apprendre qu'elles ne sont pas non plus admises dans un des États dits successeurs. Le ministre roy. hongrois des affaires étrangères s'est chargé d'envoyer par l'intermédiaire de la Société des Nations tous les bulletins postaux et enveloppes qui portent ces arrêts de non-admission. Ces documents constituent devant n'importe quel organe ou institution international sans parti pris la preuve irréfutable de tout ce qui vient d'être exposé, en opposant un démenti éloquent à cette allégation, sans doute de bonne foi, mais dictée par une ignorance totale des faits: que »l'Académie ne fait que de se plaindre sans produire de preuves«.

Albert de Berzeviczy

Président de l'Académie Hongroise
et de la C. N. H. de C. I.

XIII.

A Magyar Tudományos Akadémia ügyrendjének módosításai.

a) A 9. és 10. § módosítása.

IV.

Elhunyt tagok végtisztelete és emlékezete.

A korábbi ügyrend 9. és 10. §-ai helyett az 1934. május 11-én tartott nagygyűlési összes ülés a következő §-okat fogadta el:

(új) 9. §. Elhunyt tagjait az Akadémia a következő végtiszteletben részesíti: *a)* Az Akadémia palotájára gyászlobogót tűz ki és az elhunyt tag ravatalára koszorút tesz le. *b)* Ha a haláleset Budapesten fordul elő, az Akadémia tagjai résztvesznek a temetésen és ha ez az akadémiái ülés idejére esnék, az ülés más napra halasztatik el. *c)* Ha az elhunyt tag oly szegénységben halt meg, hogy tisztességes temetése nem eszközölhető, erről az Akadémia gondoskodik.

(új) 10. §. Az Akadémia elhunyt tagjai emlékeztét a következő módon tiszteli meg: *a)* Rövid gyászjelentéssel, amellyel az elhunyt tag halálát a főtitkár a legközelebbi összes ülésben az Akadémiának tudomására hozza. *b)* Nekrológgal, mely az elhunyt életét s írói pályáját jellemző adatokat tartalmazza és az Értesítőben közzéteendő. *c)* Arc képes emlékbeszéddel, mely az elhunyt életét, munkálkodását és hatását behatóbban méltatja. Ez az Emlékbeszédek során adatik ki.

Az Akadémia elhunyt *kültagjairól* az egyes osztály-ülések alkalmával az illető kultag tudományos jelentőségének megfelelő, de mindenképen rövid és tömör nekrológ formájában emlékezik meg. Ezek az Akadémiái Értesítőben közzéteendő nekrológok a napirenden levő szakelőadást mindenkor megelőzik. Emlékbeszéddel rendszerint csak olyan kultag emlékeztétét tiszteli meg az Akadémia és pedig mindenkor az osztály javaslata alapján és az összes ülés hozzájárulása után, kinek működése szoros kapcsolatban állott az Akadémiával és a magyar nemzet ügyével, vagy aki az irodalom vagy a tudomány terén korszakos jelentőségű munkát végzett.

Minden elhunyt *belső tagról* (levelező, rendes és tiszteleti) halála után három év múlva az illetékes osztály zárt ülése dönt titkos szavazással, de egyszerű szótöbbséggel a tekintetben, hogy emlékének az osztályüléseken kíván-e áldozni rövidebb megemlékezéssel, vagy az összes ülésen emlékbeszéddel. Ez utóbbi esetben az összes ülés hozzájárulása is (titkos szavazással, egyszerű szótöbbséggel) szükséges. Amennyiben az osztály, illetőleg az összes ülés határozata érvényessé válik, az emlékbeszéd megtartásával megbízott tag köteles kegyeletes feladatának a legközelebbi két esztendő alatt megfelelni.

Ez az Ügyrend-módosítás a már adott megbízásokra nem vonatkozik.

Egy emlékbeszéd sem haladhatja meg a 16 nyomtatott oldal terjedelmét, azon eseteket kivéve, melyekben az osztály indokolása alapján az összes ülés másképen határoz. Az emlékbeszédek szóbeli előadásában a jelentéktlenebb életrajzi adatok mellőzésével főképen az elhunyt tag tudományos munkásságát kell ismertetni és jelentőségét kidomborítani.

d) Az Akadémia elhelyezheti palotájában azoknak az elhunyt tagjainak képmását (arckép, szobor), akik az Akadémia életében vezető szerepet vittek, vagy pedig a tudomány művelésével rendkívül nagy érdemeket szereztek. Erről rendszerint három évvel az illető tag elhunytja után, a közvetlenül érdekelt osztály javaslatára s az összes ülés ajánlatára a nagygyűlés titkos szavazás útján határoz.

b) Az Akadémia Ügyrend-jének 143. §-ához módosítások.

A Vojnits-érem odaitélésének szabályai:

»Pályázó daraboknak tekintetnek a színházi évben (minden év szeptember 1-től a következő év augusztus 31-ig terjedő időközben) Budapesten előadásra került magyar eredeti tragédiák, színművek, vígjátékok és népszínművek. (Az operák és az operettek ki vannak zárva.)

A pályázó darabok megbírálására az I. osztály minden év januári ülésében háromtagú bíráló-bizottságot választ, mely jelentését az október vagy november havi összes ülésben mutatja be.

Csak irodalmi becsű és a színpadon sikert aratott da-

rab kaphatja meg a Vojnits-érmet. Bármely más jutalmat nyert színdarab nem jön tekintetbe.

Az 1935. év őszén átmenetképp az 1934. évi január 1-től az 1935. évi augusztus 31-ig terjedő időben Budapesten színrekerült darabok pályáznak.»

XIV.

Dr. Polner Ödön felszólalása Marczali Henrik 1934. február 12-iki előadása után.

Tekintetes Osztályülés!

Az előadó úr által közölt adatok Mária Terézia uralkodásának idejéből igen érdekesek, de a Mária Terézia által a nevére alapított rend közjogi jellegének megállapítása szempontjából *semmi jelentőséggel nem bírnak*. Csak az egyik általa említett körülmény bír ily jelentőséggel, de ez az egy körülmény álláspontja ellen szól. Az általa felhozottak tehát december 4-iki előadásomban kifejtett álláspont megdöntésére nem alkalmasak.

Hogy Mária Teréziát az osztrák örökösödési háborúban a magyar fegyverek segítették meg; hogy Mária Terézia akkor, mikor férje még nem volt császár és azután is még elég gyakran a külföld előtt mint Magyarország királynéja szerepelt; hogy a hétéves háborúban a magyar katonaság dicsőségesen résztvett, és hogy ezért 18 magyar tiszt is megkapta a Mária Terézia-rendet (és pedig 2 a nagykeresztet, 16 a kiskeresztet, összesen 19 nagykereszt és 62 kiskereszt között), ez mind igaz lehet, de mindez annál a kérdésnél, hogy milyen minőségben alapította Mária Terézia e rendet, jogi szempontból *teljesen mellékes*, mert e szempontból csak az lehet irányadó, hogy Mária Terézia *milyen hatóságok útján és milyen eljárás mellett* alapította azt és hogy annak *alapszabályai* e tekintetben *hogyan rendelkeznek*.

E tekintetben pedig az eljárás és az alapszabályok *semmi kétséget nem hagynak fenn* s ez azoknak épen az előadó úr által felolvasott részeiből teljesen világos. Az előadó úr által felhozott körülmények közül jogi jelentőséggel csakis ez az egy bír.

Az alapszabályok, miként azt már december 4-iki elő-

adásomban is kifejtettem, a házi, udvari és államkancelária útján adattak ki, ez pedig *nem volt magyar hatóság*, hanem első sorban osztrák s azután olyan, melynek hatásköre az osztrák tartományokon kívül Magyarországra is kiterjesztett. Az alapítás tehát *nem magyar királyi*, vagy legalább is *nem kizárólag magyar királyi* minőségben, hanem legfeljebb osztrák és magyar tényleg közös uralkodói minőségben történt.

A nagymesterség is, mint az alapszabályok felolvasott részéből kétségtelen, nem a magyar királyi álláshoz, hanem az *osztrák és magyar uralkodói álláshoz* kötöttetett. Ha az alapszabályok felolvasott részében előfordul s az egész világon használt »osztrák ház«, »Erzhaus Österreich«-re hiú törekvésként *rá is jogjuk*, hogy az magyar királyi házat jelentett, bizonyos, hogy jelentett osztrák uralkodói házat is, és ha az is a felfogása valakinek, hogy az alapszabályokban magyar királyi házat *kellett volna említeni*, bizonyos, hogy nem azt említik, aminthogy ilyent akkor soha sem különböztettek meg.

Másrészt az alapszabályok nemcsak az osztrák ház fejének állásához kötik a nagymesterséget, hanem annak összes királyságai és országai, tehát az osztrák tartományok uralkodói állásához is (»Beherrscher dessen sämmtlicher Königreichen und Länder«).

Mindebből oly *bizonyos, mint a kétszer kettő négy*, hogy Mária Terézia a rendet kizárólag magyar királyi minőségében alapította magyar rendként, hanem *legfeljebb kettős uralkodói minőségében* tényleg közös rendként. A másik álláspont bizonyítgatása olyan, *mintha valaki azt akarná kimutatni, hogy kétszer kettő az három*.

XV.

Ünnepi beszédek.

a) Szinnyei Ferenc r. t. beszéde az 1934. május 10-én tartott tapolcai Batsányi-émlékünnepen.

Az elhangzott szép méltatások után szükségtelen Batsányi regényes életéről és kettétört, de még így is nagy-jelentőségű költői és tudományos munkásságáról beszélnem. Tudjuk, mit jelentettek *Magyar Museum*a s benne megjelent irodalomtörténeti és esztetikai tanulmányai, mit jelentettek forradalmi versei, kufsteini elégiái és Ányoskiadása abban az időben és mit jelentenek ma, majdnem másfél század távlatából. Ismerjük feleségének, Baumberg Gabriellának, ennek a páratlanul hű, szerető és okos asszonynak el nem múló érdemeit és messze világító példáját.

Én, a Magyar Tudományos Akadémia kiküldöttje, csak az Akadémiához való viszonyáról akarok röviden megemlékezni.

A Magyar Tudós Társaság 1843 októberében választotta levelező tagjai sorába — egy szavazat híján egyhangúlag — a nyolcvan éves aggastyánt, Toldy Ferenc indítványára. Gróf Teleki József, az akkori elnök a következő szép levélben adta tudtára a kitüntetést: »Tekintetes Úr! Kegyed e folyó esztendő májusában töltötte be életének nyolcvanadik évét. A Magyar Tudós Társaság, most álló XIV. nagy gyűlésében, megragadta ez alkalmat Kegyedet a literatura egy régibb s kevésbbé biztató korszakában tett érdemeiért levelező tagi oklevéllel tisztelni meg. Fogadja Kegyed e részvevő üdvözetet a hazából olly szívvel, millyennel az küldetik; s fogadja az academia tagjai azon őszinte óhajtását, hogy Kegyed még sokáig tanúja lehessen nemzetünk szerencsésen megindult felvirulásának, melynek eszközlői között a hálás maradék Kegyedet is meg fogja nevezni«. Batsányi, noha kétszer megsürgették, nem válaszolt a levélre. Ennek okát nemcsak meghasonlott kedélyében és büszkeségében kell keresnünk, hanem abban is, hogy a kitüntetés kissé elkésett, s hogy az Akadémiát, hol irodalmi ellenfelei voltak többségben, sohasem szerette. Az alapszabályok értelmében így törölni kellett volna őt

a tagok sorából, de az Akadémia kivételt tett vele, s noha nem vette tudomásul megválasztását, továbbra is tagjának tekintette.

Toldy Ferenc nem nyugodott bele a dologba, hanem négy évvel később kiutazott Linzbe. »Neki a Tekintetes Akadémia kegyeletes üdvözlétét megvinni — mondja nem sokkal utóbb róla tartott szép emlékbeszédében —, vele... még egyszer szót váltva, a fájdalma és remények díjában élte alkonyát bizodalommal deríteni fel; magam iránt pedig megengesztelni az aggastyánt, kinek több mint huszonöt év előtt, a jó ügy érzetében élesb megtámadásommal, ... utóbb pedig pályájának őszinte és egyenes, bár méltató megítélésével újra magamra vonám neheztelését: hozzá indulék kevés napok előtt számküüzetése helyén, és — sirjához utasítottam. Május tizenkettedikén telt be második éve immár, hogy Batsányit nem honi földbe takarították nyugalomra, melyet ez életben nem talált.

Intézetünk törvénye parancsolván, hogy emlékezetét... e körben ünnepeljem, teszem azt ma, s teszem nem pusztán hivatalos kötelességből, hanem szívem ösztönéből is, hogy azzal irántam legalább árnyékát békéltessem ki».

Toldy Ferenc még azzal is hódolt egykori ellenfele emlékének, hogy 1865-ben ő adta ki munkáinak ma is egyetlen, bár nem teljes gyűjteményét. Akadémiánk kegyelettel őrizte emlékét, arcképét képes termében kifüggesztette, linzi sirját mindezideig gondoztatta és a mostanit is hajlandó tovább gondoztatni.

Születésének másfélszázados évfordulóján Császár Elemér, az Akadémia tagja emlékezett meg róla megleghangú és nagyértékű tanulmányában.

A száműzött költő, ha öregkorában hazája el is feledkezett róla, sohasem feledkezett el hazájáról: 1121 kötetből álló könyvtárát a Nemzeti Múzeumnak hagyta, mindig hazagondolt, hazavágyott, s költeményei telve vannak a legnemesebb hazafias érzéssel. Utolsó verses sóhaját is hazája felé küldte:

Érzem, s naponként látom azt,
Hogy életem végére jár;
Isten hozzád, édes hazám!
Isten hozzád örökre már.

Mély tisztelettel hajtom meg az ő és felesége porai előtt Akadémiánk lobogóját és a Kisfaludy-Társaságét

is, melynek tagja ugyan nem volt, de amely, mint legelső irodalmi társaságunk, nem maradhatott el és nem is akart elmaradni erről a kegyeletes ünnepségről. A Kisfaludy-Társaság legutóbbi ülésén különben Horánszky Lajos, a jeles Batsányi-kutató olvasott fel róluk szép tanulmányt.

Áldás emlékezetükre! Legyenek könnyűek fölöttük a szép Dunántúl hantjai.

**b) Kéký Lajos l. t. beszéde a Kozma Andor szülöházán
elhelyezett emléktábla leleplezési ünnepélyén,
Marcaliban, 1934. június 24-én.**

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy-Társaság kegyeletes és szív szerint való együttérzését van szerencsém tolmácsolni ezen a szép ünnepélyen, mellyel Marcali nagyközség lelkes közönsége a mi feledhetetlen kedves társunk és büszkeségünk emlékét megtiszteli.

Nagy Somogyországnak ősmagyar lelke, mely áldott rónái és madárdalos erdői fölött egy ezredév óta virraszt, azt a kisdedet, aki ebben a szép öreg hajlékban látta meg hetvenhárom esztendővel ezelőtt először a napvilágot, arra rendelte el, hogy az ő szószólója legyen, a leggyönyörűsebb nyelven, a költészet nyelvén. Mintha abból a lélekből is lobbant volna föl benne egy derűs és fényes lángsugár, mely abban a szegény kóbor deákban lobogott, aki hét évtizeddel ezelőtt végigvándorolta és végigtrillázta Somogyországot, mint valami énekes madár, mint valami elkésett trubadur. Csokonai lelkének derűje is ott ragyogott Kozma Andor lelkében, egész pályáján. Egyik ünnepi versében, mikor »e kedves kóbor költőnek e nemes nagy vármegyében« való bujdosását énekli, így andalodik el:

Hagyj e kedves tájon
Időzni veled,
Hol én megtalálom
Szülőföldemet!
Hol te mint nagy emlék
Ma is megvagy ám —
Tőled énekelt még
Verset ott anyám.

Ősmagyar lélek ihlette itt s a legmagyarabb lelki költők egyikévé lett. Családfája is mintha Somogy ősi

tölgyerdeinek valamelyikéből sarjadt és tört volna magasba: testi és szellemi kiválóságokkal áldott család, mely a nagy főügyészen és két fényes nevű költőfián kívül is a közéletnek annyi kitűnő munkásával ajándékozta meg nemzetünket. Családi hagyományként szállott rá a közjóért való buzgólkodás és ennek még magasabb lendületet adott a közszellemnek, a közért való áldozatos léleknek az a tüze, amely ebben a megyében égett s legmagasabb lángot gr. Széchenyi Ferenchen, a Nemzeti Múzeum alapítójában, és gr. Festetics Györgyben, a keszthelyi Georgikon alkotójában vetett.

Ezek a hagyományok, a genius locinak ezek a sugalmi, melyek belevésődtek a gyermek Kozma Andor lelkébe, ezek éltek továbbra is, alakítólag és sugallóan, a fejlődő lélekben akkor is, mikor, nagyon fiatalon, elkerül erről a kedves tájékról. A városnak, a forrongó magyar közéletnek, a nemzeti nagy fölvirágzásnak énekesévé lesz, de lelkének ragyogóan egészséges alaprétégét innen vitte magával. Mert Kozma Andor a legegészségesebb, a legszebben egyensúlyozott, zavaralanul összhangos lelkű költőink egyike. Láta és megénekelte ő is az élet viaszságait, nemzetének fogyatkozásai fölött sem húnyt szemet; de imádta magyar fajtáját. Tudta, hogy az élet robotja sokszor csüggesztő; de hirdette azt is, hogy a művészet és természet szépségei megédesítik a küzdelmes életharcot. »Az életedben báj legyen«, — hangoztatta egyik költeményében. Mély részvéttel látta, hogy szegények, elhagyottak és szenvedők is vannak, az ő lelke is el-elborult érettük, neki is voltak csüggedt percei az élet igazságtalanságai miatt; de mégis az életkedv szép dalával bízta embertársait:

Csüggedni vétek!
Mért nem reméltek,
Oh meggyötört szívek?

Kevés költő énekelte olyan áhítatos bensőséggel az életnek férfias eszményeit és erényeit, kötelességeit és örömeit, a magyar fajnak kiválóságait és gyarlóságait, dicsőségét és végzetes szerencsétlenségét, mint Kozma Andor. Kevés költő hangoztatta olyan igaz meggyőződéssel a nemzeti összefogás, a nemzeti egység szükségét, a szegénység sorsának javítását, mint ő. A magyar szántóvetőről, vagy amint ő minden bántó él nélkül írta, a magyar parasztról is ő mondotta a legszebb költeményt, ő magasztalta leg-

ékesebb szavakkal ennek a magyar földön verejtékes és áldozatos munkával csüggő életét és lelki derékségét.

Érdemeket jutalmaz hát ez a szép emlékmű, melyet méltó hála létesített a szülőttére méltán büszke vármegye és nagyközség s a kiváló tagjának drága emlékét híven és kegyelettel őrző Tudományos Akadémia részéről. Azzal a szeretettel adom át Akadémiánk nevében ezt az emlékművet Marcali nagyközség vezetőségének s ajánlom kegyeletes gondviselésébe, amely elmúlhatatlanul ott él mindnyájunk lelkében, akik ismertük és szerettük Kozma Andornak erős magyar érzésű, szeretettel és vidám bölcsességgel teljes egyéniségét és szépségben gazdag költészetét. Őrizték ezt az emlékművet s általa a költő emlékét azzal a hűséggel, mellyel ő utolsó lehelletéig csüggött szép somogyországi szülőföldjén, s fogadják szívükbe nemzeti és egyéni életünknek mai tömérdék szenvedése és megpróbáltatása közt az ő szép szavait:

Fiam, reméjl! Hitben erősödj!
Hogy ama jobb korért kiállj,
Amint kiállta minden ősd,
A szörnyű sorstragédiát!

Legyen áldott s éljen sokáig e nagyközség hű emlékeztetésében is a költő emléke!

XVI.

Nekrológok.

a) Mágócsy-Dietz Sándor r. t. gyászbeszéde Degen Árpád r. t. ravatalánál az Akadémia oszlopcsarnokában
1934. február 2-án.

Őszinte megilletődéssel és mélyen érzett meghatottsággal álljuk körül ezt a ravatalt, — hiszen Degen Árpád élete mindnyájunk előtt nagy értéket jelentett úgy egyéniségénél, mint tudományos jelentőségénél fogva. Ennek méltánylásaként jutott nekem osztályrészül, hogy a M. Tud. Akadémia részéről, melynek majd egy negyed századon át tagja voltál, — búcsúzzam tőled, de egyúttal búcsúszom tőled a m. kir. Pázmány Péter-Tudományegyetem bölcsé-

szeti kara nevében is, amelynek majd félszázadon át szorgalmas és munkás magántanára voltál. Ezeknek megbecsülése hozzád méltó értékelése életed munkájának, amellyel nemcsak a magyar tudományos életet, de a magyar nemzet egészének érdekét szolgáltad és földünk tudományos világának is nagy értéke lettél.

Nem érzem magam hivatottnak arra, hogy szűkebb szakmádban teljesített hivatásodat kellőképpen méltassam, de mint annak megértő híve, teljes méltánnyal kell arról megemlékeznem, hogy nem csak hűségesen teljesítetted ebbeli szolgálatodat, de buvárkodó munkálkodásod szép eredményeivel annak érdekeit előbbre is vitted, aminek legjobb bizonyítéka az, hogy a vezetésed alatt álló intézetet európai hírnévre emelted és annak munkálkodásával mintaképül szolgáltál, amiért a magyar társadalom csak hálával adózhatik jelentős életednek.

A növényekkel foglalkozó magyarság nagy hálával fogadta a te növénytani munkálkodásodat, amellyel nem csak hazánk növényvilágának megismerését vitted előbbre, de a szomszédos területek növényzetének eredményes kutatását is végezted egyik nagy magyar kutató ebbeli munkájának kiegészítéseként.

De kiterjesztetted figyelmedet a növényvilág más területeire is, előbbre víve ezáltal hazánk tudományos érdekét, amelyet még áldozatok árán is a szakirodalom támogatásával előmozdítani iparkodtál. Ezeknek elismeréseként fogadott kebelébe Akadémiánk és a budapesti egyetem bölcsészeti kara. De a magyar kultúrális élet munkásai és hivatott őrei is teljes méltánnyal és elismeréssel kísérték munkásságod sikereit, amelyeket nemes egyéniséged teljes önzetlenséggel iparkodott gyarapítani.

Mindezekért a nagy érdeméért a magyar tudomány emberei mindig teljes tisztelettel öveztek, de elismeréssel adózott még a külföld is. Ezért körünkből való elköltözésed mélységes fájdalmat kelt mindnyájunk lelkében és nagy szomorúsággal kísérünk ki utolsó utadra. — Életed értéke és munkásságod eredményei azonban itt maradnak körünkben és mi a magyar kultúrális étellel együttesen hálás köszönnel fogjuk emlékedet megőrizni.

A te nyugalmad pedig legyen teljes és békés abban a tudatban, hogy kötelességeden felül szolgáltad hazádat és a tudományt!

Isten veled!

b) Heller Farkas gyászbeszéde Gávai Gaal Jenő ig. és rendes tag ravatalánál 1934 május 20-án.

A Magyar Tudományos Akadémia és a Kir. József Műegyetem mélységes gyászát hoztam e ravatalhoz, ama férfi ravatalához, ki négy évtizedig volt serény, fáradhatatlan munkása az Akadémiának és több mint két évtizeden keresztül lelkes tanára a Műegyetemnek. Az Akadémia nestorát vesztette Benne, a Műegyetem kiérdemesült szorgalmas tanárát. A hála érzete csatlakozik gyászunkhöz, mert mindkét intézmény sokat köszönhet Neki.

Egy előkelő parlamenti mult, egy a kereskedelmi minisztériumban vezető állásban eltöltött év és Európa minden nevezetesebb országának beutazása után bő tapasztalatokkal és széleskörű tudással felvértezve került a Műegyetem tanácsának egyhangú meghívása folytán a katedrára és röviddel ezután a Magyar Tudományos Akadémia tagjai sorába, Ezentúl egész erejét, sokoldalú tudását és odaadó munkásságát hajlamának engedve egészen a tudomány művelésének szentelte. Multja és hajlama a gazdasági politika széles és nehéz tárgyköre felé vonzotta, mert lelkének fővonása a sokoldalúság és az élet problémái felé vonzódás volt. Nem könnyen találunk akár itthon, akár a külföldön valakit, aki ily átfogóan tudta e fontos tudományszakot művelni, mint Ő, kit minden érdekelt és ki mindent megfigyelt. Munkássága felölelte a gazdasági politika egész területét az agrárpolitikától a szociálpolitikáig és nehéz volna megmondani, melyik része felé vonzódott jobban, annyira otthon volt mind e területeken és oly szeretettel művelte mindegyiket. Az Akadémiában Carlyle társadalom-bölcséletének fejtegetésével foglalta el székét és mindvégig hű harcosa maradt a társadalmi osztályok kölcsönös megértésének és együttműködésének. Az agrárpolitikába a mezőgazdasági válságról a nemzetközi gazdakongresszus számára írt munkájával vezette be dicsőségesen nevét. E munkát gróf Károlyi Sándor felszólítására írta és csakhamar hű munkatársa lett Károlyi Sándornak a szövetkezeti eszme propagálásában. De nem gyászbeszédet, hanem e szomorú helyre nem illő egész emlékbeszédet kellene mondanom, ha csak valamelyest is jellemezni akarnám tudományos tevékenységének sokoldalúságát, amelyről terjedelmes kötetek és az értekezések szinte végnélküli sorozata számolnak be.

Az Akadémia súlyos feladatot bízott rá, midőn a háború

után másodízben nemzetgazdasági bizottságának elnökévé választotta. A kötelesség elől soha kitérni nem tudó természete aggkora dacára e feladat elvállalására bírta, amint ugyanez okból 76 éves korában nem tudta visszautasítani az Országos Iparoktatási Tanács elnökségét sem, midőn boldogult Hegyeshalmy kereskedelmi miniszter erre felkérte. Pedig midőn a nemzetgazdasági bizottság elnökségét most elvállalta, tudta, hogy a pénztelenség mai korában hálátlan feladatot vállal, mert a tudomány támogatásához nemcsak szív és lélek, hanem pénz is kell. Újabb fontos hatáskörbe szólította az Akadémia, midőn igazgató-tanácsába választotta be.

Fontos szerepet töltött be a Műegyetemen is, midőn oly tudománynak a mérnökökkel való megkedveltetését vállalta, melyről akkor a leendő mérnökök nagy része még nem ismerte fel, mennyire összefügg a mérnöki hivatással. Gaal lelkesen szentelte erejét a tanári hivatásnak és rövidesen világos kézikönyvvel sietett a rábízott mérnöki nemzedék segítségére. A Műegyetem buzgó tanára iránti hálóját azzal igyekezett leróni, hogy midőn egyetemi rangra emelésének 50 éves jubileumát ülte, díszdoktorai sorába választotta.

Gaal Jenő lényét egészen a köz szolgálatára való törekvés töltötte be. Nem voltak passziói, nem voltak szenvedélyei. A haza szolgálatának szólt minden gondolata és cselekedete. Anyagi függetlenséggel áldotta meg a sors és nem vágyódván külső elismerésre, erkölcsileg is független maradt. Így hát csak lelkiismeretét követte és mindenben csak a közérdekét nézte. Elöttem, kinek megadatott a szerencse, hogy Vele egy ideig sokat érintkezhettem, számtalanszor hangoztatta, hogy állásfoglalásában sohasem a személyt nézte, hanem mindig csak a tárgyat, és mindig csak a tárgyilagosságot kereste.

Fáradhatatlan munkakedvének és buzgóságának volt egy titka. Ez az a tűz volt, melyet a Legnagyobb Magyar munkái gyújtottak lelkében. Munkássága javarészt az Akadémia alapítója tanai felkutatásának, tudományos kiaknázásának és propagálásának szentelte, hogy megtörje a magyar közönyt és öntudatosá tegye a magyar társadalmat. Egy évtizedet szentelt egyéb teendői mellett az általa alapított Magyar Társadalomtudományi Egyesületnek, hogy megindítsa a destrukció elleni küzdelmet és építő munkára serkentse a magyar társadalmat. Fáradhatatlan buzgalommal

szervezte meg az egyesület keretében az enquetok sorozatát és Széchenyi cyklusát, mely számára a legjobb erőket, a magyar közélet kiválóságait — hogy csak az élők sorából már elköltözötteket említsen, — gr. Andrássy Gyulát, gr. Tisza Istvánt, Prohászka Ottokárt tudta megnyerni. És ha soha nem volt büszke sikereire, ez esetben mégis a jól végzett munka és a haza sikeres szolgálatának érzése vett rajta erőt.

Önzetlen szerénysége e ravatalhoz is elkísért, mert az ő kívánsága volt, hogy ne az Akadémia díszes, nagymultú oszlopcsarnokából kísérjük utolsó útjára, hanem szerényen, köztemetőből történjék temetése. Bár az Akadémia adta ki értekezéseinek újabb gyűjteményét, ő maga gondoskodott a kiadások fedezéséről. És ugyanígy gondoskodott emlékiratai kiadásának költségeiről, hogy az Akadémiát, melyre azokat hagyta, ez irányban is tehermentesítse. Magának semmit, magáért semmi áldozatot, de mindent a köznek, ez volt életének alapvonása. Határt nem ismerő szerénységében csak egytől nem tilthatott el bennünket: attól, hogy szomorúságot érezzünk az ily termékeny és önzetlen élet elmúlásán.

Mélyen megilletődve állunk az emberek önzése közepette ez önzetlen férfiú ravatalánál. Mélységes fájdalommal búcsúzunk nemes egyéniségétől. Emléke őszinte hálától övezve fog mindig megmaradni az Akadémia és a Műegyetem körében!

XVII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIII. köt. 301. l.)

N. N. adománya Conte Orsi könyvének kiadására . . .	750— P
N. N. által visszaajándékozott bírálói tiszteletdíj . . .	50— „
A Belvárosi Takarékpénztár adománya Kozma Andor síremlékére . . .	300— „
Az Első Magyar Általános Biztosító Társaság adománya Kozma Andor síremlékére . . .	500— „
Döbrentei Gábor (Bécs) és Döbrentei Sándor (Bázel) adományai Döbrentei Gábor síremlékének rendbehozatalára . . .	200— „
N. N. a Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyvének III. kötetére . . .	200— „

N. N. által visszaajándékozott tiszteletdíj	100— P
N. N. által visszaajándékozott bírálati tiszteletdíj	110— „
Pap Károly debreceni egy. tanár: az Arany János-Emlékkönyv II. kötetének visszaajándékozott tiszteletdíja	320— „
Hóman Bálint ig. és r. t. adománya a Darányi-alapítvány kamatainak kiegészítésére	240— „
Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök Medveczky Frigyes r. t. siremlékére	50— „
A budapesti Ferenc József-Tudományegyetem bölcsészeti karának adománya Medveczky Frigyes siremlékére	250— „

XVIII.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIV. köt. 79—80. l.)

Akadémiai Értesítő. Szerkeszti Balogh Jenő.

XLIV. köt. 456. f. 1934. január—március. 1—86. l. 1— P.

A M. Tud. Akadémia *kiadványainak jegyzéke.* 1934. 135 l. —80 P.

Gróf Apponyi Albert Emlékiratai. II. köt. (Az I. kötet a Globus Rt. kiadása.) 1899—1906. 212 l. 10— P.

Gróf Apponyi Albert emlékezete. Irta Gróf Bethlen István. (Emlékbeszéddek XXII. köt. 5. sz.) 33 l. 1— P.

Arany János-Emlékkönyv II. kötet: Pap Károly: Arany széptani jegyzetei a költő halála félszázados évfordulója alkalmából. (1—67 l.) 1934. 140 P.

Archaeológiai Értesítő. Szerkeszti Hekler Antal. Új folyam, XLVI. köt. 1—223 l. 14— P.

Berzeviczy-Emlékkönyv. (Tiszteleti taggá választása harmincadik évfordulója alkalmából.) 295 l. 10— P.

Gróf Bethlen István: Gróf Apponyi Albert emlékezete. (Emlékbeszéddek XXII. k. 5. sz.) 33 l. 1— P.

Böckh Hugó l. t. emlékezete. Irta Vendl Aladár. 35 l. (Emlékbeszéddek XXI. köt. 23. sz.) 1— P.

Császár Elemér: Szabolcska Mihály t. t. emlékezete. (Emlékbeszéddek XXII. köt. 1. sz.) 73 l. 150 P.

Emlékbeszéddek XXI. köt. 23. sz. Vendl Aladár: Böckh Hugó l. t. emlékezete. 35 l. 1— P.

XXII. köt. 1. sz. Császár Elemér: Szabolcska Mihály t. t. emlékezete 73 l. 150 P.

XXII. köt. 2. sz. Kolosváry Bálint: Szászi Szász Béla l. t. emlékezete. 19 l. —50 P.

XXII. köt. 5. sz. Gróf Bethlen István: Gróf Apponyi Albert emlékezete. 33 l. 1— P.

Emlékkönyv Berzeviczy Albert úrnak, a M. T. Akadémia elnökének tiszteleti taggá választása harmincadik évfordulója alkalmából. 295 l. 10— P.

Értekezések a Filozófiai és Társad. Tud. köréből. IV. köt. 8. sz. Fodor Ferenc: A Jászság demográfiája a XVII. században. 21 l. —80 P.

- Értekezések a Történelmi Tud. köréből.* XXV. köt. 2. sz. Marczali Henrik: A katonai Mária Terézia-rend körül. 25 l. —50 P.
Etymológiai Szótár. 1934. XI. füz. 159 l. 8— P.
 Az Akadémia *Filozófiai Könyvtára* 8. kötete: Magyary Zoltánné Techert Margit: A hellén újplatonizmus története. 235 l. 6— P.
 Fodor Ferenc: A Jászság demografiája a XVII. században. (Ért. a Fil. és Társ. Tud. köréből. IV. köt. 8. sz.) 21 l. —80 P.
Haditörténeti Közlemények. Szerkeszti Gyalókey Jenő. XXXV. évf. I—II. f. 127 l. 2:50 P.
Irodalomtörténeti Közlemények. Szerkeszti Császár Elemér. 44. évf. 1. füz. 112 l. 3— P.
 2. füz. 114—224. l. 3— P.
 Kolosváry Bálint: Szászi Szászzy Béla l. t. emlékezete. (Emlékbeszéddek XXII. k. 2. sz.) 19 l. —50 P.
Közgazdasági Szemle. Szerkeszti Heller Farkas. LVIII. évf. 77. kötet. 1—2. sz. 1934 január—február. 3— P.
Magyar Etymológiai Szótár. 1934. XI. füzet. 159 l. 8— P.
Magyarosan. Szerkeszti Zsirai Miklós. III. évf. 3—4. sz. 1934. március—április. 25—64 l. —20 P.
 III. évf. 5—6. sz., május—június. 65—66 l. —20 P.
 Magyary Zoltánné Techert Margit: A hellén újplatonizmus története. (Az Akadémia Filoz. Könyvtárának 8. kötete.) 235 l. 6— P.
 Marczali Henrik: A katonai Mária Terézia-rend körül. (Ért. a Tört. Tud. köréből. XXV. k. 2. sz.) 25 l. —50 P.
 Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc a hadvezér. 1934. 448 l. (Törzselőfizetőknek füzve 4—, kötve 5— P. Bolti ár füzve 8—, kötve 9— P.)
 Pap Károly: Arany széptani jegyzetei a költő halála százados évfordulója alkalmából. (Az Arany János-Emlékkönyv II. kötete.) 67 l. 1:40 P.
 Röbbling Hermann: Das Theater als völkerverbindender Faktor. (Veröffentl. d. Ung. Nationalen Ausschusses kiadványsorozata, III. f.) 17 l. 1— P.
 Stein Aurél: Ősi ősvényeken Ázsiában. Ford. Halász Gyula. 247 l. 148 képpel és egy térképpel. Füzve 12— kötve 13— P.
 Szabolcska Mihály l. t. emlékezete. Irta Császár Elemér. (Emlékbeszéddek XXII. köt. 1. sz.) 73 l. 1:50 P.
 Szászi Szászzy Béla l. t. emlékezete. Irta Kolosváry Bálint. (Emlékbeszéddek XXII. köt. 2. sz.) 19 l. —50 P.
Ungarische Jahrbücher XIV. köt. 1—2. f. 1934. május. 192 l. (Kapható Walter dr. Gruyter cégnél, Berlin-Leipzig.)
 Vendt Aladár: Böckh Hugó l. t. emlékezete. (Emlékbeszéddek XXI. k. 23. sz.) 35 l. 1— P.

INHALT.

	Seite
I. XCIV. feierliche Generalversammlung der Ung. Akademie der Wissenschaften (13. Mai 1934.):	
a) Eröffnungsrede von Präsidenten d. M. u. e. M. Albert von Berzeviczy: Die Akademie 16 Jahre nach dem Kriege	87
b) Gedenkrede von e. M. Graf Stefan Bethlen über das e. M. Graf Albert Apponyi ¹	94
II. Festrede von Präsidenten, d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy, gelegentlich der feierlichen Enthüllung des Standbildes von Graf Stefan Tisza, den 22-ten April 1934.	94
III. Berichte der Ausschüsse über die gelegentlich der feierlichen Generalversammlung 1934 erteilbaren Preise:	
a) Über den Gross-Preis und den Marczibányi-Preis	99
b) Über den Franz Chorin-Preis	136
c) Über den Philipp Weiss-Preis	169
d) Über die Erteilung der Voinits-Medaille	170
e) Über den Samuel-Kölber-Preis	179
f) Bericht über den von der Rezidenzhauptstadt Budapest gespendeten Kunsthistorischen Preis („Die Baukunst des Neuklassicismus in Ungarn“)	181
g) Über den Koloman Molnár-Preis (Grundlagen und Inhalt des obersten Patronatsrechtes sowie die einschlägigen Statuten des ungarischen Staatsrechtes)	185
h) Über den Ignaz Darányi-Preis	198
i) Über den Preis aus der Stiftung von Gabriel von Kazinczy und seiner Gattin Frau Anna Várady Szabó	217
IV. XCIV. Generalversammlung der Ung. Akademie der Wissenschaften (8—11. Mai 1934.)	218
V. Bericht über die akademischen Wahlen (1934)	234
VI. Neue Preissätze	236
VII. Vorschlag der II. Klasse an die Generalversammlung betreffs der Unterbringung des Bildnisses von d. M. und e. M. Graf Albert Apponyi	240
VIII. Begrüssung des Präsidenten d. M. und e. M. Albert von Berzeviczy, gelegentlich der dreissigjährigen Wiederkehr seiner Wahl zum Ehren-Mitglied (8-ten Juni 1934):	

¹ Die Gedenkrede wird wegen ihres grösseren Umfanges in einem besonderen Hefte veröffentlicht. (Gedenkreden XXII. Nr. 5.)

	Seite
a) Begrüßungsrede von d. M. und e. M. Vizepräsidenten Michael Lenhossék	242
b) Entgegnung von Präsidenten Albert von Berzeviczy	243
IX. Kostenvorschlag der Ung. Akademie der Wissenschaften für die zweite Jahreshälfte 1934.	246
X. a) Bilanz, Vermögens- und Einkommensausweis der beiden Vigyázó-Vermögen im Jahre 1934.	253
b) Kostenvorschlag der beiden Vermögen für die zweite Jahreshälfte 1934.	266
c) Ausweis über Stand und Belastungen der beiden Vermögen im Mai 1934.	270
XI. Sitzung des Ungarischen Nationalausschusses der C. I. der Akademie den 16. Februar 1934:	
a) Eröffnungsrede von d. M. und e. M., Präsidenten Albert von Berzeviczy	274
b) Vortrag von Hermann Röbbeling, Direktor des Burgtheaters: Das Theater als völkerverbindender Faktor	277
XII. Weiterer Korrespondenz um auf dem Gebiete der sogenannten Nachfolgestaaten die freie Verbreitung nicht eingehändigter Veröffentlichungen der Akademie zu erwirken	288
XIII. Änderung der Geschäftsordnung der Akademie:	
a) Änderung von § 9. und 10.	302
b) Änderung des § bezüglich der Voinits-Medaille	303
XIV. Bemerkung des o. M. Edmund Polner zum Vortrag des k. M. Heinrich Marczali „Um den militärischen Maria Theresia-Orden“	304
XV. Festreden:	
a) Rede des o. M. Franz Szinnyei auf der Bacsányi-Gedenkfeier in Tapolca, den 10-ten Mai 1934.	305
b) Rede des k. M. Ludwig Kéky, gelegentlich der Enthüllung der Gedenktafel des e. M. Andreas von Kozma in Marcali, den 24. Juni 1934.	308
XVI. Nekrologe:	
a) Rede des o. M. Alexander Mágócsy-Dietz an der Bahre des o. M. Árpád Degen den 2. Februar 1934.	310
b) Rede des o. M. Wolfgang Heller an der Bahre des o. M. Eugen Gaal de Gáva dem 20-ten Mai 1934.	312
XVII. Neuere Spenden	314
XVIII. Neuere Veröffentlichungen der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	315
XIX. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	317

SOMMAIRE.

	Page
I. 94 ^e séance solennelle de l'Académie du 13 mai 1934. :	
a) Discours d'ouverture de M. le Président Adalbert de Berzeviczy : L'Académie dans les seize ans d'après-guerre	87
b) Commémoration du comte Adalbert Apponyi par le comte Etienne de Bethlen, membre honoraire de l'Académie ¹	94
II. Discours prononcé par M. Adalbert de Berzeviczy, le 22 avril 1934, à l'occasion de l'inauguration solennelle de la statue du comte Etienne Tisza .	94
III. Rapports des commissions consultatives au sujet des prix à décerner en 1934 par la séance plénière de l'Académie :	
a) le Grand Prix et le prix Marczibányi	99
b) le prix François Chorin	136
c) le prix Philippe Weiss	169
d) la médaille Voinits	170
e) le prix Sámuel-Kölber	179
f) le prix de la ville de Budapest (histoire des beaux-arts) : L'architecture néoclassique en Hongrie	181
g) le prix Kálmán Molnár (Le droit de patronage du roi de Hongrie, ses bases juridiques, son contenu et sa définition dans le droit public hongrois)	185
h) le prix Ignace Darányi	198
i) le prix décerné sur la donation faite par Gabriel Kazinczy et sa femme Anne Szabó Várady	217
IV. 94 ^e séance plénière de l'Académie du 8 au 11 mai 1934.	218
V. Rapport sur les élections de l'Académie	234
VI. Nouveaux prix	236
VII. Motion de la 2 ^e section dans la séance plénière au sujet du portrait du comte Apponyi	240
VIII. Félicitation de M. le président Adalbert de Berzeviczy à l'occasion de son 30 ^e anniversaire de membre honoraire (juin 1934.) :	
a) Discours de M. Michel Lenhossék, vice-président et m. h. de l'Académie	242
b) Remerciements de M. Adalbert de Berzeviczy	243

¹ L'étendu du discours commémoratif nous oblige à en faire une publication à part. (cf. Emlébeszédék, vol. XXII. No. 5.)

	Page
IX. Budget de l'Académie pour la seconde moitié de l'exercice 1934.	246
X. a) Bilan et état des deux fonds Vigyázó en 1933.	253
b) Budget des deux fonds pour la seconde moitié de l'exercice 1934.	266
c) Rapport préliminaire sur l'état des deux fonds en mai 1934 et sur les obligations qui les affectent	270
XI. Séance du Comité National Hongrois de Coopération Intellectuelle le 16 février 1934. :	
a) Discours d'ouverture, prononcé par M. le président A. de Berzeviczy	274
b) Conférence de M. Hermann Röbbeling, directeur du Burgtheater : Le rôle du théâtre dans le rapprochement intellectuel des nations	277
XII. Suite de la correspondance relative à l'interdiction par les États successeurs de la libre diffusion des publications de l'Académie	288
XIII. Modifications de statuts :	
a) Modification des paragraphes 9. et 10.	302
b) Modification du paragraphe relatif à la médaille Vainis	303
XIV. Observations de M. Ödön Polner de l'Académie à propos de la conférence de M. Henri Marczali, m. c., sur l'ordre militaire Marie Thérèse	304
XV. Discours solennels :	
a) Discours de M. François Szinnyi de l'Académie, prononcé à la fête commémorative de Bacsányi à Tapolca le 10 mai 1934.	305
b) Discours de M. L. Kéky m. c. de l'Académie, prononcé à Marcali le 24 juin 1934, à propos de l'inauguration de la plaque commémorative de André Kozma m. h.	308
XVI. Nécrologie :	
a) Discours de M. Alexandre Mágócsy-Dietz de l'Académie, prononcé aux funérailles de Árpád Degen le 2 février 1934.	310
b) Discours de M. Farkas Heller de l'Académie, prononcé aux funérailles d'Eugène Gaal	312
XVII. Nouveaux dons	314
XVIII. Dernières publications	315
XIX. Traductions allemande, française et anglaise du Sommaire	317

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. XCIV. Official meeting of the Hungarian Academy, on May 13, 1934:	
<i>a)</i> President Dr. Albert de Berzeviczy's opening speech: „The Academy 16 years after the War“	87
<i>b)</i> Count Stephen Bethlen, hon. member's memorial speech on the late Count Apponyi, hon. member ¹	94
II. President Dr. Albert de Berzeviczy's speech at the unveiling of the statue to Count Stephen Tisza, on April 22, 1934.	94
III. Reports in regard to the prizes to be awarded at the general meeting in 1934, submitted by the committees appointed to this end:	
<i>a)</i> On the Grand Prix and the Marczibányi secondary prize	99
<i>b)</i> On the Francis Chorin prize	136
<i>c)</i> On the Philip Weiss prize	169
<i>d)</i> On the awarding of the Voinits-medal	170
<i>e)</i> On the Samuel-Kölber prize	179
<i>f)</i> On the History of Art prize of the City of Budapest (Neo-classical architecture in Hungary)	181
<i>g)</i> On the Coloman Molnár prize (The legal ground and substance of the Right of Presentation of the State, and the legal rules of Hungarian Common Law referring thereto)	185
<i>h)</i> On the Ignatius Darányi prize	198
<i>i)</i> On the prize awarded out of the revenues of the foundation made by Gabriel Kazinczy and his spouse, née Anne Várady Szabó	217
IV. General meeting of the Hung. Academy held over the period May 8—11, 1934.	218
V. Report on the Academy elections	234
VI. New prize compositions	236
VII. Proposal submitted to the general meeting by Section II. in regard to the hanging of the portrait of the late Count Albert Apponyi, director and hon. member	240
VIII. Fête in honour of President Dr. Albert de Berzeviczy, on the occasion of the 30 th anniversary of his honorary membership, on June 8, 1934:	
<i>a)</i> Second-president Mr. Michael Lenhossék's congratulatory speech	242
<i>b)</i> President Dr. Albert de Berzeviczy's reply	243

¹ Owing to the length of the memorial speech, it is being published separately. (Memorial speeches, tome XXII., No. 5.)

	Page
IX. Estimates of the Hung. Academy of Sciences, for the second half of the year 1934.	246
X. a) Accounts rendered of the two Count Vigyázó properties; summary of the assets and liabilities of the revenues, for the year 1933.	253
b) Estimates of the two properties for the second half of the year 1934.	266
c) Account showing the situation of the two properties and the liabilities of the same in May 1934.	270
XI. Sitting of the Hungarian National Committee of the C. I., on February 16, 1934.:	
a) President Dr. Albert de Berzeviczy's opening speech	274
b) Lecture delivered by Mr. Arminius Röbbeling, director of the Burg-theatre in Vienna: „The role of the Theatre in the intellectual rapprochement of the Nations“	277
XII. Further correspondence on the subject of our publications being refused admittance into the so-called Succession States	288
XIII. Amendments of the Academy procedure:	
a) amendment of § 9. and 10.	302
b) amendment of the § relating to the Voinits-medal	303
XIV. Mr. Edmund Polner, ord. member's speech following the lecture delivered by Mr. Henry Marczali, corr. member, entitled: „The Maria Theresia military order“	304
XV. Official addresses:	
a) Mr. Francis Szinnyei, ord. member's speech at the Bacsányi-commemoration festival in Tapolca, held on May 10, 1934.	305
b) Mr. L. Kéky, corr. member's speech at the unveiling of the commemorative tablet of Andrew Kozma, hon. member, in Marcali, on June 24, 1934.	308
XVI. Necrologies:	
a) Mr. Alexander Mágócsy-Dietz, ord. member's funeral speech at the bier of Árpád Degen, ord. member, on February 2, 1934.	310
b) Mr. Wolfgang Heller, ord. member's funeral speech at the bier of Eugene Gaal, ord. member, on May 20, 1934.	312
XVII. New donations	314
XVIII. New publications of the Hungarian Academy	315
XIX. German, French and English translation of the table of contents	317

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkeszti: BALOGH JENŐ.

XLIV. KÖTET.

1934.

OKTÓBER—DECEMBER

I.

**Berzeviczy Albert elnök megemlékezése
az Akadémia 1934. október 1-i összes ülésén**

FŐMÉLTÓSÁGÚ

**VITÉZ NAGYBÁNYAI HORTHY MIKLÓS ÚRNAK
másfél évtizedes munkásságáról.**

Tekintetes Akadémia!

Közéletünk legmértékadóbb tényezőinek példáját követve, azt hiszem, már a nyári szünet utáni mai első összejövetelünk alkalmát kell megragadnunk, hogy megemlékezzünk arról a közeledő emlékezetes évnapról, amely tizenöt év távlatában mutatja azt az áldásos munkásságot, melyet Magyarország kormányzója, Horthy Miklós Főméltósága előbb fővezér, majd államfői minőségben hazánk érdekében a legnehezebb viszonyok között kifejtett.

Mindnyájan emlékezünk arra a szörnyű helyzetre, melybe az országot az elvesztett háború, az igazságtalanul ránk erőszakolt békekötés, hazánk kétharmad részének elvesztése, a helyzet magaslatán nem álló kormányzat s utóbb a kalandorok rémuralma, végül a román megszállás juttatta. Ebből a helyzetből hazánkat visszavezetni az alkotmányos kormányzás, a békés fejlődés és munka utjaira szinte emberfeletti feladatnak látszott. Hogy ez a feladat mégis sikerült s hazánk ma, bár megcsonkítva, meggyöngyítve, lefegyverezve, de mégis megszilárdultan s joggal bízva a jövőben, áll helyén, — az igen nagyrészen annak a férfiúnak érdeme, akit a nemzetnek szinte ösztönszerű bizalma az összeomlásból megmentett nemzeti hadsereg éléről az ország kormányzatának legfőbb vezetésére hívott meg. A hála, hódolat és hűség amaz érzelmeiben, melyek Kormány-

zónk Öföméltóságát e megemlékezés alkalmából az egész magyar nemzetben környezik, szívvel-lélekkel osztozik Akadémiaánk is, és bizonyára helyeselni méltóztatnak, ha azt indítványozom, hogy ezeknek az érzelmeknek mai összefüvetelünk alkalmával Öföméltóságához intézendő üdvözlő táviratban adjunk kifejezést.

Az indítványt az összes ülés egyhangulag elfogadta.

Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök „Az 1863-i erdélyi országgyűlés“ c. előadásának kivonata.¹

Schmerling államminiszter az 1861-iki februáriusi pátens kibocsátása óta minden igyekezetét arra fordította, hogy az e pátens által szervezett birodalmi tanács (Reichsrath) mielőbb a birodalom összes országaiból kiküldött képviselők-ből alakított törvényhozó testület legyen. Miután a rövid-életű 1861-iki magyar országgyűlés az erre vonatkozó felhívást felirataiban határozottan visszautasította, s ezt tette már előbb a horvát országgyűlés is, a kormány 1863-ban legalább Erdély képviselőjét a birodalmi tanácsban akarta minden áron biztosítani.

Evégből elbocsátották b. Kemény Ferenc erdélyi kancellárt, kinek helyét a Schmerling iránt mindig szolgáltkész gróf Nádasdy Ferenc foglalta el, elbocsátották gr. Mikó Imrét, az erdélyi kormányzék elnökét, kinek helyére az uralkodó gr. Folliot de Crenneville altábornagyot nevezte ki. Továbbá behozták Erdélyben is a provisoriumot, mely a törvényhatósági bizottságok szervezetét és határkörét a lehető legszűkebbre szabta.

De a kormány még így sem tudott célt érni. A törvényhatóságok nagyobb része Magyarország és Erdély 1848-ban kimondott uniójának álláspontjára helyezkedett, tiltakozott a külön erdélyi országgyűlés és a birodalmi tanácsban való részvétel ellen, s megtagadta a képviselőválasztások körüli közreműködést.

Ekkor a kormány az octroi terére lépett. Rendeletileg szabályozta az országgyűlés ideiglenes szervezetét, a választási eljárást és az országgyűlés ügyrendjét, s ahol a törvényhatóság közreműködése nem volt elérhető, ott az adminisztrátorok által alakította meg a központi választmányokat és

¹ A felolvasás teljes szövegében megjelent a Budapesti Szemle 1934. évi decemberi 685. számában a 257—278. lapokon.

választási bizottságokat és az erdélyi országgyűlést július 15-ikére Nagyszebenbe összehívta.

A magyarok és székelyek törvényteleneknek tekintették ezeket az intézkedéseket, de mégis fölvették a harcot és a román részről gyakorolt terrorizmus ellenére s minden hatósági védelem hiányában a 125 képviselői mandátum közül 44-et sikerült meghódítaniok.

Az országgyűlés megnyitását megelőzőleg a magyar és székely képviselők és az uralkodó által kinevezett országgyűlési tagok (regalisták) értekezletre gyűltek össze, melyben Magyarországból gróf Andrássy Gyula és Tisza Kálmán is tanácskozó részt vett s abban, néhány hivatalos állásban levő regalista kivételével egyhangúlag elhatározták, hogy az országgyűléstől távolmaradnak s e lépésöket egy, az uralkodóhoz intézendő feliratban és az országgyűlés elnökségéhez intézett nyilatkozatban indokolják.

Az országgyűlés az elnökké kinevezett Groisz Gusztáv kormányzéki tanácsos — volt kolozsmegyei administrator — vezetése alatt megkezdte működését és naprendre térve a magyarok és székelyek kilépése fölött — kiknek helyét csak egy-két kerületben sikerült másokkal tölteni be, — hosszabb viták után, de lényeges módosítás nélkül elintézte a román „nemzet” és hitfelekezetei, valamint a három erdélyi országos nyelv egyenjogúságára vonatkozó kormányjavaslatokat, s ünnepélyesen törvénybe iktatta az októberi diplomát és a februáriusi pátenszt.

Bécsben azonban már türelmetlenül várták a Reichsrathba kiküldendő követek megválasztását. Ennek siettetése érdekében -- ellenkezőleg a pátens rendelkezésével — egy uralkodói leirat írta elő az eljárás módját, melyhez alkalmazkodva az országgyűlés október 10-iki ülésében megválasztotta a birodalmi tanács 26 erdélyi képviselő-tagját, kik között két magyar volt (Groisz és Lászlófy regalisták), 10 szász és 14 román. E választással majdnem egyidejűleg megtörtént kilenc erdélyi országgyűlési tagnak a Reichsrath felsőházába (Urak háza) való kinevezése. Ezek között három magyar regalista volt, három szász és három román.

Nagy volt az öröm Bécsben; Schmerling és hívei már elérkezettnek látták a birodalmi tanács teljességének idejét; a Reichsrath ünnepélyesen üdvözölte az új erdélyi tagokat, Schmidt Konrádot, a szászok grófját mindjárt a képviselőház alelnökévé választották meg s lakomákat rendeztek az erd-

lyiek tiszteletére, melyeken maga az államminiszter mondott pohárköszöntőket.

Csakhamar kitűnt azonban, hogy a szászok részvétele tulajdonképpen csak még jobban összehonyolítja a „szűkebb” és a „tágabb” Reichsrath illetékességének kérdését s a horvátok és magyarok semmi hajlandóságot sem mutatnak az erószakos módon teremtett erdélyi példa követésére. Az erdélyi országgyűlést még összehívták kétszer, de a Schmerling bukását 1865 nyarán követő kormányintézkedések elszöptették a külön erdélyi országgyűlést alkotásaival együtt és visszaállították Magyarország és Erdély únióját.

**Berzeviczy Albert elnök köszönő beszéde
az 1934. okt. 1-i összes ülésen Eckhardt Tibor magyar
fődelegátusnak a Nemzetek Szövetsége közgyűlésén
1934. szeptember 20-án elmondott felszólalásáért.**

Mielőtt összes ülésünk tárgyára térnénk át, szívélyesen üdvözölve a hosszú pihenő után kedves akadémiai tagtársaimat, bátor volnék figyelmüket még egy körülményre hívni fel, amely nézetem szerint a mai napon részünkről megemlékezést kíván. Akadémiánk, melynek kebelében alakult meg a nemzetközi szellemi együttműködés központi bizottságának felhívására az ez érintkezés ügyét szolgáló Magyar Nemzeti Bizottság, évek óta igyekezett az illetékes fórumok előtt orvoslást találni három szomszédállamnak ama jogosulatlan s a nemzetközi szellemi érintkezés elvével merőben ellenkező eljárásával szemben, amellyel a magyar nyomtatványok átküldését az új trianoni határokon megakadályozza. Boldogult felejtethetlen nagy társunk: gróf Apponyi Albert vállalta, hogy e sérelmünket, mellyel eddig az illetékes nemzetközi bizottság érdemlegesen foglalkozni nem találta érdemesnek, a Nemzetek Szövetségének közgyűlése előtt is ki fogja fejteni. Kitűnő tagtársunkat e célból elláttuk az összes szükséges adatokkal és bizakodó reménnyel néztünk geszfi felszólalása elé. E reményünket a gróf Apponyi Albert váratlanul közbejött gyászos elhúnyta megsemmisítette. Kérésünket most a kormányhoz intézve, kértük, hogy a Népszövetség közgyűlésén működendő delegációnkat ennek is megfelelő utasítással lássa el. Én e kérésünket kifejtettem legutóbbi ünnepi közgyűlési akadémiai beszédemben

és hangoztattam felsőházi beszédemben is. Örömmel állapítom meg, hogy a kormány kérésünket meghallgatta és a Genfben működött magyar delegáció ezidőszerinti vezető tagját, dr. Eckhardt Tibor képviselő urat bízta meg az e tárggyal való felszólalással. Eckhardt Tibor képviselő úr valóban fényesen felelt meg e feladatának s nemcsak a mi sérelmünket, de a magyar kisebbségek összes bajait meggyőzően tette szóvá beszédében. E felszólalása az egyik oldalon azonban nem idézett elő oly mérvű támogatást, amely az eredményt biztosíthatta volna. Ha így ez alkalommal se jutottunk sokkal közelebb a célhoz, el kell ismernünk, hogy ez szöszlónkon, Eckhardt Tiboron nem mult, ki feladatát kitérően oldotta meg, hanem a kedvezőtlen körülményeken és hogy még így is bizonyos erkölcsi súllyal bír az a körülmény, hogy jogosult sérelmeink a Nemzetek Szövetségének gyűlekezete előtt talán nem egészen hatástalanul elhangozhattak.

Bátor vagyok indítványozni, hogy méltóztassék mai ülésünkben határozatképen fejezni ki őszinte elismerésünket Eckhardt Tibor képviselő és népszövetségi fődelegátus iránt ügyünknek buzgó, megértő és lelkes felkarolásáért. Ezt talán kiegészíthetem azzal, hogy indítványozom: köszönetünket nyilvánítsuk Szent-Istvány Béla min. tanácsos úrnak is, ki az adatok szolgáltatásával a magyar szónoknak nagy segítségére volt, s ezáltal nekünk is becses szolgálatot tett.

Berzeviczy Albert elnök megnyitó beszéde
Stein Aurél külső tag „Az indo-perzsa határvidék ősi története“ c. előadása alkalmával az 1934. október 11-én tartott összes ülésen.¹

Akadémiánk tagjai és az érdeklődő közönség is emlékeznek rá, hogy *Stein Aurél* k. tag urat, Akadémiánk régi jótévőjét már két ízben üdvözölhattük felolvasó asztalunknál és pedig 1925. januárban, amikor »Legbelsőbb Ázsia: földrajzának hatása a történelemben« cím alatt és 1929-ben, amidőn »Nagy Sándor nyomdokain az Indushoz« cím

¹ Stein Aurél k. t. úr előadása nagyobb terjedelménél fogva külön kiadványban jelenik meg.

alatt tartott Akadémiánk összes ülésén tanulságos és nagy-
érdekű előadást.

Világhírű barátunknak 1933-ban Londonban angol nyelven megjelent legújabb terjedelmes művéből, amelyet a kitűnő szerző engedélyével Akadémiánk »Ősi ösvényeken Ázsiában« cím alatt a folyó év tavaszán magyar fordításban gazdagon illusztrálva közzé tehetett, közönségünk széles rétegei előtt is ismeretes, hogy Stein Aurél úr 1901. óta folytatott régészeti és földrajzi kutatásait foglalta össze ebben a hatalmas műben, amely három tudományos kutató utazás eredményeit tartalmazza. Ezek közül az első utazást 1900—1901-ben Kínai-Turkesztánban, a másodikat 1906—1908. között harminc hónapig távolabb Keleten, végül a harmadikat 1913—1916-ig még messzebb kelet felé Kína belsejében tette meg. Ez a hét évre terjedő, 40.000 kilométeren keresztül a Tárim-medencében és a Takla-makan-sivatag déli, valamint északi részén végzett három kutató utazás úttörő, nagyértékű felfedezésekkel gazdagította a Belső-Ázsiában végzett tudományos vizsgálódásoknak eddigi eredményeit.

A mai felolvasásában az illusztris szerző a legutolsó években az előbb említett területtől távol nyugatra eső, (egyenes vonalban 2000 kilométer hosszúságú úton) végzett kutatásainak eredményeivel lesz szíves bennünket megismertetni.

Már Stein Aurél barátom előbbi előadásai alkalmával megemlékeztem a nagyszerű ajándékokról, melyekben ő Akadémiánk könyvtárát részesítette s melyekkel épúgy mint körünkben ismételve tartott előadásaival ő újra meg újra bizonyította azt a példás, törhetetlen hűséget, mellyel ő magyar hazájához és Akadémiánkhoz ragaszkodik s melyért mi annál hálásabbak vagyunk, minél magasabbra emelik őt tudományos érdemei a művelt világ közvéleményében.

De hálásan akarunk megemlékezni ezúttal is arról a bőkezűségről, mellyel a nagy angol nemzet kitűnő hazánkfiaának az ő szolgálatában évek során át fáradhatatlanul tett világraszóló utazásait s azok eredményeinek közlését lehetővé tette. Ez az áldozatkészség kötelezett arra is, hogy mai előadására Nagybritannia magyarországi hivatalos képviselőjét meghívjuk és örömmel üdvözljük Mr. EG Redward urat, a követség sajtótudósítóját.

Tekintettel arra a támogatásra, amelyben kitűnő tár-

sunk kutatásait az amerikai Harvard-egyetem is részesítette, az Egyesült Államok itteni képviselőjét is meghívni bátorodtunk.

Köszönettel kell még megemlékeznünk arról is, hogy a kiváló szerző úrnak 1932. óta Perzsiában tett három kutató utazását a perzsa kormány mindig engedélyével és segítségével támogatta, minthogy azonban Budapesten nincs perzsa követség, az előadásról csak utólag küldhetünk Rómába a perzsa követséghez értesítést.

**Berzeviczy Albert elnök megnyitó beszéde
a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának Edmond Poupé
draguignani főkönyvtárnok előadása alkalmából
1934. november 19-én tartott ülésén.**

Edmond Poupé bemutatása.

M. Edmond Poupé, le savant conservateur de la bibliothèque municipale de Draguignan a consacré une étude approfondie, dont la publication est prochaine, à Alexandre Kisfaludy et Caroline D'Esclapon et, suivant complaisamment notre invitation, il s'est rendu à Budapest pour faire une conférence sur ce même sujet au sein de notre commission nationale pour la coopération intellectuelle internationale.

J'ai l'honneur de saluer chaleureusement notre honorable hôte et de le présenter à nos collègues et à notre auditoire, comme un historien français de mérite, qui après avoir consacré presque une centaine de publications aux divers problèmes historiques de son pays et principalement du département du Var, s'est voué avec un intérêt et une sympathie, — rares chez les français, — à une épisode romantique de l'histoire de notre littérature, c'est à dire de la vie d'Alexandre Kisfaludy.

Il est bien connu, que l'auteur des „Amours de Himfy“, hussard et lieutenant de la garde royale dans sa jeunesse, commandé en 1796 avec son régiment en Lombardie, contre l'armée républicaine française, — commandée alors du jeune général Bonaparte, — fut, par conséquence de la capitulation du château de Milan, fait prisonnier de guerre et interné avec quelques camarades, entre autres le hongrois Vizkeleti, à Draguignan, actuellement chef-lieu du département du Var,

à cette époque seulement chef-lieu de canton, où il passa presque trois mois de l'été de 1796.

Dans cette jolie petite ville de la Provence le jeune officier hongrois faisait la connaissance d'une jeune française, Caroline d'Esclapon, qui par sa culture d'esprit très distinguée et par son penchant à la poésie attira Kisfaludy et rendit son séjour dans ce petit coin de la France méridionale important pour la formation de son talent poétique.

Caroline d'Esclapon, admiratrice elle même de Pétrarque, dont la demeure elle visita à Vaucluse, si proche de Draguignan, contribua par son influence spirituelle à ce que Kisfaludy est devenu un „Pétrarchiste hongrois“. Mais en outre la jeune dame entraîna son ami à l'approfondissement de la connaissance de la langue et de la littérature française, ce qui se faisait valoir aussi dans ses oeuvres poétiques.

L'intimité des deux âmes poétiques se borna chez Kisfaludy au rapport intellectuel, mais il ne cessait pas à se souvenir avec tendresse de la jeune française. Elle — Caroline — par contre lui avoua au moment de son départ son amour . . .

C'est cette épisode poétique que notre honorable conférencier a mis au jour dans tous ses détails par ses recherches assidues ; et nous saluons avec vive satisfaction son intention de compléter les résultats de ses recherches par des études ultérieures sur la vie et sur l'oeuvre de Kisfaludy, pour lesquelles il visite maintenant notre patrie.

Qu'il me soit permis de saluer respectueusement l'honorable M. le baron de Beauverger, chargé d'affaires de la Légation française, qui nous honore de sa présence et de donner maintenant la parole à M. Poupé.

e) Ugyane beszéd magyar fordítása.

Edmond Poupé úr a draguignani városi könyvtár tudós főkönyvtárnoka, akinek Kisfaludy Sándorról és Caroline d'Esclaponról szóló alapos tanulmánya legközelebb nyomtatásban is megjelenik, meghívásunknak szívélyesen eleget téve Budapestre jött, hogy e tárgyról előadást tartson a szellemi együttműködés Magyar Nemzeti Bizottságának kebelében.

Melegen köszöntöm nagyrabecsült vendégünket, tagtársainknak s a hallgatóságnak pedig tisztelettel bemuta-

tom őt, mint érdemes francia történészt, aki miután közel száz dolgozatot szentelt hazája s különösen a Var-kerület különféle történelmi kérdéseinek, a franciáknál ritka érdeklődéssel és rokonszenvvel fordult irodalmunk, illetőleg Kisfaludy Sándor életének egyik romantikus epizódja felé.

Ismeretes, hogy »Himfy szerelmei«-nek szerzőjét mint fiatal kir. testőrhadnagyot 1796-ban Lombardiába vezényelték ezredével a fiatal Bonaparte tábornok által vezetett francia köztársasági hadsereg ellen, s hogy ott Milanó feladása következtében hadifogságba esett. Néhány bajtársával — köztük a magyar Vizkelety-vel — együtt Draguignanba internálták. 1796. év nyarán közel három hónapot töltött Kisfaludy Draguignanban, Var-kerület jelenlegi székhelyén, akkorában cantoni székhelyen.

Ebben a kis provence-i városban megismerkedett a fiatal magyar tiszt egy fiatal francia lánnyal: Caroline d'Esclapon-nal, aki kiváltságos szellemi műveltségével és költői hajlamaival felkeltette Kisfaludy érdeklődését. Az ő befolyása a költőnek e délfraanciaországi kis zugban töltött időszakát későbbi irodalmi fejlődésére jelentőségteljessé tette.

Caroline d'Esclapon maga is bámulója Petrarcának, — akinek lakóhelyét a közeli Vacluse-ben meg is látogatta, — szellemi befolyásával hozzájárult ahhoz, hogy Kisfaludyból magyar Petrarchista váljék. Ez a fiatal lány vezette be Kisfaludyt a francia nyelv és a francia irodalom mélyebb ismereteibe, ami szintén kihatott a költő műveire.

A két költői lélek meghittsége Kisfaludynál csak szellemiekben nyert kifejezést, — bár mindig gyengéden emlékezett vissza a fiatal francia lányra. Caroline ellenben a válás percében megvallotta neki szerelmét.

Ezt a költői epizódot derítette ki minden részletében kitarató kutatásokkal a tisztelt előadó úr. Üdvözljük azt a szándékát, hogy e látogatása alkalmával Kisfaludy életének és művének további tanulmányozása révén kutatásainak eredményét kiegészíteni óhajtja.

Üdvözlöm a francia követség ügyvivőjét, Beauverger báró urat, aki megjelenésével megtisztelt bennünket és most átadom a szót Poupé úrnak.

II.

Ilosvay Lajos ig. és t. t. beszéde

Dr. Semsey Andor, a Magyarországot érdeklő tudományok, különösen a természettudományok bőkezű pártfogója születése 100-ik évfordulójának emlékezetére.

Az, aki minden gondolatával és cselekedetével nemzete közművelődésének azt a területét kívánja szolgálni, amelyet legelhagyatottabbnak ítél és azokat a javakat, amelyekkel Isten megáldotta, azért gyarapítja, hogy kitűzött célját minél jobban megközelíthesse: örök időkre igényt szerez nemzete hálájára. És ha mindazt, amit tesz, nem hiulkodásból, hanem abból a meggyőződésből teszi, hogy ha módjában van gyertyát gyújtani, nemcsak meggyújtja, hanem véka alá nem rejtve égeti: akkor méltó nemzetének nemcsak hálájára, hanem tiszteletére is.

Ilyennek ismertem én s ismerték a kortársak is *Semsei dr. Semsey Andor*, a M. T. Akadémia igazgatósági és tiszteleti tagját. Ő 1866-tól kezdve, félszázadnál tovább, feladatának tekintette, hogy hazánkban, a természettudományoknak lassan fejlődő ügyét gyorsabb ütemű előrehaladásra serkentse. A megdicsőült, mint jó körülmények között élő család sarja, a család hagyományaihoz, társadalmi állásához illő nevelésben, taníttatásban részesült. Középiskolai és jogi tanulmányainak elvégzése után beiratkozott a magyaróvári gazdasági akadémiára, hogy elégséges elméleti és gyakorlati ismeret megszerzésével láthasson hozzá nagy birtokrésze gazdasági ügyeinek intézéséhez. Tanulmányait Hohenheimban fejezte be. Magyaróvárrott tanárai között volt *Pabst Henrik Vilmos*, ama kor híres állattenyésztője is s Pabstnak nagy része volt abban, hogy *Semsey* jó ló-ismerővé fejlődött. Úgy látszik, hogy *Pabst* tanár *Semseyt* tanulmányaiban is figyelemmel kísérte s ez magyarázza meg, hogy 1855-ben, a rajnai tartományokban és Hollandiában együtt tettek tanulmányútat. Az önálló gazdálkodás megkezdése előtt Porosz-Szibériában és Boroszló mellett *Settegast Hermann*nál volt gazdasági gyakorlaton. *Settegast* létesített gazdasági laboratóriumot, melyben *Semsey* is dolgozott.

Ebből a néhány adatból következtetjük, hogy *Semsey* gazdasági ismeretekkel és a természet szeretetével eltelve látott a gazdálkodáshoz, a három hitbizománnyra csatolt birtok balmazújvárosi részében.

A másik két hitbizomány tulajdonosai: Jenő és Lajos nemsokára elhunytak s mind a három hitbizománynak *Semsey Andor* lett az ura. *Semsey Andorban* hiányoztak azok a testi és lelki sajátságok, amelyek a gazdát jellemzik. A természettel és az emberekkel folytatott állandó küzdelem elkedvetlenítette. Nem remélte, hogy teste a külső hatások nagy változásaival, lelke a környező emberek nyerseségeivel valaha megbarátkozik. Elhatározta, hogy birtokát bérbe adja s felköltözik Budapestre.

—

Az egész életére kiható változás, 1866-ban be is következett. Budapesten nem azokat a társaságokat kereste, amelyekhez születésénél, családjá összeköttetéseinél és nagy vagyonánál fogva tartozott, hanem életviszonyait egyszerűsítve, félrevonultan élt, figyelt és készült a nemsokára végrehajtásra kerülő munkatervéhez. A természet- és orvostudományok néhány nevesebb képviselőjével, a M. N. Múzeum természetrajzi osztályának, a M. Kir. Földtani Intézet, a Kir. Magy. Természettudományi Társulat, a Magyarhoni Földtani Társulat néhány tagjával érintkezett legtöbbször. Csak később került sor a M. T. Akadémiára és legutoljára az állami polgári iskolai tanárképzőre. Abból pedig, hogy az állami polgári iskolai tanárképző sem került el figyelmét, megállapíthatjuk, hogy ha művelődésügyünk valamely intézménye bajba került, se keletkezésének idejét, se rangját nem kutatta, hanem tehetségéhez mérten segítette.

—

Semsey Andor a múlt század 70-es éveinek végén már mint a természettudományok nagy mecénása szerepelt a köztudatban. Nézetem szerint a Maecenas értelme kevesebb, mint amennyi *Semseyt* megilleti. A Maecenas az író, a művészt, a tudóst pártfogolja, akik díszei lehetnek a nemzetnek is, *Semsey* mindig a nagy egységet: a nemzetet látta maga előtt. Lelkét az a gondolat tartotta megszállva, hogy a magyar nemzet természettudományi műveltségét, Európa legműveltebb nemzeti természettudományi műveltségével kell egyenlő szintájra emelni. S bár ő is gondolt

arra, hogy a múzeumainkban felhalmozott tárgyak meglepően szépek, bámulatosak, gyönyörködtetők legyenek: de nem csak azért, hogy érzékeinket, hanem hogy szellemünket is foglalkoztassák.

Semsey először az ásványtan, a közettan, a földtan és az őslénytan körébe tartozó tárgyak iránt érdeklődött. Ügyelt reá, hogy a vásárlás tárgya ne csak hiányt pótoljon, hanem múzeumba való is legyen.

I. A M. N. Múzeum, a M. kir. Földtani Intézet Múzeuma, a Pázmány Péter-Tudományegyetem és a Kir. József-Műegyetem ásványtára, földtani és közettani gyűjteménye, szépségüknél fogva is feltűnő példányokkal gazdagodott.

A M. N. Múzeum ásványtárát 1878. óta fejlesztette, de 1881. és 1890. között szaporodott legtöbbször — 17.773 példánnyal. Az ásványtár meteorit-gyűjteményét 67-ről 1182-re emelte.

Az Őslénytani gyűjteményt 1879 óta kezdette fejleszteni, s néha egyes példányokat, máskor helyi gyűjteményeket szerevén meg.

A M. N. Múzeum ásványtárának
gyarapítása 156.500 K-ba;
a laboratórium felszerelése 2.724 „

összesen: 159.224 K-ba

került.

II. A M. N. Múzeummal csaknem egyidejűleg vette pártfogásába a M. kir. Földtani Intézetet. Ennek részére megvette 1. a Coquarid-féle 28.000 darabból álló kőület-gyűjteményt; 2. a Bielz Albert-féle malaco-zoológiai gyűjteményt; 3. a Solahofeni lithografmárgából egy rák- és halmaradványokból álló gyűjteményt; 4. egy Ichtyosaurus Quadrisissus Quenst példányt, mely 0.5 m. hosszú, tehát csak tizedrésze egy kinőtt példánynak, de csodálatosan ép; 5. nagy összeggel járult a Földtani Intézet felépítéséhez is.

A M. kir. Földtani Intézetre és gyűjteményeire adott összegek:

1. Coguand-féle gyűjtemény	10.000 korona.
2. Bielz Albert „	1.200 „
3. Földtani Int. építésére	100.000 „
4. „ „ könyvtár	500.000 „

Átvitel: 611.200 korona.

	Áthozat:	611.200	korona.
5. Laboratorium-eszközök		200.000	"
6. Gyűjteményekre		300.000	"
7. Berendezésekre		50.000	"
8. Seismographra		2.400	"
9. A M. geologiai térkép kiadása . . .		1.000	"
10. Geologiai kutatásokra		30.000	"
11. Dologi és személyi kiadásokra . .		50.000	"
12. Magyarhoni Földt. Társulatra . . .		2.340	"
		<hr/>	
		1,246.940	korona.

III. A Pázmány Péter-Tudományegyetem ásvány- és közettani intézetnek ásványokat, ásvány- és kőzetcsiszolatokat, platinatárgyakat és különféle taneszközöket ajándékozott 5000 korona értékkel, *Mauritz Béla* ny. r. tanárt tanulmányai végzésében 10.000 K-val segítette. Összes segítség 15.000 K.

IV. A Pázmány Péter-Tudományegyetem földrajzi intézetének könyveket, térképeket ajándékozott 31.914 K és különféle taneszközöket 4181, összesen 36.096 K értékben.

V. *Cholnoky Jenőt*, a Pázmány Péter-Tudományegyetem nyilvános r. tanárát svédországi, amerikai és a karszti útjában 4000 K-val, a budapesti tudományegyetem hallgatóit tanulmányúttjukban 10.000 K-val, összesen 14.000 K-val támogatta.

VI. A Magyar Földrajzi Társaságot okmányszerüleg igazolható módon 4181 K-val segítette; néhai *Lóczy Lajos* és *Cholnoky Jenő* az okmánnyal nem igazolható segítség összegét legalább 100.000 K-ára becsülték. Tehát az összes segítség kb. 104.181 K-ra rughat.

VII. *Semsey Andor* jötevője volt a M. K. József-Műegyetem ásvány-földtani tanszék szertárának is. *Schmidt Sándor* és *Schafarzik Ferenc* ny. r. tanárok a részint könyvekben, térképekben, részint ásvány- és kőzetgyűjteményekben kapott adományok értékét 100.000 K-ra becsülték.

VIII. 1875-től kezdve gyakran segítette a *Kir. Magyar Természettudományi Társulatot* is, abban az elhatározásá-hogy alkalmilag kutató vagy leíró feladatok kitiűzésével is megkísérli a természettudományok iránt megnyilvánult érdeklődést ébren tartani. *Herman Ottó*, id. *dr. Entz Géza*, *Inkey Béla*, *Primics György*, *Hazay Gyula* és mások megbízásait 40.000 K-val támogatta. 1909-ben a K. M. Ter-

mészettudományi Társulat közgyűlése Semseyt a Szily Kálmán emlékéremmel tüntette ki. Ő a 2000 K mellékjutalomról a Társulat részére lemondott. Azaz: a Természettudományi Társulatnak összesen 42.000 K-t adományozott.

IX. *Báró Eötvös Loránd* világhírű torziós ingáját a mi viszonyaink között talán el sem készíthette, ki sem próbálhatta volna *Semsey* segítségével nélkül. Az 1901-ben *Pekár Dezső* vezetésével megindult mérések költségére, *Pekár* gondos utánajárása szerint 1907-ig legalább 90.000 K-t adott át a bárónak.

1906-ban az Internationale Erdmessung budapesti kongresszusán *br. Eötvös* nemcsak műszerét mutathatta be, hanem alkalmazásának eredményeiről is beszámolhatta. A szakemberek, élükön *Helmerttel*, a világhírű geodétával, nagy érdeklődéssel fogadták az előterjesztést.

G. H. Darwin, Ch. Darwin fiának ajánlatára a kongresszus azzal a kéréssel járult a magyar kormányhoz, hogy támogassa *Eötvöst* szélesebb mederben végzendő vizsgáiban. Ennek a kérésnek lett eredménye 1907-ben 60.000 K államsegély és a *br. Eötvös Loránd-Geofizikai Intézet* létesítése.

X. *Semsey*nek köszönhetjük, hogy a radioaktív rádium-sugárzó hatását mi is láthattuk. *Báró Eötvös* laboratóriumának 0.2 g. rádiumkészítményt, 50% tiszta rádiumbromid-tartalommal bocsátott rendelkezésére. Ezt a kísérletek befejezése után visszaadta *báró Eötvös*. De *Semsey* 1908—1912 körül *Caldersniék* útján 400 mg. rádiumkészítményt szerzett be 150.000 K értékben. Ebből a *Semsey-örökösök* 300 mg.-ot az Országos Társadalombiztosító Intézetnek adtak át 10 évi használatra, 100 mg.-ot több részre osztva, ajándékoztak el.

XI. A középiskolai tanárképzés javításának nagy jelentősége lebegett *báró Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszter szeme előtt, amikor a *Báró Eötvös József-Collegiumot* szervezte. Ennek a Collegiumnak alapberuházását *Semsey* 27.700 K értékű könyvvel és egyéb tárgyakkal gyarapította.

XII. A *Semsey Andor* és *Eötvös Loránd* között kifejlődött barátságnak megható következménye volt, hogy *Semsey*, az angol fellow mintára, három ösztöndíjat létesített olyan ifjak részére, akik tanulmányaikat befejezték: de elhelyezkedésükig hajlandók szaktárgyaikkal tovább foglalkozni. Az ösztöndíj évente személyenként 4000 K

volt. Ilyen ösztöndíjat élvezett *Mauritz Béla* és *Tangl Károly* 5 évig, *Filárszky Nándor* 6 évig és négy hónapig, *Fekete Jenő* 13, *Pekár Dezső* 16 évig. Tehát erre a célra 181.333 koronát áldozott.

XIII. Tudományos és művelődésügyünk fejlődésének megbecsülhetetlen szolgálatot tett *Semsey* azzal is, hogy az I. kerületi állami polgári iskolai tanítóképezdének — paedagogiumnak — szükségletein nagy bőkezűséggel segített. A paedagogiumot taneszközökkel, műszerekkel, kb. 2000 kötet biológiai munkával ellátta, könyvtárát kibővítette; a növénydékeket itthon vagy külföldön biológiai, geológiai, geográfiai tanulmányaiban támogatta. Sportpályát rendeztetett be és egyesek sportfelszereléseinek költségeit is fedezte. A botanikus kertet ő tartotta fenn, a vízi növények tanulmányozhatására nagy kettős vízmedencét, 15 medencére terjedő szobaaquariumot, terrariumot csináltatott, utóbbiakba melegföldövi állatokat hozatott. Mint-hogy a biológiai laboratóriumnak tanársegéde nem volt, hét évig a tanársegédet is *Semsey* fizette. A paedagogium ösztöne hálával gondol *Semsey* nagylelkűségére, aki mintegy 300.000 K-t áldozott rá, hogy a polgári iskolák a természettudományok tanításában is kielégíthessék a kor követelményeit.

XIV. Az egész országban határtalan örömmel fogadták *Semseynek* 1889. október 7-én a M. T. Akadémiának azzal a kikötéssel felajánlott 200.000 K adományát, hogy az 1890. év tavaszán tartandó nagygyűlésen 10, Magyarországot érdeklő tudományszakból titkos pályázatot hirdessen. A tudományszakok: magyar nyelvtan, magyar irodalomtörténet, Magyarország archeológiája, története, földrajza, közgazdasága, geológiája, mineralógiája, faunája és flórája. Egy-egy pályamunka díja 20.000 K. Az időközi kamatokból kihirdethető még 10 másodosztályú díj 3—3 ezer koronával.

Az Akadémia 1908-ig kiadott egy 20.000 K-ás és márom 3000 K-ás pályadíjat.

Semsey 1902. április 6-án kelt levelében közölte az Akadémiával, hogy ha 1902. dec. 31-ig valamely pályakérdésre nem jelentkezik pályázó, vagy a jelentkezéshez csatolt tervezet és mutatvány nem ígér sikert, a pályázat kiírásának megismétlését nem kívánja. A felszabadult pályadíjakból új alapítványt létesít, s kezelésével az Akadémiát fogja megbízni.

XV. A felszabadult pályadíjakból segélyezte egyelőre *br. Eötvös Lorándot* az Alföld geofizikai viszonyainak felderítésére irányuló kutatásaiban, de az ezekhez a vizsgálatokhoz szükséges tudományos eszközök beszerzéséhez még 25.000 K-t ajánlott fel.

XVI. A felszabadult pályadíjak kamataiból 1913-tól 1920. végéig évenként 8000 K-val segélyezte a *Szótári Bizottságot*, összesen 64.000 K-val, mely a veszteség tekintetbe vételével egyenlő 45.098 P-val.

XVII. A természettudományos ismeretek terjesztésének ügyét szolgálta azzal a 20.000 K-val is, amelyet az állatkert céljaira adományozott.¹

XVIII. Ha valaki úgy gyakorolja az áldozatkészséget, miként *Semsey*, aki féltéken elzárkózott adományainak dobroütésétől, nehéz összegyűjteni az adatokat még akkor is, amikor jótéteményeinek részesei nagy intézmények voltak. Még nehezebb kinyomozni azokat, akiket személyesen vagy ajánlóik útján segített. Csak újabban értesültem arról, hogy *Semsey* a növénytan területén kiváló érdemeket szerzett két kortársunkat, névszerint *dr. Szabó Zoltánt*, a budapesti Közgazdasági Egyetem tanárát és *dr. Rapaics Raymundot*, nyug. gazdasági akadémiai tanárt, néhai *Lóczy Lajos* ajánlatára, egyenként 250 K-val támogatta, hogy a *Fax* tanártól a Riesengebirgében vezetett növényteni ki-rándulásban részt vehessenek.

Bár Semsey kijelentette, hogy ő főként Magyarország természettudományos műveltségének fejlesztéséért lelkesedik, s ezért, anyagi tehetségének szemmel tartásával, nagyobb áldozathozatalra is hajlandó: mégis más tudomány-szakok tudományos mozgalmát is készséggel támogatta. Így amikor *Szily Kálmán* a »Magyar Nyelv« tudományos Társaságot megszervezte, a társaság folyóiratának megindítását 2000 K-val mozdította elő. Ebben az utolsó tételben közölt három adat szerint a magyar tudományos törekvések céljaira 2500 K-t adományozott.

¹ *Nadler Herbert* Budapest szfv. Állat- és Növénykertjének igaz-gatója 1934. április 12-én kelt szíves soraiban arról értesített, hogy 1877-ben *Semsey Andor* bejelentette ugyan, hogy saját költségén egy madárházat épített, ha a választmány tervet készített hozzá, ezt meg is csináltatta, s 1878. szept. havában a *Semsey* költségére benépesítve a forgalomnak át is adták: de arra nézve nem talált adatot, hogy aján-déka mibe került.

Az I—XVIII. sz. alatt közölt tételek összesítése.

I. M. N. Múzeum Ásványtára	159.224	K
II. M. kir. Földtani Intézet	1,246.940	„
III. Pázmány Péter-Tudományegyetem Ás- ványtára	15.000	„
IV. Cholnoky Jenő tanulmány-utazása	14.000	„
V. Pázmány Péter-Tudományegyetem Föld- rajzi Intézete	36.096	„
VI. Magyar Földrajzi Társaság	104.181	„
VII. József-Műegyetem ásvány-földtani gyűj- teménye	100.000	„
VIII. Kir. M. Természettudományi Társulat	42.000	„
IX. Br. Eötvös Loránd kutatásai	90.000	„
X. Rádium-készítmények	150.000	„
XI. Eötvös-Collegium alapberuházása	27 700	„
XII. „ „ végzett növendékeinek ösztöndíj	181.333	„
XIII. A Paedagogium felszerelésére	300.000	„
XIV. A M. T. Akadémián tett alapítvány	200.000	„
XV. Br. Eötvös Lorándnak az Alföld geo- fizikai vizsgálatára	25.000	„
XVI. A M. T. Akadémia Szótári Bizottságának	64.000	„
XVII. A pesti Állatkert céljaira	20.000	„
XVIII. Tanulmányi segély és a „Magyar Nyelv“ folyóirat alapítására	2.500	„
Összesen : 2,777.974		K

Sajnos, *Semsey Andornak* csaknem három millió koronára becsülhető adományából tekintélyes összeget semmisített meg a világháború: mégis legnagyobb része becsületesen szolgálta és szolgálja a tőle kitűzött célokat. A magas műveltség ügyeinek bőkezű pártfogói ritkán születnek, még ritkábban *Semsey Andorok*. Legyen áldott az ő emlékezete s bízunk abban, hogy példaadása még valamikor követőkre talál.

III.

Darkó Jenő 1. t. jelentése a Szófiában tartott IV. nemzetközi byzantinológiai kongresszusról.

A kongresszus 1934. szeptember 9—15. napjain folyt le kb. 250 résztvevővel. Képviselve volt ott Oroszország, a balti államok, Svédország, Norvégia és Svájc kivételével Európa minden állama, továbbá az Egyesült Államok és Törökország is. Emigrált és Európa különböző államaiban letelepedett oroszok nagy számmal voltak jelen. Magyarországról e sorok íróján kívül Moravcsik Gyula és Fehér Géza egyetemi c. ny. rk. tanárok s Gallus Sándor nemzeti múzeumi tisztségviselő vettek részt. Az ünnepélyes megnyitó szeptember 9-én folyt le a szófiai egyetem dísztermében Boris bolgár király, Bulgária főméltóságai, a diplomáciai kar és nagyszámú előkelő közönség jelenlétében. Ez alkalommal szerencsés voltam a szokásos üdvözlések során az alábbi beszéddel üdvözölni a kongresszust:

Votre Majesté! Mesdames et Messieurs!

J'ai le grand honneur de présenter les plus cordiales salutations et félicitations de l'Académie Hongroise et de tous les organes scientifiques d'Hongrie qui sont par leurs délégués représentés ici, au congrès et surtout au comité d'organisation du IV. congrès international des Études byzantines à Sofia.

Les savants bulgares, qui ont préparé très soigneusement et habilement ce congrès parmi les grandes difficultés de nos jours, ont rendu un grand service non seulement au progrès des études byzantines en général, mais aussi à l'éclaircissement de la propre histoire du peuple bulgare. L'état bulgare, fondation solide des fils belliqueux d'Asparuch à la fin du VIIe siècle, était rattaché par les plus forts et les plus variés liens de la vie culturelle et politique à l'état voisin de Byzance pendant toute la durée de son existence. Cependant la Bulgarie ne jouait pas absolument le rôle d'un épuisé et soutenu client, qui recevait toujours les bienfaits de son patron, en entrant dans la sphère de la culture chrétienne byzantine et de tous ses rayonnements splendides. Au contraire, l'état bulgare médiéval a protégé très souvent

et même aux moments les plus dangereux l'empire byzantin au moyen d'une aide très bienvenue et très respectable, il a coopéré très énergiquement au repoussement du danger arabe au commencement du VIII. siècle, à la restauration de l'empire pendant l'ère des Lascarides et des Paleologues et ainsi il a rendu les plus efficaces services pour la conservation de l'empire et la culture byzantine. Les forces militaires et politiques de l'état bulgare ne pouvaient pas rester sans influence sur l'empire byzantin, particulièrement en ce qui concerne l'influence de cet art asiatique, qui était connu et exercé par les Protobulgares déjà dans leur patrie ancienne au nord du Caucase et qui pouvait rendre quelques motifs curieux par une médiation bulgare aussi à l'art byzantin.

Beaucoup de ces éléments de la culture médiévale bulgare proviennent d'une origine commune avec la culture médiévale hongroise, qui d'un côté concerne les produits de l'influence byzantine, et de l'autre est relatif aux éléments tourani, qui étaient appropriés par les deux peuples à leur patrie ancienne dans le voisinage, ou ils demeuraient tous les deux côté à côté pendant plusieurs siècles. C'est le sentiment de l'origine commune et des analogies historiques, qui rend une emphase tout à fait exceptionnelle aux vœux sincères et bien sentis, que font tous les organes scientifiques de l'Hongrie pour le bon succès du IV. Congrès des Byzantinologues à Sofia.

Szeptember 10-én kezdődtek a kongresszus munkálatai, melyek hat napon át tartottak. Négy szakosztály (I. philológiai, II. historiai, III. Bizánc és a szlávság közti kapcsolatokat vizsgáló, IV. művészettörténeti) párhuzamosan tartotta üléseit, ezenkívül kétizben az összes szakosztályok közös ülésre jöttek össze. Összesen kb. 120 tudományos előadás hangzott el a kongresszuson.

Legtöbb előadást tartottak a művészettörténeti szakosztályban, jelölül annak a nagy és gyors fellendülésnek, melyet a bizánci művészet kutatása az utóbbi években Európaszerte mutat. A jugoszláv ásatások eredményei közül szóbakerült a macedóniai Bitolj város melletti Suvodol község határában a mult év folyamán teljesen feltárt, VI. századi ókeresztény bazilika mozaikpadlójával (*Mesanel — Skoplje*), egy V/VI. századi átmeneti stílusú, de eddig szerkezetileg egyedül álló palota Stobi-ból (*Nesto-*

rovič — Belgrád), ugyaninnen a faldiszító mozaikfestészet tekintélyes és nevezetes maradványa (*Mano-Zisi — Belgrád*), a ravennai templomok égtájak szerinti különböző orientációjára vonatkozó mérések eredménye (*Gerola — Trento*), a mistrai paloták és házak beosztásának és rendeltetésének újabb meghatározása (*Orlandos — Athén*), annak kimutatása, hogy a justinianusi építészeti, melyet általában a középkor első enemű alkotásának tekintenek, tulajdonképpen a nyugati római boltozatos és íves építkezési rendszerből fejlődött (*Weigand — Würzburg*), az emeletes templomok problémája (*Balș — Bukarest*). A festészet köréből a bizánci császári ikonográfia fejlődése s az egyházi képromboló császárok által való erős pártfogása (*Grabar — Strassburg*), Panselinos híres XVII. századi athosi festő iskolája (*Xyngopoulos — Athén*), a Pierpont Morgan tulajdonában levő XIV. századi pergamenten található miniatürök (*Mlle Nersessian — Wellesley*), az Akathistos Hymnosnak a moszkvai synodalis könyvtárban levő, 428. sz. kéziratban fennmaradt illusztrációja (*Millet — Paris*), az egyházi liturgikus könyvek illusztrációinak hatása a romániai templomok falfestészetére (*Stefanescu — Bukarest*), a XV. századi italo-byzantin Ritzo v. Rico festőcsalád, melynek munkái Parmaban és Serajevoiban egyaránt kimutathatók (*Mirkovič — Belgrád*), a chiaroscuro-technika a bizánci festészetben (*Schweinfurth — Breslau*), az ukrainai múzeumban őrzött maradványai a középkori keletgalíciai festészetnek, melyek a bizánci kolostori művészet erős hatását mutatják (*Swienizkyj — Lwow*) stb.

Utána számarány tekintetében a történeti tárgyú előadások következtek, melyek a politikai történet mellett a művelődéstörténetre, főleg a jogtörténetre, továbbá a chronológiára és topographiára is kiterjedtek. Így pl. egy sírfelirat kapcsán Solomon VI. századi thrakiai vicariusról (*Danov — Sofia*), a bizánci honvédelmi rendszer és a telepítési politika összefüggéseiről a történet folyamán (*Stadtmüller — München*), Symeonnak Bulgária császárává való koronázásáról Nikolaos Mystikos patriárka által (*Ostrogorsky — Belgrád*), azon okokról, melyek miatt V. Miklós pápa nem nyújtott hathatós segítséget a bizánciaknak Konstantinápoly eleste (1453.) alkalmából (*Marinescu — Kolozsvár*), a magyar történet bizánci forrásairól, e tárgyban most megjelent műve kapcsán (*Moravcsik — Budapest*),

a bizánci Digenisnek a délszláv epikus költészetben talál-
ható párhuzamairól (*Budimir — Belgrád*), a kétéfejű sasnak,
mint címernek eredetéről s Bizáncban és a szlávok közt való
elterjedéséről (*Soloviev — Belgrád*), a mohamedán ural-
kodók által keresztény alattvalóik számára engedélyezett
privilégiumokról (*Amantos — Athén*), Bizánc és Raguza
közt 1451-ben kötött kereskedelmi egyezmény előzményei-
ről (*Andréeva — Prága*), a házassági jognak keresztény
felfogás szerint való tárgyalásáról az isauriai császárok
Eklogáiban (*Cassimatis — Szaloniki*), arról, hogy Theo-
phanesnél nem esik össze a világév kezdete az indictióval
(szept. 1.), hanem március 25-re esik (*Grumel — Sztam-
bul*), a Szent István balkáni hadjárataival kapcsolatban is
emlegetett Caesarea városról, mely délnyugati Macedóniá-
ban feküdt (a mai Kozani közelében), romjaiban mai na-
pig fennáll s régebben Aiane volt a neve (*Keramopulos
— Athén*) stb.

Aránylag kevesebb előadást tartottak a philológiai
szakosztályban és abban, amely Bizáncnak a szláv népek-
kel való kapcsolatait vizsgálta. Az előbbiben ismertették
a würzburgi egyetemi könyvtár bizánci tárgyú papyrusait
(*Soyter — Würzburg*), Niketas Eugenianos regényének
szerkezetét és stílusát (*Svoboda — Brno*) a Phrantzes
neve alatt ismeretes krónika szerzőségére vonatkozó ké-
teleyeket, melyek az előadást követő vita folyamán teljes
tisztázást nyertek (*Papadopoulos — Szaloniki*), szó volt to-
vábbá Prokopios *περὶ ποταμῶν* c. művében található hely-
neveknek a VI. századi balkáni vulgaris latinság szem-
pontjából való fontosságáról (*Skok — Zágráb*), a közép-
görög népköltészet hőseinek a görög nemzeti öntudatra
való erős kihatásairól (*Schreiner — München*), a bizánci
temetkezési szokásokról (*Kukules — Athén*), a bizánci
egyházi ének alapelveiről s az antik görög zenéből való
eredetéről (*Petrescu — Bukarest*) stb. Az utóbbiban tar-
tott előadások közül megemlítendőknek tartjuk annak ki-
mutatását, hogy a Dusan cár és utódai által kibocsátott
görög oklevelek nem származtak mind a királyi udvar hi-
vatalos kancelláriájából (*Mošin — Belgrád*), továbbá a
középkori bolgár és szerb építészet hasonlóságainak egy
konkrét példán való részletes megvizsgálását (*Bosković
— Belgrád*).

Az összes üléseken az első előadást *Dölger* müncheni

professzor, a *Byzantinische Zeitschrift* szerkesztője tartotta a bolgár cári és bizánci császári intézmények hasonlóságairól és különbségeiről. Utána *Grégoire* bruxellesi egyetemi tanár, a *Byzantion* szerkesztője, azt bizonyította, hogy Shakespeare Viharjának forrásául egy, a bizánci forrásokban megőrzött mondaszerű történet szolgált. *Vasiliev* (Madison, Egyesült Államok) az oroszországi byzantinológia három nagy alapító mesterének, *Vasilievskynek*, *Uspenskynek* és *Kondakovnak* emlékét újította fel személyes élményei kapcsán. *Weingart* (Prága) Szt. Konstantin és Method szláv apostolok szláv nyelvű életrajzainak elemzése alapján arra az eredményre jutott, hogy ez életrajzok nem görög, hanem szláv eredetűek, a IX. sz.-ban morva földön keletkeztek, szerzőik valószínűleg a hittérítők kíséretéhez tartozó morva papok voltak.

A záró összes ülésen az első előadást magam tartottam, melyben azt az eddigelé figyelemre alig méltatott, nagy hatást jellemeztem, melynek erejénél fogva a turáni népek, főleg hunok és avarok a IV—VII. századokban a bizánci hadi szervezetet és taktikát átalakították, megvetve ezzel az alapot a nyomukba lépő ősbolgárok és ősmagyarok hasonló természetű hatásainak. *Andreades* (Athén) a bizánci birodalom népességi viszonyaira kiható kedvező és kedvezőtlen tényezőket, főleg a belső colonisatiót ismertette. *Laurent* (Sztambul) bejelentette, hogy a vezetése alatt álló Kadiköyi intézetében az assumptionistáknak előkészítés alatt van a bizánci birodalom prosopographiája, mely két részből fog állni: 1. egy bizánci bio-bibliográfiából a VI—XV. századokra terjedőleg; 2. a bizánci családok és azok tagjainak, genealógiájának ismertetéséből. *Jerphanion* (Róma) viszont az Institut pontifical d'études orientales műhelyében készülő *Sylloge inscriptionum graecarum christianarum* tervét ismertette részletesen.

Ez előadás elhangzása után a kongresszus a szakosztályok indítványára külön bizottságokat alkotott a bizánci irodalomban található jogi vonatkozású adatok összeállítására, kapcsolatban Benešević-nek *Corpus scriptorum iurisprudentiae Byzantinae* c. készülő vállalatával, a balkáni népek nyelvében található középgörög szókincs gyűjtésére, a Konstantinápolyban levő bizánci műemlékek kutatásának és gondozásának előmozdítására, Bizánc és a szláv népek közti kapcsolatok vizsgálatára, továbbá a

török szultánok által az orthodox lakosság részére nyújtott privilegiumok tudományos megvizsgálására. Végül választott a kongresszus egy 10 tagú állandó végrehajtó bizottságot a byzantinológiában leginkább érdekelt 10 állam képviselői közül. Ebbe a bizottságba (comité permanent), melynek feladata a kongresszus egész ügyvitelének vezetése, Magyarország képviselőtében engem választottak meg. A záró ülés elhatározta, hogy a legközelebbi (V.) kongresszust Itáliában tartják meg, mely felváltva fog ülésezni négy, a byzantinológia szempontjából legfontosabb városban (Velence, Ravenna, Róma, Palermo). A francia delegáció meghívására a VI. kongresszus helyéül Syria jelöltetett ki az ott található nevezetes bizánci műemlékek megvizsgálásának programjával. A magyar kormány meghívása egy byzantinológiai kongresszusnak Budapesten való rendezése iránt az állandó végrehajtó bizottságnak adatott át s a következő kongresszuson fog érdemlegesen tárgyalatni.

A szófiái kongresszus rendezése mintaszerű volt. A bolgár tudományos élet élőkölöségeiből alakított szervező-bizottság, élén *Zlatarski* elnökkel és *Filow* főtitkárral, nagy és eredményes munkát végzett s minden résztvevőnek teljes elismerését érdemelte ki. A bolgárok nem kíméltek semmi áldozatot az előkészítés és rendezés munkájában, símán és minden zökkenés nélkül bonyolították le a hatalmas programot. Bő alkalmat nyújtottak arra, hogy tudományos gyűjteményeiken kívül műemlékeiket, modern kultúrájukat, főleg zenekultúrájukat s a kifogyhatatlan ünnepségek és fogadások rendezése által a bolgár társadalom minden rétegét is alaposan megismerhessék a kongresszisták. E tekintetben maga Boris király járt elől jó példával, aki nem csupán az ünnepélyes megnyitáson vett részt, hanem feszült figyelemmel hallgatta végig egy összes ülésen az összes előadásokat is s a királyi palotában rendezett fényes estélyen a kongresszus minden tagjával kedves közvetlenséggel lépett érintkezésbe.

A kongresszus befejezése után a tagok két csoportba oszolva utazták be Bulgáriának a byzantinológia szempontjából nevezetesebb emlékhelyeit. Az egyik csoport Plovdivon és Stara Zagoran át Tirnovoba, onnan Preslavba, Madarába és Abobába, majd Várnába ment; a másik Plov-

divon és Bačkovon át Mesembriába. Én az első csoport-
hoz csatlakoztam, tanulsággal szemlélve az említett he-
lyeken a proto-bulgár és bizánci vonatkozású műemléke-
ket, valamint a legújabb ásatások eredményeit. Ezek a ki-
rándulások mély bepillantást nyújtottak a bolgár néplé-
lekbe is, s az az őszinte lelkesedés, mellyel a bolgár nép,
különösen annak ifjúsága a kongresszus tagjait minden-
felé fogadta, élénk tanúságot tett ennek a minden meg-
próbáltatás ellenére szívósan felfelé törő népnek fejlett
kultúrális érzékéről, de másfelől igen mély nyomokat ha-
gyott mindnyájunk lelkében is.

IV.

A M. Tud. Akadémia költségvetése

az 1935. év január—június hónapjaira.

I. A <i>Budapesti Szemle</i> január—júniusi füzetének írói tiszteletdíjaira	6.000 P
II. Hozzájárulás a <i>Budapesti Szemle</i> füzetének nyomdai ki- állításához	1.000 „
III. Az <i>Akadémiai Értesítő</i> két füzetének nyomdai kiállítására	1.500 „
IV. Az <i>Almanach</i> és a tagok irodalmi munkálatainak kinyoma- tására	1.300 „
V. A <i>Tagajánlások</i> kinyomtatására	400 „
VI. A <i>Magyar Etymológiai Szótár</i> következő kötetére	8.000 „
Összesen :	18.200 P

A)

Az I. osztály és bizottságai.

a) I. osztály.

1. Sürgős értekezés vagy emlékbeszéd kinyomtatására	500 P
2. Ennek írói tiszteletdíjára	250 „
3. Bírálati díjakra	200 „
Összesen :	950 P

b) Nyelvtudományi Bizottság.

1. A <i>Nyelvtudományi Közlemények</i> következő kötetének nyom- dai kiállítására és tiszteletdíjaira	4.200 P
2. A M. Nyelvtudomány Kézikönyvének következő füzetére	500 „
3. A <i>Tüzetes magyar helyesírási szótár</i> nyomdai költségeire (első részlet)	500 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	5.450 P

c) Nyelvművelő Bizottság.

1. A „Magyarosan” c. folyóirat kiadására	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen :	2.700 P

d) Classica-philologiai Bizottság.

1. Szidarovszky János ; A görög és latin nyelv hang- és alak- tana c. művére (befejezés) és egy másik mű nyomdai költségeire és tiszteletdíjára	2.400 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági kisebb kiadásokra	40 „
Összesen :	2.640 P

e) Irodalomtörténeti Bizottság.

1. Az <i>Irodalomtörténeti Közlemények</i> 1935. évi két füzetének nyomdai kiállítására, szerkesztői és írói tiszteletdíjaira	2.500 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	2.740 P

Az I. osztály és bizottságai összesen 14.480 P

B)**A II. osztály és bizottságai.****a) II. osztály.**

1. Vitéz Moór Gyula I. t.: A természetjog problémája c. érte- kezése kinyomatására	800 P
2. Szabó Dezső I. t.: A megyék ellenállása Mária Terézia úrbéri rendeleteivel szemben c. székfoglaló értekezése kinyomatására	800 „
3. Ez értekezések írói tiszteletdíjaira	800 „
4. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen :	2.500 P

b) Filozófiai Bizottság.

1. Magyary Zoltánné Techert Margit : A hellén újplatonizmus története c. műve nyomdai kiállítására és írói tisztelet- díjára	2.200 P
2. Az <i>Athenaeum</i> c. folyóirat segélye	1.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	3.440 P

c) Jogtudományi Bizottság.

1. Egyik korábban megjelent mű szerzői tiszteletdíjára . . .	1.000 P
2. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen :	1.040 P

d) Történelmi Bizottság.

1. <i>Lukinich Imre</i> r. t. : II. Rákóczi Ferenc felségárulási pere c. műve nyomdai költségeire és szerzői tiszteteldijára . . .	5.000 P
2. <i>Gr. Teleki József</i> : Hunyadiak kora Magyarországon c. m. folytatása gyanánt Csánki Dezső Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában c. mű következő kötetére	3.000 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	50 „
Összesen :	8.250 P

e) Hadtörténeti Bizottság.

1. A <i>Hadtörténelmi Közlemények</i> nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjaira	2.000 P
2. A bizottság részére készülő másolatokra	600 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	2.840 P

f) Nemzetgazdasági Bizottság.

1. A <i>Nemzetgazdasági Értekezések</i> c. sorozat folytatásának nyomdai költségeire (első részletül)	1.600 P
2. A <i>Közgazdasági Szemle</i> segélye	2.400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
4. Bizottsági kisebb kiadásokra	50 „
Összesen :	4.250 P

g) Archaeológiai Bizottság.

1. Az <i>Archaeológiai Értesítő</i> új kötetének nyomdai előállítására, továbbá szerkesztői és írói tiszteletdíjakra . . .	3.000 P
2. Archaeológiai sürgős ásatásokra a bizottság irányítása szerint a M. N. Múzeum tisztviselőinek közreműködésével . . .	1.000 „
3. Egyik numizmatikai kiadvány nyomdai költségeire tartalékolva	2.000 „
4. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
5. Bizottsági apróbb költségekre	40 „
Összesen :	6.240 P

A II. osztály és bizottságai összesen 28.560 P

C)

A III. osztály és bizottsága.

a) III. osztály.

1. A Matematikai és Természettudományi Értesítő új kötetének nyomdai kiállítására, az ebből készülő különlenyomatokra és írói tiszteletdíjakra	15.000 P
2. Emlékbeszédekre és ezek írói tiszteletdíjaira	500 „
3. Bírálati díjakra és postaköltségekre	100 „
Összesen:	15.600 P

b) Matematikai és Természettudományi Bizottság.

1. Gebhardt Antal egyet. m. tanár: Az I. abaligeti barlang c. m. kiadására	800 „
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.000 P

A III. osztály és bizottsága összesen 16.600 P

Az I—III. osztályok tudományos kiadásai összesen 59.640 P

Néptudományi Bizottság.

1. Az Akadémia népzenei kiadványának nyomdai költségeire (újabb részlet) és szerzői tiszteletdíjára	5.000 P
2. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
3. Bizottsági apróbb kiadásokra	40 „
Összesen:	5.240 P

A Könyvkiadó Vállalat kötete.

Papp Ferenc l. t.: Gyulai Pál életrajza I. kötet c. mű nyomdai kiállítására és szerzői tiszteletdíjára 4.500 P

Külön kiadványok.

Viszota Gyula r. t.: A Széchenyi-híd története c. mű kiadására	1.400 P
Zsirai Miklós l. t.: Nyelvrokonságunk c. mű kiadására	3.000 „
Összesen:	4.400 P

Szótári Bizottság.

1. Dologi kiadásokra	500 P
2. Adatgyűjtésre	400 „
3. Az előadó úr tiszteletdíja	200 „
Összesen:	1.100 P

A Középkori Latinság Szótárának előkészítésére 2.000 P

Könyvtár.

Folyóiratok kiegészítésére, a legszükségesebb kötések költségeire és egyéb legszükségesebb kiadásokra 2.000 P

*

Az akadémiai kiadványok szétküldésének költségeire kb. . . . 2.000 P

Két érdemes tanító jutalmazására 1.000 „

Nagygyűlési jutalomdíjakra 3.000 „

Nagygyűlési előadás tiszteletdíjára 400 „

Összesen : 6.400 P

A Coopération Intellectuelle költségeire 2.000 P

Összes tudományos kiadásokra 105.440 P

Gróf Apponyi Albert ig. és t. t. képmásának elkészítésére 2.000 P

Prohászka Ottokár r. t. képmásának elkészítésére 2.000 „

Összesen : 4.000 P

Személyzeti kiadásokra.

A főkönyvtárnok úr fizetése, a főtitkári iroda és a könyvtári személyzet illetményei, stb. 8.500 P

Tiszteletdíjak félévre.

A három osztálytitkár úrnak (egyenként 1.000 P). 3.000 P

Dudás Kálmán építésznek 800 „

Voit Lajosnak könyvelésért 800 „

Összesen : 4.600 P

A személyzeti kiadások végösszege 13.100 P

Nyugdíjak.

Az Akadémia régi alkalmazottainak nyugdíjára és az időnként előterjesztett kérelmek alapján rendkívüli segélyekre 12.000 P

Újévkor szokásos ajándékokra (az iroda és könyvtár alkalmazottai, altisztek, postások, kézbesítők, stb.) 2.000 P

Rendes dologi kiadások félévre.

Fűtőanyagra	1.000 P
Villamos világítás (palota és bérház lépcsőháza)	1.600 „
Vízdíj a palotában és bérházban együtt	800 „
Kéményseprőnek	310 „
Ülési meghívók előállítására és borítékokra	250 „
Telefondíj kb.	300 „
Póstadíjakra kb.	450 „
Irodai kiadásokra kb.	500 „
Kézbesítő altisztek villamos költségeire kb.	200 „
Adókra (ez bizonytalan) eddig kb.	9.662 „
Illeték-egyenértékre	100 „
Összesen kb. :	15.172 P

A beruházásokra felvett kölcsön tőketörlesztésére és kamataira 4.000 P

Az összes kiadásokra körülbelül **155.752 P**

Bevételek.

Államsegélyből várható kb.*	33.000 P
Házbérijövedelemből várható kb.	31.110 „
A gróf Vigyázó-vagyon tiszta jövedelméből felhasznál- landó lesz kb.	60.000 „
A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon nemzeti célra fordítható jövedelméből felhasználható	8.000 „
Korábban tartalékoltt tőkéből felhasználható	6.000 „
Könyvek eladásából remélhető kb.	2.000 „
A „Magyarosan“ című folyóirat jövedelméből	2.000 „
Várható adomány	750 „
Várható pénztári maradvány 1934. dec. 31-én	„
Összesen :	P

* Az állami költségvetésből kitűnik, hogy az 1923. évi I. t.-c.-ben biztosított félévi 60.000 P államsegély újból leszállított.

3601.
V. 1934.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TULAJDONÁBAN LÉVŐ

KÉT GRÓF VIGYÁZÓ-VAGYON

KIMUTATÁSA 1934. JÚNIUS HÓ 30-ÁN

ÉS

JÖVEDELMEI 1934. JANUAR 1-TŐL JÚN. 30-IG.

ACTIVUM

a) A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

		Pengő	Pengő
1.	<i>Készpénzkövetelés:</i>		
	1. a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál	4.559—	
	2. a Magyar Földhitelintézetnél . . .	4.762'24	
	3. a Magyar-Olasz Banknál	538—	9.859'24
2.	<i>Értékpapírok:</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon . .	328.036'58	
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon . .	144.815'24	472.851'82
3.	<i>Ingatlanok:</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon 11.525 hold 1273 □-öl		
	2. gróf Vigyázó Ferenc-féle vagyon 3455 hold 1465 □-öl		
	3. gróf Vigyázó Sándor-féle vagyon VII., Károly-körút 1. számú ház		11,479.203'56
4.	<i>Követelések:</i>		
	M. kir. igazságügyminisztérium	758.000—	
	Pesti Magyar Kereskedelmi Bank	6.678—	
	Óvadékok	80—	
	Dr. Vályi Lajos	6.439'95	
	Garzó József	1.159'25	
	Gerényi Jakab	2.501'78	
	Tóth József	301'98	
	Lublóváry György	424'45	775.585'41
			12,737.500'03

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-
Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

mérlege 1934. június hó 30-án.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i>		11,288.240-55
2. <i>Fel nem használt előző évi jövedelemek</i> . .		97.286-73
3. <i>Tartozások :</i>		
1. a Magyar Nemz. Bank nyugdíjalapjának	832.000—	
2. a Pesti Magyar Keresk. Banknak (Hitel-számla)	378.250-28	
3. a gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak .	132.845-68	1,343.095-96
4. <i>Tiszta jövedelem 1934. I. félévben</i> . . .	66.876-79	
Ebből felhasználtatott a félév folyamán a Magyar Tudományos Akadémia tudomá- nyos céljaira	58.000.—	8.876-79
		12,737.500-03

július hó 28-án.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

ACTIVUM

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

	Pengő	Pengő
1. <i>Készpénzkövetelés :</i>		
1. a Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egye- sületnél	1.049.85	
2. a Magyar-Olasz Banknál	175.—	1.224.85
2. <i>Értékpapírok</i>		187.891.—
3. <i>Ingatlanok :</i>		
Rákoskeresztúr . 2.000 hold 1.125 □-öl		
Vecsés 580 " 1.172 "		
Pesti rétek 228 " 391 "		
Penc 288 " 567 "		
Összesen : 3.098 hold 55 □-öl		1,848.696.39
4. <i>Követelések :</i>		
1. Rákoskeresztúron eladott háztelkekért .	156.770.62	
2. a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-féle vagyonból	132.845.68	289.616.30
		2,327.428.54

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

mérlege 1934. június hó 30-án.

PASSIVUM

	Pengő	Pengő
1. <i>Hagyatéki tőke</i>		2,116.875·33
2. <i>Fel nem használt előző évi jövedelmek</i> . .		101.353·81
3. <i>Tartozások :</i>		
1. a M. Tud. Akadémiának	79.897·08	
2. Függő elszámolások	23.376·63	103.273·71
4. <i>Tiszta jövedelem az 1934. I. félévben</i> . . .		5.925·69
		2,327.428·54

július hó 28-án.

A könyvelésért:

Várady György sk.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

b) A gróf Vigyázó Sándor és Ferenc-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek:</i>		
Közterhek	8.876 44	
Gróf Vigyázó Ferenc által rendelt életjáradék	12.000 —	
Illetmények	21.691 97	
Alkalmazottak készkiadásai	3.133 57	
Kegydljak, adományok	1.993 —	
Bankköltség	167 34	
Misedljak	2.934 —	
Gazdasági iroda fenntartási költsége	285 10	
Feketealmi iskola költségei	1.058 28	
Szalkszentmártoni mellékcsonaorna elkészítése	1.551 24	
Abonyi kastély és park tatarozás	3.000 —	
Ártolyam-vesztés	1.376 16	
Nagyberki plebánia tatarozási költség	282 55	
Bátyai gazdaság kiadásai	295 41	
Egyéb kiadások	1.333 44	59.978 50
2. <i>Kifizetett kamatok:</i>		
A Pesti Magyar Kereskedelmi Banknak	15.567 70	
A Magyar Nemzeti Bank nyugdíjalapjának	29.958 40	
Gróf Vigyázó Sándorné-vagyonnak	2.757 —	48.283 10
3. <i>A folyó évi jövedelemből felhasznált összeg</i>		58.000 —
4. <i>Fennmaradó tiszta jövedelem</i>		8.876 79
		175.138 39

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1934. I. félévben.

BEVÉTELEK

		Pengő	Pengő
1.	<i>Kamatjövedelmek :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	23.263 95	23.569 41
	2. „ „ Ferenc „	305 46	
2.	<i>Értékpapírijövedelem :</i>		
	1. gróf Vigyázó Sándor-vagyonból	15.066 —	20.069 78
	2. „ „ Ferenc „	5.003 78	
3.	<i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
	1. A gróf Vigyázó Sándor-vagyonból:		
	Nagyberki-Mosdós haszonbére	8.729 44	88.141 47
	Szalkszentmárton „	43.405 80	
	Harta-Bojár „	4.215 75	
	Csabony „	623 50	
	Nagyberki erdőgazdaság bevételei	10.838 34	
	Csabonyi „ „	11.879 08	
	Kötönyi „ „	5.023 61	
	Kötönyi gazdaság „ „	1.971 12	
	Egyéb bevételek (vadászati és halászati bér stb.)	1.454 83	
	2. A gróf Vigyázó Ferenc-vagyonból:		
	Abony haszonbére	9.640 52	26.075 57
	Uszód-Nánapuszta „	1.298 06	
	Töszeg—Paládics „	6.386 85	
	Bátya „	2.134 35	
	Rákoskeresztúr (nagyrét) „	3.212 —	
	Abonyi erdőgazdaság bevételei	1.022 03	
	Bátyai „ „	1.731 77	
	Egyéb bevételek (vadászati bér stb.)	640 99	
4.	<i>Házbérijövedelem :</i>		
	Befolyt házbérek	40.129 44	17.282 16
	Házadó és fenntartási költségek	22.847 28	
			175.138 39

július hó 28-án.

A könyvelésért:

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták:

Teleszky János ig. t. s. k.

A gróf Vigyázó Sándorné-vagyon

KIADÁSOK

	Pengő	Pengő
1. <i>Költségek :</i>		
Illetmények	4.447-99	
Alkalmazottak készkiadásai	763-49	
Közterhek	3.810-—	
Bankköltségek	41-85	
Rákoskeresztúri alkalmazottak illetményei	2.640-—	
Rákoskeresztúri múzeum fenntart. költségei	10.433-81	
Egyéb kiadások	459-65	22.596-79
2. <i>Kifizetett kamatok :</i>		
A M. Tud. Akadémiától felvett kölcsön- tőkék után		2.396-92
3. <i>Tiszta jövedelem 1934. I. félévben</i>		5.925-69
		30.919-40

Budapest, 1934. évi

A M. Tud. Akadémia Igazgató-

Jankovich Béla ig. és t. t. s. k.

jövedelmei 1934. I. félévben.

BEVÉTELEK

	Pengő	Pengő
1. <i>Kamatjövedelem :</i>		
1. Folyószámla kamat	4.176-01	
2. Rákoskeresztúri parcellázás kamat-bevétele	5.608-88	9.784-89
2. <i>Értékpapírijövedelem</i>		5.975-68
3. <i>Ingatlanok jövedelmei :</i>		
Rákoskeresztúri haszonbér	914-30	
" erdőgazdaság bevételei	2.032-86	
" szántó-parcellázási bevételei	2.037-21	
" egyéb bevételei	426-50	
Vecsés haszonbér	2.755-29	
Pesti rétek haszonbér	6.942-67	
Penc bevétele	50-—	15.158-83
		30.919-40

július hó 28-án.

A könyvelésért :

Várady György s. k.

Tanácsának megbízásából felülvizsgálták :

Teleszky János ig. t. s. k.

3700/V. 1934.

c) Elő-

a gróf Vigyázó Sándor- és Ferenc-vagyon bevételeiről

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
a) Haszonbérletileg kezelt földbirtokok.			
1.	Abony-Bolhásnartpuszta (572-45 q) búzahaszonb., à 15'—	8.586-75	
2.	Abonyi kisbérletek (részben búza, részben pénzhbér)	1.394-55	
3.	Bátyai kishaszonbérletek (búza)	9.787-50	
4.	Bátyai zátony pénzhaszonbéré	—	
5.	Csabonyi kishaszonbérletek (búzahaszonbér)	1.401-30	
6.	Harta-Bojár (365 q búzahaszonbér)	5.475—	
7.	Nagyberki-Mosdós (pénzhaszonbér)	9.346-16	
8.	Rákoskeresztúr-Nagyréti (pénzhaszonbér)	3.000—	
9.	Szalkszentmárton (pénzhaszonbér)	40.000—	
10.	Tószeg-Paládics (búzahaszonbér 325-5 q)	4.882-50	
11.	Tószeg-Szántóhalom (pénzhaszonbér)	2.500—	
12.	Uzód-Nánapuszta (112-5 q búzahaszonbér)	1.687-50	88.061-26
b) Vadászati és halászati bérek.			
13.	Bátya vadászati bére	—	
14.	Csabony vadászati bére	300—	
15.	Kötöny vadászati bére	200—	
16.	Bátya halászati bére	320—	
17.	Csabony halászati bére	200—	1.020—
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
18.	Bátya	11.500—	
19.	Prónayfalva-Kötönypuszta	13.352—	24.852—
d) Erdőgazdaság.			
20.	Abony	2.000—	
21.	Bátya	2.000—	
22.	Csabony	12.000—	
23.	Harta-Bojár	—	
24.	Nagyberki	6.000—	
25.	Prónayfalva-Kötönypuszta	6.000—	
26.	Szalkszentmárton	2.000—	30.000—
e) Bérházak.			
27.	Budapest, VII., Károly-körút 1.	38.100-08	
28.	Bátyai Központi Szálloda	150—	
29.	Bátyai ispánlak	210—	
30.	Bátyai szegényház	40—	
31.	Csabonyi révkorcsma	150—	
32.	Csabonyi ügynöklak	75—	
33.	Kisberki korcsma (kiadatlan)	—	38.725-08
f) Tőkejövedelem.			
34.	Harta-Mikla vételára után kamatjövedelem	20.820—	
35.	Értékpapírhozjárás és folyószámlakamatok	20.000—	40.820—
g) Különféle bevételek.			
36.	Szalkszentmárton térítés (feketehalmi istálló kártérítés)	555-56	
37.	Abonyi bérhátralék	1.000—	
38.	Bátyai bérhátralék	500—	
39.	Szalkszentmártoni bérhátralék	1.233-66	
40.	Előre nem látottak	300—	3.589-22
A bevételek végösszege:			227.067-56

irányzat

és kiadásairól 1935. január 1-től június 30-ig.

		Pengő	Pengő
B) Kiadások.			
a) Személyi kiadások.			
1.	A központi igazgatási költségekből a vagyonra eső rész	15.389-56	
2.	Régi alkalmazottak kegydíjai	770—	
3.	Az alkalmazottak készkiadásai	2.500—	18.659-56
b) Dologi kiadások.			
4.	Az abonyi park fenntartása	50—	
5.	Bátyai tákarmánycsarnok építése	2.400—	
6.	Nagyberki kastély átalakítási munkái	4.000—	
7.	A Feketehalom-pusztai iskola részére folyósítandó segélyek	300—	
8.	A gazdasági iroda fűtése, világítása	250—	
9.	Bankköltségek	500—	
10.	Tűzkárbiztosítások	29-25	
11.	Előre nem látott kiadások	1.500—	9.029-25
c) Házilag kezelt földbirtokok.			
12.	Bátya (gazdasági kiadások)	7.800—	
13.	Prónayfalva-Kötönypuszta	7.100—	14.900—
d) Az erdőgazdaság kiadásai.			
14.	Az erdőszemélyzet készpénzjárandósága	3.270—	
15.	Az erdőszemélyzet nyugdíja	1.240—	
16.	Erdősítési költségekre és csemetekertek fenntartására	1.800—	
17.	Erdőőri lakások karbantartására	300—	6.610—
e) Bérház.			
18.	Budapest, VII., Károly-körút 1. sz. ház karbantartása		1.500—
f) Közterhek.			
19.	Károly-körúti ház	19.321-39	
20.	Bátya	4.345-38	
21.	Csabony	1.100—	
22.	Nagyberki erdő	445-30	
23.	Prónayfalva-Kötönypuszta	1.320-56	
24.	Rákoskeresztúr	1.329-24	27.861-87
g) Végrendeleti teher.			
25.	Életjáradék	12.000—	
26.	Mise és gyászisteniti-ztelet	2.934—	14.934—
h) Kamatterhek.			
27.	A M. N. Bank nyugdíjalapjának, a Pesti M. Ker. Bank- nak „Hitelszámla” után és egyéb folyószámláknak		42.400—
A kiadások végösszege:			135.894-68
Összesítés :			
Összes bevétel		227.067-56 P	
Összes kiadás		135.894-68 P	
Bevételi többlet		91.172-88 P	

3700/V. 1934.

Elő-

a gróf Vigyázó Sándorné sz. báró Podmaniczky Zsuzsanna-vagyon

		Pengő	Pengő
A) Bevételek.			
1. Haszonbérbe adott földbirtokok.			
1.	A rákoskeresztúri kishaszonbérletek	18.047·83	
2.	Vecsés Ferihegy (467 mm. rozs, à 12— P) .	5.604—	
3.	Pesti rétek (pénzbér)	8.483·50	32.135·33
2. Erdőgazdaság.			
4.	Rákoskeresztúr		2.000—
3. Tőkejövedelem.			
5.	Értékpapírszelvényhozadék és folyószámla-kamat	8.400—	
6.	Penc eladásából kamatjövedelem	936 —	9.336—
4. Különféle bevételek.			
7.	Rákoskeresztúri vadászati bér	—	
8.	Rákoskeresztúri parcellák kamatjövedelme .	3.000—	3.000 —
A bevételek végösszege :			46.471·33

irányzat

bevételeiről és kiadásairól 1935. január 1-től június 30-ig.

	Pengő	Pengő
B) Kiadások.		
1. Személyi kiadások.		
1. A központi igazgatási költségeknek a gr. Vigyázó Sándorné-vagyonra eső része	5.983 ⁷⁷	
2. A rákoskeresztúri ispán illetménye	1.440 [—]	
3. Az alkalmazottak készkiadásai	800 [—]	
4. Kertmunkás és téli csősz	480 [—]	
5. Rákoskeresztúri múzeum *	—	8.703 ⁷⁷
2. Dologi kiadások.		
6. Rákoskeresztúri építmények tatarozása	1.600 [—]	
7. Rákoskeresztúri parkfenntartás	300 [—]	
8. Pesti rétek víztelenítése	1.500 [—]	
9. Bankköltségek	50 [—]	
10. Előre nem látottak	500 [—]	3.950 [—]
3. Erdőgazdasági kiadások.		
11. Erdőőri illetmények	840 [—]	
12. Csetetekert és erdősítési költségek	300 [—]	1.140 [—]
4. Közterhek.		
13. Rákoskeresztúr	2.910 ⁹⁵	
14. Pesti rétek	808 ⁷⁵	3.719 ⁷⁰
5. Kamattartozás.		
15. Kölcsönvett kisebb tőkék kamatai		2.100 [—]
A kiadások végösszege :		19.613⁴⁷
Összesítés.		
Összes bevétel	46.471 ³³ P	
Összes kiadás	19.613 ⁴⁷ P	
Bevételi többlet	26.857 ⁸⁶ P	

* A Rákoskeresztúron berendezett múzeum fenntartásának költségeit a grófné vagyona jövedelmének 32%-ából kell fedezni.

VI.

Kéky Lajos I. t. üdvözlő beszéde
a kiskunfélegyházi Móra Ferenc-Társaság alakuló
díszközgyűlésén, 1934. október 7-én.

Tisztelt Ünneplő Közönség!

A Magyar Tudományos Akadémia és Kisfaludy-Társaság szíves üdvözlétét és szerencsekívánatait tolmácsolom ennek az alapítói által olyan nagy szeretettel és lelkesedéssel életre hívott Társaságnak ünnepélyes megalakulása alkalmából. Azzal, hogy elküldötte ide képviselőjét ez a két nagy multú intézetünk, azzal nemcsak az életre induló ifjabb testvér iránt érzett rokonszenvüknek akarták bizonyosságát szolgáltatni, hanem kifejezésre akarták juttatni azt a szívbeli kegyeletet is, mellyel e Társaság névadó atyjának, Móra Ferencnek emléke iránt viseltetnek.

A Magyar Tudományos Akadémia nem számíthatta ugyan tagjai közé Móra Ferencet, de az ő sokoldalú munkásságának nem egy mozzanatában számította őt a magyar tudományosság hasznos és értékes munkásai sorába s gondolt elismeréssel az ő értékes tevékenységére. A Kisfaludy-Társaságnak egyik büszkesége volt Móra Ferenc. Őszinte rokonszenv, igaz barátság s a legszebb reményekkel teljes várakozás fogadta őt körünkben. Fájdalom, nagyon rövid ideig mondhattuk őt a magunkénak, a hozzá fűzött szép remények összeomlottak, de a barátság érzése, melyet szeretetreméltó egyénisége körünkben keltett, hervadhatatlan virágokkal fonja körül ennek a sugaras, szép léleknek emlékét. Szívünkben meggyászoltuk korai halálát, a veszteség fájó tudatával szállt sóhajunk tovatűnő árnya után s azzal a szeretettel, amelyet iránta érzünk, köszöntjük, és, ha ennek szüksége fölmerül, támogatjuk a nevét viselő Társaságot.

Ennek a Társaságnak bölcseje fölé két géniusz terjeszti ki áldó és védő szárnyát: Petőfi és Móra Ferenc szeleme. A Kiskunság szülöttei voltak, ízes, zamatos magyarságuk ebből a földből sarjadt. Az ő lelkük ihlesse, Petőfi tüneményes, ezer színben tündöklő fiatalsága s Móra Ferenc szeretettel teljes, higgadt, bölcs humorának aranyos fényével sugárzó férfiassága ragyogja e Társaság munkásságát. Legyen egész magyar közművelődésünkre értékes és

áldásos ez a munkásság s vidám kíséretéül boldog és elégedett énekek hangozzanak ide közeli és távoli magyar búzamezőkről. Segítse Isten boldog beteljesedésre mindazt a sok szép reményt, amely az alapítókat munkára ösztönte s amely ebben az órában ünneplő szíveinket megdobogtatja!

VII.

Nekrológok.

a) Domanovszky Sádor ig. és r. t. beszéde néhai Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök síremlékének felavatása alkalmából 1934. október 14-én a farkasréti temetőben.

Két fennkölt érzés hozott bennünket ma össze Csánki Dezső sírjánál, ennek a síremléknek felavatására, — nem a barátság a szó mindennapi értelmében, hanem a mély tisztelet és a ragaszkodó szeretet, amely két érzelem ebben az összetételben csak egész embereknek szokott osztályrészul jutni.

Rögös utak erőfeszítései alakítják ki az ilyen egyéniségeket. Csánki Dezsőt sem kényeztette el a sors. Hivatali pályája nehezen indult, fiatalabb éveiben lenyűgözték családjának gondjai és alig nőttek fel gyermekei, egymás után érték a megrendítő csapások. Tudományos pályáján azzal a magasröptű tervvel indult, hogy megírja a Hunyadiak korának művelődéstörténetét. Nagy szeretettel foglalkozott akkor történetfilozófiával és fiatalon vállalta Magyarország földrajzának földolgozását ugyanebben a korban, amivel azonban belekerült a minuciózus anyagközlés igen fontos, de mindenekfölött idegörlő taposómalmába. Az okleveleknek rengeteg tömegét kellett feldolgoznia és le kellett mondania arról, hogy a földolgozás formai részében művészi képességét érvényesítse. Idegei ebben a munkában már felörlődtek, mire jó későn vezető állásba került, átvette a Történelmi Társulat ügyvezetését, majd az Országos Levéltár igazgatója lett, a hivatali életben egy zseniális miniszter belső munkatársává választotta, társadalmi téren pedig a Magyar Tudományos Akadémia tüntette ki különös bizalmával, ciklusok hosszú során át választva meg a II. osztály elnökévé, majd az Akadémia másodelnökévé.

Egy minden erőt absorbeáló, nem olvasására és élvezetre szánt, bármily monumentális munka tiszteletreméltó tudományos érdemei mellett nem közönséges emberi kvalitásokra volt szükség, hogy Csánki Dezsőt ilyen megbecsülés és szeretet övezze.

A tudománynak csendes munkásai, akik ma eljöttünk kegyeletünket leróni, a fáradhatatlan alkotó embert tiszteljük benne, élete nagy tudományos munkájában is, közéleti tevékenységében is.

A »Magyarország földrajza« hazánk középkori telepeds- és birtoktörténetének kimeríthetetlen tárháza. Ha a négy kötetből, amelyet ebből a kiadványból közreadott, az elsőt és az utolsót összehasonlítjuk, világosan áll előttünk az a nagy fejlődés, amelyen Csánki Dezső a kettőt elválasztó 23 év alatt átment, illetve az a nagy különbség, amely az eredeti Pesti Frigyes-féle elgondolással szemben megmutatja, hogy ő milyen alapon és milyen módszerrel kívánta ezt a feladatot megoldani. Az ifjúkor célkitűzése után azonban nagy önmegtagadás és lelkierő kellett ahhoz, hogy évtizedeken át ebbe a munkába temetkezzék. De az érdem ezzel az önmegtagadással, a hiúsági szempontok, a csábító siker kísértéseinek legyőzésével csak még nagyobb lett.

És ha nagy történeti földrajzi munkájában elméjét és tollát nem is csillogtathatta szélesebb körök előtt, — nagy tudása, biztos ítélete és lankadatlan tetteje a rábízott intézetek vezetésében annál gazdagabban élte ki magát.

Sem a lesújtó csapások, sem évtizedek felörlő kutatómunkája nem tudták megtörni erős hitét s az alkotáshoz annyira nélkülözhetetlen optimizmusát. Ámbár nagy érzékenysége minden behatásra fölötte erősen reagált, csodálatos akaraterővel tudta magától elhárítani mindazokat a zavaró tényezőket, amelyek alkotó tevékenységében megbéníthatták volna. Ez a szívós kitartással párosult optimizmus szolgáltatta Csánki Dezsőnek azt az erős meggyőződést, amely intézmények vezetésében szinte nélkülözhetetlen. Ami az ő vezetése alá került: Történelmi Társulat, Országos Levéltár, Gyűjteményegyetem, az alatta a tevékeny mozgás korszakát, szép fellendülést ért el. Józsága, higgadt realitásérzéke és megfontolt gondossága minden akadályt legyőzött.

Ezekkel a tulajdonságokkal vonzotta magához az embereket, ezekkel hallgattatta el a széthúzást, ezekkel keltett

bizalmat maga iránt; ezekért a kiváló emberi tulajdonságokért tiszteltük, ezekért ragaszkodtunk hozzá hűséges szeretettel.

És ma, amikor ezeket a lebilincselő egyéni vonásokat közvetlenül már nem érezzük, ezeknek emléke hozott ide bennünket. Nem fogjuk itt sok érdemét felsorolni, hogy hogyan vezette ki a Néprajzi Társaságot egy súlyos válság bonyodalmaiból, hogy miként vitte új virágzás felé a szívéhez annyira hozzáforrzott Történelmi Társulatot, hogy a legkedvezőtlenebb viszonyok között hogyan küzdötte ki az Országos Levéltár új épületének berendezését. Ehelyett legyen szabad öt egy percre családi körébe követnünk. Az erőgyűjtés óráiban harmoniumának hangjai mellett nagy előszeretettel énekelte hűséges feleségével a zsoltárokat vagy saját szerzeményeit. Ez utóbbiak közül egynek szavai csengnek fülemben:

Oly szép az élet néha-néha...

Ebben a sorban benne van Csánki Dezső egész élet-filozófiája, amelynek nagy megpróbáltatások után is újra és újra előtörő alkotóerejét köszönhetette, amely párosulva magas műveltségével, életének eredményeit létrehozta.

Igen, Csánki Dezső, szép volt tevékeny életed, amelynek útját erős hittel és meggyőződéssel jártad, s amellyel nemzeded haladásának számottevő építőtenyezője lettél.

Ezért a hitért, ezért a munkáért és eredményeieért legyen áldott emlékezeted!

Kegyelettel teszem le sírodra a Magyar Tudományos Akadémia koszorúját.

b) Németh Gyula r. t. megemlékezése Wilhelm Bang Kaup k. tag elhúnyta alkalmából.

1934. október nyolcadikán meghalt Wilhelm Bang Kaup, Akadémiánk külső tagja, a berlini egyetemen a török nyelvészet nyilvános rendes tanára.

1869. augusztus 9-én született Weselben. Irodalmi munkásságát igen korán kezdte, már húsz éves korában hat értekezése jelent meg német, francia és olasz nyelven. Akkoriban főleg óind és óirán filológiával foglalkozott, emellett altaji nyelvekkel, különösen a mandzsual, s 1890-ben »Uralaltaische Forschungen« címen jelenik meg egy kis műve. Ezek inkább csak ifjúkori kísérletek. 1893-tól 1908-ig jelent meg tőle és Weissbachtól az óperzsa ék-

írássos feliratok kiadása. Igazában azonban inkább az altaji tanulmányok vonzották. Számos cikkben igyekezett a Thomsen által 1893-ban megfejtett türk feliratok megértéséhez hozzájárulni s ő jött rá a feliratok számneveinek helyes értelmezésére. Majd éles vitába került Radloffal, kinek népköltési és szótári gyűjtéseit súlyos kritikával illette. E vita kapcsán kezdett a Codex Cumanicus kérdéseivel foglalkozni, s kimutatta, hogy gróf Kuun Gézának és Radloffnak a Codex Cumanicusra vonatkozó kiadványai tudományosan használhatatlanok. Ez munkásságának egyik legmaradandóbb része. A kun nyelv ismeretéhez számos becses adalékkal járult.

Ekkoriban Belgiumban, a löweni egyetemen, az angol filológia tanára volt, s a régebbi angol drámairodalommal foglalkozott. A háború alatt Németországba jött, egy ideig a frankfurti egyetemen tanított, majd Berlinben kapott turkológiai tanszéket. Itt nagyértékű munkásságot fejtett ki, különösen a történeti török alaktanban és az ujjur filológiában.

Kun nyelvi, török alaktani és ujjur kutatásai örökre meg fogják őrizni nevét a török filológia történetében.

Bang sokoldalú, rendkívül eleven szellemű, erős kritikai készségű, az előadásban művészi hajlamú tudós volt.

A magyar tudományhoz a legszorosabb kapcsolatokat fűzték.

c) Mauritz Béla r. t. gyászbeszéde Kövesligethy Radó r. t. ravatalánál 1934. október 13-án.

Mélyen tisztelt Gyászoló Gyülekezet!

A Magyar Tudományos Akadémia, a Matematikai és Fizikai Társulat nevében búcsúzom Kövesligethy Radótól, a tudóstól, a szervezőtől, a professzortól és melegszívű embertől.

A sors különös tehetségekkel áldotta meg. Nagy matematikai készsége és készsége, páratlan nyelvtudása, a messze jövőbe tekintő szelleme képessé tették arra, hogy a tudományt ne csak hirdesse, hanem művelje és nagy léptekkel előre is vigye.

A földrengések jelenségeinek geometriai elméletét kifejtvé, lehetővé tette a földrengési elemek kiszámítását és a földkéreg fizikai állandóinak meghatározását. Az első exakt kísérletet tette a földrengések megjóslására. Vizsgálatokat

végzett az égi testek hőmérsékletének meghatározására. Merész kísérletet tett, hogy a színeképek csodálatos törvényszerűségeinek racionális elméleti magyarázatát adja. E kísérlete olyan időben történt, midőn még nem tudták, hogy a színeképek és az atomok legbensőbb tulajdonságai között milyen összefüggés van. Az eredmény nem is lehetett tökéletes, de Kövesligethy Radónak a természet mélységeibe tekintő szelleme mégis felismerte és megsejtette a távoli jövőndőt.

A különféle tudományos áramlatokat gyorsan és könnyedén fogta fel, invenciója azonnal újabb távlatokat tárt fel.

Mint igazi tudóst és nagy szellemet a szerénység, az emberi gyengék és szenvedések iránt való megértés jellemezték. Jó szíve sohasem engedte meg, hogy bármilyen kérést megtagadjon. Ha érték az életben csalódások, úgy azok mindig jószívűségéből származtak.

Az a négy évtizedes munkásság, amelyet mint az Akadémia belső tagja fejtett ki, a Magyar Tudományos Akadémia történetében örökre maradandó nyomot fog hagyni.

Kövesligethy Radó, kedves jó kollégánk, melegszívű jóbarátunk Isten veled!

d) Schaffer Károly r. t. megemlékezése Don Santiago Ramón y Cajal k. tag elhúnyta alkalmából.

Don Santiago Ramón y Cajal külső tagnak, a világ-hírű spanyol histologusnak 1934. október 17-én bekövetkezett elhunytával az egész világ tudományosságát súlyos veszteség érte.

Ramón y Cajal jóval több mint félszázadon keresztül kutatta az idegrendszernek finomabb szerkezetét és tulajdonképpen ő teremtette meg tanítványainak közreműködésével a modern ideghistológiát. Az ő nevével össze van forrva az idegrendszer mikroszkópiai szerkezetének minden részletkérdése. Hatalmas, mert arányaiban senki más által felül nem mult munkássága a két kötetnyi »Histologie du Système Nerveux« című munkájában jut kifejezésre, melynek minden adata Cajal legsajátabb bűvárlatainak gyümölcse és ez a legfinomabb szövettana a központi idegrendszernek tudományos kincsesbánya marad minden időkre. Nagy jelentőségű volt az idegközpontok finomabb anatómiájára vonatkozó, franciául 1894-ben megjelent kisebb munkája, melyben az idegrendszernek elvi neuronos szerkezetét meg-

kapóan tárgyalta. — Autobiografiája »Recuerdos de mi vida« címen 1923-ban két kötetben a harmadik kiadásban Madridban jelent meg. Végül a vezetése alatt lévő intézetből kiadott munkálatok említendőek; ezek eleinte spanyol nyelven, mint »Trabajos«, később francia nyelven mint »Travaux« jelentek meg, melyekben Cajalnak és tanítványainak kutató munkássága megkapó, impozáns módon nyilvánult meg.

Mint a madridi egyetem tanára és az ő tiszteletére szervezett kutató-intézet, az Istituto Cajal igazgatója előrehaladott korban is fáradhatatlan buzgalommal folytatta kutatásait.

Nagy tekintélyét bizonyítja, hogy megkapta a tudományos Nobel-díjat, a berlini egyetem Helmholtz-érmét, más államok számos kitüntetését és ötvennél több külföldi akadémia és tudós társaság kültagjává, angol, német, francia, norvég stb. egyetemek pedig dísz-doktorukká választották.

VIII.

A M. Tud. Akadémiának felajánlott adományok
folytatólagos jegyzéke.

(Az előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIV. köt. 314. l.)

N. N. egy Rákóczi-kiadványra	750— P
A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyvének IV. kötetére :	
a zirci apátság	250— „
a TÉBE	500— „
A Székesfőváros 1935. évi jutalomtételére	800— „
Wellisch Alfréd műépítész : alapítványa kamatainak kiegészítésére	100— „
Gr. Zichy István l. t. Medveczky Frigyes síremlékére . . .	100— „
Holub József l. t. visszaajándékozott bírálati tiszteletdíja .	50— „
N. N. visszaajándékozott tiszteletdíja	200— „

IX.

A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai.

(Előző jegyzéket lásd Ak. Értesítő XLIV. köt. 315—16. l.)

- Akadémiai Értesítő.* Szerkeszti: Balogh Jenő. XLIV. köt. 457. füz.
1934. április—szeptember. 87—322. l. 3— P.
- Balló Mátyás emlékezete.* Irta: Konek Frigyes. (Emlékbeszédek XXII. köt. 6. sz.) 16 l. —50 P.
- Barabás Samu:* Székely Oklevéltár. (A Magyar Történelmi Tár XXVIII. köt.) 490 l. 10— P.
- Bartók György:* A szellem tilozófiai vizsgálata. (Ért. a Fil. és Társ. tud. kör. IV. köt. 9. sz.) 47 l. 1— P.
- A Bécsi Magyar Történeti Intézet Évkönyve.* Károlyi Árpád közreműködésével szerkeszti Angyal Dávid. IV. köt. 443 l. 10— P.
- Brentano Lujo emlékezete.* Irta: Földes Béla. (Emlékbeszédek XXII. köt. 8. sz.) —50 P.
- Emlékbeszédek* XXII. köt. 3. sz. Németh Gyula: Thury József emlékezete. 25 l. —50 P.
- XXII. köt. 4. sz. v. Moór Gyula: Kunz Jenő emlékezete. 19 l. —50 P.
- XXII. köt. 6. sz. Konek Frigyes: Balló Mátyás emlékezete. 16 l. —50 P.
- XXII. köt. 7. sz. Rados Gusztáv: Kürschák József emlékezete. 18 l. —50 P.
- XXII. köt. 8. sz. Földes Béla: Brentano Lujo emlékezete. 32 l. —50 P.
- Entz Géza:* Az ostor és protoplasma növekedéséről. (Mat. és Term.-tud. Közl. XXXVII. k. 3.) 64 l. 2— P.
- Értekezések a Filozófiai és Társad. Tud. köréből.* IV. köt. 9. sz. Bartók György: A szellem filozófiai vizsgálata. 47 l. 1— P.
- Értekezések a Nyelv- és Széptud. oszt. köréből.* XXV. köt. 4. sz. Melich János: Latinbetűs helyesírásunk eredete. 45 l. 1— P.
- Értekezések a Történettudományok köréből.* XXV. köt. 2. sz. Marczali Henrik: A katonai Mária Terézia-rend körül. 25 l. —50 P.
- XXV. köt. 3. sz. Szabó Dezső: A megyék ellenállása Mária Terézia úrbéri rendeleteivel szemben. 47 l. —80 P.
- Fináczy Ernő:* Neveléstudományok a XIX. században. 177 l. 4— P.
- Fleischer Gyula:* Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián. 106 l. 2— P.

- Földes Béla*: Brentano Lujo emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. k. 8. sz.) 32 l. —50 P.
- Gebhardt Antal*: Az abaligeti barlang élővilága. (Mat. és Term.-tud. Közl. XXXVII. k. 4. sz.) 260 l. 4— P.
- Hadtörténelmi Közlemények*. Szerkeszti: Gyalókay Jenő. XXXV. évf. III—IV. füz. 2:50 P.
- Irodalomtörténeti Közlemények*. Szerkeszti: Császár Elemér. 44. évf. 3. füz. 225—336. l. 3— P.
4. füz. 337—331. l. (Tart. és névmutató.) 3— P.
- Konek Frigyes*: Balló Mátyás emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. köt. 6. sz.) 16 l. —50 P.
- Kunz Jenő emlékezete*. Irta: v. Moór Gyula. (Emlékbeszédek XXII. köt. 4. sz.) 19 l. —50 P.
- Kürschák József emlékezete*. Irta: Rados Gusztáv. (Emlékbeszédek XXII. köt. 7. sz.) 18 l. —50 P.
- A Magyar Nyelvtudomány kézikönyve* II. 2. Németh Gyula: A magyar rovásírás. 32 l. és ábrák. 1:50 P.
- Magyarosan*. Szerkeszti: Zsirai Miklós. III. évf. 7— 8. sz., szeptember—október. —20 P.
9—10. sz., november—december. —20 P.
- Magyar Történelmi Tár* XXVIII. köt. (III. sorozat III. kötete.) Barabás Samu: Székely Oklevéltár. 490 l. 10— P.
- Marczali Henrik*: A katonai Mária Terézia-rend körül. (Ért. a Tört.-tud. kör. XXV. köt. 2. sz.) 25 l. —50 P.
- Matematikai és Term.-tud. Közlemények*. Szerkeszti: Mauritz Béla. XXVII. köt. 3. füz. Entz Géza: Az ostor és protoplasma növekedéséről. 64 l. 2— P.
XXVII. köt. 4. füz. Gebhardt Antal: Az abaligeti barlang élővilága. 260 l. 4—P.
- Melich János*: Latinbetűs helyesírásunk eredete. (Értekezések a Nyelv- és Széptud. oszt. kör. XXV. köt. 4. sz. 45 l. 1— P.
- Vitéz Moór Gyula*: Kunz Jenő emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. köt. 4. sz.) 19 l. —50 P.
- A természetjog problémája. (Ért. a Fil. és Társ.-tud. kör. IV. köt. 10. sz.) 45 l. 1— P.
- Németh Gyula*: Thury József I. t. emlékezete. (Emlékbeszédek XXII. k. 3. sz.) 25 l. —50 P.
- A magyar rovásírás. (A Magyar Nyelvtudomány kézikönyve II. k. 2.) 32 l. és táblák. 1:50 P.
- Nyelvtudományi Közlemények* XLVIII. köt. 3. f. Szerkeszti: Gombocz Zoltán. 349—484. l. 4— P.
- Petőfi Sándor*: János vitéz. Bolond Istók. (A Magyar Nép Irodalmi Könyvtára 2. füz. második kiadása.) 51 l. —20 P.

Rados Gusztáv: Kürschák József emlékezete. (Emlékbeszédék XXII. k. 7. sz.) 18 l. —50 P.

Szabó Dezső: A megyék ellenállása Mária Terézia urbéri rendeleteivel szemben. (Ért. a Tört.-tud. kör. XXV. köt. 3.) 47 l. —80 P.

Thury József l. t. emlékezete. Írta: Németh Gyula. (Emlékbeszédék XXII. köt. 3. sz.) 25 l. —50 P.

INHALT.

	Seite
I. Erinnerung des Herrn Präsidenten Albert von Berzeviczy über die 15 jährige Regierungstätigkeit des Herrn Reichsverwesers Nikolaus von Horthy	323
Vortrag des Präsidenten: Der Landtag von Siebenbürgen in 1863. (Auszug.)	324
Dank des Präsidenten für die Rede des ungarischen Hauptdelegierten Tibor von Eckhardt in der Generalversammlung des Völkerbundes	326
Eröffnungsrede des Präsidenten zum Vortrag des a. M. Aurel Stein	327
Eröffnungsrede des Präsidenten in der Sitzung des ungarischen Nationalausschusses der C. I. am 19-ten November 1934., gelegentlich des Vortrages von Oberbibliothekar von Edmond Poupé — Draguignan (in französischer Sprache)	329
Ungarische Übersetzung dieser Eröffnungsrede	330
II. D. u. e. M. Ludwig von Ilosvay: Andreas von Semsey zum Gedächtnis	332
III. K. M. Eugen Darkó: Bericht über den IV. bizantinologischen Kongress in Sofia	340
IV. Kostenvoranschlag der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	346
V. a) Ausweis über den Stand der beiden Graf Vigyázó-Vermögen den 30-ten Juni 1934.	353
b) Einkünfte vom 1-ten Januar bis 30-ten Juni 1934.	358
c) Kostenvorschlag vom 1-ten Januar bis 30-ten Juni 1935.	362
VI. Begrüßungsrede des k. M. Ludwig Kéky in der feierlichen Gründungsversammlung der Franz Móra-Gesellschaft in Kiskunfélegyháza den 7-ten Oktober 1934.	366
VII. Nekrologe:	
a) Rede des d. u. o. M. Alexander Domanovszky bei der Enthüllung des Grabmals von d. M. u. o. M. Vizepräsidenten Desider Csánki den 14-ten Oktober 1934.	367

<i>Inhalt</i>	377
	Seite
b) Nachruf des k. M. Julius Németh bei dem Hinscheiden des a. M. Wilhelm Bang Kaup . .	369
c) Rede des o. M. an der Bahre des o. M. Radó von Kövesligethy den 13-ten Oktober 1934. .	370
d) Nachruf des o. M. Karl Schaffer bei dem Hinscheiden des a. M. Don Santiago Ramón y Cajal	371
VIII. Neuere Spenden	372
IX. Neuere Veröffentlichungen der Ungarischen Akademie der Wissenschaften	373
X. Deutsche, französische und englische Übersetzung des Inhaltsverzeichnisses	376

S O M M A I R E.

	Page
I. Discours prononcés par M. le Président Adalbert de Berzeviczy :	
commémoration du 15-ième anniversaire de la régence de Son Altesse Nicolas de Horthy .	323
extrait de sa conférence: La diète de 1863. en Transylvanie	324
remerciements adressés à M. Tibor Eckhardt délégué hongrois pour les services rendus auprès de la Soc. des Nations à la cause de la libre diffusion des livres hongrois sur le territoire des états dits successeurs	326
discours d'ouverture prononcé à la conférence de Aurel Stein m. ext.	327
discours d'ouverture prononcé à la séance de la Comm. Nat. Hongr. de Coopération Intellectuelle tenue le 19. novembre 1934. à l'occasion de la conférence de Edmond Poupé, conservateur de la bibliothèque de Draguignan, (en langue française)	329
la traduction hongroise du même discours	330
II. Commémoration de André Semsey par Louis Ilosvay m. du Conseil de Direction et m. hon.	332
III. Rapport de Eugène Darkó m. corr. sur le IV. Congrès des Études Byzantines tenu à Sofia	340
IV. Budget de l'Académie	346
V. a) Bilan et état des deux fonds Vigyázó le 30. juin 1934.	353
b) Les revenus des deux fonds dans la première moitié de l'exercice 1934.	358
c) Budget des deux fonds pour la première moitié de l'exercice 1935.	362
VI. Discours solennel :	
Discours de Louis Kéky m. corr. à l'assemblée générale solennelle de la Société François Móra à Kiskunfélegyháza le 7. octobre 1934.	366
VII. Nécrologie :	
a) Discours de Alexandre Domanovszky m. du Conseil de Direction et m. ord. prononcé à l'inauguration du tombeau de feu Désiré Csánki viceprésident, m. ord. le 14. octobre 1934.	367

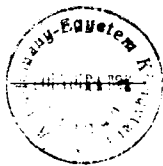
<i>Sommaire</i>	379
	Page
b) Discours de Jules Németh m. corr. prononcé à l'occasion du décès de Guillaume Bang Kaup m. ext.	369
c) Discours de Béla Mauritz m. ord. prononcé aux funérailles de Radó Kövesligethy m. ord., le 13. octobre 1934.	370
d) Discours de Charles Schaffer m. ord. prononcé à l'occasion du décès de Don Santiago Ramon y Cajal m. ext.	371
VIII. Liste des dons	372
IX. Publications récentes de l'Académie	373
X. Traductions allemande, française et anglaise du sommaire	376

TABLE OF CONTENTS.

	Page
I. President Dr. Albert de Berzeviczy's speech on the work accomplished by H. S. H. Nicholas de Horthy, Regent of Hungary, during the fifteen years of his regency	323
The President's lecture entitled „The Diet of Transylvania in 1863.“	324
The President's vote of thanks to Mr. Tibor Eckhardt, Hungarian chief delegate to the League of Nations, for his speech at the General Assembly of the League	326
The President's opening speech at the lecture delivered by Sir Aurel Stein, hon. member, on October 11th 1934.	327
The President's opening speech delivered in French, at the lecture held on November 19th 1934, by M. Edmond Poupé, head librarian of Draguignan, on the occasion of the meeting of the Hungarian National Committee of the C. I.	329
Hungarian translation of this speech	330
II. Mr. Louis Ilosvay, director and hon. member: „In memoriam Andrew Semsey“	332
III. Mr. Eugene Darkó, corr. member: Report on the fourth Byzantinological Congress held in Sophia	340
IV. Budget report of the Hungarian Academy of Sciences	346
V. a) Account rendered of the two Count Vigyázó properties on June 30th 1934.	353
b) Revenues of same during the period January 1st 1934. to June 30th 1934.	358
c) Estimates for the period January 1st 1935. to June 30th 1935.	362
VI. Address of welcome:	
Mr. Louis Kéky, corr. member's address of welcome at the constituent General Assembly of the Francis Móra-Society of Kiskunfélegyháza, on October 7th 1934.	366
VII. Necrologies:	
a) Mr. Alexander Domanovszky, direktor and hon. member's speech on the late Desiderius Csánki, director and hon. member, Deputy President, on October 14th 1934.	367

Table of Contents

	381
	Page
b) Mr. Julius Németh, corr. member's commemorative speech on the occasion of the demise of William Bang Kaup, hon. member . . .	369
c) Mr. Béla Mauritz, corr. member's funeral speech at the bier of Conrad Kövesligethy, on October 13th 1934.	370
d) Mr. Charles Schaffer, ord. member's commemorative speech on the occasion of the decease of Don Santiago Ramón y Cajal, hon. member	371
VIII. New donations . . .	372
IX. New publications of the Hungarian Academy of Sciences . . .	373
X. German, French and English translation of the table of contents . . .	376

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

BALOGH JENŐ

FŐTITKÁR

XLIV. KÖTET

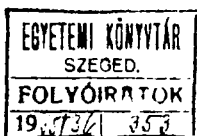
456. FÜZET – 1934. JANUÁR–MÁRCIUS

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1934.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. Tud. Akadémia belső tagjai	1
II. a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése Lotz Károly születési centenáriumáról az 1933. december 18-án tartott összes ülésen	5
b) A M. Tud. Akadémia pályadíja Lotz Károly szüle- tési centenáriuma alkalmából	8
c) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök megemlékezése Kőrösi Csoma Sándor születésének 150-ik és Semsey Andor t. tag születésének 100-ik év- fordulója alkalmából az 1934. március 26-án tartott összes ülésen	8
III. A M. Tud. Akadémia munkássága 1933-ban:	
a) Jelentés az Akadémia könyvtárának 1933. évi állapotáról	11
b) A Szótári Bizottság jelentése	22
c) A Történettudományi Bizottság jelentése	23
d) A Hadtörténelmi Bizottság jelentése	26
e) Az Akadémia ülései 1933-ban	28
IV. A M. Tud. Akadémia halottai 1933-ban	32
V. A M. Tud. Akadémia pénztári számadása 1933-ról	33
VI. A M. Tud. Akadémia költségvetése 1934. január— június hónapokra	43
VII. További levelezés az u. n. utódállamok területén nem kézbesíthető magyar tudományos mun- káknak szabad terjeszthetése érdekében:	
a) Berzeviczy Albert elnök megkeresése 1933. nov. 13-ról a m. kir. külügyminiszter úrhoz	50
b) Berzeviczy Albert elnök átiratai a C. I. de C. I. elnökéhez Gilbert Murray oxfordi tanárhoz és az I. de C. I. igazgatójához Henri Bonnet úrhoz	52
c) Az átiratok magyar szövege	54
d) H. Bonnet, az I. de C. I. igazgatójának válasza	56
VIII. Kivonatok az Akadémia ülésein bemutatott előadá- sokból:	
Entz Géza jelentése a Tihanyi Biológiai Intézetről	57
IX. Jutalmak tárgyában kiküldött bizottságok összeállítása	64
X. a) Förster Aurél r. t. jelentése Vári Rezső r. t. és Korzenszky Eleonóra Onasander-kiadásáról	65
b) Vári Rezső r. t. észrevételei a fennebbi bírálatra	69

Tartalom

	Lap
XI. A két gróf Vigyázó-vagyon költségvetése 1934. január—június hónapokra	72
XII. Üdvözlő beszéd: Schaffer Károly r. t. üdvözlő beszéde Buday Kál- mán r. t. hetvenedik születésnapja alkalmából	76
XIII. Nekrológ: Kornis Gyula ig. és r. t. osztályelnök gyászbeszéde Bleyer Jakab l. t. ravatalánál	78
XIV. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	79
XV. A tartalommutató német, francia és angol fordítása .	81

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

801.
1934. sz.

KÖRLEVÉL

a Magyar Tudományos Akadémia tagjaihoz.

A Magyar Tudományos Akadémia elnöksége az 1934. évi XCIV. nagygyűlés napjait a következően tűzte ki:

I.

Május 8-án, kedden d. u. 5 órakor az osztályok ülése. Tárgyai:

- a) A pályázatok eldöntése.
- b) Új pályázatok kihirdetése.
- c) Az osztályelnök választása.
- d) Szavazás az ajánlott tiszteleti, rendes, levelező és külső tagokra, valamint a bizottságok tagjaira.

A II. osztály javaslatot tesz a Nagyjutalom és a Marczibányi-mellék-jutalom odaítélése iránt.

II.

Május 9-én, szerdán d. u. 5 órakor nagygyűlés. Tárgyai:

- a) Az ünnepélyes közülés programjának bemutatása.
- b) Az osztályok jelentései a pályázatok eldöntéséről, új pályakérdésekről és a választásokról.

III.

Május 11-én, pénteken d. e. 11 órakor az Igazgató-Tanács ülése.

IV.

Május 11-én, pénteken d. u. pontban $\frac{1}{2}$ 5 órakor (4 óra 30 perckor) elegyes ülés. Elnök és másodelnök választása.

V.

Május 11-én, pénteken d. u. 5 órakor tagválasztó nagygyűlés.
Tárgya: Az Akadémia igazgató, tiszteleti, rendes, levelező és külső tagjainak megválasztása.

VI.

Május 13-án, vasárnap d. e. $\frac{1}{2}$ 11 órakor ünnepélyes közülés.

Budapest, 1934. április 3.

Elnöki megbízásból:

Balogh Jenő
főtitkár.

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

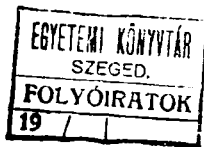
SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

XLIV. KÖTET

457. FÜZET – 1934. ÁPRILIS–SZEPTEMBER

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1934.

TARTALOM.

	Lap
I. A M. Tud. Akadémia XCIV. ünnepélyes közlése 1934. május 13-án :	
a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnöki megnyitó beszéde: Az Akadémia 16 évvel a háború után	87
b) Gróf Bethlen István t. t. emlékbeszéde gróf Apponyi Albert t. tagról ¹	94
II. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök szoboravató be- széde gróf Tisza István emlékszobrának ünnepé- lyes leleplezése alkalmával 1934. április 22-én	94
III. Az 1934. évi nagygyűlésen odaitélhető jutalmak tár- gyában javaslatlételre kiküldött bizottságok jelentései :	
a) A Nagyjutalom- és a Marczibányi-mellékjutalomról	99
b) A Chorin Ferenc-jutalomról	136
c) A Weiss Fülöp-jutalomról	169
d) A Voinits-érem odaitéléséről	170
e) A Sámuel-Kölber-jutalomról	179
f) A székesfőváros művészettörténeti jutalmáról („A neoklasszicizmus építészete Magyarországon“)	181
g) A Molnár Kálmán-jutalomról (A főkegyúri jog jogalapja, tartalma és a magyar közjog ide- vágó szabályai)	185
h) A Darányi Ignác-jutalomról	198
i) A Kazinczy Gábor és neje Várady Szabó Anna úrnő alapítványából kiadott jutalomról	217
IV. Az Akadémia XCIV. nagygyűlése 1934. május 8—11-ig	218
V. Jelentés az akadémiai választásokról	234
VI. Új jutalomtételek 1934-ben	236
VII. A II. osztály javaslata a nagygyűléshez gróf Apponyi Albert ig. és t. tag képmásának elhelyezése tár- gyában	240
VIII. Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök ünneplése tiszte- leti tagságának 30-ik évfordulója alkalmából 1934. június 8-án :	
a) Lenhossék Mihály ig. és t. t. másodelnök üdvözlő beszéde	242
b) Berzeviczy Albert elnök válasza	243
IX. A M. Tud. Akadémia költségvetése 1934. második felére	246

¹ Az emlékbeszédet nagyobb terjedelménél fogva, külön kiadvány gyanánt közöl-
jük. (Emlékbeszédek XXII. kötet 5. sz.)

Tartalom

	Lap
X. a) A két gróf Vigyázó-vagyon mérlege, vagyon- és jövedelemkimutatása 1933-ról	253
b) A két vagyon költségvetése 1934. év második felére	266
c) Tájékoztató a két vagyon állásáról és tartozásairól 1934. május havában	270
XI. Az Akadémia C. I. Magyar Nemzeti Bizottságának ülése 1934. február 16-án:	
a) Berzeviczy Albert ig. és t. t. elnök üdvözlő beszéde	274
b) Az üdvözlő beszéd német szövege	275
c) Röbbeling Hermann, a bécsi Burg-színház igazgatójának előadása: A színház a népek szellemi közeledésében	277
XII. További levelezés az u. n. utódállamok területén nem kézbesíthető kiadványaink tárgyában:	
a) Berzeviczy Albert elnök úr átirata Kánya Kálmán külügyminiszter úrhoz	288
b) Újabb átirat a külügyminiszter úrhoz	290
c) Emlékirat az elszakított területre be nem jutható, kizárólag tudományos magyar munkák szétküldése tárgyában	291
d) Az emlékirat francia szövege	296
XIII. Az Akadémia Ügyrendjének módosítása:	
a) A 9. és 10. § módosítása	302
b) A Voinits-éremre vonatkozó § módosítása	303
XIV. Polner Ödön r. t. felszólalása a Marczali Henrik I. tagnak „A katonai Mária Terézia-rend körül” c. felolvasása után	304
XV. Ünnepi beszédek:	
a) Szinnye Ferenc r. t. beszéde a tapolcai Bacsányi-emlékünnepeken 1934. május 10-én	305
b) Kéky Lajos I. t. beszéde Kozma Andor t. t. emléktáblájának leleplezésekor Marcaliban, 1934 június 24-én	308
XVI. Nekrológok:	
a) Mágócsy-Dietz Sándor r. t. gyászbeszéde Degen Árpád r. t. ravatalánál 1934. február 2-án	310
b) Heller Farkas r. t. gyászbeszéde Gaal Jenő ig. és r. t. ravatalánál 1934. május 20-án	312
XVII. Újabb adományok jegyzéke	314
XVIII. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	315
XIX. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	317

50024

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL

SZERKESZTI
BALOGH JENŐ
FŐTITKÁR

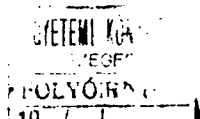
XLIV. KÖTET

458. FÜZET – 1934. OKTÓBER–DECEMBER

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1934.

TARTALOM.

	Lap
I. Berzeviczy Albert elnök megemlékezése Horthy Miklós kormányzó úr másfélévtizedes munkásságáról	323
— előadása : Az 1863-i erdélyi országgyűlés. (Kivonat)	324
— köszönete Eckhardt Tibor magyar fődelegátus felszólalásáért a Nemzetek Szövetségének közgyűlésén	326
— megnyitó beszéde Stein Aurél k. t. előadásán	327
— megnyitó beszéde a C. I. Magyar Nemzeti Bizottságában Edmond Poupé előadása alkalmából 1934. november hó 19-én (francia nyelven)	329
— Ugyane beszéd magyar fordítása	330
II. Ilosvay Lajos ig. és t. t. : Semsey Andor tt. emlékezete	332
III. Darkó Jenő l. t. : Jelentés a Szófiában tartott IV. byzantinológiai kongresszusról	340
IV. A M. Tud. Akadémia költségvetése 1935. január—június hónapokra	346
V. a) A két gróf Vigyázó-vagyon kimutatása 1934. június 30-án	353
b) A két vagyon jövedelmei 1934. január 1-től június 30-ig	358
c) A két vagyon költségvetési előirányzata 1935. január 1-től június 30-ig	362
VI. Üdvözlő beszéd : Kéky Lajos l. t. üdvözlő beszéde a kiskunfélegyházai Móra Ferenc-Társaság alakuló díszközgyűlésén 1934. október 7-én	366
VII. Nekrológok : a) Domanovszky Sándor ig. és r. t. beszéde néhai Csánki Dezső ig. és r. t. másodelnök síremlékének leleplezésén 1934. október 14-én	367
b) Németh Gyula r. t. megemlékezése Wilhelm Bang Kaup k. tag elhunytá alkalmából	369
c) Mauritz Béla r. t. gyászbeszéde Kövesligethy Radó r. t. ravatalánál 1934. október 13-án	370
d) Schaffer Károly r. t. megemlékezése Don Santiago Ramón y Cajal k. tag elhunytá alkalmából	371
VIII. Újabb adományok	372
IX. A M. Tud. Akadémia újabb kiadványai	373
X. A tartalommutató német, francia és angol fordítása	376

A M. Tud. Akadémia ülőssora

1935.

Január.

- 7. I. (Nyelv- és széptudományi) osztály.
- 14. III. (Matem. és természettudományi) osztály.
- 21. II. (Bölcs., társad. és történet-tudományi) osztály.
- 28. Összes ülés.

Február.

- 4. I. osztály.
- 11. II. osztály.
- 18. III. osztály.
- 25. Összes ülés.

Március.

- 4. I. osztály.
- 11. II. osztály.
- 18. III. osztály.
- 26. (kedd) Összes ülés.

Április.

- 1. I. osztály.
- 8. II. osztály.
- 15. III. osztály.
- 29. Összes ülés. — A báró Wodianer-díjak átadása.

Május.

- 6. I. osztály.
- 13. III. osztály.

14., 15., 16. Kedd, szerda, csütörtök: *Nagygyűlés.*

19. Vasárnap. *Ünnepélyes közülés.*

20. II. osztály.

27. Összes ülés.

Június.

3. III. osztály.

17. II. osztály. — Összes ülés.

S Z Ü N E T.

Október.

- 7. Összes ülés. — I. osztály.
- 14. III. osztály.
- 21. II. osztály.
- 28. Összes ülés. — Jelentés a Voinits-jutalomról.

November.

- 4. I. osztály.
- 11. II. osztály.
- 18. III. osztály.
- 25. Összes ülés.

December.

- 2. I. osztály.
- 9. II. osztály.
- 16. III. osztály.
- 23. Összes ülés.